

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสม
ระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

โดย

คณะทำงานจังหวัดสงขลา

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ตุลาคม 2556

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมของจังหวัดสงขลา เกิดจากการต่อยอดการดำเนินงานภายใต้โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและสุขภาวะ ที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมา โดยในเริ่มแรกได้มีการทำงานที่มีเป้าหมายเพื่อการจัดการด้านแผนพัฒนาตำบล โดยมีเครื่องมือคือ บัญชีครัวเรือน มีเป้าหมายการทำงานกับตำบลในระยะแรกนั้นจำนวน 36 ตำบล ที่เน้นการเสริมสร้างการจัดการแผนที่มีอยู่หรือเสริมสร้างการจัดทำแผนชุมชนในการทำงาน โดยที่เน้นการทำงานมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนในตำบล ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายชุมชน แกนนำ หรือภาคีในพื้นที่นั้นตามความเหมาะสม เพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกันในการผลักดันแผนชุมชนที่มีคุณภาพและมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานตั้งแต่การเริ่มคิด เริ่มแลกเปลี่ยน รวมทั้งการจัดทำลำดับของแผนงานที่มีคุณภาพและการสร้างเวทีร่วมกับจังหวัด ในการสร้างเวทีร่วมมือกันในการสร้างกระบวนการทำงาน ซึ่งจากการทำงานทำให้จังหวัด สำนักงานจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานเกิดความสนใจที่จะผลักดันเป็นคู่มือให้กับพื้นที่ทั้ง 16 อำเภอ จึงเกิดการจัดกลไกการทำงานในจังหวัด ประกอบด้วย ภาคประชาชนและภาคส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การสนับสนุนในระยะต่อมาคือ ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ในปี 2551 เป็นต้นมา ทำให้โครงการความร่วมมือเป็นในลักษณะองค์กรและโครงการที่ได้รับการยอมรับในการทำงานมากขึ้นเป็นลำดับทั้งในระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่นตำบล

กระบวนการสำคัญในระยะแรกคือ การประสานภาคีหน่วยงาน นำผลการทำงานของโครงการนำเสนอเวทีจังหวัด ที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและหัวหน้าสำนักงานจังหวัดรับเรื่องราวประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน จนเกิดมิติการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ในการจัดทำแผนงานสนับสนุนพื้นที่ตำบล ที่จะมีการทำงานด้านการจัดการข้อมูลโดยใช้แผนชุมชนเป็นคู่มือในการทำงานกับพื้นที่ ซึ่งในการทำงานจำนวน 36 ตำบล จะต้องมีการกระบวนการทำงานในพื้นที่ ได้แก่ การถอดบทเรียนการทำงานในพื้นที่เพื่อค้นหาจุดสำคัญด้านความต้องการพัฒนาพื้นที่ การสำรวจข้อมูล การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ การสังเคราะห์แผน การนำเสนอแผนการนำไปใช้ การประเมินผล เป็นต้น ซึ่งเป็นขั้นตอนการทำงานด้านกระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่สำคัญ ในจังหวัดสงขลาที่มีความโชคดีในลักษณะที่มีตำบลต้นแบบการจัดทำแผนตำบลที่เข้มแข็งหลายตำบล ได้แก่ ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา และตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีขั้นตอน และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง สร้างการมีส่วนร่วมได้จริงในแต่ละขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชน และมีการขยายผลไปในพื้นที่ภาคใต้ในอีกหลายตำบล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแผนชุมชนนั้นมีการจัดทำเรื่อยมานับตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา ในลักษณะเครือข่ายองค์กรหรือการผ่านศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนที่มีการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนด้วยหรือจากการที่ชุมชนไม่เรียงจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการทำงานและมีการได้รับการยกย่องด้านชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งในส่วนข้อมูลดังกล่าวทำให้เกิดกระแสการทำงานแผนชุมชนมีความกระตือรือร้นมากขึ้นในหลายๆพื้นที่ รวมทั้งจังหวัดสงขลาด้วยเช่นกัน

ผลลัพธ์ที่สำคัญในโครงการระยะแรก คือ การเกิดการทำงานร่วมกันในพื้นที่ในจำนวน 36 พื้นที่มีการจัดทำแผนงานที่เข้มข้นมากขึ้น และมีกระบวนการเสริมจากโครงการเข้าไปหนุนเสริม ได้แก่ การประสานความ

ร่วมมือ การจัดคณะทำงาน การเป็นพี่เลี้ยงให้พื้นที่อย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาแผนพื้นที่ ที่ใช้หลักการที่โครงการ คือ การเน้นการทำงานร่วมมือเป็นภาคีในพื้นที่ การจัดทำกระบวนการจัดทำแผนตามขั้นตอนการทำงาน แผนชุมชน รวมทั้งการเปิดเวทีการจัดการเรียนรู้ทั้งในระดับตำบลและระดับเครือข่ายพื้นที่ การประสานความร่วมมือกับจังหวัด การจัดทำแผนงานที่เรียกว่า การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือจังหวัด ที่ในระยะแรกจะทำในลักษณะ 5 ตระกูล ส. (สสส. สกว. สช. สธ.และสปสช.) ได้ประสานความร่วมมือกันในการจัดทำประเด็นจังหวัดขึ้นจากการทำงานแผนชุมชนและนำมาทำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนแผนและการจัดทำแผนเสริมสร้างหนุนเสริมให้พื้นที่ร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงคือ การเริ่มบูรณาการองค์การทำงานในจังหวัดทำงานร่วมกันมากกว่าการทำงานที่ต่างคนต่างทำ ทำให้เกิดความสัมพันธ์และความรู้เพิ่มขึ้น และการสร้างมิติประสานทั้ง งบประมาณ การหนุนเสริมคน อย่างเป็นกระบวนการมากกว่าในอดีต

จากผลลัพธ์ในระยะแรก ทำให้เกิดการทำงานที่เน้นการสร้างข้อมูลในการทำงานที่ชัดเจนขึ้นทั้งในส่วนตำบลซึ่งเท่าที่ผ่านมาการทำงานผ่านกระบวนการเวทีประชาคมในการจัดทำโครงการต่างๆ มักทำอย่างรวดเร็วและนำมาจัดทำโครงการในพื้นที่ตำบล ทำให้เกิดช่องว่างในการทำงานของพื้นที่และเกิดความขัดแย้งด้านการจัดทำโครงการของชุมชนที่ขาดการยอมรับในการทำงานและสร้างความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ระหว่างชาวบ้านกับท้องถิ่นในโครงการที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือกระทบต่อแนวคิดในการจัดการกลุ่มกรณีในกลุ่มมีแกนนำขับเคลื่อนอยู่แล้วแต่ต่างแนวทางการทำงาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้มีการทบทวนด้วยการ **จัดกิจกรรมถอดบทเรียนการทำงานในพื้นที่** ร่วมกัน ซึ่งในกระบวนการทำงานของโครงการได้มีการจัดทำทุกพื้นที่ตำบล ทำให้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจในด้านการสร้างความร่วมมือและการสร้างเครื่องมือ คนทำงานในการเดินต่อเมื่อมีความเข้าใจร่วมกัน แต่อาจจะมีปัญหาอุปสรรคบ้างเช่น การที่มีการทำงานกับภาคส่วนราชการต่อการต้องการการสนับสนุนในด้านแผนงานที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนกันมากเนื่องจากหน่วยงานราชการไม่ได้จัดทำแผนรองรับได้ทุกปัญหา และบางปัญหาต้องมีการจัดการด้านเวลาและการขาดทั้งคนและเครื่องมือในบางเรื่องก็เป็นสิ่งที่พื้นที่ได้มีการทบทวนและนำเสนอแนะเท่านั้น

โครงการความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะนั้นถือว่าเป็นโครงการที่มีองค์ประกอบด้านองค์กรคน และหน่วยงานที่มีการจัดทำในลักษณะพหุภาคี ทำให้ได้มุงการทำงานที่หลากหลายในด้านการออกแบบโครงการ ทั้งในส่วนคณะทำงานจังหวัด คณะทำงานระดับตำบล ทำให้การทำงานค่อนข้างมีความผสมกลมกลืนและการทำงานแนวทางที่หลากหลายความคิด ในการสะท้อนปัญหาและกระบวนการทำงานที่มีการปรับวิธีการทำงานสม่ำเสมอ แต่ก็มีความเป็นมิตรภาพร่วมกัน ถือว่าเป็นโครงการที่ดีและได้รับการยอมรับในกระบวนการทำงานในจังหวัด

ในช่วงระยะที่สอง ที่ได้มีการทำงานตั้งแต่ปี 2552 ถึง 2554 โครงการได้มีการทำงานกับ 19 ตำบล ที่มีการทำงานที่ยึดเอาความพร้อมในการทำงานในพื้นที่เป็นตัวตั้งและการสมัครใจต่อการนำเครื่องมือคือ บัญชีครัวเรือนไปเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตำบล ซึ่งได้วางเป้าหมายว่าตำบลมีการจัดทำกระบวนการเรียนรู้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนและนำไปปรับใช้ประโยชน์ทั้งในพื้นที่ตำบล การประสานข้อมูลหลังการวิเคราะห์ร่วมกับท้องถิ่น และการไปผลการทำแผนงานสนับสนุนต่อยอดจากแผนชุมชนที่ได้มีการจัดทำไปแล้ว เพื่อให้มีความ

ละเอียดยิ่งขึ้น ซึ่งผลลัพธ์ที่สำคัญคือ เกิดการจัดทำบัญชีครัวเรือนในพื้นที่ทั้ง 19 ตำบล ในระยะแรก และมีการจัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูล ภายใต้การสนับสนุนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างให้เกิดความรู้จากโปรแกรมมิตล ในการประมวลรายรับรายจ่ายของครัวเรือนที่เข้าร่วมให้มีการบันทึก และการประมวลผลการสร้างเวทีร่วมในการสังเคราะห์ และการจัดทำแผนพัฒนาทั้งตนเอง และแผนพัฒนาตำบล การทำบัญชีครัวเรือนนั้นโดยภาพรวมมีการสรุปว่า เป็นเครื่องมือที่ดีและสามารถพัฒนาเป็นคุณภาพได้เมื่อมีการถอดบทเรียนการจัดทำบัญชีและผ่านการวิเคราะห์ ให้เห็นจุดอ่อน จุดแข็ง ตั้งแต่รายครัวเรือน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น ในครอบครัวหนึ่งก่อนการบันทึกค่าใช้จ่าย จะมีการซื้อเนื้อกินทุกวันเนื่องจากมีแม่ค้าเข้ามาขายถึงหน้าบ้านและสะดวกในการจัดปรุงอาหาร ในหนึ่งเดือนได้มีการบันทึกบัญชีครัวเรือนก็จะเห็นยอดค่าใช้จ่ายในการบริโภคเนื้อมาก ในรายสัปดาห์ และเมื่อมีการตรวจสอบภาพพบว่าร่างกายมีไขมันมากกว่าปกติ อันเนื่องมาจากพฤติกรรมการบริโภค ทำให้มานั่งทบทวนจากบัญชีครัวเรือนที่ได้บันทึกไว้ให้เห็นว่ามีการบริโภคเนื้อมาก จึงได้เปลี่ยนพฤติกรรมด้านการวิเคราะห์ก่อนซื้อ ลดการบริโภคเนื้อสัตว์ ร่วมกับสถานอนามัยในพื้นที่ พบว่า มีระดับไขมันในเลือดลดลง สิ่งเหล่านี้ถือว่า บัญชีครัวเรือนมาเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคที่มีข้อมูลมาช่วยด้วย และเมื่อมีการแลกเปลี่ยนกันทำให้เกิดความรู้มากขึ้น ซึ่งนับว่าเครื่องมือช่วยในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ในการทำงานของพื้นที่ตำบลท้องถิ่นได้มีการผลักดันในการคิดวิเคราะห์จากการจัดทำบัญชีไปปรับแผน เช่นในตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ที่มีการจัดทำสรุปหลายครัวเรือนถึงค่าใช้จ่ายด้านการเพาะปลูกจากการสั่งซื้อการเกษตรแบบพึ่งพาทุกอย่าง เกิดการปรับด้านการจัดทำปุ๋ยในครัวเรือน การปลูกผักกินเอง หรือการใช้วัสดุในท้องถิ่นมาเสริมรายได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดจากการจัดทำข้อมูลและนำไปวิเคราะห์ค้นหาปัญหาหาทางแก้ แล้วนำไปปรับใช้ เป็นต้น

กระบวนดังกล่าวได้เน้นการสร้างความร่วมมือร่วมกันที่ไม่ใช่เฉพาะองค์กรใดองค์กรหนึ่งแต่เน้นการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร เป็นต้น ที่นำเอาความรู้ที่มีประสบการณ์และการสร้างการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นแบบมิตรภาพ ซึ่งเท่าที่ผ่านมาการทำงานที่เน้นการทำงานแบบกลไกทำให้เกิดช่องว่างในการสร้างความเข้าใจที่อาจจะเกิดการเข้าใจต่างกัน ทำให้งานบรรลุผลไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

การทำงานร่วมมือในระยะที่สองจึงเป็นต้นทุนในการทำงานในพื้นที่ ที่เรียกว่า การค้นหาต้นทุนทางสังคม ที่เป็นทุนเกิดจากคนในพื้นที่ มาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันทำกิจกรรม จนเกิดบรรลุผลร่วมกัน นำไปสู่การจัดการด้านอื่นๆในพื้นที่ การที่มีการเติมเครื่องมือด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือนนั้น ไม่ใช่จะได้เฉพาะทักษะการจัดทำบัญชีครัวเรือนได้ดี แต่ผลบรรลุที่ได้มีมากมาย ได้แก่ การเกิดเครือข่ายการทำงานในตำบลที่หลากหลาย การเกิดกิจกรรมต่อยอดที่อาจจะไม่ขยายทั้งตำบลแต่เกิดเป็นตัวอย่างในการศึกษาตามและสามารถเอาเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ได้ว่าในระดับบุคคลที่เกิดการปรับตัวและการแก้ไขปัญหาทางด้านครัวเรือนได้ผล หรือการที่ได้มีการจัดทำแผนงานตำบลที่ได้จากการจัดทำข้อมูลบัญชีครัวเรือน

โครงการความร่วมมือประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา (บทเรียน)

จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ของภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม ทุกปี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงที่ลมมรสุมพัดแรง และการเกิดฝนตกมากกว่าช่วงปกติ จึงเรียกว่าหน้าฝน สิ่งที่ตามมาคือ การเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ แต่ก็ไม่มีปัญหาในการท่วมขังหรือการอยู่กับน้ำท่วมนาน เนื่องจากทางกายภาพที่น้ำได้ไหลลงสู่ทะเล ซึ่งในส่วนของจังหวัดสงขลา มีทั้งทะเลสาบสงขลา และอ่าวไทย ที่เป็นส่วนสำคัญในการรองรับและทำให้น้ำท่วมสามารถแก้ไขได้ ประกอบกับการที่มีการจัดการด้านอื่นๆในแต่ละพื้นที่ทำให้การเตรียมความพร้อมได้มีการจัดการมากยิ่งขึ้น เช่น การได้รับข่าวสารมากขึ้นในด้านการเตือนภัยของกรมอุตุนิยมวิทยา นั่นคือสถานการณ์ปกติของการอยู่ในช่วงมรสุมตะวันออกเฉียงใต้เท่าที่ผ่านมา

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา การเกิดภัยพิบัติในภาคใต้มีขนาดความถี่มากขึ้นดังจะเห็นได้จากการเกิดปัญหาอุทกภัยในปี 2554 ที่เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ภาคกลาง และการเกิดน้ำท่วมที่มีขนาดใหญ่ ทำให้การเตรียมการรองรับไม่ทัน ส่งผลต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นมากมายทั้งทรัพย์สิน และการปรับตัวของคนที่จะรองรับปัญหาด้านภัยพิบัติ ในส่วนของจังหวัดสงขลาเองนั้นก็เกิดปัญหาด้านภัยพิบัติในรอบหลายปีที่ผ่านมาที่หนักมากเช่นกันภายหลังจากการเกิดพายุถล่มไม่ว่าการเกิดน้ำท่วมใหญ่และการเกิดดินถล่ม ทำให้มีการคิดเรื่องภัยพิบัติมากขึ้นและนำมาคิดหาแนวทางในการป้องกันที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งวิเคราะห์สาเหตุที่เกิดขึ้น ซึ่งเท่าที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้เตรียมแผนตั้งรับกับภัยที่เกิดขึ้น ทำให้ในช่วงการเกิดสถานการณ์เกิดความวิตกกังวลและการช่วยเหลือทำได้ค่อนข้างลำบาก

จากการที่จังหวัดสงขลาในปี 2553 ที่เกิดภัยพิบัติจากพายุดีเปรสชันในพื้นที่จังหวัด โดยพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากคือ พื้นที่ใน 4 อำเภอของ จังหวัดสงขลา ได้แก่ พื้นที่อำเภอกระแสดิน พื้นที่อำเภอสะทิงพระ พื้นที่อำเภอระโนด พื้นที่อำเภอสิงหนคร ซึ่งผลกระทบที่สำคัญ คือ ความเสียหายจากบ้านเรือน สัตว์เลี้ยง และการประกอบอาชีพประมง การขาดสาธารณูปโภค การทำให้เกิดภาวะความเครียด สิ่งเหล่านี้เป็นผลที่ได้มาจากการได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ทั้งนี้ในแต่ละพื้นที่จะได้รับผลกระทบมากบ้างน้อยบ้าง รุนแรงบ้าง แล้วแต่พื้นที่และแล้วแต่กรณี แต่สิ่งที่ชุมชนได้รับผลด้านบวกนั้น คือ การช่วยเหลือกันระหว่างพื้นที่และภายนอกพื้นที่ ที่ได้เข้าร่วมกันแก้ไขปัญหาทุกซอก ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เห็นได้ชัด ในพื้นที่คาบสมุทรสะทิงพระ ได้มีการจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือที่เกิดจากภาคประชาชน มี 2 จุดคือ ที่วัดพิบูล ที่มาจากแกนนำประชาชน แกนนำพื้นที่ แกนนำทางการหรือจากภาคส่วนจังหวัดที่ตามมา และในจุดที่สอง คือ ศูนย์การเรียนรู้บึงทะเล ที่ตั้งอยู่ที่บ้านสวนตัวของ อาจารย์ไพฑูรย์ ที่ได้มีการรวบรวมปัญหาและประสานงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลืออย่างทันทั่วทั้งก่อนที่จะมีองค์กรภายนอกเข้ามาจัดการดูแล ตั้งแต่การค้นหามหาวิทยาลัยสงขลา การแจกข้าวสาร อาหารแห้งเบื้องต้น การรักษาพยาบาล การขนย้ายผู้ป่วย การช่วยกันแก้ไขถนนหนทางในการคมนาคม และการให้มีการรับเรื่องราวไว้รอการประสานที่จะช่วยเหลือให้กับชุมชนใกล้เคียงด้วยกัน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่เมื่อนำมาสรุปมองเห็นว่า การจัดการด้วยความร่วมมือเป็นส่วนสำคัญมาก ที่ไม่ต้องรอความหวังจากภาครัฐอย่างทันทั่วทั้งที่ไม่อาจเท่าทันกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

นั่นคือบริบทสำคัญที่จะเห็นว่าการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่นั้นมีลักษณะที่ต้องใช้ต้นทุนทางสังคมในการแก้ไขปัญหาและในพื้นที่ ชุมชน หมู่บ้าน ต้องนำมาคิดเป็นโจทย์ในการคิดที่จะทำเรื่องการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม ไม่ใช่เฉพาะบทบาทของใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง พร้อมกับการปรับตัวของชุมชนในการคิดเรื่องภัยพิบัติในเป็นเรื่องหนึ่งในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ด้วย มากกว่าการจัดการในเรื่องที่มีอยู่แล้วในยามปกติเช่น เรื่องกองทุน เรื่องสวัสดิการ หรือการแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้ เพราะการจัดการภัยพิบัตินั้นเป็นเรื่องที่ชุมชนมีความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติในอนาคตได้เสมอ และประเทศไทยก็ได้รับประสบการณ์มากขึ้นจากแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

บทเริ่มต้นการจัดการภัยพิบัติที่สงขลา

จากกระบวนการทำงานของจังหวัดสงขลาในช่วงเวลา 18 เดือน(2554-2556) ในการจัดทำโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมนั้น ได้ทั้งความรู้ และการจัดการภัยพิบัติทางความคิดแนวคิดในการจัดการร่วมกัน ซึ่งจะได้แยกให้เห็นในฐานะการค้นพบประสบการณ์ที่สำคัญคือ

ความรู้ สู่แนวคิดใหม่

ในเริ่มแรกที่คณะกรรมการโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและสุขภาวะจังหวัดสงขลาที่ประกอบด้วยหลายภาคส่วนและมีการทำงานร่วมกัน ได้มีการพัฒนาโจทย์การทำงานและวิเคราะห์ถึงการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมซึ่งระยะแรกก็จะมีคำถามที่สำคัญคือ การจัดการภัยพิบัตินั้นทำอย่างไร และทำโดยใคร ทำอย่างไรดี ซึ่งในเวทีที่ประชุมและแกนนำนั้นได้สรุปว่า การจัดการภัยพิบัติน่าจะเริ่มต้นจากโจทย์ที่เป็นสถานการณ์ปัญหาที่เจอของจังหวัดสงขลา นั่นคือ การให้ความสนใจกับพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการจัดการภัยพิบัติมากกว่าพื้นที่อื่นๆ นั่นคือ คาบสมุทรสะทิงพระที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอกระแสดิน อำเภอระโนด อำเภอสะทิงพระ และอำเภอสิงหนคร ซึ่งเบื้องต้นทั้ง 4 อำเภอได้มีการถอดบทเรียนตอนเกิดภัยพิบัติในช่วงสถานการณ์ภัยพิบัติในช่วงดีเปรสชัน อำเภอละ 1 ตำบล ในช่วงปี 2554 มาประกอบในการคิดและค้นหาแนวทางในการทำงานเพิ่มเติมให้กับคณะทำงานในการจัดทำโครงการ ซึ่งจากการถอดบทเรียนนั้นได้ข้อเหมือนกันคือ ชุมชนขาดความรู้ต่อการจัดการภัยพิบัติ อันได้แก่ ความรู้เรื่องการเตือนภัย ความรุนแรงตามคำประกาศของกรมอุตุนิยมวิทยา เนื่องจากการดูข่าวสารในรายวันเมื่อได้ดูอุตุนิยมวิทยาประกาศนั้น ยังไม่เข้าใจและมองไม่เห็นตามสัญลักษณ์ความรุนแรง จึงไม่ได้เตรียมตัวใดๆ ทั้งครัวเรือนและท้องถิ่นเองก็ไม่ต่างกันในการสื่อสารในการให้ชุมชนเตรียมรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ประการที่สอง ด้านเครื่องมือการสื่อสารในหลายพื้นที่ยังขาดเครื่องมือการสื่อสารที่ใช้งานได้ในกาเกิดภัยพิบัติ ซึ่งจากการสรุปถอดบทเรียนนั้นการสื่อสารปกติที่มีการใช้โทรศัพท์นั้นค่อนข้างใช้ได้น้อยและไม่สามารถใช้ได้ในช่วงเกิดเหตุการณ์ เพราะอาจมีปัญหาเรื่องไฟฟ้า หรือระบบล่มเหลว ทำให้การสื่อสารล่าช้ามากในช่วงดังกล่าว ประการต่อมา คือ อาหารการกินที่ไม่ได้เตรียมในบางครัวเรือน ไม่ได้เตรียมอาหารทำให้เกิดการขาดแคลนในการบริโภค รวมทั้งในครอบครัวที่มีผู้เปราะบางเช่น คนป่วย เด็ก คนพิการ หรือคนชรา ก็เป็นสิ่งที่ยากลำบากในช่วงเหตุการณ์ดังกล่าว นั่นสิ่งที่ชุมชนตำบลได้สรุปให้เห็นสาระสำคัญของโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงระยะแรกในการเกิดภัยพิบัติ เป็นต้น และในส่วนด้านบวกที่สำคัญที่

ชุมชนค้นพบคือ มีการช่วยเหลือกันมากขึ้น และมีการจัดการที่รวดเร็วในบางพื้นที่ตำบลที่มีภาคส่วนที่หลากหลายเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้จัดทำแผนรองรับ และมีวิสัยทัศน์รองรับกับปัญหาไว้ และในพื้นที่บางตำบลที่มีเครือข่ายการทำงานภาคประชาชนที่เข้มแข็งก็สามารถใช้ความรู้การทำงานมาประสานและหนุนการช่วยเหลืออย่างดีเช่นกัน นั่นคือประสบการณ์การทำงานเริ่มแรกที่คุณะทำงานได้นำมาประกอบในการจัดทำกรอบในการเขียนโครงการเพื่อพัฒนาโจทย์ในการทำงานในพื้นที่ จึงเน้นในลักษณะการหนุนเสริมและการจัดการความรู้ในพื้นที่ตำบลร่วมกัน การกำหนดให้มีแผนงานตำบลด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างมีส่วนร่วมร่วมกันในพื้นที่ และประการต่อมาคือ การเรียนรู้และพัฒนาข้อมูลเพื่อการจัดการภัยพิบัติได้ และทุกส่วนต้องมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกัน จึงสรุปว่ามีการวางแผนเป็นช่วง 6 เดือน โดยเน้นการทำงานตามการวางแผนข้างต้น

ระยะ 6 เดือนแรก การค้นหาศักยภาพพื้นที่และการจัดเวทีในพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน การตั้งโจทย์และคำถามของคุณะทำงานโครงการวิจัย คือ การสร้างวงแลกเปลี่ยนในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ การถอดบทเรียนที่ผ่านมาของตำบลโดยองค์ประกอบที่สำคัญของวงการถอดบทเรียน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน แกนนำ ราชการในพื้นที่ และผู้ได้รับผลกระทบร่วมกันคิดในการ ตั้งโจทย์ว่าเราเจอภัยพิบัติอะไรบ้างที่สำคัญในชุมชน และเราได้มีการแก้ไขอย่างไร เท่าที่ผ่านมาวิธีการในการแก้ไขอย่างไร ซึ่งก็จะได้ความคิดหลากหลายเช่นเดิม มีการเตรียมความพร้อมในอดีตเพราะภัยพิบัติเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้น ในอดีตมีการเตรียมความพร้อมในครัวเรือน เช่น การจัดทำอาหารแห้งเตรียมไว้มาก่อนภัยพิบัติ เช่น ข้าวสาร ปลา หรือเกลือ และการจัดแบ่งในภาชนะที่สามารถเก็บได้ รวมทั้งการจัดการสัตว์เลี้ยงไว้ในที่ปลอดภัย ตลอดจนการใช้ภูมิปัญญาในการดูฝนในแต่ละปี จากสัตว์ จากต้นไม้บางประเภท การออกดอกของไม้เช่น ใบชุมเห็ดเทศบานมากหรือน้อยกว่าทุกปี เหล่านี้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ถึงต้นทุนในการเตรียมพื้นที่

นอกจากนี้ก็มีคำถามในเรื่อง การเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั้นเราขาดอะไรบ้าง ซึ่งสิ่งสำคัญที่ตำบลต้องมีการถอดความรู้คือ การเตรียมตัว ก่อน และช่วงมีภัยพิบัติ หลังภัยพิบัติ ยังขาดการจัดการที่เหมาะสม ทำให้เท่าที่ผ่านมามีปัญหามาก จึงได้มีการพัฒนาในการจัดให้พื้นที่ออกแบบวางแผนทั้ง 5 ตำบลในการจัดทำโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมในการเลือกเอา 5 พื้นที่ ได้แก่ ตำบลลำแดง ตำบลบ่อแดง ตำบลบ้านขาว ตำบลชะแล้ ตำบลเชิงแส ซึ่งครอบคลุมทั้ง 4 อำเภอในขณะนั้น และให้ตำบลจัดทำแผนงานในช่วง 6 เดือนแรกที่ต้องค้นหาผลด้านกลไกการทำงานในตำบล การจัดทำแผนงานแต่ละตำบลและการพัฒนาพื้นที่ด้านการจัดการข้อมูลในการทำงาน

ซึ่งในการติดตามผลการทำงานของพื้นที่ทั้ง 5 ตำบล นั้น ในช่วง 6 เดือนแรก ก็จะใช้วิธีการหลากหลายในการทำงานเพื่อให้ได้แผนงานด้านการจัดการภัยพิบัติในตำบลของตนเอง คือ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนร่วมกันในแต่ละเวที การค้นหาศักยภาพตำบลด้านการจัดการที่ผ่านมา และการพัฒนาแผนงานร่วมกันในการทำงาน ซึ่งทางด้านรูปธรรมที่สำคัญคือ การเกิดคณะทำงานในแต่ละตำบลเกิดขึ้น ไม่ต่ำกว่า ตำบลละ 15 คน ที่เข้ามามีส่วนในการคิดแผนการทำงานในตำบล โดยส่วนที่สำคัญจะมีตั้งแต่ ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัคร และแกนนำกลุ่มตำบล มาเข้าร่วมในการจัดทำแผนงาน วางกรอบการทำงาน และการนำเสนอให้พื้นที่ได้รับทราบ ตลอดจนการจัดประชุมรายกลุ่มย่อยในแต่ละชุมชน หมู่บ้าน เพื่อพัฒนาการวางแผนเพิ่มเติมให้ได้แผนงาน

ที่มีคุณภาพเกิดขึ้นระยะแรก ดังนั้นในเชิงความรู้ที่ได้จากการทำงานในระยะ 6 เดือนแรกที่คณะทำงานโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมได้รับและเกิด ความรู้นั้นระยะเริ่มโครงการในไตรมาสแรกโครงการ(พ.ค.-ต.ค. 55) คือ

๑ กระบวนการทำงานที่ต้องเริ่มต้นคิดร่วมกันในการออกแบบในแต่ละพื้นที่ว่า ได้ใช้ข้อมูลต้นทุนพื้นที่มาประกอบในการวางแผนร่วมกัน ซึ่งจากการทำงานทั้ง ๕ พื้นที่นั้น ได้มีความแตกต่างกันในแต่ละประเด็น ปัญหาที่ชุมชนยังประสานการทำงานยังไม่เป็นกระบวนการ โดยการถอดบทเรียนนั้นคิดว่า พื้นที่ได้ผ่านประสบการณ์การทำงานโครงการร่วมกันมาในชุมชน ซึ่งแต่ละโครงการที่ผ่านมาทั้งด้านบวกและด้านลบ ในการทำงานร่วมกัน จึงเกิดปัญหาที่ซ้ำซากเช่น ปัญหาการขาดความไว้วางใจต่อการทำงานร่วมกัน ทำงานกันแล้วไม่มีความสุข เกิดปัญหาตามมามากมายไม่ว่า ความไม่โปร่งใส ขาดคนรับผิดชอบ ขาดการบูรณาการร่วมกัน ทำแล้วไม่ได้ตามแผน สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นสภาพที่เกิดขึ้นจากการทำงานโครงการในพื้นที่ชุมชนแล้วแต่ละชุมชนในความหนักเบา หรือลักษณะปัญหา

คณะทำงานในพื้นที่ที่ประกอบไปด้วย ผู้ประสานโครงการ นายบรรเจต นະແສ ผู้ประสานงาน นางยุริ แก้วชูช่วง กองเลข นางจันทนา เจริญวิริยภาพ คณะทำงานฝ่ายวิชาการ นาย นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ และกรรมการคนอื่น ๆ ประมาณ ๑๐ คน มีการเตรียมการก่อนการประชุมหรือลงพื้นที่ เพื่อออกแบบให้สอดคล้องกับพื้นที่ และช่วยหนุนพื้นที่ให้สามารถตั้งโจทย์ร่วมกันก่อนที่จะดำเนินการจัดทำแผนงานในโครงการร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลให้การทำงานของพื้นที่มีความชัดเจนในแนวทางก่อนหลังที่จะเริ่มโครงการจริงๆตามแผนงาน

๒ ในกระบวนการทำงานในช่วง ๖ เดือนแรกนั้น ต้องเน้นให้เกิดการสร้างแกนนำตำบล ในนามของคณะกรรมการที่หลากหลายในการทำงานในแต่ละตำบล ซึ่งการผลักดันดังกล่าวค่อนข้างให้ความสำคัญมากกว่าโครงการเดิมที่ผ่านมาที่ไม่ได้มีการกำหนดมากนัก ในโครงการประสานความร่วมมือได้หารือกันในระดับได้ข้อสรุปว่า จำเป็นต้องมีในรูปแบบของคณะกรรมการตำบลให้เป็นแกนนำหลักในการพัฒนาพื้นที่ และให้มีส่วนที่ที่หลากหลายด้วยเพื่อให้เกิดการทำงานที่มองได้กว้างและสามารถผสมผสานความรู้ในการทำงานร่วมกัน รวมทั้งก่อให้เกิดมิติความสัมพันธ์ที่ดีในการทำโครงการอื่น ประกอบกับเพื่อสร้างความเข้าใจกันในการทำงาน มีส่วนร่วมกัน และ ร่วมกันใช้พลังในการทำงานด้วยกัน ซึ่งเท่าที่ผ่านมาเมื่อเสร็จสิ้นโครงการก็จะมองเห็นต้นทุนของคนในแต่ละตำบลได้ชัดมากขึ้นจากการสรุปผลงานในช่วง ๑๘ เดือนร่วมกับจังหวัด ผลลัพธ์ด้านการสร้างความร่วมมือได้ผลเป็นอย่างดี สามารถลดความขัดแย้งลดลง และแกนนำตำบลมีความเข้าใจต่อการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกันในโครงการอื่นๆตามมาและร่วมกันขยายผลไปยังตำบลอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างน้อย ๓ ตำบลจากพื้นที่เดิม

๓ การพัฒนาแผนงานในช่วงแรกมีการค้นคิดการพัฒนาแผนร่วมกันที่เน้นทางด้านรูปธรรมการทำงานร่วมกันในพื้นที่ซึ่งปรากฏว่า มีแผนงานทั้งทางด้านการจัดการในรูปแบบการจัดทำข้อมูลตำบล ที่เริ่มจาก การจัดทำแผนที่ทำมือในแต่ละตำบล การพัฒนาจากแผนที่ทำมือเป็นการลงทำ map window และพัฒนา

ฐานข้อมูลเพิ่มเติมในกระบวนการทำงาน เช่น ฐานพื้นที่เสี่ยง การจัดการอาสาสมัคร กลุ่มเปราะบางในพื้นที่ การจัดการสัตว์เสี่ยง พื้นที่การเกษตร และการดูแลด้านการจัดการครัวกลาง สื่อชุมชน ศูนย์เตือนภัยในแต่ละหมู่บ้าน และวางแผนการทำงานในแต่ละหมู่บ้านให้มีความชัดเจนร่วมกัน รวมทั้งการประชุมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเพื่อซักซ้อมความเข้าใจต่อรูปแบบในแต่ละพื้นที่

กระบวนการทำงานในช่วงที่ ๒ (ตค-เมย ๕๖) แผนงานและกระบวนการทำงานที่สำคัญ

๑ กระบวนการจัดทำตามแผนงานในแต่ละตำบลที่เริ่มต้นจากการพัฒนาความรู้ความเข้าใจต่อกลไก (คณะทำงานตำบล) การสร้าง กลไกในตำบลพื้นที่ให้มีความเข้าใจต่อเป้าหมายในการจัดการภัยพิบัติในแต่ละตำบล ช่วยทำให้เกิดการทำงานแบบมีความต่อเนื่องในแต่ละตำบล ซึ่งสิ่งที่เน้นในการทำงานนั้นเกิดจากการทำให้เกิดความคิดในเรื่อง การต้องมีการจัดทำด้วยพื้นที่เองเป็นด้านหลัก และพยายามที่จะร่วมกันออกแบบด้วยกันอย่างเข้าใจ ในช่วงที่สองจึงเน้นให้เกิดการประชุมและเวทีในตำบลของแกนนำบ่อยครั้ง ในแต่ละตำบล พร้อมทั้งการออกแบบการทำงานในแต่ละเรื่องเมื่อมีปัญหาอุปสรรคร่วมกันหนุนเสริม เช่น ในการจัดทำแผนที่ทำมือนั้น ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการใช้เครื่องมืออย่างครบถ้วน และการทำความเข้าใจถึงการทำให้แผนที่ทำมือ “แบบไม่ใช่ได้ทักษะ อย่างเดียว” แต่ต้องได้ความรู้ร่วมกันมาใช้ในเวทีวิเคราะห์ในการทำงานและเติมเต็มข้อมูล ซึ่งสิ่งที่ได้คือ การได้แผนที่ทำมือที่เป็นปัจจุบัน ในแต่ละพื้นที่ ตั้งแต่ การสำรวจและลงในพื้นที่ลงไปในทุกขั้นตอน เช่น การดูเส้นทางน้ำไหล การเกิดภาวะน้ำท่วมมาก ท่วมนาน หรือพื้นที่ที่ปลอดภัยในพื้นที่อยู่ที่ใดบ้าง เช่น บ้านที่แข็งแรง ที่ไหน หลังไหน และพื้นที่กลางที่ปลอดภัยสำหรับตกลงในการอพยพเมื่อเกิดปัญหานั้นอยู่จุดใดบ้างในพื้นที่ และใครเป็นผู้จัดการเมื่อเกิดภัยพิบัติเกิดขึ้น ซึ่งในบางพื้นที่จำเป็นต้องมีการสื่อสารที่รวดเร็ว เช่น การจัดลำดับภัยพิบัติในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน การจัดภัยในพื้นที่ติดริมทะเลอ่าวไทยในพื้นที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่มีพื้นที่เป็นพื้นที่รับลมมรสุม เสมือนเป็นพื้นที่หน้าด่านที่คอยรับเอาลม และเมื่อเกิดวาตภัยก็มักจะเจอก่อนพื้นที่อื่นๆ จึงมีการให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่รวดเร็วในพื้นที่เพื่อเตรียมตัวอพยพและเคลื่อนย้ายให้ทันท่วงที ซึ่งเท่าที่ผ่านมาชุมชนมักจะเจอกับการอพยพที่ต่างคนต่างหนีกันยังไม่ได้ช่วยหนุนเสริมกันอย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งจากการสรุปและวางแผนแนวทางในการจัดการปัญหาดังกล่าว ชุมชนบ่อแดง ได้มีการสรุปบทเรียนจากอดีตและได้มีการจัดทำแผนใหม่ด้านการจัดกลุ่มอาสาสมัครในการรับผิดชอบร่วมกัน อันเป็นการแสดงออกถึงการเตรียมความพร้อมในการอพยพที่มีความชัดเจนและเป็นการสร้างให้เกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่ต่างคนต่างทำ อันเป็นผลสำคัญของการจัดกระบวนการในพื้นที่สร้างความร่วมมือในตำบลที่สำคัญ และเป็นข้อสำคัญที่มองว่าการ จัดการภัยพิบัติต้องเริ่มมีการจัดการตนเองก่อน ในระยะแรก และเป็นสิ่งสำคัญ

ร่วมมือกับท้องถิ่น ในด้านเครื่องมือ คน และงบประมาณ ในแต่ละที่ ซึ่งทั้ง ๕ พื้นที่ที่มีการออกแบบการดำเนินการตามแผนที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการนั้นคือ การเน้นการขับเคลื่อนแผนงานให้แต่ละแผนมีการพัฒนาแผนที่เริ่มต้นจากตนเอง ซึ่งในส่วนของพื้นที่นั้นก็จะได้เริ่มต้นทั้ง ๕ พื้นที่ ได้มีการทำแผนงานอย่างต่อเนื่องใน ๕ พื้นที่ เช่น

๒.๑ พื้นที่ตำบลลำแดง อำเภอสิงหนคร มีการจัดทำแผนการทำงานที่สำรวจ โดยใช้แผนที่ทำมือในโครงการที่อยากทำคือ โครงการ”หมอนนา” เพื่อสำรวจเป็นพื้นที่รับน้ำในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติ จาก การสำรวจความคิดเห็นและการจัดทำแผนที่ทำมือ แล้วนำมาประกอบในการตัดสินใจ ทำให้สามารถพัฒนาโครงการ และสร้างเครื่องมือเพิ่มเติมเช่น การทำ map window มาประกอบและการทำกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อพื้นที่ สร้างเวทีในหมู่บ้านร่วมกัน ในส่วนของทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการหมอนนา การสร้างเวทีตำบล จนเกิดการทำงานที่สามารถนำไปประสานร่วมกับองค์กรภายนอกได้ที่เป็นส่วนของ ภาครัฐ และสามารถนำมาทำโครงการได้ **ซึ่งนับว่าเป็นบทเรียนสำคัญที่พื้นที่ได้ประสานเกิดความเข้าใจ** รัฐได้สนับสนุนงบประมาณในระยะแรกจนสิ้นสุดโครงการนั้นเกือบ ๑๘ ล้านบาท ในตัวหมอนนาที่ใช้ประโยชน์ได้มากกว่าการจัดการภัยน้ำท่วมอย่างเดียว (ดูในผลลัพธ์ รายงานข้างต้น)ของพื้นที่ลำแดง ซึ่งจากการถอดบทเรียนนั้น นับว่าเป็นโครงการแรกในพื้นที่คาบสมุทรสะทิงพระที่ได้รับงบจากโครงการที่ตำบลได้จัดทำเอง ซึ่งหน่วยงานที่สนับสนุนไม่ใช่สนับสนุนงบประมาณอย่างเดียว แต่ได้มีการสนับสนุนด้าน คน และงานวิชาการมาหนุนเสริมพื้นที่อีกเช่น ซึ่งกรมทรัพยากรน้ำภาค ๘ เป็นหน่วยงานที่เข้ามาและเห็นผลของกระบวนการทำงานของชุมชนที่เข้มแข็งจึงได้ตัดสินใจสนับสนุนให้เกิดโครงการดังกล่าว ซึ่งในส่วนท้องถิ่น โดย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคือนายอุดม ทักกะ ได้สรุปว่าเกิดความภาคภูมิใจต่อชาวตำบลลำแดงเป็นอย่างมากในการพัฒนากระบวนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และสามารถขยายผลการทำงานไปให้ตำบลอื่นได้เรียนรู้อีกด้วย

๒.๒ ตำบลบ่อแดง อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา เริ่มแรกที่ทำคือ การทำแผนที่ทำมือร่วมกัน ด้านการเตรียมภัยพิบัติ จนเกิด อาสาสมัคร ในพื้นที่ ซึ่งส่วนหนึ่งพื้นที่มีการทำงานของเครือข่ายภาคประชาคมตำบลที่เข้มแข็งและเป็นพื้นที่ทำงานกับสภาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง แกนนามีการทำงานภายนอกมาก และในส่วนการเกิดปัญหา การเกิดภัยพิบัติที่ที่ผ่านมา ในปี ๒๕๕๓ ดีเปรสชันได้สร้างความเสียหายเกิดขึ้น แกนนาบ่อแดงกลุ่มหนึ่งก็ได้จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือพื้นที่และชุมชนใกล้เคียงด้วยเช่นกัน การขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบลได้เน้นการทำงานร่วมมือกับท้องถิ่น ซึ่งแก้โจทย์ปัญหาของตำบลที่แกนนำต่างคนต่างทำ การจัดทำโครงการด้านการจัดการภัยพิบัติ จึงได้บทเรียนการทำงานร่วมกันและส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นในพื้นที่ ระหว่างภาคประชาคมตำบลกับท้องถิ่น ซึ่ง นางลลิตา บุญช่วย แกนนำตำบลในส่วนของภาคประชาชนที่มีประสบการณ์การทำงานในพื้นที่กล่าวว่า “ การทำงานในเรื่องภัยพิบัติมองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ซึ่งแต่เดิมในพื้นที่เรามีความเข้าใจกันน้อยเพราะต่างคนต่างทำ แต่การมาเข้าร่วมการทำงานด้านภัยพิบัติร่วมกันทำให้เราเกิดความรัก ความสามัคคีและทำงานร่วมกันได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมมาก ท้องถิ่นก็เกิดความมั่นใจ ไม่มีข้อสงสัยต่อการทำงานของเรา ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานด้านภัยพิบัติ ที่ทางสกว.เข้ามาและช่วยพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ทำให้เกิดผลดีต่อพื้นที่เมื่อถอดบทเรียนก็จะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าในอดีตมากมาย” ในพื้นที่บ่อแดง มีกระบวนการที่ทำแล้วเกิดรูปธรรมในพื้นที่ ที่เป็นรูปแบบที่น่าสนใจนั้นคือ การระดมทุน การสร้างกองทุนภัยพิบัติ การสร้าง “กองทุนภัยพิบัติ” ที่เน้นการออมเงินเข้ากองกลางเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่ได้รับการสนใจจากเครือข่ายในจังหวัด และพื้นที่ในการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการจัดการด้วยตัวเองด้วย ในพื้นที่ตำบลลำแดงก็จะมีการระดมทุนให้ครัวเรือนได้สมัครใจ สมทบทุนให้ ครัวเรือนละ ๑๐๐ บาท ต่อปี ในการสะสมไว้กองทุนภัยพิบัติ และจะนำมาใช้ในกรณีเกิดภัย และการพัฒนากองทุนที่ในระยะมีการพัฒนาเพิ่มเติม ซึ่งปัจจุบันได้มี

การพัฒนาเป็นกฎรายละเอียดเหมือนกับกองทุนอื่นๆ เช่น กองทุนออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุนอาชีพ เป็นต้น

๒.๓ พื้นที่บ้านขาว มีการพัฒนาอาสาสมัครในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือพื้นที่อื่นๆ ซึ่งอาสาสมัครมีความพร้อมในการรับมือเช่นภัยน้ำท่วม โดยที่มีการพัฒนาอาสาสมัครกว่าปกติในด้านเป็นหน่วยที่รวดเร็วและทันท่วงที ได้มากกว่าอาสาสมัครในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งเท่าที่ผ่านมาอาสาสมัครเหล่านี้ที่มีประมาณเกือบ ๑๐๐ คน สามารถไปหนุนเสริมในพื้นที่อื่นๆและต่างภาคได้มาแล้ว เช่น การเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ภาคใต้และภาคกลาง อาสาสมัครเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจาก สสส, ในโครงการภัยพิบัติภาคใต้ที่มีส่วนร่วมในสามจังหวัด พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลาด้วย ซึ่งในส่วนของอาสาสมัครก็สามารถเป็นพี่เลี้ยงให้กับพื้นที่อื่นได้มีการทำงานร่วมกันและ การหนุนเสริมกระบวนการจัดทำให้อาสาสมัครเกิดความเข้มแข็งในหลายพื้นที่ตามมา สิ่งที่น่าสนใจในพื้นที่ตำบลบ้านขาวคือ การที่มีคนจิตอาสา ช่วยเหลือคนอื่น โดยไม่คิดถึงเรื่องของมิติรายได้มาเกี่ยวข้อง นับเป็นต้นทุนที่ชี้ให้เห็นถึงการช่วยเหลือที่เป็นสิ่งที่ตั้งถามที่เกิดขึ้นได้ โดยที่เท่าที่ผ่านมาอาจจะมีไม่มาก แต่ตำบลบ้านขาวและอาสาสมัครก็เป็นต้นแบบในการทำงานอาสาสมัครที่สามารถเรียนรู้ได้ในพื้นที่จังหวัดสงขลา กระบวนการทำงานของพื้นที่บ้านขาวที่สำคัญคือ การเปิดเวทีประชุมร่วมกันกับตำบล การจัดทำฐานข้อมูล และการเรียนรู้พัฒนาทักษะของการเป็นอาสาชุมชน และการทำงานร่วมมือกับตำบลในการทำงานและหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งด้วยเช่นกัน

๒.๔ พื้นที่ตำบล เจริญสุข อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา อำเภอเจริญสุข เป็นพื้นที่ที่นับว่ามีโมเดลพัฒนาการทำงานอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจคือ การใช้พื้นที่ในระดับอำเภอเป็นเป้าหมายในการทำงานด้านภัยพิบัติ ได้แก่ การที่หนุนให้เกิดเวทีการจัดการกลไกการทำงานระดับอำเภอ ที่เรียกว่า “กระแสนิรุฒโมเดล” ที่ทำให้ภาคส่วนในพื้นที่อำเภอและหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน สร้างความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติร่วมกัน โครงสร้างที่เน้นคือ การทำงานแบบบูรณาการเพื่อหนุนเสริมให้การทำงานตำบลได้ผล บทบาทจึงเน้นภาคส่วนประชาชน ราชการ องค์กร เข้ามาสร้างเวทีเรียนรู้และการออกแบบการจัดการร่วมกัน เป็นบทบาทที่เน้นการจัดการระดับอำเภอ องค์กร หน่วยงาน ให้มีบทบาท หน้าที่ที่เน้นหนักกว่ารูปแบบเดิมที่ผ่านมา คือ ต้องมีความรู้ มีการจัดทำเวทีข้อมูลอำเภอ มีองค์กรทำงานที่ชัดเจน เช่น อาสาสมัครระดับอำเภอ ที่ชัดเจน และการสื่อสารที่ร่วมกันในระดับอำเภอด้วยเช่น กัน

ในรูปแบบดังกล่าวถือว่าการทดลองสร้างรูปแบบ การจัดการร่วมแบบหนึ่ง ที่ในขณะที่ในพื้นที่อื่นๆ เน้นการทำงานตำบล การจัดการตำบลก่อนและให้หน่วยงานเป็นเพียงภาคีความร่วมมือเท่านั้นในการทำงาน แต่พื้นที่กระแสนิรุฒให้หน่วยงานเป็นหน่วยหลักด้วยในการจัดการภัยพิบัติ เพราะวิเคราะห์ว่า จากเหตุการณ์ที่ผ่านมา หน่วยงานท้องถิ่นมักเข้ามามีส่วนในการทำงานน้อย และเกิดปัญหาไม่เข้าใจ การจัดโครงสร้างดังกล่าวจึงเป็นมิติการสร้างการทำงานร่วมมือกับราชการที่มั่นใจมากยิ่งขึ้น

๒.๕ พื้นที่ตำบลชะแล อำเภอสหัสขันธ์ เป็นพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการจัดทำข้อมูลด้านฐานข้อมูลชุมชนในโปรแกรมต่างๆ เช่น การเข้าร่วมกับโครงการพัฒนาฐานข้อมูล ๑๔ ตำบล ของสกว.ในจังหวัดสงขลา ได้มีการพัฒนาอาสาสมัครให้มีความรู้ในการทำงานในพื้นที่ร่วมกับตำบล และพื้นที่ตำบลมีการจัดทำงานนโยบายสาธารณะคือการจัดทำธรรมนูญตำบลมาหลายปี จะมีต้นทุนในพื้นที่มากมาย แต่โครงการด้านการจัดการภัยพิบัติยังไม่ได้ออกแบบและร่วมคิดร่วมคุย งานในระยะนี้จึงเป็นการทบทวนความรู้และการออกแบบในการทำงาน พื้นที่ตำบลชะแล จึงมีบทบาทในการทำงานทั้งการทำงานการออกแบบในพื้นที่ ได้แก่ การพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อปรับใช้กับการทำงานด้านภัยพิบัติ และการทำงานด้านขยายความรู้ทักษะที่มีให้กับตำบลอื่นด้วยในพื้นที่ ๕ ตำบล ได้เรียนรู้ด้วยกระบวนการฝึกอบรมในการให้ความรู้และเป็นพี่เลี้ยงให้กับพื้นที่ในด้านการพัฒนาทักษะตำบลด้วย

ผลสำเร็จในระยะสุดท้าย

กระบวนการทำงานในระยะ ๖ เดือนสุดท้ายที่ทางคณะกรรมการไปเสริมสร้างคือ การให้แต่ละพื้นที่จัดทำแผนงานไปด้วยในแต่ละแผน ได้แก่ เช่น รำแดง บ่อแดง ชะแล เข่งแส และบ้านขาว โดยการไปหนุนเสริมกลไกตำบลและการทำตามแผน บทบาทคณะกรรมการและคณะทำงานที่เห็นชัดเจนคือ การเข้าไปเติมเต็มใส่ลักษณะการถอดบทเรียน การเสริมความเข้าใจ และการเพิ่มเติมในงานที่เป็นปัญหาอุปสรรคเช่น การบูรณาการแผนกับองค์กรหน่วยงานภายนอกให้เข้าศึกษาจากชุมชนที่ได้เริ่มการทำและมองเห็นรูปธรรมให้ได้รับการยอมรับ นำไปสู่การนำเสนอร่วมกับองค์กร หน่วยงาน การจัดทำข้อมูลที่สามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทของคณะทำงานโครงการที่คอยประสานให้เกิดรูปธรรม และสร้างพื้นที่ยอมรับในระดับอำเภอ จังหวัดได้ เท่าที่ผ่านมามีคณะทำงานโครงการได้มีการจัดเวทีร่วมกัน ทั้งการจัดโดยสำนักงานปฎิรูปจังหวัด สมัชชาสุขภาพ หรือเครือข่ายสงขลาพอเพียง(ที่มีองค์ประกอบมาจากการรวมตัวเครือข่ายภาพพลเมืองสงขลา)ที่มีการทำงานในหลากหลายประเด็น การเปิดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดภาคีในหลายมิติ และส่วนภาครัฐก็มีการจัดเวทีทุก ๖ เดือน เพื่อนำเสนอข้อมูลจากพื้นที่ให้เห็นผลการจัดการภัยพิบัติที่ถือว่าเป็นตัวอย่างในการทำงานน่ารองที่ชัดเจน และผลที่ตอบสนองมาคือ ราชการในระดับอำเภอและจังหวัดได้มีการประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและสื่อสารให้พื้นที่อื่นได้เข้าใจและให้มีการเรียนรู้ พร้อมทั้งการจัดการในด้านการประสานกับองค์กรหน่วยงานให้มีการศึกษาเพิ่มเติมในรูปแบบทั้ง ๕ พื้นที่ เช่น สำนักงานป้องกันภัยภพธรพยากรณ์น้ำ กรมชลประทาน เป็นต้น

ดังนั้นในส่วนของคณะทำงานได้มีการสรุปบทเรียนในช่วง ๑๖ เดือนและมองว่า การทำงานในช่วงเวลาดังกล่าวได้ผลดีในแง่มุมมองต่างๆคือ การเกิดรูปแบบการทำงานร่วมมือที่เป็นรูปธรรมที่มีการจัดการภัยพิบัติได้ดี ไม่ว่าความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความก้าวหน้า การจัดการรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่มีความหลากหลายและรูปแบบกระบวนการทำงานที่หลากหลาย การสร้างวิสัยทัศน์มุมมองที่ทำให้เกิดความคิดว่า ในการจัดการภัยพิบัตินั้นต้องมีการสร้างจากคนในพื้นที่ด้วย ทดแทนความคิดความเชื่อว่ามีหน้าที่แก้ไขปัญหาดังนั้น บทเรียนการทำงานของโครงการจึงทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีค่ายิ่ง ในด้านการตอบในเรื่อง การสร้างความร่วมมือ การแก้ไขปัญหา และการได้รับผลตอบแทนจากการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน นับว่าสำคัญยิ่งในจังหวัดสงขลา

บทคัดย่อ

โครงการประสานภาคีสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นต่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสม

หัวหน้าโครงการ นายบรรเจต นະแส

ระยะเวลา (๑๘ เดือน) พฤษภาคม ๒๕๕๔- พฤษภาคม ๒๕๕๖

โครงการประสานภาคีความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติในท้องถิ่น จังหวัดสงขลา เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ในปี ๒๕๕๔ ระยะเวลา ๑๘ เดือน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การสร้างกระบวนการทำงานในระดับท้องถิ่นในการสร้างรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสม ในจังหวัดสงขลา ที่เน้นให้ พื้นที่ชุมชนท้องถิ่น ร่วมมือกัน สร้างการมีส่วนร่วมในหลายระดับ ตั้งแต่ ชุมชน ท้องถิ่น และภาคี ร่วมกันดำเนินการ โครงการจัดการภัยพิบัติ โดยในระยะเริ่มแรกมีการจัดทำเวทีสร้างความเข้าใจ และการผลักดันให้เกิดการพัฒนาโจทย์การพัฒนาพื้นที่ ที่เหมาะสมและการสร้างกระบวนการทำงานที่เน้นการทำงานบูรณาการร่วมกันที่สำคัญคือ ท้องถิ่น องค์กรในพื้นที่ ภาคี ชุมชน และได้มีมาเลือกเอาพื้นที่ตัวอย่างในการทำงานในคาบสมุทรสะทิงพระ จังหวัดสงขลา ในจำนวนพื้นที่ ๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอรโนด อำเภอกระเสสินธ์ อำเภอสิงหนคร และอำเภอสะทิงพระ มาวิเคราะห์และหาพื้นที่ในการดำเนินการ โดยการที่มองศักยภาพของพื้นที่ในการทำงานทั้ง ๑๘ เดือนมาประกอบในการตัดสินใจร่วมกันของคณะทำงานโครงการความร่วมมือ โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ต้องเป็นพื้นที่ในลักษณะ มีต้นทุนการทำงานในพื้นที่มาประกอบด้วย เช่น กิจกรรมต่างๆในชุมชน การทำงานยึดร่วมมือ สร้างการมีส่วนร่วม ที่คาดว่าจะเป้าหมายและสิ่งสำคัญในการดำเนินการโครงการให้บรรลุตามเป้าหมาย

ในระยะเวลาที่โครงการได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลา ๑๘ เดือนนั้น มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ในหลายมิติทั้ง ๕ พื้นที่ คือ มิติทางด้านสังคม ที่มีการใช้ทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่า ความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณ มาผสานให้เกิดการจัดการภัยพิบัติ และได้ความรู้รวมทั้งประสบการณ์การทำงานร่วมมือกันในการค้นคิดและการสร้างรูปธรรมในพื้นที่โครงการทั้ง ๕ พื้นที่ได้แก่ แนวคิด เรื่องการจัดการภัยพิบัตินั้นได้สร้างให้เกิดกรอบความคิดใหม่ที่ส่วนใหญ่คิดว่า รัฐต้องเข้ามาจัดการปัญหาให้ชุมชนเมื่อชุมชนได้รับผลกระทบในด้านภัยพิบัติ ตั้งแต่ การจัดการเรื่องปากท้อง ข้าวสาร เครื่องอุปโภคบริโภคทุกด้าน และทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ การทำงานของโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติของท้องถิ่นได้ปรับกระบวนการคิดใหม่ในเรื่อง การจัดการชุมชน ชุมชนต้องมีการวางแผนจัดการตัวเองด้วย เพื่อเน้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองและใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนร่วมกัน ซึ่งใน ๕ พื้นที่จากการถอดบทเรียน ได้ทำให้เกิดการมองเห็นปัญหาทางความคิดที่มีแต่เดิม ได้เกิดแนวความคิดที่จะจัดการตัวเองด้วย โดยการจัดเตรียมความพร้อมของครัวเรือนและชุมชน เมื่อเกิดปัญหาภัยพิบัติในครั้งต่อไป เช่น การเตรียมก่อนภัยมาในระดับครัวเรือนและชุมชนตั้งแต่ การสะสมอาหารไว้เพียงพอ การเตรียมความพร้อมไปยังจุดอพยพ การจัดการครัวกลางในการดูแลสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

ประการต่อมาผลลัพธ์ทางด้านการจัดการรูปแบบที่เกิดจากการทำงานของพื้นที่ จะได้รูปแบบการจัดการ ภัยพิบัติ ๕ พื้นที่ ๕ รูปแบบ คือ รูปแบบด้านการจัดการฐานข้อมูลภัยพิบัติ ตำบลชะแล้ รูปแบบการจัดการ กองทุนภัยพิบัติ ตำบลบ่อแดง อำเภอสิงหนคร รูปแบบ การจัดการภัยพิบัติบูรณาการร่วมมือท้องถิ่นหรือ กระแส สิ้นธุ์โมเดล ตำบล กระแสสินธุ์ รูปแบบการจัดการการจัดการน้ำ ตำบลลำแดง และรูปแบบการจัดการ อาสาสมัครจัดการภัย ตำบลบ้านขาว ซึ่งทุกพื้นที่ได้ผ่านกระบวนการทั้งเรียนรู้และปฏิบัติการ ในระดับพื้นที่และ ค้นหาศักยภาพในการทำงานที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาในพื้นที่ ตั้งแต่ การถอดบทเรียน เวทีแลกเปลี่ยน การ ปฏิบัติการ การสรุปผลในการดำเนินการในแต่ละช่วง ซึ่งทั้งหมดนั้นไม่ได้เกิดจากการทำงานจากบนลงล่างแต่ได้ พยายามพัฒนาร่วมมือกัน ในทุกกลุ่ม ทุกองค์กรในพื้นที่จนเกิดรูปแบบการจัดการภัยพิบัติเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และได้ขยายผลการทำงานไปสู่องค์กรเครือข่ายอื่นๆด้วยเช่นกันในการทำงานระดับจังหวัดในช่วงที่ผ่านมา

ดังนั้นในการจัดการภัยพิบัติจึงเป็นเรื่องของการจัดการที่ใช้ทั้งความรู้ และกระบวนการในการทำงานที่ ใช้หลักการสำคัญคือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ มากกว่าการใช้งบประมาณในการแก้ไข ปัญหาอย่างเดียว ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเพียงระยะสั้น และในระยะยาวเมื่อเกิดภัยพิบัติก็จะเป็นแนวทางเดิม ในการแก้ไข อันไม่สิ้นสุด การทำงานของโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือน การ ได้แนวทางในการจัดการภัยพิบัติที่จะใช้เป็นแนวทางในระยะต่อไปของท้องถิ่นและเครือข่ายการทำงานใน จังหวัดสงขลา จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในช่วงที่ได้ดำเนินการมาในช่วง ๑๘ เดือน ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้ให้โอกาสในการทำงานของคณะทำงาน ชุมชน ท้องถิ่น ในจังหวัดสงขลา และช่วยพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัดให้มีความเข้าใจและมีความรู้ในการนำไปใช้มากขึ้นใน บทเรียนการทำงานโครงการ

คำนำ

รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นการรายงานของโครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ 5 ตำบล ใน 4 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานในด้านการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา ทางโครงการขอขอบคุณพื้นที่ดำเนินการที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดีเสมอมาทั้ง 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านขาว ตำบลเชิงแส ตำบลบ่อแดง ตำบลชะแล้ และตำบลร่ำแดง หน่วยงานในระดับจังหวัด และที่สำคัญต้องขอขอบคุณคณะทำงานจังหวัดสงขลาที่ให้ความร่วมมือในการช่วยกันเสนอแนะแนวทางการทำงาน การช่วยประสานต่าง ๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอแสดงความนับถือ

นายบรรเจต นະแส

ประธานคณะทำงานโครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสม
ระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก-ฅ
บทคัดย่อ	ฅ-๗
คำนำ	๗
สารบัญ	๗-๗
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาของโครงการ	1
วัตถุประสงค์	1
แนวทางการดำเนินโครงการ	2
พื้นที่เป้าหมาย	3
แผนการดำเนินโครงการ	3
บทที่ 2 การสนับสนุนด้านข้อมูลและองค์ความรู้ ภายใต้โครงการประสานภาคีความร่วมมือ ในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา	
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	4
คาบสมุทรสทิงพระ	6
สถานการณ์อุทกภัยคาบสมุทรสทิงพระ	8
พื้นที่ดำเนินโครงการ	10
ศักยภาพของพื้นที่ กลไกการขับเคลื่อนและแผนงานของแต่ละพื้นที่	11
บทที่ 3 การดำเนินโครงการ	
การประชุมคณะทำงานโครงการ	13
ทำความเข้าใจพื้นที่	13
ประสานองค์กรและชุมชน	14
เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้	15
ปฏิบัติการพื้นที่และรวบรวมข้อมูล	15
การปรับใช้กับชุมชน	16

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ประเด็นสำคัญของโครงการ	17
การวิเคราะห์ผล	19
บทที่ 4 พลัง ความรู้ และ ความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นจังหวัดสงขลา	
ตำบลบ้านขาว : อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน	22
ตำบลเชิงแส : การจัดการอุทกภัยจากพื้นที่สู่ระดับอำเภอ “กระแสน้ำโมเดล”	30
ตำบลบ่อแดง : กองทุนจัดการภัยพิบัติ	37
ตำบลชะแล้ : การจัดการอุทกภัยโดยใช้ระบบสารสนเทศชุมชนเป็นแกนกลาง	43
ตำบลร่ำแดง : จัดการน้ำท่วมและน้ำแล้งด้วย “คลองหมอนนา”	49
ความรู้ที่เหมาะสมในการจัดการภัยพิบัติในท้องถิ่น	58
การจัดโครงสร้างการดำเนินงานในพื้นที่	60
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	
ชุดข้อมูลการจัดการภัยพิบัติ	64
ผลการจัดทำข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS)	72
ผลผลิตกระบวนการจัดทำชุดข้อมูลตำบล	77
พื้นที่ขยายผลโครงการ	78
ภาคีและเครือข่ายการหนุนเสริมกระบวนการทำงานในพื้นที่	88
นวัตกรรมจัดการพื้นที่สู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	89
ความรู้ที่ได้จากชุมชน	90
ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1	92
ภาคผนวก 2	111
ภาคผนวก 3	115
ภาคผนวก 4	123
ภาคผนวก 5	134
ภาคผนวก 6	147

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของโครงการ

จังหวัดสงขลา ได้ดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนเพื่อพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ภายใต้การสนับสนุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตั้งแต่ปี 2550-2553 โดยใช้ “ข้อมูล” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนท้องถิ่น ความร่วมมือระดับตำบล โดยผ่านกระบวนการ แผนชุมชนและบัญชีครัวเรือน ก่อให้เกิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้และการขยายผล รวมถึงการพัฒนากลไกความร่วมมือระดับจังหวัดขององค์กรภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งเป็นกลไกร่วมขับเคลื่อนงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการผลักดันเชิงนโยบายร่วมกัน

ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2553 จังหวัดสงขลาประสบภัยพิบัติอย่างรุนแรง พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระได้รับผลกระทบจากดีเปรสชันทำให้บ้านเรือนที่อยู่อาศัยและทรัพย์สินเสียหาย โครงการความร่วมมือฯ ได้ติดตามและสรุปบทเรียนชุมชนกับการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น พบว่าชุมชนตำบลไม่ได้มีการบริหารจัดการตนเองและเกิดการวางแผนเตรียมการ มีจุดอ่อนในด้านความรู้ ความเข้าใจและการเข้าใจด้านข้อมูล การเตรียมตัวต่อครัวเรือน มีทุกระดับตั้งแต่ ชุมชน ตำบล เมื่อเกิดเหตุการณ์ทำให้เกิดความขัดแย้ง การบริหารจัดการไร้ระเบียบ ส่งผลต่อพื้นที่ได้รับผลกระทบ และมีความขัดแย้งที่เห็นได้ชัด ซึ่งจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมในพื้นที่และการสร้างเครื่องมือในการทำงานเพิ่มเติมให้พื้นที่เกิดการจัดการที่ดี ลดปัญหาที่เกิดขึ้นและต้องมีการทำงานแบบเชื่อมโยง และพัฒนาความรู้เพิ่มเติม ด้านข้อมูล คน เครื่องมือ และเกิดการเรียนรู้ในพื้นที่ร่วมกันภายใต้โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้สามารถจัดการภัยพิบัติในพื้นที่นำร่อง 5 พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

2. พัฒนาและยกระดับความรู้ในการจัดการภัยพิบัติ ผ่านเวทีกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันตั้งแต่ การพัฒนาข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล การถอดบทเรียนการทำงานเป็นระยะๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปทบทเรียนและองค์ความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ในรู้เครือข่ายการเรียนรู้ทั้งระดับตำบล อำเภอและจังหวัด
3. พัฒนากลไกความร่วมมือแบบภาคีเครือข่าย ให้สามารถจัดการปัญหาภัยพิบัติในพื้นที่นาร่องแบบบูรณาการ ด้วยการใช้ฐานข้อมูล การสรุป-ถอดบทเรียน และความรู้จากการทำงานร่วมกันมาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน ระดับเครือข่ายและระดับจังหวัดเพื่อใช้ในกระบวนการตัดสินใจ
4. พัฒนาตัวแบบการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชน ที่สามารถขับเคลื่อนและขยายผลเพื่อให้เป็นประเด็นสาธารณะในการจัดการภัยพิบัติในระดับจังหวัดและเครือข่ายระหว่างพื้นที่

3. แนวทางการดำเนินงานของโครงการ

1. เตรียมความพร้อมพื้นที่สร้างความเข้าใจ ระดับท้องถิ่น จังหวัด และภาคีที่เกี่ยวข้อง
2. จัดเตรียมความพร้อมใน 5 ตำบล เวทีสร้างการวางแผน ออกแบบ การจัดทำผลลัพธ์
3. การสนับสนุนกระบวนการทำงานร่วมกัน / พัฒนาทีม / พัฒนางานข้อมูลและติดตามถอดองค์ความรู้
4. การจัดการกระบวนการเรียนรู้เชื่อมการทำงานในระดับท้องถิ่นตำบล / ระดับจังหวัด / ภาคี
5. จัดทำผลลัพธ์ พัฒนาตัวแบบที่ได้จากการทำงานในพื้นที่ 5 พื้นที่ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เรียนรู้ขยายผลในพื้นที่ 19 ตำบลเดิม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมมือกับกลไกการทำงาน จังหวัดจากรูปธรรมกิจกรรมในพื้นที่และระดับจังหวัดอย่างต่อเนื่อง
6. ขยายผลกิจกรรมร่วมมือการเรียนรู้ในภาคีองค์กรต่างๆที่มีการทำงานร่วมมือกันในระยะที่ 1 และ 2 ได้แก่เวทีจังหวัดประจำเดือน เวทีประเด็น และงานสงขลาพอเพียงจำนวน 14 องค์กรเครือข่ายในจังหวัด
7. ยกระดับงานสาธารณะในงานนโยบายสาธารณะจังหวัด ต่อเนื่อง

4. พื้นที่เป้าหมายของโครงการ

ข้อมูลพื้นที่โครงการ 5 พื้นที่ 4 อำเภอ ในคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่

1. ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
3. ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
4. ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา
5. ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

5. แผนการดำเนินงานของโครงการ

แผนงานที่ 1 เตรียมความพร้อมให้พื้นที่เป้าหมาย

แผนงานที่ 2 พัฒนาโครงการรายพื้นที่

แผนงานที่ 3 สนับสนุนพื้นที่ตามแผนงานกิจกรรม งานข้อมูล พัฒนาศักยภาพ งานเชื่อมโยงการเรียนรู้

แผนงานที่ 4 สร้างภาคีความร่วมมือที่เชื่อมโยงบูรณาการงานจากพื้นที่ด้านการจัดการภัยพิบัติ

แผนงานที่ 5 ข้อเสนอแนะชุดความรู้ตัวแบบการพัฒนา (Model) ด้านภัยพิบัติ

แผนงานที่ 6.เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการโครงการ

บทที่ 2

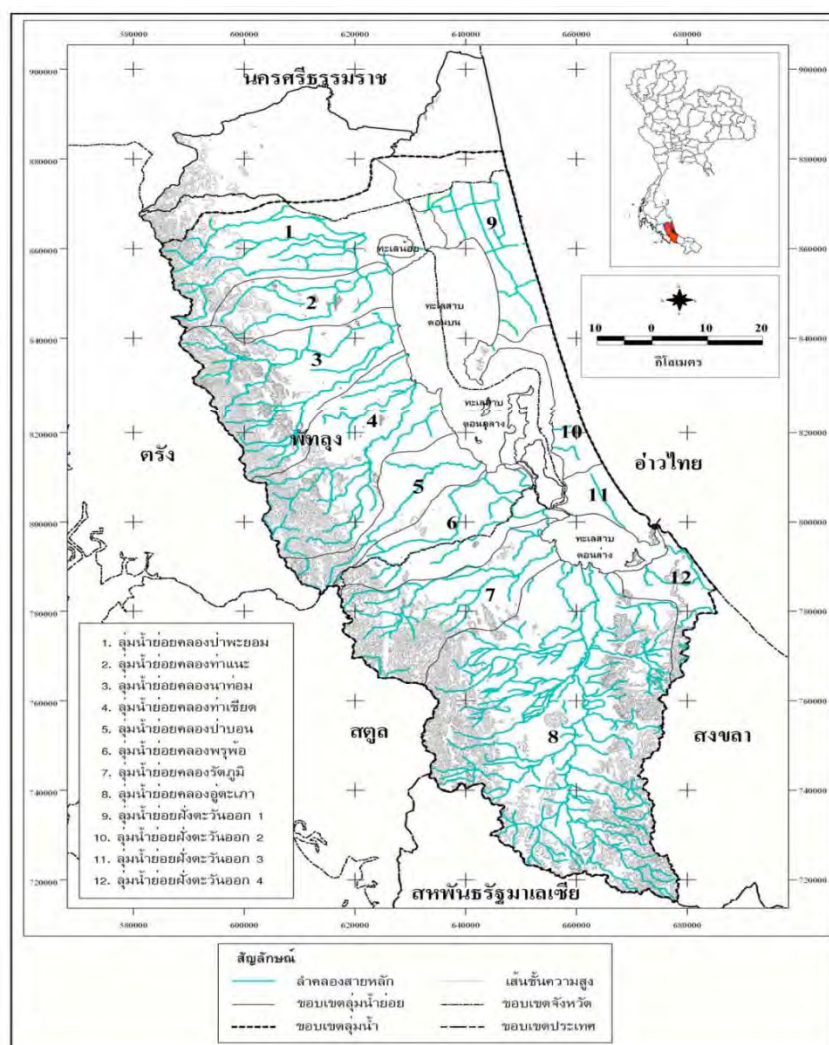
การสนับสนุนด้านข้อมูลและองค์ความรู้ ภายใต้โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการในประเด็นการใช้กระบวนการของงานข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพ และใช้ในการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมระดับท้องถิ่นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการภัยพิบัติ ในช่วงระยะ 6 เดือนแรกของโครงการ อยู่ในช่วงของการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูล ทีมจัดทำข้อมูล และข้อมูลพื้นฐานและต้นทุนของพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งคาบเกี่ยวกับข้อมูลสถานการณ์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งจะรายงานเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบน้ำและภัยพิบัติ ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็น 1 ใน 25 กลุ่มน้ำของประเทศไทยตั้งอยู่บนฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด พัทลุง สงขลา และ นครศรีธรรมราช โดยมีพื้นที่ประมาณ 8,729 ตร.กม. ประกอบด้วยแผ่นดิน 7,687 ตร.กม. และพื้นที่ทะเลสาบ 1,042 ตร.กม.

กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นกลุ่มน้ำที่มีลักษณะเฉพาะแห่งเดียวของประเทศไทย โดยมีลักษณะเป็นแบบลากูน (Lagoon) ขนาดใหญ่ และมีลักษณะคอดเป็นตอนๆ ซึ่งรับทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้ความเค็มของน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามฤดูกาล โดยมีทั้ง น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ลักษณะทางกายภาพของทะเลสาบแบ่งเป็น 4 ส่วนได้แก่ ทะเลน้อยซึ่งอยู่ทางเหนือสุดเป็นน้ำจืด ถัดลงมาคือทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทางใต้สุดคือทะเลสาบตอนล่าง ซึ่งเชื่อมกับอ่าวไทยบริเวณ อ.เมือง จ.สงขลา ในส่วนของแผ่นดิน แบ่งพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาออกเป็นกลุ่มน้ำย่อย 12 กลุ่มน้ำย่อย โดยแบ่งตามคลองสายหลักที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา 8 สาย ดังนี้ 1) กลุ่มน้ำย่อยคลองป่าพะยอม 2) กลุ่มน้ำย่อยคลองท่าแนะ 3) กลุ่มน้ำย่อยคลองนาท่อม 4) กลุ่มน้ำย่อยคลองท่าเขียว 5) กลุ่มน้ำย่อยคลองป่าบอน 6) กลุ่มน้ำย่อยคลองพรุพ้อ 7) กลุ่มน้ำย่อยคลองรัตภูมิ 8) กลุ่มน้ำย่อยคลองอุทะเกา 9) กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 10) กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 2 11) กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 3 12) กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 4 ดังแสดงแผนที่ในรูปที่ 1

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2549

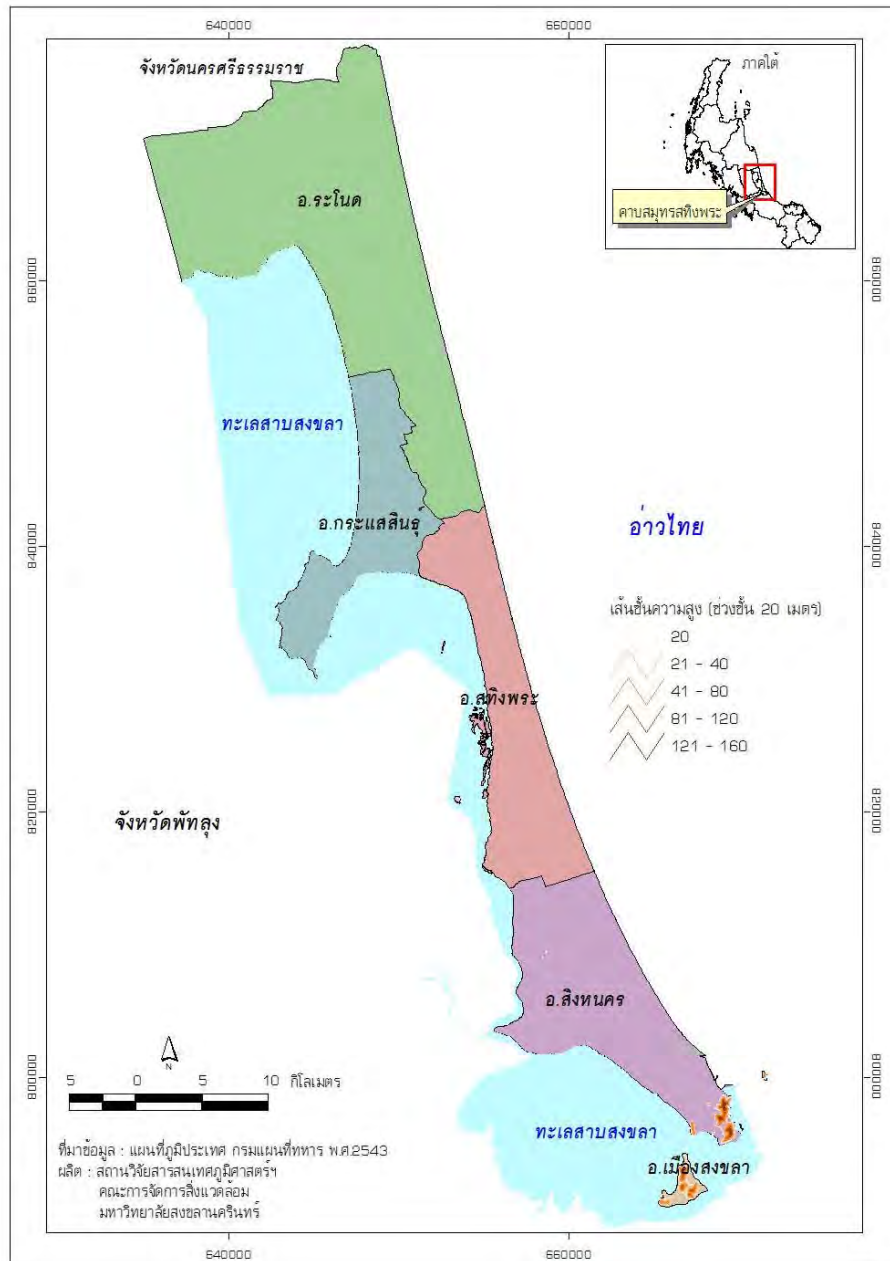
รูปที่ 1 แผนที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและระบบลุ่มน้ำย่อยต่าง ๆ

2. คาบสมุทรสทิงพระ

จากรูปที่ 1 กลุ่มน้ำย่อยลำดับที่ 9, 10 และ 11 ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ในพื้นที่ คาบสมุทรสทิงพระโดยที่ลำดับที่ 9 คือ กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 1 (ระโนด) มีพื้นที่รับน้ำประมาณ 536 ตารางกิโลเมตร มีคลองสำคัญหลายสาย ได้แก่ คลองกก คลองระโนด คลองโรง คลองตะเคียว เป็น ต้น ลำดับที่ 10 คือ กลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 2 มีพื้นที่รับน้ำประมาณ 202 ตารางกิโลเมตร มีคลองสำคัญหลายสาย ได้แก่ คลองคูขุด คลองรี เป็นต้น และลำดับที่ 11 คือกลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก 3 มีพื้นที่รับน้ำประมาณ 137 ตารางกิโลเมตร คลองสำคัญ ได้แก่ คลองสทิงหม้อ

คาบสมุทรสทิงพระ เป็นพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ระหว่างทะเลสาบสงขลา กับฝั่งอ่าวไทย มีพื้นที่ครอบคลุม 4 อำเภอ คือ อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด และอำเภอกระแสสินธุ์ พื้นที่มีลักษณะคล้ายแหลมยื่นยาวออกจากแผ่นดินใหญ่ที่มีน้ำล้อมรอบ 3 ด้าน โดยมีทะเลสาบด้านตะวันตกและทะเลอ่าวไทยด้านตะวันออก มีหลักฐานทางธรณีวิทยาบอกว่า ประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว ได้เกิดการทับถมของพื้นทรายขึ้นเป็นแผ่นตรงชายฝั่งอ่าวไทย เชื่อมต่อเข้าด้วยกันกับแผ่นดินใหญ่ให้เป็นลักษณะของแผ่นดินที่เกิดใหม่ ทำให้เกิดทะเลสาบน้ำเค็มอยู่ภายใน เมื่อ น้ำคลองไหลลงมาสมน้ำในน้ำเค็มจนกลายเป็นน้ำกร่อยนั้นได้พัดเอาโคลนตมตะกอนดินก่อเกิดกองเกย เป็นพื้นดินอุดมสมบูรณ์ (โครงการส่งน้ำและรักษาบำรุงระโนด-กระแสสินธุ์, 2554) ดังแสดงในรูปที่ 2

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553) รายงานว่าคาบสมุทรสทิงพระ เป็นพื้นที่มีเอกลักษณ์พิเศษตามธรรมชาติ กล่าวคือเป็นกลุ่มน้ำย่อยที่ไม่มีสันปันน้ำที่ชัดเจน ก่อตัวจากสันทรายและเนินทรายในแนวขนานกับชายฝั่ง โดยมีทางน้ำธรรมชาติเชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบน้ำกร่อยและทะเลเปิดน้ำเค็มด้านอ่าวไทย เป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่มีระบบนิเวศที่หลากหลาย ทางด้านตะวันออกซึ่งจดอ่าวไทยมีทั้งพื้นที่ชายหาด และป่าชายเลน เป็นแหล่งทรัพยากรประมงที่อุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์กลาง การคมนาคมขนส่งทางทะเล และมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชายทะเล ในขณะที่ด้านตะวันตกซึ่งจดทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งประมงน้ำกร่อยที่ผูกพันกับดำเนินชีวิตของประชาชนมาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะของระบบนิเวศที่หลากหลายของคาบสมุทรสทิงพระ ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าความสำคัญหลายอย่าง เช่น เป็นแหล่งอาศัยและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นแหล่งทำประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งที่สำคัญ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ศิลปกรรม โบราณสถาน และประวัติศาสตร์ที่สำคัญ รวมทั้งเป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตร ที่เรียกว่า วิถีโหนด นา เล ซึ่งมีการดำเนินชีวิตที่เชื่อมโยงกับการปลูกตาลโตนด การทำนา และการประมงชายฝั่ง ตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยว การเกษตรเชิงพัฒนา (นากุ้ง) การพัฒนาอุตสาหกรรม และการคมนาคมขนส่งทางน้ำ ทั้งทางทะเลด้านอ่าวไทย และทะเลสาบสงขลา

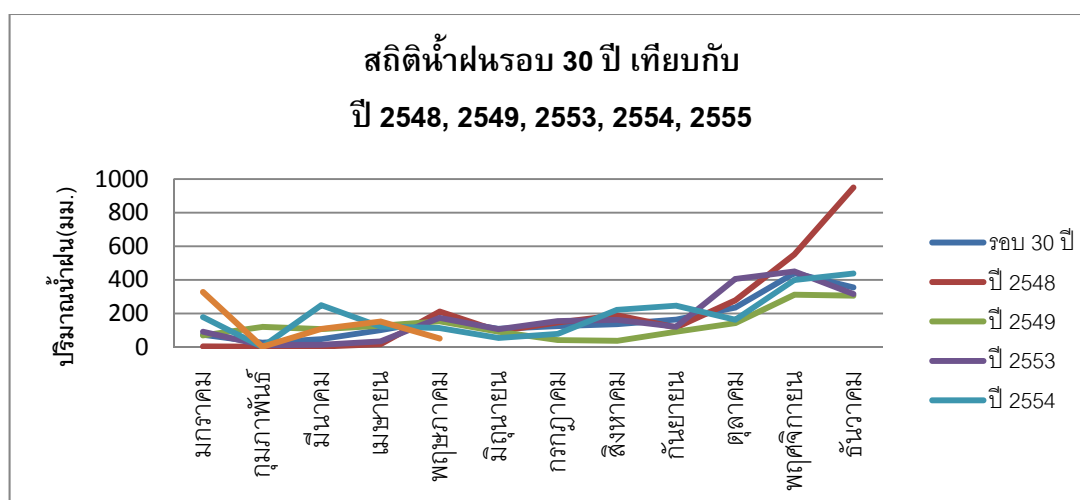
ที่มา: สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2553

รูปที่ 2 แผนที่พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ

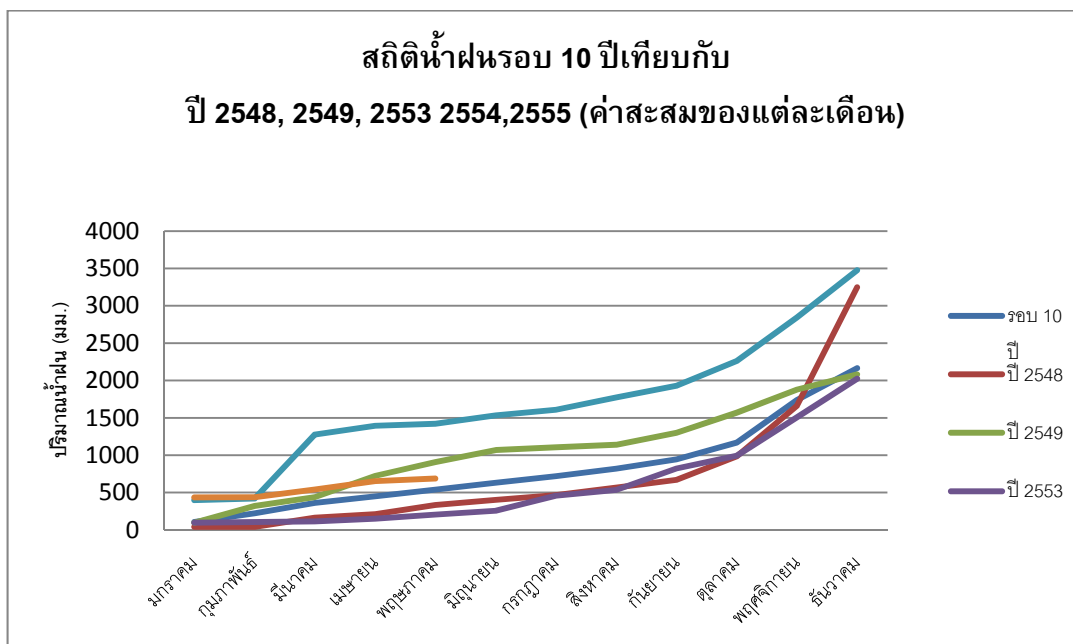
3. สถานการณ์อุทกภัยคาบสมุทรสทิงพระ

กรมชลประทาน (2553) ได้รายงานและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำของพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ว่าปัญหาที่สำคัญในพื้นที่นี้คือ ปัญหาน้ำท่วม โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2548 เกิดน้ำท่วมในพื้นที่คาบสมุทรเป็นระยะเวลานาน ซึ่งมีสาเหตุที่สำคัญคือ

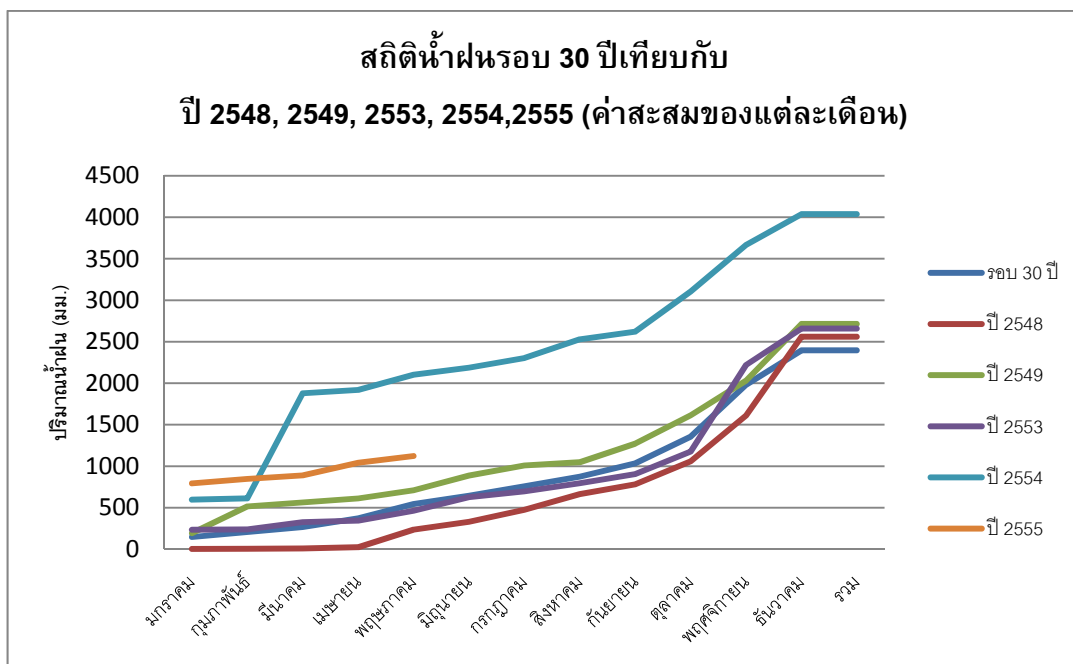
1. ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงในพื้นที่ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสะสมทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ระหว่างวันที่ 1พฤศจิกายน 2548ถึงวันที่ 26ธันวาคม 2548 มีค่าสูงถึง 1,694มิลลิเมตร เปรียบเทียบกับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสะสมในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม จากสถิติมีค่าเพียง 766มิลลิเมตรตาม รูปที่ 3.1-3.3
2. ปริมาณน้ำท่าในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปริมาณน้ำท่าในช่วงระหว่างวันที่ 1พฤศจิกายน 2548ถึงวันที่26 ธันวาคม 2548 พบว่าปริมาณน้ำท่าทั้งลุ่มน้ำ 11,443 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเปรียบเทียบกับข้อมูลสถิติปริมาณน้ำท่าของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่าปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในฤดูฝนมีเพียง 5,289 .10ล้านลูกบาศก์เมตร
3. ระบบคลองระบายน้ำออกจากระบบทะเลสาบสงขลาตื้นเขิน มีสิ่งกีดขวางมีการบุกรุกเปลี่ยนแปลงสภาพคลองที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทยน้ำไม่สามารถระบายออกได้
4. ระบบการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลาออกสู่อ่าวไทยไม่ทัน เนื่องจากมีอิทธิพลของน้ำขึ้น-ลง และภาวะตื้นเขินของทะเลสาบสงขลา

*รูปที่ 3.1 แผนภูมิสถิติน้ำฝนรอบ 30 ปีของจังหวัดสงขลา

*รูปที่ 3.2 แผนภูมิสถิติน้ำฝนของจังหวัดพัทลุง

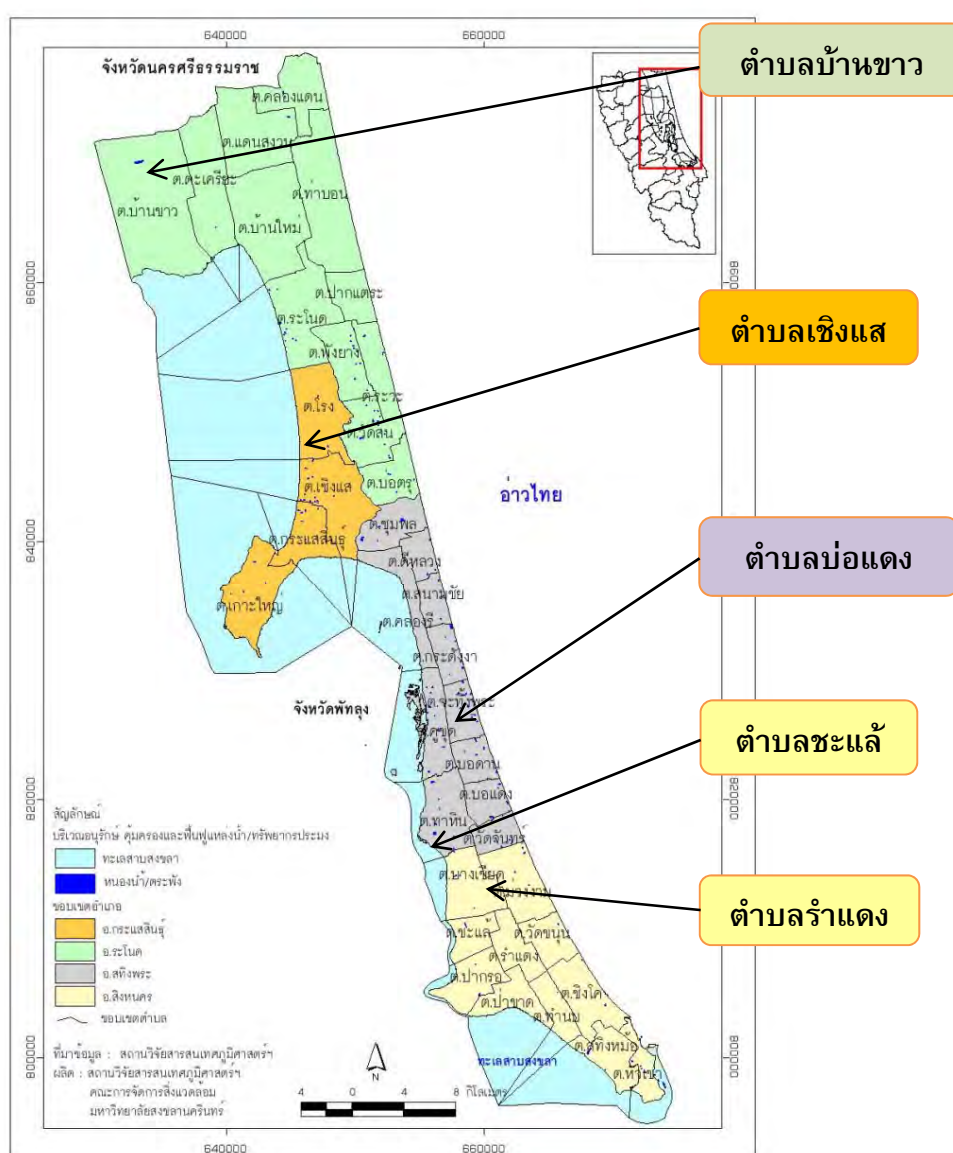

*ที่มา:สมโชติ พุทธชาติ สนง.ทรัพยากรน้ำภาค 8 และ สำนักงานอุตุวิทยาสงขลา, 2555

*รูปที่ 3.3 แสดงกราฟสถิติน้ำฝนของจังหวัดนครศรีธรรมราช

4. พื้นที่ดำเนินโครงการ

โครงการได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายดำเนินงานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 5 พื้นที่ ซึ่งอยู่ในคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่ ตำบลชะแล้และตำบลร่ำแดง อำเภอสทิงพระ ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ ตำบลเชิงแส อำเภอกะเสสินธุ์ และ ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด ดังแสดงในรูปที่ 4 และมีพื้นที่ ขยายผล อีกจำนวน 19 ตำบล

รูปที่ 4 พื้นที่เป้าหมายของโครงการ

ข้อมูลพื้นที่โครงการ 5 พื้นที่ 4 อำเภอ ในคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่

1. ตำบลลำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
3. ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
4. ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา
5. ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

5. ศักยภาพของพื้นที่ กลไกการขับเคลื่อนและแผนงานของแต่ละพื้นที่

พื้นที่	ศักยภาพ	กลไกการขับเคลื่อน	แผนงาน
ตำบลบ้านขาว อ.ระโนด	มีกลไกการจัดการภัยพิบัติระดับตำบล ฐานข้อมูลอาสาสมัคร อส. และอปพร. รวม 120 คน อุปกรณ์รพพยาบาลฉุกเฉินรถดับเพลิง ชูชีพ วิทียูสื่อสารเครื่องแดง	มีระบบอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนขับเคลื่อน ร่วมกับ อบต. เป็นศูนย์สื่อสารเชื่อมโยงได้ทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบ	ฐานข้อมูลเพิ่ม แผนที่ผังชุมชน ทีมจัดการที่เป็นระบบ ยกระดับทีมอาสาสมัคร
ตำบลเชิงแส อ.กระแสดินธุ์	มีกลไกและเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอระดับชุมชน มีแผนรับมือระดับชุมชนและตำบล มีคณะทำงานอำเภอประมาณ 100 คน มีฐานข้อมูลชุมชนเครือข่ายจัดการภัยพิบัติปชช.ภาคใต้	มีการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชน เชื่อมโยงระดับอำเภอ โดยสร้างความพร้อมระดับชุมชนเน้น การจัดการตนเองระดับหมู่บ้าน	ฐานข้อมูล แผนที่ พื้นที่เสี่ยง การจัดการแหล่งน้ำ ทำผังชุมชนยกระดับทีมขับเคลื่อนระดับตำบลให้ ปชช.มีส่วนร่วม
ตำบลบ่อแดง อ.สทิงพระ	มีกลไกการจัดการภัยพิบัติตำบลชุมชน+อบต. เวทีพูดคุยถอดบทเรียน และแผนการจัดการระดับชุมชน	มีองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนจากระดับหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับ อบต. จัดตั้งกองทุนจัดการภัยพิบัติ	ฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องภาพรวม แผนที่และผังชุมชน พัฒนาอาสาสมัคร พัฒนา

พื้นที่	ศักยภาพ	กลไกการขับเคลื่อน	แผนงาน
	มีอาสาสมัครไม่เป็นทางการ ข้อมูลครัวเรือน แผนที่ทำมือ มีกองทุนภัยพิบัติของชุมชน	10% จากกองทุนต่างๆทั้ง 6หมู่บ้าน	ความร่วมมือชุมชน- อบต. จัดระบบการ สื่อสารในพื้นที่
ตำบลลำแดง อ.สิงหนคร	มีอบต. เป็นแกนหลักในการ ขับเคลื่อน ร่วมกับท้องถิ่น ชุมชน กระจายการจัดการ ให้กลุ่มบ้านรับผิดชอบ แผน ผังจัดการระบบน้ำ และ โครงสร้างพื้นฐานรับมือ อุทกภัย	มีศูนย์จัดการภัยพิบัติ (อบต.)-จัดการภัยยังชีพ/ สำรวจความเสียหาย/แผน บรรเทาเมื่อเกิดเหตุ ทีม จัดการปัญหาอบต.และ ชุมชน มี ฐานข้อมูล ทีม ทำงานของอาสาสมัคร อปพร. และช่างอาสา เครื่องมืออุปกรณ์	พัฒนาระบบข้อมูล ผัง ชุมชน รูปแบบที่อยู่ อาศัยและที่ตั้ง ระบบการสื่อสารสร้าง การเรียนรู้ ข้อบัญญัติ ท้องถิ่นทางระบาย ขนาดจิ๋ว “ใช้หัวนา” เป็นคูระบายน้ำเข้า และออก พท.เกษตร
ตำบลชะแล้ อ.สิงหนคร	มียุทธศาสตร์การจัดการน้ำ ของเทศบาล ฐานข้อมูล แผนที่ และผังชุมชน มี โครงสร้างการทำงานของ อาสาสมัครอปพร. และอส. 120คน เครื่องมืออุปกรณ์ (เรือ-ชูชีพ)	มีขับเคลื่อนโดย ธรรมนูญ สุขภาพ เชื่อมโยงกับ เทศบาล มีระบบข้อมูล และผังชุมชน กำลังขยาย การเรียนรู้ลงถึงระดับ หมู่บ้าน	ยกระดับการจัดการน้ำ ทำแผน และข้อมูล พัฒนากลไกขับเคลื่อน ระดับพื้นที่ พัฒนา อาสาสมัคร การ สื่อสารสร้างการเรียนรู้ ให้เข้าถึงชุมชน

บทที่ 3

การดำเนินโครงการ

โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ ยุกระดับความรู้ในการจัดการภัยพิบัติ ผ่านเวทีกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันตั้งแต่ การพัฒนาข้อมูล จัดทำฐานข้อมูล ถอดบทเรียนการทำงาน พัฒนากลไกความร่วมมือ ให้สามารถจัดการปัญหาภัยพิบัติในพื้นที่นำร่องแบบบูรณาการ ด้วยการใช้ฐานข้อมูล บทเรียน และความรู้จากการทำงานร่วมกันมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการตัดสินใจ โดยร่วมกันระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้สามารถจัดการภัยพิบัติในพื้นที่นำร่อง 5 พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินโครงการดังนี้

1. การประชุมคณะทำงานโครงการ

คณะทำงานโครงการเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการวางแผนและกำหนดรูปแบบการทำงานทั้งในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด การประชุมคณะทำงานของโครงการจะกำหนดอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง สำหรับคณะทำงานปฏิบัติงาน และทุก 3 เดือนสำหรับคณะทำงานทั้งชุดของโครงการ เพื่อสรุปภาพรวมและกำหนดรูปแบบการจัดการในพื้นที่

2. ทำความเข้าใจพื้นที่

บทเรียนที่สำคัญสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะทำงานในแต่ละฝ่ายต้องเข้าไปทำความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประสานงานโครงการที่จะต้องเชื่อมต่อทั้งข้อมูล กลุ่มชุมชน องค์กรท้องถิ่นและองค์กรภายนอกเข้าด้วยกัน โดยอาจใช้เวลาปรับวิธีคิดและกระบวนการทัศน์กับองค์กรท้องถิ่นมากในครั้งเริ่มต้น แต่เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ องค์กรต่าง ๆ ก็สามารถร่วมมือสร้างความเข้าใจร่วมกันกับพื้นที่และชุมชนได้เป็นอย่างดี

ผลที่เกิดขึ้น

1. การสร้างความเข้าใจต่อพื้นที่ถือเป็นกระบวนการสำคัญเพราะจะได้มีการออกแบบตามโจทย์ปัญหาในแต่ละพื้นที่ให้มีการวิเคราะห์ตนเอง และการจัดปรับกระบวนการทำงานพื้นที่ก่อนการดำเนินโครงการ เช่นในบางพื้นที่มักมี

ปัญหาความร่วมมือในช่วงที่ผ่านมา การวิเคราะห์และทำงานสร้างความเข้าใจ ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้น และสร้างให้เห็นแนวทางของพื้นที่ร่วมกัน

2. การช่วยพื้นที่ในการพัฒนาทีมการวางแผน การกำหนดเป้าหมายร่วมกันได้อย่างเข้าใจอันเป็นการทำงานที่เน้นในเรื่องของ การสร้างความเข้าใจและการสร้างเสริมให้มีการทำงานร่วมมือเป็นสำคัญ

3. ประสานองค์กรและชุมชน

กิจกรรมสำคัญที่สุดของโครงการคือการทำงานเข้าใจร่วมระหว่างโครงการกับองค์กรท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อที่จะทำงานร่วมกันและสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกับชุมชนได้ด้วย ระยะเวลาการดำเนินโครงการที่ผ่านมาการประสานงานของโครงการ นอกจากจะเกิดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชุมชนแล้ว ในบางพื้นที่ยังสามารถสร้างความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมระหว่างองค์กรชุมชนกับองค์กรท้องถิ่นได้ดีขึ้น จากเดิมที่มีปัญหาไม่สามารถร่วมงานกันได้ ซึ่งนับเป็นผลพวงจากการจัดกิจกรรมของโครงการที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนอย่างแท้จริง และผลที่เกิดขึ้นช่วยสร้างความกลมเกลียวขึ้นในชุมชนนั่นเอง

ซึ่งจากการถอดบทเรียนเท่าที่ผ่านมาในพื้นที่ที่มีการทำกิจกรรมอย่างเข้มข้นแต่ต่างคนต่างทำทำให้เกิดช่องว่างเกิดขึ้นในพื้นที่มากมาย เช่น ความไม่เข้าใจ การไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมในพื้นที่ ตลอดจนการที่มีการพัฒนาโครงการเฉพาะตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มีการถอดบทเรียนการทำงานทั้ง 5 พื้นที่และมีการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน ทำให้เห็นจุดอ่อน และการใช้โครงการในการทำงานเป็นการแก้ไขจุดอ่อนร่วมกัน ในช่วงเวลา 18 เดือน ร่วมกัน

ผลที่เกิดขึ้น

1. เป็นรูปแบบการพัฒนาในพื้นที่ที่ให้ความสำคัญต่อการทำงานร่วมกัน มากกว่าการที่แต่เดิมจะเน้นการทำงานท้องถิ่นอย่างเดียว การประสานงานกับท้องถิ่นชุมชนได้สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และการช่วยลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
2. สร้างความร่วมมือในการทำงานในพื้นที่ ได้ดี ช่วยลดปัญหาที่เกิดจากการขาดการทำงานที่ผ่านมา การที่โครงการได้ยึดเอาหลักความร่วมมือ ทำให้ในหลายพื้นที่เกิดการสร้างความเข้าใจและยอมรับบทบาทการทำงานระหว่างกันมากขึ้น เช่นในพื้นที่บ่อแดง ที่เดิมมีการทำงานร่วมกันน้อยมาก และมักมีปัญหาเชิงความร่วมมือ การทำงานร่วมกันในโครงการมีส่วนประสานความร่วมมือได้เด่นชัดและลดช่องว่างได้ กิจกรรมที่สำคัญคือ การแลกเปลี่ยนทุกเดือนระหว่าง

ท้องถิ่นและภาคประชาคม ทำให้เกิดบทเรียนการทำงานภายหลังทำงานร่วมกัน
ว่ามีผลดีต่อพื้นที่ สามารถทำงานร่วมมือกันมากขึ้น มีความรักความสามัคคี

4. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

โครงการมีวัตถุประสงค์คือการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการจัดการภัยพิบัติและเรื่องที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้เรื่องข้อมูลชุมชน การจัดทำแผนที่ทำมือ พัฒนาแผนที่ทำมือเป็น Digital File ในโปรแกรม Map Windows เพื่อช่วยในการวิเคราะห์เส้นทางนำและพาใช้ในการจัดการภัยพิบัติของชุมชน รวมถึงการร่วมเวทีวิเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกชุมชน องค์กรเครือข่ายและสถาบันวิชาการ ทำให้ในช่วงระยะเวลาการดำเนินโครงการ มีแกนนำที่เป็นคนในชุมชนได้ร่วมฝึกทักษะ การเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ภารกิจต่าง ๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างมาก ซึ่งจะได้นำเสนอในบทต่อไป

ผลที่เกิดขึ้น

1. เกิดความรู้จากการแลกเปลี่ยนร่วมกัน ในกิจกรรมที่ได้ร่วมกันอบรมหรือส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับพื้นที่ การจัดทำแผนที่ทำมือ หรือกระบวนการทำ map window นั้น ใน 5 พื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านความถนัดหรือทักษะ การอบรมร่วมกันทำให้เกิดเครือข่ายหนุนเสริมความร่วมมือมากขึ้นนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประเด็นการทำงานในพื้นที่ด้วย
2. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในโครงการที่มีการขับเคลื่อนและให้เกิดในแต่ละพื้นที่ซึ่งในระดับหมู่บ้าน ตำบล มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีมตั้งแต่ระดับชุมชน หมู่บ้าน หรือตำบล โดยส่วนใหญ่ในพื้นที่จะได้แกนนำเพิ่มในชุมชนเพิ่มขึ้นตำบลละไม่ต่ำกว่า 50 คน

5. ปฏิบัติการพื้นที่และรวบรวมข้อมูล

การปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ต้องอาศัยการเข้าร่วมกิจกรรม สร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่ ที่ผ่านมาโครงการได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการข้อมูลด้านภัยพิบัติเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อมั่นว่าข้อมูลพื้นฐานชุมชนหรือสถิติประกอบอื่น ๆ ล้วนเป็นประโยชน์แก่การปรับใช้และการสร้างความเชื่อถือให้กับชุมชนในการอ้างอิงอย่างถูกต้อง และที่สำคัญที่สุดคือการที่คนในชุมชนร่วมกันเก็บข้อมูล สถิติ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่เสี่ยง จำนวนผู้ที่ต้องช่วยเหลือเร่งด่วน ข้อมูลอาสาสมัครในแต่ละชุมชน ทั้งหมดล้วนเป็นประโยชน์กลับไปยังชาวบ้านในชุมชนและองค์กรท้องถิ่นทั้งสิ้น โครงการเป็นผู้ทำหน้าที่สร้างกลไกเหล่านั้นให้เกิด เพื่อการจัดการรับมือภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจะได้ได้รับการจัดการที่ทันท่วงที

ผลที่เกิดขึ้น

1. เกิดการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการนำข้อมูลมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ ที่มีฐานคิดที่แม่นยำ ไม่ประมาณการ เช่น ในกระบวนการทำงานของพื้นที่ตำบลราแดงที่มีการจัดทำ”หมอนนา” มีการออกแบบวางแผนในด้านการทำงานพื้นที่ตั้งแต่การดูความเหมาะสมทางกายภาพ โดยใช้งานข้อมูลเข้าสู่เสริมให้ความมั่นใจเพิ่มขึ้น
2. การรวบรวมข้อมูลเป็นการทำงานในเชิงภาคีความร่วมมือในพื้นที่ ทั้ง 5 พื้นที่ เพราะองค์ประกอบของการดำเนินการทำงานข้อมูลไม่ว่า การทำแผนที่ทำมือ หรือการทำ map window นั้นเป็นการทำงานที่มีลักษณะการใช้ภาคีที่สำคัญในพื้นที่ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำที่มีประสบการณ์ ภาคประชาสังคมในพื้นที่ มาร่วมกันกำหนดในการจัดทำข้อมูลในด้านการจัดการภัยพิบัติร่วมกัน ทำให้เกิดการสะสม และการแบ่งปันความรู้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านข้อมูลที่มีขีดจำกัดอยู่เดิมลดลง
3. กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญในการทำงาน ซึ่งใน 5 พื้นที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการที่มีลักษณะของการทำงานเชิงร่วมมือ ไม่เน้นการทำงานเฉพาะองค์กรใดองค์กรหนึ่ง
4. เกิดความรู้ในการใช้ข้อมูลในการเปลี่ยนแปลงและขยายผลไปสู่ตำบลอื่นอีก ไม่ต่ำกว่า 15 ตำบล ในพื้นที่ใกล้เคียง

6. การปรับใช้กับชุมชน

ในระยะเวลาที่ผ่านมาการเกิดภัยพิบัติระหว่างดำเนินโครงการยังไม่เกิดขึ้นมากนัก แต่การจัดการในระดับพื้นที่ก็สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี เช่น การจัดการพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งของตำบลราแดง โดยการจัดทำ “คลองหมอนนา” ซึ่งเป็นการขุดลอกพื้นที่สาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านสงวนไว้เป็นสาธารณะมาทำให้เกิดประโยชน์ โดยถือเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในการจัดการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ และนำไปสู่การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดด้านภัยพิบัติ นำไปใช้เพื่อให้เกิดความรู้การจัดปรับความรู้และสร้างองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่นตามลักษณะปัญหาของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น “หมอนนา” ที่สามารถใช้เป็นพื้นที่นอกจากการสร้างกายภาพเพื่อการเปลี่ยนแปลงการแก้ไขปัญหาในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ร่วมกันทางสังคมที่ตำบลคิดร่วมกัน และเห็นเป้าหมายของการใช้ผลประโยชน์ร่วมกัน

ในพื้นที่ตำบล บ่อแดง ในการกระบวนการแก้ไขปัญหาระดับพื้นที่ “การจัดการกองทุน” เพื่อการจัดการภัยพิบัติ ถือว่าเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โดยใช้เครื่องมือคือ

การจัดการกองทุนมาเป็นพื้นที่กลางทางสังคมของตำบล ที่สร้างเสริมให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ที่มีฐานคิดในการแก้ไขปัญหา

ผลที่เกิดขึ้น

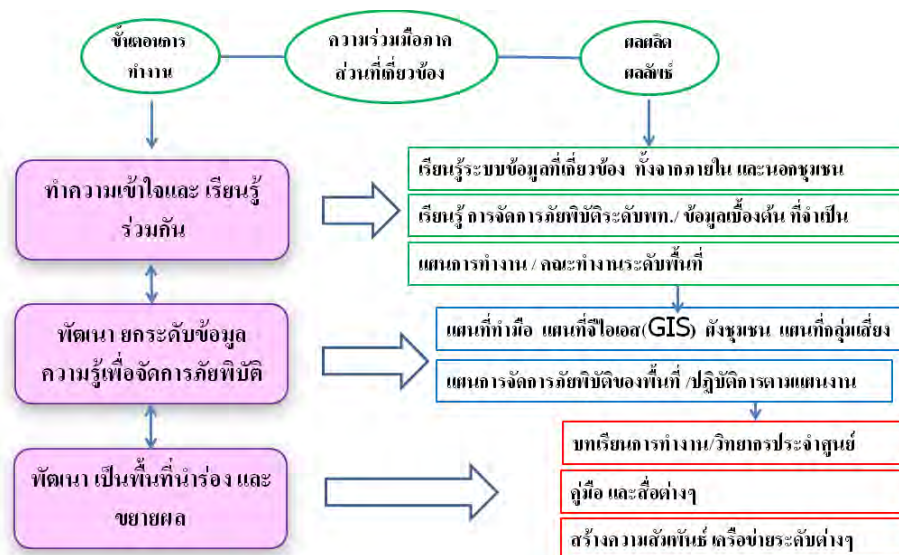
1. การปรับใช้ของชุมชนจะเห็นว่าได้มีการปรับใช้กิจกรรมที่เลือกใช้ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่เช่น การเจือจมน้ำท่วมเพราะมีพื้นที่ที่แก้ไขไม่ได้ทางรูปแบบที่ดิน ในพื้นที่ตำบลราแดง กระบวนการที่ชุมชนนำมาใช้คือ การทำให้กายภาพในพื้นที่มีการปรับ ถือว่าเป็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิอากาศ หรือการเปลี่ยนจากการที่พื้นที่ตำบลเจอปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ สามารถใช้ความรู้ ด้านข้อมูล การศึกษาพื้นที่ด้วยตนเอง และการสนับสนุนจากภายนอกมาใช้แก้ไขปัญหา ได้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงปัญหาที่เกิดขึ้นได้
2. โครงสร้างได้ผลสรุปการปรับตัวและการปรับใช้ในลักษณะที่เป็นสองด้านคือ การปรับตัวด้านการสร้างความร่วมมือซึ่งแต่เดิมมีลักษณะการทำงานเชิงเดี่ยว การพัฒนาโครงการเชิงเดี่ยว และการจัดโครงสร้างในพื้นที่ที่ไม่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหา นำมาสู่การสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาร่วมกัน จะเห็นได้ว่าในโครงสร้างการทำงานในส่วนของแกนนำตำบลจะมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ที่มา ความรู้ ประสบการณ์ในพื้นที่มาทำงานร่วมกัน ทำให้เห็นพลังในการทำงานและได้รูปธรรมในการออกแบบในแต่ละพื้นที่
3. การปรับใช้ของพื้นที่ชุมชนได้มีการขยายความรู้ที่ได้ทำงานนำไปสู่การขยายผลทั้งทางด้านแนวคิดและการสร้างรูปธรรมให้เห็นในการจัดทำภัยพิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นการปรับใช้ที่ทำให้ส่งผลต่อพื้นที่อื่นๆ

7. ประเด็นสำคัญของโครงการ

กิจกรรมโครงการ แบ่งเป็น 3 ช่วง ซึ่งได้ออกแบบในการวางแผนเพื่อการพัฒนาในพื้นที่สามารถ แบ่งช่วงการทำงานในโครงการได้ดังนี้

- ช่วงที่ 1 การจัดทำ และเสริมการ เรียนรู้เพิ่มเติม ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจร่วมกันในการจัดการภัยพิบัติ (อุทกภัย) ระดับพื้นที่
- ช่วงที่ 2 การสร้างความร่วมมือระดับพื้นที่ และระดับลุ่มน้ำ/จังหวัด
- ช่วงที่ 3 การพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบและการขยายผล

การดำเนินงาน “ใช้ข้อมูล ความรู้ เพื่อจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ ”

รูปที่ 5 กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และการจัดการภัยพิบัติของโครงการ

รูปที่ 6 รูปแบบการจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ แบบ “ความร่วมมือ”

ผลการวิเคราะห์

ด้านความร่วมมือ

- ในการทำงานของโครงการมีเจตน์ร่วมคือ การเน้นการสร้างความร่วมมืออันเป็นหัวใจที่สำคัญของการทำงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ เนื่องจากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาจะเห็นว่า การละเลยการทำงานในด้านการส่งเสริมให้เกิดเงื่อนไขการสร้างความร่วมมือ มักก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือการเกิดความขัดแย้งในพื้นที่ (การแบ่งฝ่าย ,การไม่ร่วมมือทำกิจกรรม,ไม่เข้าร่วมแก้ไขปัญหา , ฯลฯ การทำงานหนุนความร่วมมือของโครงการจึงมีผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ เกิดความร่วมมือมากขึ้น โดยดูได้จากการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่จำนวนของคนเข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลาย รวมทั้งการที่มีการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมอื่นๆในพื้นที่ด้วยเช่นกัน
- ความร่วมมือมีลักษณะกระจายตัวมากขึ้น โดยการที่มีรูปธรรมในพื้นที่สามารถขยายผลต่อในพื้นที่หรือเครือข่าย เช่น ตำบลอื่นๆ สภาองค์กรชุมชน สภาลุ่มน้ำทะเลสาบ หรือ เครือข่ายภัยพิบัติ 4 ลุ่มน้ำที่ได้ถอดความรู้และรูปแบบไปใช้ในพื้นที่

องค์ความรู้

- การพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติทั้ง 5 พื้นที่ ได้ทบทวนการทำงานในช่วงแรกและช่วงสิ้นสุดโครงการพบว่า การจัดการภัยพิบัตินั้นมีความหลากหลายทั้งในแง่กระบวนการและ รูปแบบการจัดการภัยพิบัติในความหมายใหม่ คือ การจัดการภัยพิบัติไม่ใช่การจัดการภัยอย่างเดียว แต่ได้ความรู้ในด้านการจัดการพื้นที่ให้มีการปรับตัวและการสร้างวิถีคิดที่จะทำให้ภัยพิบัติเป็นเรื่องที่อยู่ร่วมหรือเป็นการสร้างให้เกิดการแก้ไขปัญหาร่วมกันของคนในพื้นที่ ซึ่งมากกว่าให้ภายนอกมาแก้ไขปัญหาคือแต่ด้านเดียว ทำให้เกิดความรู้ที่เริ่มต้นจากพื้นที่ร่วมกัน การออกแบบในแต่ละช่วงเช่น ก่อนเกิด หลังเกิด จะเห็นว่าโดยส่วนใหญ่ใช้ทุนในพื้นที่มาใช้ในการจัดการปัญหาตามรูปแบบที่ต้องการ
- องค์ความรู้ได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการ ซึ่ง”กระบวนการ” ที่สำคัญคือ การที่ 5 พื้นที่เน้นการทำงานในพื้นที่ในลักษณะมีความเชื่อมั่นในภาคร่วมกัน การพัฒนาร่วมกัน และการสรุปบทเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ นำไปสู่การได้ความรู้ที่สำคัญที่มองเห็นร่วมกันอย่างเข้าใจและเชื่อมั่น ทำให้เกิดผลใน

พื้นที่ ที่สำคัญกว่าการทำงานที่เน้นการจัดการโดยโครงสร้างในพื้นที่ที่แต่เดิม
เท่าที่ผ่านมา

- การให้ความสำคัญกับการแบ่งปันความรู้ ทั้ง 5 พื้นที่ ให้ความสำคัญกับการ
แบ่งปันความรู้ให้กับพื้นที่อื่นและการทำงานประสานอย่างเข้าใจกับองค์กร
หน่วยงานในพื้นที่อย่างเข้าใจและรู้ถึงขีดจำกัดที่มี สามารถทำงานให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงในหน่วยงานมากขึ้นได้ เช่น กรมพัฒนาทรัพยากรน้ำภาค 8 ที่มี
การทำงานร่วมและการสนับสนุนให้พื้นที่ทำตามโครงการในพื้นที่ มากกว่ายึด
การทำงานของรัฐมากำหนดอย่างเดียว พร้อมทั้งมีการสนับสนุนด้วยดีหรือ การ
ทำงานของจังหวัด ที่ได้เข้ามาเรียนรู้มากขึ้นในการยอมรับกระบวนการทำงาน
ในพื้นที่
- มีรูปธรรมในการพัฒนาพื้นที่ ที่สามารถตอบแนวทางการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้
อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็น การใช้ฐานข้อมูลพัฒนาอาสาสมัคร การทำ
หมอนนา การจัดการกองทุนภัยพิบัติ หรือการทำงานประสานภาคีเป็นต้น ซึ่ง
ผลลัพธ์ดังกล่าวถือว่ามียุทธูปธรรมในการจัดการภัยพิบัติ

การใช้ข้อมูล

- การใช้ข้อมูลในการทำงานด้านภัยพิบัติ เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบใน
การจัดการปัญหาในพื้นที่
- การใช้ข้อมูลทำให้เกิดการลดช่องว่างในการทำงานแต่เดิม ซึ่งมักใช้ความ
คิดเห็น การใช้ข้อมูลมาสนับสนุนให้เกิดความแม่นยำและน่าเชื่อถือในพื้นที่
- การใช้ข้อมูลสามารถพัฒนาให้พื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการทำงาน และเป็นเครื่องมือ
ในการทำงานในพื้นที่ได้ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน

บทที่ 4

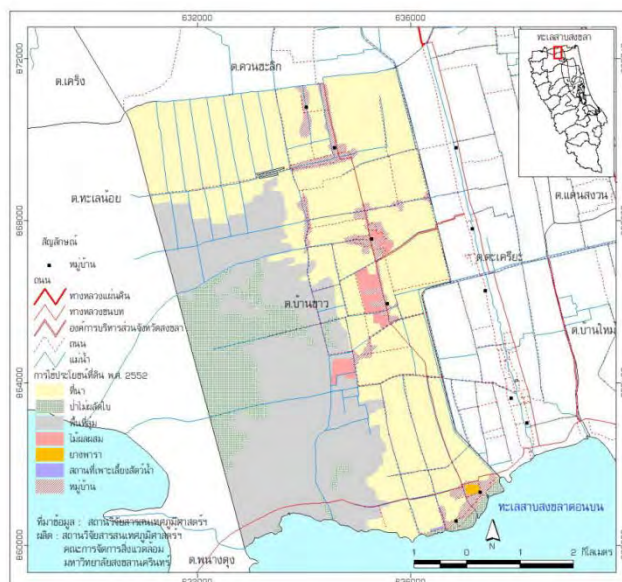
พลัง ความรู้และ ความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นจังหวัดสงขลา

ภายใต้การดำเนินงานของโครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ในช่วงระยะ18เดือนที่ผ่านมา(มี.ค.2555-ต.ค.2556)โดยการหนุนเสริมศักยภาพการทำงานในระดับท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความร่วมมือของชุมชนและภาคส่วนอื่นๆกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น การเสริมศักยภาพแกนนำระดับชุมชนและตำบลให้สามารถพัฒนาความรู้ ใช้ข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติในการตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเน้นการทำงานระดับพื้นที่ตำบลเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในกลุ่มน้ำคาบสมุทรสทิงพระ และกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในการดำเนินงานระดับพื้นที่ตำบลเป้าหมายของโครงการนั้น แต่ละพื้นที่จะมีพื้นฐาน ต้นทุน ศักยภาพ และความพร้อมแตกต่างกัน โครงการฯจึงมีบทบาทในการหนุนเสริมให้สอดคล้อง ตามลักษณะเด่นของพื้นที่ต่างๆดังนี้

1. ตำบลบ้านขาว: อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน
2. ตำบลเชิงแส : การจัดการอุทกภัยจากพื้นที่สู่ระดับอำเภอ “กระแสนิจู โมเดล”
3. ตำบลบ่อแดง : กองทุนจัดการภัยพิบัติ
4. ตำบลชะแล้ : การจัดการอุทกภัยโดยใช้ระบบสารสนเทศชุมชนเป็นแกนกลาง
5. ตำบลลำแดง : จัดการน้ำท่วมและน้ำแล้ง ด้วย“คลองหมอนนา”

ต่อไปนี้จะนำเสนอกรณีศึกษาของการจัดการภัยพิบัติของแต่ละพื้นที่ โดยแสดงให้เห็นการขับเคลื่อนในภาพรวมของพื้นที่ วิธีการ การดำเนินงาน การใช้ข้อมูล องค์ความรู้ ที่สอดคล้องกับลักษณะเด่นของพื้นที่ บทเรียน ผลสำเร็จ รวมถึงการแสดงบทบาทขององค์กรภาคีที่เข้าไปร่วมหนุนเสริมพื้นที่ในประเด็นการจัดการภัยพิบัติร่วมกัน ซึ่งจะใช้สำหรับเป็นข้อมูล บทเรียน ประสพการณ์ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อยกระดับขับเคลื่อนภายในพื้นที่ทั้ง5 ตำบลและการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆต่อไป

1. ตำบลบ้านขาว :อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน

บทนำ

ตำบลบ้านขาว อยู่ในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นตำบลที่อยู่เหนือสุดของ จังหวัดสงขลา มีเขตแดนติดกับจังหวัดนครศรีธรรมราช และพัทลุง ขนาดพื้นที่ทั้งหมด 89.00 ตาราง กิโลเมตร ทิศตะวันตกติดกับทะเลน้อยและทิศใต้ติดกับทะเลสาบสงขลาตอนบน มีจำนวน 6 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,550 ครัวเรือน และประชากร 2,316 คน (กระทรวงมหาดไทย, 2544) ประชากรประกอบอาชีพ ทำนา ไร่นาสวนผสม การประมง เลี้ยงสัตว์ การเพาะเลี้ยง และค้าขาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและพื้นที่ชุ่มน้ำ มีคลองหรือสายน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองกก คลองมาบก้า คลอง บ้านขาว คลองล่องลม และคลองนางเรียม

พื้นที่บ้านหัวป่า หมู่ที่ 6 มีอาณาเขตติดกับฝั่งทะเลสาบสงขลา 7.5 กิโลเมตร ดังนั้น บริเวณดังกล่าว จะประสบกับอุทกภัยในช่วงหน้ามรสุมทุกปี และในปี พ.ศ. 2548 ประชากรทั้งตำบล ต้องประสบความเสียหายจากอุทกภัยอย่างรุนแรง ในเวลาเวลายาวนาน พื้นที่ทำการเกษตร และปศุสัตว์ เสียหาย ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนลำบาก ไม่มีข้าวกิน การสัญจรต้องใช้เรือ การช่วยเหลือของทางราชการครั้งนั้น ตำบลบ้านขาวได้เรือมาช่วยหลังน้ำลด อาสาสมัคร ของสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) ลงมาช่วยเหลือในพื้นที่ได้ ต้องผ่านลำดับขั้นตั้งแต่จากผู้ว่าราชการจังหวัดมาถึงอำเภอ การช่วยเหลือทำได้ล่าช้า

แนวคิด อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน

เมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติในพื้นที่ ที่ห่างไกล และหลายพื้นที่ ในเบื้องต้นไม่มีใครสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ โดยเฉพาะหน่วยงานภายนอก ชาวบ้านและชุมชนจำเป็นต้อง “พึ่งตัวเอง” มีส่วนร่วมในการจัดการภัยพิบัติด้วยตัวเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ในลักษณะของ “อาสาสมัครภาคประชาชน”

เหตุผลสำคัญที่จำเป็นต้องมี อาสาสมัครภาคประชาชน

1. ประชาชนในพื้นที่ มีความรู้ ภูมิปัญญา เป็นทุนเดิม ในการป้องกันและรับมือกับภัยพิบัติมาตั้งแต่อดีตทั้งส่วนตัวและในชุมชน
2. ประชาชนในพื้นที่ รู้จักสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนตัวเองดีกว่าคนนอก ว่าจุดไหนเป็นจุดเสี่ยง จุดอันตรายกับภัยพิบัติ รู้ว่าควรจัดการช่วยเหลือคนกลุ่มไหนก่อนหลังอย่างไร
3. ชุมชนมีกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของตัวเองมาอย่างต่อเนื่อง ง่ายต่อการดำเนินงานจัดการภัยพิบัติโดยผ่านกลุ่มองค์กรเหล่านี้เช่น อสม. อบพร. เป็นต้น
4. การปฏิบัติการช่วยเหลือได้ทันทีที่ไม่ต้องรอหน่วยจากงานภายนอก ไม่ต้องผ่านขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน
5. ในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ มีเครือข่ายอาชีพ มีความรักห่วงเป็น “พี่น้อง” เป็นพื้นฐานการดำเนินการดังกล่าวทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดำเนินงานได้ต่อเนื่องหลังเกิดภัยพิบัติแล้ว
6. ชุมชนต่างพื้นที่ มีความความสัมพันธ์กันเชิงเครือข่าย เช่นคนในกลุ่มน้ำเดียวกัน เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน เป็นต้น มีความรู้สึกร่วมความทุกข์ยากเมื่อเกิดเหตุการณ์ สามารถช่วยเหลือกันได้ระหว่างพื้นที่ โดยคล่องตัว สะดวก และรวดเร็ว

การจัดการอุทกภัยบ้านขาวโดยใช้อาสาสมัครภาคประชาชน

กิจกรรมอาสาสมัคร ในระยะเริ่มต้นที่บ้านขาว

ตั้งแต่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในภาคใต้ และลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เมื่อปี พ.ศ.2548 มีความพยายามของเครือข่ายแผนแม่บทภาคใต้ หาแนวทางเสริมศักยภาพชุมชนระดับพื้นที่ให้สามารถช่วยเหลือตัวเอง และช่วยเหลือกันระหว่างเครือข่าย เพื่อรับมือกับเหตุการณ์ดังกล่าวในอนาคต ในปี พ.ศ.2554 โครงการพัฒนาระบบและโครงข่ายการจัดการภัยพิบัติด้วยพลังสังคมในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สสส.กำหนดให้พื้นที่บ้านขาวเป็นพื้นที่เป้าหมายหนึ่งของโครงการที่สนับสนุนให้เกิดอาสาสมัครภาคประชาชนจัดการภัยพิบัติ โดยทำงานคู่ขนานกับโครงการการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การจัดการสุขภาวะชุมชนของตำบลท่าข้าม (พศส.) ซึ่งบ้านขาวก็ใช้ประเด็นอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติเป็นแหล่งเรียนรู้หนึ่ง เพื่อขยายผลให้กับเพื่อนเกลออีก 22 ตำบล ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) มีบทบาทเข้าไปเสริมศักยภาพอาสาสมัคร ด้านการจัดทำข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน

และเวทีถอดบทเรียนเพื่อทบทวนงานและ วางแผนการขับเคลื่อนในอนาคต โดยมีโครงสร้างการทำงานร่วมกันของบ้านขาวตามตารางประมวลการขับเคลื่อนในตอนท้าย

กว่าจะมาเป็นอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน บ้านขาว

โดยภาพรวมกระบวนการพัฒนาเสริมศักยภาพ อาสาสมัครของบ้านขาว ซึ่งมีบางขั้นตอนที่ อาสาสมัครบ้านขาวจะไปร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายของภาคใต้ได้แก่ การฝึกอบรมทั้งทฤษฎี และการปฏิบัติ(ขั้นตอนที่4) มีรายละเอียดของกระบวนการดังต่อไปนี้

1.การค้นหาตัวบุคคลเป็นอาสาสมัคร

เริ่มต้นจากตัวแทนตำบลบ้านขาวได้แก่ นายก อบต. แกนนำน อบพร.จำนวน 5 คน เข้าร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจการดำเนินโครงการสนับสนุนอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนจาก สสส. หลังจากนั้น ได้มีการจัดประชุมในพื้นที่บ้านขาว ผู้เข้าร่วมได้แก่ นายก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำธรรมชาติ และตัวแทนองค์กรในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ ในการดำเนินกิจกรรม โดย ในที่ประชุมได้เลือกบุคคลเข้ามาเป็น “อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชน” ซึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็น แกนนำนชุมชน อาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.) และ อสม. ของตำบลอยู่แล้ว

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภัยพิบัติธรรมชาติกับ อาสาสมัคร

มีการจัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจภัยพิบัติ และการจัดการ แก่อาสาสมัครฯ เวทีครั้งนี้จะเน้นการสร้างแรงจูงใจ เสริมพลังจิตอาสาของอาสาสมัคร ให้อาสาสมัครเข้าใจบทบาทและเห็นความสำคัญ และร่วมกันจัดทำแผนการทำงานของอาสาสมัคร ได้แก่การสำรวจข้อมูลต่างในพื้นที่ การฝึกอบรมเสริมความรู้แก่อาสาสมัครเวทีนี้จะมีแกนนำผู้ประสานงานเครือข่ายภัยพิบัติภาคใต้ และนักวิชาการเข้าร่วม

3. อาสาสมัครเรียนรู้ชุมชนตัวเองโดยการสำรวจชุมชน

อาสาสมัครสำรวจข้อมูลชุมชนตัวเอง โดยใช้แบบสอบถาม เก็บข้อมูลพื้นที่ตัวเอง ที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน พื้นที่เสี่ยงภัย กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบ การรวบรวมข้อมูลที่ได้สำรวจ ประชุมปรึกษาหารือ นำไปทำแผนที่ชุมชนขั้นตอนนี้เป็นการทำงานอย่างต่อเนื่อง และอาสาสมัครบางคนไม่ถนัดในการเก็บข้อมูลรวมถึงการไม่มีเวลา ซึ่งไม่สามารถรวบรวมข้อมูลได้ในช่วงแรก จึงเป็นขั้นตอนที่ โครงการความร่วมมือฯ(สกว.) เข้าไปเสริมกระบวนการ การเรียนรู้การเก็บข้อมูล การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และจัดทำแผนที่

4. ฝึกอบรมเสริมสร้างศักยภาพอาสาสมัครในการปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญ อาสาสมัครถ้าไม่ผ่านขั้นตอนนี้ก็ไม่สามารถออกไปปฏิบัติช่วยเหลือคนอื่นได้ เริ่มต้นจาก การเรียนรู้ทฤษฎี วิทยาการจากทรัพยากรธรรมสิ่งแวดล้อม จังหวัด ให้ความรู้เรื่องภาพรวมสถานการณ์ ของการเกิดและผลกระทบของภัยพิบัติในระดับโลก ระดับนานาชาติ จนมาถึงภาคใต้และในพื้นที่ต่อมาวิทยาการจากสำนักงานป้องกันภัยพลเรือนจังหวัด (ปภ.) จะให้ความรู้หลักการขั้นตอนการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การใช้อุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น ชูชีพ เชือก การขับเรือ การกู้ชีพ การกู้ภัยและอื่นๆ นอกจากนั้น วิทยาการจากหน่วยแพทย์ฉุกเฉินและพยาบาล วิชาชีพ ให้ความรู้เรื่องอุบัติเหตุและการปฐมพยาบาล ช่วยชีวิตผู้ประสบภัยเบื้องต้น เช่น การสังเกต วิเคราะห์คนเจ็บ การนำผู้บาดเจ็บขึ้นเปล การพันแผล การห้ามเลือด การปั๊มหัวใจ การเคลื่อนย้ายผู้ป่วยออกจากที่เกิดเหตุ เป็นต้น

ส่วนการอบรมภาคปฏิบัติ วิทยาการหรือครูที่มีประสบการณ์จากสำนักงานป้องกันภัยพลเรือนจังหวัด(ปภ.) ช่วยเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาการฝึกวิเคราะห์สถานการณ์ภัยพิบัติ ดูแผนที่จุดเกิดเหตุ การติดต่อกับพื้นที่ประสบภัย การเตรียมพร้อมใช้อุปกรณ์และการขนย้ายทุกชนิด การแบ่งทีมทำงานเป็นชุดอำนวยความสะดวกช่วยเหลือ(ผู้อำนวยความสะดวกหรือผู้สั่งการ) ชุดตรวจการณ์ ชุดเข้าช่วยเหลืออพยพผู้ประสบภัย ชุดสนับสนุนการพยาบาล เตรียมอาหาร การฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยการ

ฝึกปฏิบัติจริงตามสถานการณ์สมมุติ เช่นอุทกภัย ดินถล่ม เป็นต้น หลังจากการฝึกอบรม จะมีการประชุมเพื่อประเมินผล และวางแผนการฝึกอบรมครั้งต่อไป

ขั้นตอนการฝึกอบรม จะมีการจัดหลายครั้ง เพิ่มเติมเช่น การฝึกอบรมทบทวน การฝึกอบรมการใช้วิทยุสื่อสาร การฝึกอบรมแกนนำอาสาสมัครชุดเคลื่อนที่เร็วที่พร้อมจะไปช่วยเหลือชุมชนต่างพื้นที่ ได้ จนมั่นใจ ในความรู้ และทักษะในการทำงาน ที่ตัวเองและผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือต้องปลอดภัย

5. แผนการเตรียมตัวรับมือของอาสาสมัคร

ตำบลบ้านขาวได้วางแผนการทำงานของอาสาสมัคร เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น ได้แก่

- 1) การจัดตั้งศูนย์ประสานช่วยเหลือผู้ประสบภัยระดับเครือข่าย และระดับตำบล
- 2) การติดตามข่าวสาร การเตือนภัยจากหน่วยงานอุตุนิยมวิทยา และสำนักงานบรรเทาสาธารณภัย รวมถึงการจัดระบบสื่อสารให้ถึงตรงชุมชนพื้นที่เสี่ยง
- 3) การสำรวจเส้นทางและศึกษาพื้นที่ปลอดภัย เพื่ออพยพและจัดสถานที่พักพิงผู้ประสบภัย
- 4) การเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการช่วยเหลือและบรรเทาผู้ประสบภัย
- 5) การระดมทุน และเตรียมจัดหาอาหาร ของใช้จำเป็น ในการทำถุงยังชีพโดยกระจายไปยังระดับตำบล
- 6) เตรียมพร้อมอาสาสมัคร ชุดต่างๆในการช่วยเหลือภัยพิบัติทั้งในพื้นที่ของตัวเองและพื้นที่ของเครือข่าย

ปัจจุบันของอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนบ้านขาว

1. มีความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีบุคลากรเข้าร่วมกิจกรรมกับอาสาสมัคร ได้แก่ การประชุม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำข้อมูลชุมชนอย่างต่อเนื่อง
2. บ้านขาวมีอาสาสมัครชุดเคลื่อนที่เร็ว พร้อมทั้งจะไปช่วยเหลือชุมชนอื่น จำนวน 20 คน และแกนนำอาสาสมัครที่อยู่ในระดับพื้นที่ 20 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน
3. มีเรือมีเครื่อง (ของชุมชน 200 ลำ และประจำที่ อบต. จำนวน 2 ลำ) มีวิทยุสื่อสารและศูนย์ประสานงานที่ทำการ อบต. บ้านขาว
4. มีกองทุนเพื่อจัดการภัยพิบัติ โดยได้รับเงินสนับสนุนจากสมาชิกอาสาสมัครคนละ 200 บาท เงินบริจาคจากเครือข่ายอื่นๆ จำนวน 4,270 บาท มีกองทุนระดับตำบลจำนวน 10,000 บาท และจะดำเนินการ ระดมทุน ในโอกาสต่อไป
5. มีข้อมูล พื้นที่เสี่ยงภัย เส้นทางและสถานที่อพยพ จุดประสานงานระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ที่ที่ตั้ง ที่อยู่ของอาสาสมัครของบ้านขาว มีแผนที่ทำมือและ ผังของชุมชนแต่ละหมู่บ้าน และภาพรวมของตำบลบ้านขาว
6. ชาวบ้านมีความตื่นตัวเรื่องการจัดการภัยพิบัติ มีการให้ความรู้ประชาสัมพันธ์ การดูแลตัวเองในยามที่เกิดภัย และมีคนที่ใจอาสาช่วยงานมากขึ้น สมาชิกที่ผ่านการอบรมจากอาสาสมัครขณะนี้มากกว่า 200 คน และปัจจุบันกำลังขับเคลื่อนเรื่องการจัดตั้งศูนย์ภัยพิบัติระดับตำบลและระดับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การขับเคลื่อนงานต่อไปของบ้านขาว

บ้านขาวยังต้องเดินหน้าต่อไป ในการยกระดับอาสาสมัครในเรื่องการจัดทำข้อมูล การใช้ข้อมูลที่เป็น การวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารจากภายนอก การพัฒนาแกนนำอาสาสมัครในการนำเสนอถ่ายทอดประสบการณ์การทำงาน เพื่อขยายผลแก่พื้นที่อื่นๆ เพิ่มขึ้น

บทเรียนการดำเนินงานอาสาสมัครจัดการภัยพิบัติ ของบ้านขาว

1. การเป็นอาสาสมัครได้ ขึ้นกับการมีใจรัก มีจิตอาสา มีความพร้อม ความรู้ อาทิจำลองเรื่องการปฐมพยาบาล รู้เรื่องการช่วยเหลือ รู้เรื่องอุปกรณ์ที่จำเป็น
2. อาสาสมัครมีความรู้ ความชำนาญ เกิดจากการอบรมและการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง
3. จะต้องมีการสื่อสารกับเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีความรู้เท่าทันสถานการณ์ทั้งข้อมูลในพื้นที่และนอกพื้นที่
4. มีความจำเป็นต้องประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ทั้งระดับพื้นที่ และเครือข่าย
5. จำเป็นต้องมีการหนุนเสริมจากองค์กรภายนอก ทั้งงบประมาณ และความรู้ เช่น สสส. สกว. สถาบันวิชาการ ต่างๆ

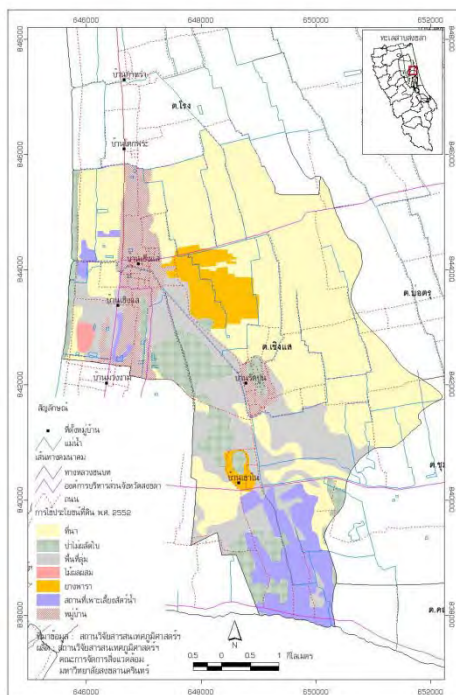
6. การทำงานของอาสาสมัครได้ราบรื่น ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน อาทิ อาสาสมัคร องค์กรชุมชน อบต. ท้องที่ทั้งระดับพื้นที่ และอำเภอ
7. แรงจูงใจที่สำคัญสำหรับการทำงานอาสาสมัคร คือการเสริมกำลังใจ ทบพวนทักษะ และการจัดสวัสดิการในรูปของกองทุน และการเสริมอาชีพเสริม
8. อาสาสมัครจำเป็นต้องมีทักษะในเรื่องของการบันทึกข้อมูล การทำและอ่านแผนที่ผังชุมชนได้ สามารถสื่อสารได้ชัดเจนและเป็นระบบ
9. ข้อมูล ความรู้ และทักษะ ที่จำเป็นสำหรับอาสาสมัครได้แก่
 - การประเมิน ข้อมูล ข่าวสาร สถานการณ์ภัยพิบัติที่กำลังเกิดหรือมีแนวโน้มจะเกิด
 - การใช้ข้อมูล และแผนที่ ในการกำหนดจุดการทำงานในพื้นที่ที่ไม่คุ้นเคย
 - การใช้อุปกรณ์กู้ชีพ กู้ภัย พื้นฐาน เช่น ชูชีพ เชือก การโรยตัว การพายเรือและการขับเรือการว่ายน้ำ ดำน้ำ การใช้วิทยุสื่อสาร
 - การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การเคลื่อนย้ายผู้ป่วย
10. กระบวนการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครมีหลายวิธีด้วย ตัวอย่างเช่น การจัดเวทีประชุม ปรึกษาหารือกันในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง การอบรมเพิ่มพูนความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้อง การฝึกปฏิบัติการจริงเพื่อให้เกิดทักษะ การสะสมประสบการณ์คือการปฏิบัติการจริงทั้งในพื้นที่ของตนเองและต่างพื้นที่ และการจัดสวัสดิการแก่อาสาสมัครตามความเหมาะสมทั้งระยะสั้นและระยะยาว

และสามารถประมวลการขับเคลื่อนภาพรวมของตำบลบ้านขาวดังต่อไปนี้

ประมวลกรณีตำบลบ้านขาว

การจัดการภาพรวม	กระบวนการ”อาสาสมัครฯ ภาคประชาชน”	ข้อมูล/องค์ความรู้
-คณะทำงานเครือข่ายอส.ภาคใต้ -คณะทำงานฯตำบลบ้านขาว -อบต.บ้านขาวเป็น ศูนย์ประสานงานกลาง เป็นศูนย์วิทยุ พร้อมวัสดุอุปกรณ์การช่วยเหลือ -ข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ แผนที่ทำมือ ผังชุมชน บ้านขาว -ทีม อาสาสมัครฯภาคประชาชนชุดเคลื่อนที่เร็ว และชุดพื้นที่รวม40คน -กองทุนจัดการภัยพิบัติ	1.เวทีพูดคุยทำข้อตกลงร่วมกับเครือข่ายอาสาสมัครฯภาคใต้ 2.จัดตั้งทีมอาสาสมัครฯบ้านขาวจากความสมัครใจ 3.อบรมเสริมสร้างความรู้ทักษะ 4. การฝึกปฏิบัติการ และการปฏิบัติการจริง 5.การเสริมศักยภาพ ด้านข้อมูลแผนที่ทำมือ ผังชุมชน และการถอดบทเรียน	-รูปแบบของ ภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ การเชื่อมโยงข่าวสาร -ข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน ผังจัดการภัยพิบัติบ้านขาว -ความรู้การกู้ภัย-กู้ชีพ การใช้อุปกรณ์ การปฐมพยาบาล การใช้เรือ การใช้เครื่องมือสื่อสาร -วิธีการประสานงาน และการทำงานกับสื่อและภาคีต่างๆ
-โครงการของสสส.สนับสนุนให้บ้านขาวเป็นศูนย์ประสานงานพัฒนาอาสาสมัครฯในภูมิภาคกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งการขยายพื้นที่ และการเชื่อมโยงการทำงานของอาสาสมัครภาคประชาชน	<u>โครงการพัฒนาระบบและ</u> <u>โครงข่ายการจัดการภัยพิบัติฯ</u> <u>ภาคใต้(สสส.)</u> จัดตั้งอาสาสมัครอบรมความรู้ทักษะอาสาสมัคร ,สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์นำอาสาสมัครปฏิบัติการนอกพื้นที่ <u>โครงการ พศส. (สสส.)</u> พัฒนาแหล่งเรียนรู้สู่สาธารณะฐานข้อมูลภาพรวมของตำบล <u>โครงการความร่วมมือฯ(สกว.)</u> -เวทีปรึกษาหารือคณะทำงาน -เสริมข้อมูล แผนที่ทำมือ ผังชุมชน -เสริมสร้างความรู้การจัดการภัยพิบัติแกนนำ	-เวทีถอดบทเรียน ประเมิน และวางแผนอนาคต -เวทีปรึกษาหารือเป็นประจำการประชุมคณะทำงานบ้านขาว -การอบรมเพิ่มเติมความรู้จากองค์กรภายนอก -แลกเปลี่ยน เรียนรู้และช่วยกันเก็บข้อมูล วิเคราะห์ จัดทำแผนที่ทำมือ
การเชื่อมโยง กลุ่มน้ำ/นโยบาย	บทบาทโครงการ/องค์กรร่วม 	กระบวนการ

2. ตำบลเชิงแส :การจัดการอุทกภัยจากพื้นที่สู่ระดับอำเภอ “กระแสน้ำ โมเดล”

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสน้ำ จังหวัดสงขลา

บทนำ

ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสน้ำ จังหวัดสงขลา ชุมชนเชิงแส เป็นชุมชนเก่าแก่อาศัยอยู่ยาวนานกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ในคาบสมุทรสทิงพระ ขนาดพื้นที่ 32.70 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและราบลุ่ม บางจุดของเชิงแสมมีลักษณะเป็นภูเขาได้แก่ เขาในและเขารัดปุน ตำบลเชิงแสมมี 4 หมู่บ้าน มีประชากร 973 คน (กระทรวงมหาดไทย, 2544) คนเชิงแสส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ไร่สวนผสม เลี้ยงสัตว์ และการประมง เนื่องจากอาชีพของคนเชิงแสเป็นเกษตรกรรม แหล่งน้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ซึ่งมีสายที่สำคัญ ได้แก่ คลองเชิงแสอยู่ในเขตหมู่ที่ 1 และ 2 สระพุดบัว (หมู่ที่ 1) สระโพธิ์ (หมู่ที่ 2) สระดิน (หมู่ที่ 3) และพุดเชิงแส

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีการทำนามากกว่า 1 ครั้ง มีการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เริ่มมีการจ้างแรงงาน ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เนื่องจากขายข้าวได้ราคาเท่าเดิม ชาวนาต้องประสบภาวะขาดทุน มีการหนี้สินเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นยังมีปัญหา การจัดการน้ำเพื่อสูบน้ำเข้าที่นาแต่ละรายไม่เป็นระบบ ในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง ปริมาณน้ำคลองเชิงแสมไม่เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกรทำนาปรังที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นประจำ

ทุกปีในช่วงฤดูมรสุมพื้นที่ตำบลเชิงแสต้องประสบปัญหาน้ำท่วมนาข้าว พื้นที่นาได้รับความเสียหาย โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2548 เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรง ยาวนานถึง 2 เดือน ทำให้เกษตรกรทำนาเชิงแส “นาล่ม” เกือบ 100% รวมถึงความเสียหายด้านการเกษตรอื่นเช่น สวนเกษตรผสมผสาน ปศุสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์ และในปีพ.ศ. 2553 เกิดวาตภัยอย่างรุนแรง บ้านเรือนพัง 12 หลัง รวมทรัพย์สิน และเครื่องมือทำการประมง เสียหายเป็นจำนวนมาก

ในสถานการณ์ฤดูกาลน้ำหลากปกติของทุกปี ชุมชนเชิงแสมีวิถีชีวิตและประสบการณ์ “อยู่กับน้ำ” ได้เป็นปกติอยู่แล้ว รวมถึงเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นมา จะมีอาสาสมัคร จิตอาสา ช่วยเหลือกันเองในกลุ่มเครือข่าย และสมาชิกของชุมชนได้ ไม่เดือดร้อนมากนัก แต่ในช่วงที่เกิดอุทกภัย และวาตภัยเมื่อปี พ.ศ.2553 ชุมชนเชิงแสได้รับผลกระทบมากเนื่องจาก ชุมชนไม่เชื่อว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่รุนแรง เนื่องจากไม่เคยเกิดมาก่อน จึงไม่มีการเตรียมรับสถานการณ์ดังกล่าวอุทกภัยที่เกิดขึ้นทั้งในปีพ.ศ.2548 และ 2553 ทั้ง ระดับน้ำ ปริมาณน้ำ ชุมชนเชิงแสและพื้นที่อื่น ๆ ริมทะเลสาบสงขลาไม่สามารถคาดการณ์ และเตือนภัยได้ เนื่องจากมวลน้ำมาจากทุกทิศทาง ทั้งจากจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และจากพื้นที่ต้นน้ำทางตอนใต้ของทะเลสาบสงขลา ระดับน้ำจึงค่อยเพิ่มขึ้น และท่วมขังแช่นาน รวมถึงการจัดการระบบข้อมูลหลังจากเกิดเหตุการณ์ “ข้อมูลชาวบ้าน” กับ “ข้อมูลทางการ” ไม่ตรงกัน เกิดปัญหาการช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ไม่ทั่วถึง ชาวบ้าน “รอรับ” การช่วยเหลืออย่างเดียว เกิดความแตกแยกในชุมชนโดยเฉพาะระหว่างผู้นำทางการกับชุมชนบางกลุ่ม

เชิงแสเตรียมการจัดการตนเองเมื่อเกิดภัยพิบัติ

การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และการช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติในชุมชน แกนนำสภาองค์กรชุมชนเชิงแสมีประสบการณ์การใช้ข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่การรวมกลุ่มกันทำบัญชีครัวเรือน นำข้อมูลมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันจนสามารถเปลี่ยนแปลงสมาชิกกลุ่มในทางดีขึ้นทุกราย รวมถึงการนำเสนอแผนงาน กิจกรรมต่อเทศบาลได้ ประสบการณ์การจัดทำข้อมูลเพื่อหาแบบแผนการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร นาอินทรีย์ของชุมชนรัตนบุรี ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันเสนอแนวทางการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพไปยังหน่วยงาน และสื่อสารผ่านสื่อต่างๆในมิติของ “ชุมชนเชิงแสจัดการตนเอง” ได้

ก่อนปี พ.ศ. 2553 สภาองค์กรชุมชนเชิงแส ได้รวมตัวกับสภาองค์กรชุมชนอีก 3 ตำบลได้แก่ เกาะใหญ่ กระแสสินธุ์ และ ตำบลโรง ดำเนินการเพื่อจัดการตนเองโดยมีแผนงานกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ของตัวเองเช่น การฟื้นฟูป่าชายเลน ธนาคารขยะ การทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ การแก้ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน จนกระทั่งมีสถานการณ์ภัยพิบัติเกิดขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2553 จึงได้ร่วมกันคิดในเรื่องการจัดการภัยพิบัติซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อให้มีการจัดเวทีพูดคุย และทำข้อมูลต่างๆ ในตำบลเชิงแสมีการพูดคุยและจัดทำข้อมูลอย่างต่อเนื่องซึ่งได้รับการ

สนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวจากโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) ในปี พ.ศ.2554 ทำให้เกิดคณะทำงานระดับตำบล ทีมทำงานระดับหมู่บ้าน มีแผนงานการทำงาน จัดทำข้อมูลและแผนที่ทำมือ แผนที่ผังชุมชนโดยใช้ map windows รวมถึงการสร้างความรู้ในเรื่องความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เครื่องมือสื่อสารที่จำเป็น จนทำให้ชุมชนเชิงแสงได้มีข้อตกลงร่วมกันว่า “เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นมากคนเชิงแสงขอพึ่งตัวเอง มีของกินของใช้ อยู่ได้มากกว่า 7 วัน” นั้นหมายถึงว่าคนเชิงแสงจะไม่เรียกร้องความช่วยเหลืออย่างเดียวแต่จะขอจัดการตัวเองให้ได้ระดับหนึ่งก่อนที่จะขอให้ “คนนอก” มาช่วย

การจัดการอุกภัยเชิงแสง “กระแสนิรุโมเดล”

แนวคิดการจัดการ “กระแสนิรุโมเดล”

เป็นการจัดการภัยพิบัติภายใต้แนวคิดชุมชนจัดการตนเอง เน้นการบูรณาการทุกภาคส่วนและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันของสภาองค์กรตำบลเชิงแสงและอำเภอกระแสนิรุ เพื่อเตรียมความพร้อมของพื้นที่ในการเผชิญหน้ากับภัยพิบัติอย่างรู้เท่าทันและทันทั่วทั้งที่โดยปกติเมื่อเกิดสถานการณ์ จังหวัดจะสั่งการมายังนายอำเภอเพื่อดำเนินการลงไปถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน เกิดแนวคิดของการมีส่วนร่วมของชุมชนกับอำเภอเพื่อลดระยะเวลาในการจัดการดำเนินการ และทำให้เกิดความร่วมมือกับผู้นำทางการคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และส่วนราชการต่างๆ ไปในตัวด้วย

การดำเนินการ

จากการดำเนินการในพื้นที่ของตำบลเชิงแส และเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนอีก3 ตำบลมีเป้าหมายให้เกิดการจัดการภัยพิบัติระดับอำเภอ โดยให้มีภาคส่วนต่างๆเข้ามาร่วมสนับสนุน โดยสรุปขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การสรุปแนวทางการขับเคลื่อนจัดการภัยพิบัติในระดับตำบล (เชิงแส) โดยสภาองค์กรชุมชน การจัดทำข้อมูล การทำแผนที่ทำมือ การตั้งคณะทำงานระดับตำบล และแผนงานจัดการในระดับพื้นที่ตัวเอง
2. การประชุมแลกเปลี่ยนระหว่าง4สภาองค์กรชุมชนในอำเภอกระแสดินฐ์ในการเตรียมความพร้อม “การจัดการตนเอง” พร้อมทั้งวางแผนร่วมกันที่จะดำเนินการขยายความร่วมมือในระดับอำเภอ โดยใช้ ข้อมูลและรูปแบบการจัดการของเชิงแส นำเสนอกับหน่วยงานต่างๆในระดับอำเภอ
- 3.การประชุมร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชน4ตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับอำเภอ และนายอำเภอเป็นประธาน ตัวแทนตำบลเชิงแสนำเสนอข้อมูล รูปแบบการจัดการภัยพิบัติ โดยเน้นการจัดการตนเอง ในระดับพื้นที่ รวมถึงการนำเสนอความร่วมมือ และการสนับสนุนจากอำเภอในด้านต่างๆ

รูปแบบความร่วมมือที่นายอำเภอและส่วนที่เกี่ยวข้องเห็นร่วมกับการดำเนินงาน น่าจะเป็นการขับเคลื่อนที่เป็นตัวอย่างให้กับพื้นที่อำเภออื่นๆได้ นายอำเภอระบุว่า รูปแบบการทำงานดังกล่าวเป็น นวัตกรรมของอำเภอกระแสดินฐ์ จึงเรียนสั้นๆเพื่อให้นำเสนอในการสื่อสารต่อกันว่า เป็นการจัดการภัยพิบัติแบบ “กระแสดินฐ์โมเดล”

ขับเคลื่อนเตรียมรับภัยพิบัติ “กระแสดินฐ์โมเดล”

นายอำเภอกระแสดินฐ์ พูดคุยหารือกับแกนนำเครือข่ายชุมชนในอำเภอ และกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในรายละเอียดอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อร่วมวางแผนการสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม การดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. คณะทำงานตำบลเชิงแสและเครือข่าย เสนอแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลเพื่อเป็นเครื่องมือให้สามารถจัดการภัยพิบัติร่วมกันได้ครอบคลุมทั้งอำเภอ โดยนายอำเภอให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในขณะเดียวกันตัวนายอำเภอเองได้นำเสนอ(ประชาสัมพันธ์)กิจกรรมที่เครือข่ายชุมชนกำลังดำเนินการให้องค์กรต่างในระดับอำเภอและจังหวัดได้รับทราบข้อมูล
- 2.โรงพยาบาลกระแสดินฐ์ได้ให้การสนับสนุนด้านเวชภัณฑ์ พร้อมกับฝึกอบรมการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยอย่างถูกวิธีให้กับแกนนำ (อาสาสมัคร แกนนำชุมชน) จำนวน 30 คน 1 ครั้ง โดยกลุ่มหลักเป็นผู้ชุมชนจากตำบลเชิงแส

3. มีการฝึกอบรมแกนนำการใช้เครื่องมือสื่อสารคือวิทยุ เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ที่ระบบการสื่อสารปกติ เช่น สัญญาณโทรศัพท์มือถือใช้ไม่ได้ และบ้านเรือนตั้งห่างไกลกัน

4. หน่วยงานปศุสัตว์อำเภอจัดตั้งตั้งธนาคารอาหารสัตว์ (โรงซัง) ที่ตำบลโรง และบริเวณใกล้เคียงเป็นพื้นที่ที่กำหนดจุดอพยพสัตว์เลี้ยง

“กระแสนินูโมเดล” มีความพร้อมระดับอำเภอ ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2554 สถานการณ์อุทกภัย และวาทภัย ไม่ได้เกิดขึ้น สถานการณ์จะเป็นตัวตรวจสอบว่าสามารถจัดการได้ดีกว่าเดิมหรือไม่ อย่างไร ในอนาคต

ตำบลเชิงแสพื้นที่กระตุ้นให้เกิด “กระแสนินูโมเดล” ยังคงเดินหน้าต่อไป

1.เตรียมรับมืออุทกภัยและวาทภัย

ตำบลเชิงแสยังคงยึดแนวคิดเดิมคือ “หากเกิดภัยพิบัติ ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองช่วยเหลือตนเองได้” ได้ มีการดำเนินงานต่อเนื่องในเรื่อง การจัดตั้งกองทุนแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนอาหาร ยารักษาโรคการร่วมกันตั้งศูนย์ประสานงานที่ทำการเทศบาล การจัดเวทีระดับตำบลอย่างต่อเนื่อง การทำแผนงานร่วมกับเทศบาลโดยใช้ข้อมูลของคณะทำงานระดับตำบล

2. แผนเตรียมประยุกต์การจัดการภัยแล้ง

ในช่วงว่างเว้นจากอุทกภัย เชิงแสแก้ปัญหาภัยแล้งในช่วงที่เกษตรกรเตรียมทำนาปรัง คณะทำงานวิเคราะห์ว่า ปัญหาการขาดแคลนน้ำของเชิงแส ส่วนใหญ่(70%) สาเหตุมาจากการไม่ได้จัดการ หรือจัดการไม่มีประสิทธิภาพ สายน้ำลำคลองมีประตูปิด-ปิดน้ำและสามารถกักเก็บน้ำได้ มีน้ำในพหุมิพลีที่เลี้ยงเกษตรกรได้ทั้งตำบล แต่เกษตรกรทำนาไม่พร้อมกัน การสูบน้ำเข้าแปลงนาไม่เป็นระบบ จากประสบการณ์จัดการภัยพิบัติของเชิงแส ได้วางแผนในเรื่องการจัดการจัดเวทีปรึกษาหารือ การร่วมกันจัดทำข้อมูลปฏิทินการทำนา ข้อมูลการใช้น้ำในการทำนา จำนวนเกษตรกรทำนา จำนวนพื้นที่ ช่วงระยะเวลา วิธีการทำนา รวมถึงการแสวงหาความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย เช่น ท้องที่ ท้องถิ่น ชุมชน ชลประทาน สถาบันการศึกษา โดยตั้งความหวังไว้ว่า “ชุมชนจะต้องค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง ไม่ฝากความหวังให้หน่วยงานราชการจัดการให้” เชิงแสมีแผนงานจัดให้มีทีมเฉพาะที่ทำเรื่องข้อมูล และที่ปรึกษา แผนการอบรมการเก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล การลำดับความสำคัญของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาการทำนาที่มี GIS พื้นที่เสี่ยง จัดเวทีนำเสนอข้อมูล ข้อเสนอที่เป็นทางเลือกในการจัดการน้ำตำบลเชิงแส

บทเรียนการดำเนินงานของเชิงแส

1. แรงหนุนที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนเชื่อมั่นในการทำงานด้านข้อมูลและเกิดประโยชน์จริงที่เป็นรูปธรรมของชุมชนคือประสบการณ์การทำบัญชีครัวเรือนจากการทำงานร่วมกับโครงการความร่วมมือ (สกว.) ในประเด็น “บัญชีครัวเรือน” มีการใช้ข้อมูล การสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มกันภายในตำบล มีการวิเคราะห์ข้อมูลจนผลักดันให้เกิดเป็นแผนงานของ อบต. ในด้านการส่งเสริมอาชีพชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำอาชีพเสริมเช่น โครงการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาทำเกษตรอินทรีย์เป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ การตื่นตัวในการประหยัด ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้สร้างสำนึกให้คนในครัวเรือนสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงในมิติต่างๆ การรู้เท่าทันรายจ่าย ภูมิปัญญาของตนเอง ลดหนี้สินได้

2. การใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ในการเตรียมความพร้อมเพื่อเตรียมรับมือภัยพิบัติทำให้คณะทำงานตำบลสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง โดย การปรับ การเพิ่ม พัฒนารูปแบบของข้อมูล ให้สามารถนำไปทำแผนที่ทำมือ ผังของชุมชน และสื่อสารในเวทีการประชุมที่ต่างๆได้

3. มีการเพิ่มศักยภาพในการจัดการภัยพิบัติ โดยการเรียนรู้จากภายนอก เช่น ความรู้ด้านการพยากรณ์อากาศ(จากหน่วยงานอุตุนิยมวิทยา) ระบบการจัดการน้ำและการเตือนภัย (กรมทรัพยากรน้ำภาค8 และสำนักงานชลประทาน) และการเข้าถึงการสื่อสาร เชื่อมโยง รวมถึงประสบการณ์ องค์ความรู้ของเครือข่ายภาคีในกลุ่มน้ำต่างๆ โดยใช้กระบวนการ การสัมมนา และการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสมัชชาระดับจังหวัด

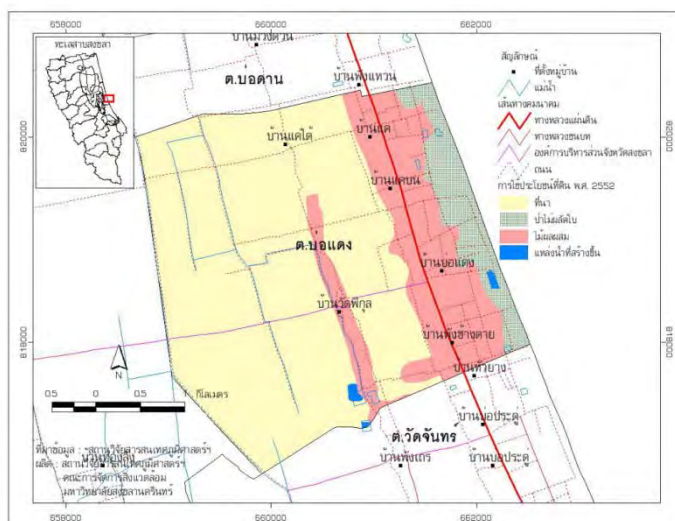
4. เชิงแสมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆทั้งการดำเนินโดยชุมชนเองและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่นการรวมตัวกันเป็นสภาองค์กรชุมชนเชิงแส และเครือข่ายอำเภอกระแสสินธุ์ โดยใช้ประเด็น การจัดการภัยพิบัติ ในการพูดคุยและดำเนินงานกันเป็นเครือข่าย เป็นต้น

และสามารถประมวลการขับเคลื่อนภาพรวมของเชิงแสดังต่อไปนี้

ประมวลกรณีตำบลเชิงแส

การจัดการภาพรวม	กระบวนการ”กระแสนินท์ โมเดล”	ข้อมูล/องค์ความรู้
-คณะทำงานระดับตำบล -ทีมทำงานระดับหมู่บ้าน -เทศบาลเชิงแส ศูนย์ประสานงานกลาง ของตำบล -ข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ แผนที่ทำมือ ผังชุมชน เชิงแส -เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน4 ตำบล -อำเภอเป็นศูนย์ประสานงานกลาง หน่วยงานต่างๆ ท้องที่ ท้องถิ่น และเครือข่ายชุมชน - “กระแสนินท์โมเดล”	1.เวทีพูดคุยหลังเกิดเหตุการณ์ ปี 2553 และประสบการณ์ บัญชีครัวเรือน 2.สภาองค์กรชุมชนเชิงแสลงมติ ขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติ ระดับตำบล และเชื่อมโยงอีก3 ตำบล 3.ประสานงาน ประชุมปรึกษาหารือ และร่วมทำงานกับอำเภอและหน่วยงานต่างๆ 4. หน่วยงานระดับอำเภอ สนับสนุนพื้นที่เพื่อเตรียมรับมือ โรงพยาบาล, ปศุสัตว์,ปภ. อำเภอและเครือข่ายวิทยุอำเภอ	-รูปแบบของ ภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ การเชื่อมโยงข่าวสาร -ข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน ผังจัดการภัยพิบัติเชิงแส ประยุกต์จากการทำบัญชีครัวเรือน -วิธีการประสานงาน และการทำงานกับหน่วยงาน และเครือข่าย ระดับอำเภอ -การบริหารจัดการกองทุน และระเบียบการ
-รูปแบบจัดการเพื่อรับมือภัยพิบัติ ที่ชุมชนมีส่วนร่วมระดับอำเภอ -ขยายแนวคิดในพื้นที่จังหวัดสงขลา	<u>โครงการความร่วมมือฯ(สกว.)</u> -ระบบการทำงานของคณะทำงานเวทีปรึกษาหารือ -ฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน -เสริมสร้างความรู้การจัดการภัยพิบัติ <u>โครงการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชน (พอช.)</u> เวทีและกระบวนการของชุมชน เพื่อให้ “ชุมชนจัดการตนเอง”	-เวทีถอดบทเรียน ประเมิน และวางแผนอนาคต -เวทีปรึกษาหารือเป็นประจำการประชุมคณะทำงานเชิงแส -การอบรมเพิ่มเติมความรู้จากองค์กรภายนอก -แลกเปลี่ยน เรียนรู้และช่วยกันเก็บข้อมูล วิเคราะห์ จัดทำแผนที่ผังชุมชน
การเชื่อมโยง ลุ่มน้ำ/นโยบาย	บทบาทโครงการ/องค์กรร่วม	กระบวนการ

3. ตำบลบ่อแดง :กองทุนจัดการภัยพิบัติ

บทนำ

ตำบลบ่อแดง อยู่ในเขตอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ความยาวของพื้นที่ตามแนวชายฝั่งอ่าวไทย มีจำนวนหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน เนื้อที่ทั้งหมด 8.20 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นที่ดอนสันทรายและที่ราบ ที่ราบลุ่ม สภาพของดิน เป็นดินเหนียว ดินปนทราย และดินทรายอ่อน จึงใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกเป็นหลัก จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,197 ครัวเรือนมีประชากร 4,776 คน แหล่งน้ำที่สำคัญของบ่อแดงได้แก่ คลองวัดพิกุล และคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก นอกจากนี้ยังมีฝังหรือสระ ที่ขุดเพื่อเก็บน้ำฝนไว้ใช้สำหรับอุปโภคบริโภค ทำน้ำประปาหมู่บ้าน ใช้เพื่อการเพาะปลูกที่สำคัญ ได้แก่ สระบ่อทราย ที่บ้านบ่อแดง ฝังข้างตายที่บ้านพังข้างตาย สระเลียบที่บ้านแคล่ง ฝังขี้เหล็กที่บ้านพังขี้เหล็ก สระพังพุดที่บ้านวัดพิกุล และสระน้ำบ้านจันทร์ที่บ้านวัดพิกุล เช่นเดียวกัน เป็นต้น

ด้วยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของบ่อแดงอยู่ในแนวเลียบฝั่งอ่าวไทยจึงเป็นพื้นที่ ที่เสี่ยงต่อภัยพิบัติวาตภัย เช่นเมื่อ ปี พ.ศ.2553 เกิดวาตภัยขึ้นฝั่งจังหวัดสงขลา บ่อแดงได้รับผลกระทบโดยตรง เกิดความเสียหาย ต่อทรัพย์สินและบ้านเรือนของบ่อแดงเป็นจำนวน ประมาณ 320 หลังคาเรือน จากจำนวน 1,074 ครัวเรือนในพื้นที่ โดยมีความเสียหายรุนแรงทั้งหลัง จำนวนครัว 12 หลัง นอกจากนั้นเสียหายซ่อมแซมได้ และส่วนที่เป็นสาธารณสถาน เช่น วัด ศาลา มัสยิด พื้นที่สาธารณะ และในบริเวณที่ลุ่มต่ำด้านตะวันตกของพื้นที่(หมู่ที่ 5 บ้านแคล่ง และหมู่ที่ 6 บ้านวัดพิกุล) ก็ต้องประสบกับอุทกภัย พื้นที่ทางการเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก

บ่อแดงเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ

ผู้นำชุมชนของบ่อแดงมีประสบการณ์จากเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลา ได้ใช้วัดพิบูลซึ่งอยู่ในพื้นที่ของบ่อแดง เป็นศูนย์ประสานงานช่วยเหลือเครือข่ายชุมชนโชนคาบสมุทรสทิงพระ เมื่อเกิดเหตุการณ์วาตภัยเมื่อปี พ.ศ.2553 หลังจากนั้นโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) ร่วมประชุมถอดบทเรียนซึ่งในตอนนั้นคนบ่อแดงได้ตั้งโจทย์สำหรับพื้นที่ตัวเองว่า “ในอนาคตเมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นปี พ.ศ.2553 อีก จะทำอย่างไร?” คำตอบคือ คนภายนอกเข้าพื้นที่ไม่ได้ เครื่องมือสื่อสารถูกตัดขาด เดินทางสัญจรไม่ได้ มีคำตอบสำหรับตัวเองคือ “คนบ่อแดงตัวพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองให้ได้ จัดการตัวเองให้ได้” มองหาว่าจะต้องทำอะไรบ้าง เตรียมพร้อมอะไรบ้าง กรณีบ่อแดงมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจการดำเนินโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติฯ (โครงการความร่วมมือ 3) โดยการจัดการอย่างเป็นระบบดังนี้

1. การจัดตั้งคณะทำงานระดับพื้นที่ เป็นกลไกตัดสินใจการจัดการระดับตำบลมีจำนวน 43 คนที่มืองค์ประกอบด้วย ท้องถิ่น เครือข่ายภาคชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชน และแกนนำกลุ่ม รวมทั้งผู้นำทางที่เป็นทั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน และรพสต. และการจัดตั้งคณะทำงานระดับชุมชนทั้ง 5 ชุมชนซึ่งเป็นกลไกระดับพื้นที่ ที่ทำให้เกิดการจัดการในระดับหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพกลไกดังกล่าวมีการปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง เดือนละหนึ่งครั้ง ณ ที่ทำการ อบต. เพื่อ วางแผน และติดตามการดำเนินงาน
2. การจัดการในด้านข้อมูล มีทีมงานระดับหมู่บ้าน สสำรวจข้อมูล พื้นที่ ทำแผนที่ทำมือ การจัดทำ map windows พร้อมกับการจัดการเรียนรู้การจัดการข้อมูล และมีการพัฒนาเติมข้อมูลอย่างต่อเนื่องในลักษณะของการพัฒนาข้อมูลร่วมกัน ทำแผนที่ในภาพรวมของตำบล และเป็นรายหมู่บ้าน
3. การจัดระบบเชื่อมโยงข้อมูล สื่อสารภายในตำบล และการสื่อสารกับภายนอก มีอบต.เป็นศูนย์ประสานกลาง แต่ละหมู่บ้านใช้บ้านผู้ใหญ่บ้านเป็นศูนย์ประสานของชุมชน มีแผนที่ ผังชุมชนประจำหมู่บ้านแสดงถึงที่ปลอดภัย บ้านที่แข็งแรง วิทยุสื่อสารประจำ

กองทุนจัดการภัยพิบัติ “ศักยภาพเด่น” ของตำบลบ่อแดง

นอกจากวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆในการช่วยเหลือที่คณะทำงานเตรียมความพร้อมแล้ว แกนนำตำบลบ่อแดง เชื่อว่าเหตุการณ์ภัยพิบัติเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ผู้ประสบภัยจำเป็นต้องมีการอพยพเข้าพึ่งพิงที่ปลอดภัย สถานที่ดังกล่าวจำเป็นต้องมีเครื่องอำนวยความสะดวก ปัจจัยยังชีพที่จำเป็น รวมถึง ข้าวปลาอาหาร ต้องมีการจัดตั้ง “ครัวรวม” ที่พักพิงของแต่ละหมู่บ้าน “ค่าใช้จ่ายในเรื่อง

ดังกล่าวจะจัดการอย่างไร?” คำถามในวงประชุมแกนนำบ่อแดงได้รับคำตอบว่า “ต้องใช้เงินตัวเอง ก่อน ก่อนที่คนนอกมาช่วย” ทุกคนเห็นด้วย เริ่มคิด วางแผนในเรื่อง การหาทุน การระดมทุน เพื่อจัดการภัยพิบัติของบ่อแดง ขึ้นมา ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2554

แนวคิดการจัดตั้งกองทุน ได้ถูกถ่ายทอดต่อกันไปทั้งตำบลบ่อแดง และในที่สุด คณะทำงานระดับตำบลเห็นชอบให้มีการจัดตั้ง โดยมีการแต่งตั้งกรรมการทั้งระดับตำบล และระดับ หมู่บ้าน

การจัดการโปร่งใส อย่างมีส่วนร่วมและช่วยเหลือทุกคนที่ประสบภัย

ทุกฝ่ายถึงแม้ว่าเห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว แต่มองว่าเรื่องการเงิน เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เสี่ยงต่อความขัดแย้ง และการวางใจและไม่วางใจซึ่งกันและกัน เรื่องกองทุน และการบริหารจัดการก็จะถูกหยิบยกมาพูดคุย ปรีกษาหารือในวงของคณะทำงานจัดการภัยพิบัติ วงประชุมของกลุ่มทำข้อมูลร่วมกัน กิจกรรมการฝึกทำแผนที่ทำมือ อย่างต่อเนื่อง จนได้ความเห็นตรงกันว่า จะใช้วิธีการบริหารร่วมโดยคณะกรรมการ ที่คณะทำงานตำบลจัดตั้งขึ้น และเปิดให้สมาชิกระดมเงิน ครอบครัวละ 100 บาท โดยเปิดการระดมทุนปีละครั้ง รวมถึงการนำกองทุนที่เป็นกำไรของกองทุน ต่างๆของหมู่บ้านที่กองทุนนั้นๆจัดสรรไว้แล้ว เช่น กองทุนสัจจะ กองทุนออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน เงินล้าน กองทุน อสม. เป็นต้น รวมถึงรับสมทบทุนจากองค์กรต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน สำหรับแนวทางการช่วยเหลือจากกองทุนดังกล่าว จะเป็นถุงยังชีพ และ “ครัวกลาง” จะช่วยเหลือทุกคนในชุมชนถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นสมาชิกก็ตาม

ใช้ข้อมูล ระเบียนการ สื่อสารโดยตรงกับคนบ่อแดง

ประเด็นกองทุนจัดการภัยพิบัติ ถึงแม้ว่าจะยังไม่เกิดเหตุการณ์ ไม่มีการระดมทุน ยังไม่มีตัวเลขของยอดเงินบริจาค เรียกได้ว่า “เงินกองทุนดังกล่าวยังอยู่ในกระเป๋าผู้สนับสนุนอยู่เลย” แต่ก็มีกรถกเถียงกันกว้างขวาง ซึ่งตรงและไม่ตรงกับข้อเท็จจริงบ้าง คณะทำงานฯจึงได้ยกร่าง ระเบียนการ รายละเอียดต่างๆ อย่างชัดเจน ได้แก่ ที่ทำการของกองทุน วัตถุประสงค์ คณะกรรมการ การรับบริจาค การเปิดบัญชีธนาคาร การเก็บรักษา การเบิกจ่าย วงเงินที่ประธานสั่งจ่ายได้ และอำนาจการสั่งจ่ายของคณะกรรมการระเบียนการดังกล่าว คณะทำงานได้แจกจ่ายให้สมาชิกทั้งตำบล ได้รับทราบกันไปล่วงหน้า ก่อนจะมีการระดมทุน เพื่อให้เข้าใจตรงกัน มีข้อมูลอันเดียวกันอย่างชัดเจน

ผลการเตรียมการจัดการตนเองเมื่อเกิดภัยพิบัติ ของบ่อแดงและการขับเคลื่อนต่อไป

1. การจัดการกองทุน คณะทำงานบ่อแดงประเมินการรวบรวมสมาชิก และการแสดงความจำนงในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมีประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ ที่จะต้องดำเนินการต่อไปคือการระดมทุน การรณรงค์หาสมาชิกเพิ่ม การทำความเข้าใจ การรับบริจาค การจัดระบบระดมทุน การทำงานให้มีประสิทธิภาพ การจัดการบริหารการจัดการ การทำความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์ และจัดการให้ระบบกลางการดูแลเรื่องบริหารการจัดการภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพ
2. เมื่อเปรียบเทียบตั้งแต่เริ่มดำเนินการ พบว่ามีการจัดการเป็นระบบมากขึ้น เห็นคน ผู้นำเพิ่มขึ้น ทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีเป้าหมายทิศทางการทำงานชัดเจน
3. กระบวนการต่างๆของโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) เช่นเวทีปรึกษาหารือของภาคส่วนต่างในระดับตำบล การจัดทำแผนงาน การเปิดเวทีเสริมการเรียนรู้ต่างๆจากภายนอก การจัดประชุมร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด ซึ่ง สามารถลดความขัดแย้งในพื้นที่ได้มากขึ้น มีการทำงานร่วมมือกันในการทำงานที่เป็นภาคีความร่วมมือมากขึ้น
4. เกิดการพัฒนาคน เช่น อสม มีการทำงานเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีความพร้อมมากขึ้น เน้นการช่วยเหลือกัน
5. การตื่นตัวในระดับครัวเรือนและชุมชนมีการตื่นตัวมากขึ้นลดปัญหาความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน
6. มีการเตรียมตัวได้ดีในชุมชน แกนนำ มีแกนนำเพิ่มขึ้นมากขึ้น ทำงานเป็นมากขึ้น
7. ความสัมพันธ์ดีขึ้น เห็นร่วมกัน มีการพึ่งตนเอง มีแผนรับมือทุกระดับ (ครัวเรือน-ท้องถิ่น) อปท. ดีขึ้น

บทเรียนการทำงานของบ่อแดง

1. การใช้ประสบการณ์การใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชนผ่านบัญชีครัวเรือน มาประยุกต์ใช้ในการจัดการภัยพิบัติ
2. บ่อแดงใช้กลไกคณะทำงานระดับตำบลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรในพื้นที่เพิ่ม แก้ปัญหาความขัดแย้งระดับพื้นที่ได้
3. มีการใช้ประเด็นกองทุนจัดการภัยพิบัติในการเสริมสร้างการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรต่างๆได้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การร่วมการร่างระเบียบ การตั้งกรรมการ การประชาสัมพันธ์

4. การเพิ่มบทบาทให้ผู้นำทางการ เช่น ผู้ใหญ่ กำนันได้อย่างเป็น รูปธรรมคือการตั้งศูนย์ประสานงานระดับหมู่บ้านที่บ้านผู้ใหญ่บ้านและกำนัน โดยมีการกระจายข้อมูล และแผนที่ผังชุมชนไว้ประจำที่ศูนย์ดังกล่าวด้วย
5. ประเด็นการจัดการภัยพิบัติพื้นที่บ่อแดง สามารถเป็นแบบอย่างให้กับพื้นที่อื่นๆได้ สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานระดับนโยบายคือ สำนักงานป้องกันภัยพลเรือน (ปภ.)ซึ่งจะมีโครงการสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวในปีงบประมาณ 2557 และถูกเลือกให้เป็นพื้นที่พัฒนาเข้มข้นในประเด็นการจัดการภัยพิบัติ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสามารถประกาการขับเคลื่อนภาพรวมของตำบลบ่อแดงดังต่อไปนี้

ประมวลกรณีตำบลบ่อแดง

การจัดการภาพรวม	กระบวนการกองทุนจัดการภัยพิบัติระดับตำบล	ข้อมูล/องค์ความรู้
-คณะทำงานระดับตำบล -ทีมทำงานระดับหมู่บ้านฯ -ข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ แผนที่ทำมือ ผังชุมชน -คณะกรรมการบริหารกองทุนจัดการภัยพิบัติ -ระเบียบการ และการประชาสัมพันธ์ ระดมทุน	1.ถอดบทเรียนหลังเกิดเหตุการณ์ ปี 2553 “ต้องพึ่งตัวเอง” 2.ประชาสัมพันธ์ ปรัชญาหรือในวงประชุมต่างๆ 3. คณะทำงานตำบลเห็นชอบ, แต่งตั้งกรรมการบริหารกองทุน 4. จัดทำระเบียบการกองทุน 5. แผนการระดมทุนจากสมาชิก (รายละ100บาท/ปี)และกลุ่มองค์กรต่างๆทั้งใน-นอกชุมชน	-ประสบการณ์/บทเรียน จุดอ่อน-จุดแข็ง ของชุมชน ประสพภัย -รูปแบบของ ภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ การเชื่อมโยงข่าวสาร -ข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน ผังจัดการภัยพิบัติบ่อแดง -การสื่อสาร และประสานภาคีต่างๆให้เข้ามาทำงานร่วมกัน -การบริหารจัดการกองทุน และระเบียบการ
-โครงการจัดการเพื่อรับมือภัยพิบัติ(น้ำร่อง)ที่บ่อแดงโดยสำนักงานป้องกันภัยพลเรือน (ปก.) -โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งบ่อแดง(ชุมชนตัวอย่าง)ในประเด็นการจัดการภัยพิบัติของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน	<u>โครงการความร่วมมือฯ(สกว.)</u> -ระบบการทำงานของคณะทำงานเวทีปรึกษาหารือ -ฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน -เสริมสร้างความรู้การจัดการภัยพิบัติ <u>โครงการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชน (พอช.)</u> เวทีและกระบวนการของชุมชน เพื่อให้ “ชุมชนจัดการตนเอง”	-เวทีปรึกษาหารือเป็นประจำการประชุมคณะทำงาน -การอบรมเพิ่มเติมความรู้จากองค์กรภายนอก -แลกเปลี่ยน เรียนรู้และช่วยกันเก็บข้อมูล วิเคราะห์ จัดทำแผนที่ผังชุมชน -เวทีถอดบทเรียน ประเมินและวางแผนอนาคต -สนับสนุนกิจกรรมการสื่อสารชุมชน
↑ การเชื่อมโยง ลุ่มน้ำ/นโยบาย	↑ บทบาทโครงการ/องค์กรร่วม	↑ กระบวนการ

ความเสียหายจากภัยพิบัติดังกล่าว ทั้งชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนชะแล้ มีไม่มากนัก(ยกเว้นพื้นที่ทำการเกษตร) เนื่องจากชุมชนมีประสบการณ์การอยู่กับน้ำของชุมชนริมทะเลสาบเช่น บ้านปากช่องหมู่ที่ 1 มีอาสาสมัคร จิตอาสาช่วงเกิดเหตุการณ์ช่วยเหลือในชุมชนตัวเองมากรวมถึง มีท้องถิ่น (เทศบาล)เข้มแข็ง กระตือรือร้นการดำเนินการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ซึ่งแกนนำชุมชนมองว่าสิ่งต่างๆที่เราไม่คาดฝันโดยเฉพาะภัยพิบัติต่างๆมีโอกาสเกิดขึ้นได้เสมอ ประสบการณ์ความพยายามในการใช้ ฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศใช้ในการพัฒนาชุมชนชะแล้ในมิติต่างๆร่วมกับหน่วยงานต่างๆดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบันที่มีความพยายามใช้ระบบดังกล่าว ในจัดการภัยพิบัติของชุมชน ดังต่อไปนี้

ในปี พ.ศ.2549 มีการจัดเก็บข้อมูลชุมชนด้านมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม สนับสนุนโดยวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อสร้างนำมาเป็นฐานในการสร้างคุณค่า ข้อมูล ด้านภูมิปัญญา เช่น หมอพื้นบ้าน งานฝีมือ การแสดง ฯลฯ ปี พ.ศ.2550 -2551 องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล้ (ขณะนั้น)และกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกันพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ โดยเพิ่มการจัดเก็บข้อมูลกายภาพต่างๆของพื้นที่ ผ่านการบันทึกข้อมูลในระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์พร้อมกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา ร่วมดำเนินโครงการการวิจัยเพื่อชุมชนโดยชุมชนระยะเวลา 3 ปี โดยการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2551-2553) ได้ จัดทำข้อมูลและสังเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน แกนนำชุมชนเจ้าของภูมิปัญญาเริ่มเข้าใจและตระหนักความสำคัญของข้อมูลของตัวเองมากยิ่งขึ้น และเริ่มนำมาใช้และขยายการเรียนรู้ร่วมกับโครงการ พัฒนาศูนย์เรียนรู้การจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลท่าข้าม 23 เกล็ด และนำมาสู่การเข้าร่วมโครงการความร่วมมือจัดการภัยพิบัติในพื้นที่คาบสมุทรสติงพระ ซึ่งได้พัฒนาระดับฐานข้อมูล บันทึกและแสดงข้อมูลปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ใช้เสริมการเรียนรู้แก่ชุมชน และเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

แนวคิดของชุมชนชะแล้

แนวคิดการจัดการภัยพิบัติของชุมชนชะแล้คือเน้น “การพึ่งตัวเอง”ของชุมชน พร้อมกับการร่วมแรงร่วมใจกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆจากภายนอก โดยใช้ข้อมูล เป็นเครื่องมือ การทำข้อมูลให้ง่ายในการเข้าถึง การนำใช้ และการตัดสินใจ

การดำเนินงาน

1.การเตรียม ของชุมชน

การประชุม แลกเปลี่ยน ทบทวนสถานการณ์อุทกภัย วาตภัย และดินถล่ม ในชุมชน ชะแล้ และการสรุปบทเรียนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตำบลสุขภาวะ โดยเน้นให้มีแหล่งเรียนรู้ “การจัดการภัยพิบัติ”ของตำบลให้เกิดเป็นรูปธรรม ถ่ายทอด และขยายผลได้มีการจัดตั้งโครงสร้างการทำงานร่วมกันโดยมีแกนนำชุมชนเป็นคณะทำงานมาจากชุมชน ชุมชนละ5คน รวม 25 คน

2. กระบวนการพัฒนาระบบข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

2.1 เรียนรู้ภาพรวมของชะแล้ผ่านแผนที่

การประชุมแกนนำ เพื่อร่วมศึกษาเรียนรู้ การกำหนดเขต อาณาเขตที่ตั้งพื้นที่ตำบล ในระบบ Map windows ทำความรู้จักโปรแกรม(Map windows) เบื้องต้นและ ช่วยกันมองชะแล้ จากทางอากาศ แล้วช่วยกันชี้แนวเขตของพื้นที่ทั้ง5หมู่บ้าน(หมู่ 1, 2. 3. 4 และ 5) ร่วมศึกษา เครื่องหมายสัญลักษณ์ มาตรฐานในแผนที่ และร่วมเรียนรู้ฐานข้อมูลTcnapของหนาทที่ที่มีข้อมูลของ ชะแล้ได้ทำไว้เบื้องต้น

2.2 ร่วมพัฒนาข้อมูล และแผนที่ ที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติชุมชน

แกนนำชุมชน ศึกษาเรียนรู้ ระดมข้อมูลจากสถานการณ์ของพื้นที่จริง ในตำบลชะแล้เพื่อร่างจัดทำแผนที่ทำมือของแต่ละหมู่และภาพรวมของตำบลชะแล้ เปรียบเทียบ สอดทานกับ แผนที่ GIS ที่มีอยู่เดิม

ข้อมูลที่สำคัญที่ใช้กำหนดจุดในแผนที่ได้แก่

- ลักษณะการลาดเอียงทางน้ำไหลช่องพาดผ่านของลมประจำปี
- จุดเสี่ยง จุดวิกฤติภัยพิบัติ (ดินถล่ม อุทกภัย อุบัติเหตุ ฯลฯ)
- พื้นที่ปลอดภัยจุดอพยพ จุดนัดพบ จุด ศูนย์กลาง
- พื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร (แหล่งผลิตข้าว และพื้นที่ทำการเกษตร)
- ที่ตั้งของแกนนำ และอาสาสมัครแต่ละหมู่บ้าน

2.3 การใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการในพื้นที่

นำข้อมูลและร่างแผนที่ ที่พัฒนาขึ้นเพื่อการจัดการภัยพิบัติ เสนอในการประชุม ร่วมกันของ คณะทำงานแกนนำชุมชน และวางแผนการประชาสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้านนอกจากนั้น ก็มีการประชุมระดับหมู่บ้านทั้ง5หมู่บ้าน เพื่อร่วมเรียนรู้กิจกรรม และเพิ่มเติมข้อมูลที่สำคัญประจำ หมู่บ้าน เช่น ที่อพยพคน และสัตว์เลี้ยง จุดเสี่ยง ศูนย์ประสานงาน ไว้ในแผนที่

การทบทวนความรู้และความพร้อมของอาสาสมัครป้องกันภัย (เฉพาะกลุ่ม) ในพื้นที่ ได้แก่ อสม. อปพร. อส. OTOS ทหารกองหนุน จิตอาสา ใช้แผนที่แสดงให้เห็นภาพรวม และข้อมูล ปัจจุบันของ ชะแล้ พร้อมกับการร่วมศึกษากำหนดมาตรการป้องกันภัยพื้นที่ปลอดภัย วิกฤติเสี่ยง มาตรการป้องกันข้อปฏิบัติ ก่อน ขณะเกิด หลังภัยพิบัติเส้นทางอพยพภาระหน้าที่คนที่ต้องปฏิบัติ ระดับการตัดสินใจและ แผนป้องกันภัยระดับตำบล

การประชาสัมพันธ์และการซ้อมป้องกันภัยระดับตำบลสมมุติแก่สละเปิดขนาดใหญ่ สี่แยกชะแล้สมมุติดินถล่มเขาชะแล้/เขาผีสมมุติไฟไหม้ในย่านชุมชนชายเขาสมมุติช่วยเหลือขณะเกิด พายุใน รร.ชะแล้นิมิต และ วัดชะแล้

บทเรียนการทำงานของชะแล้

1. ข้อมูลและองค์ความรู้ในการจัดการ ชะแล้

กระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพเพื่อการเรียนรู้ในมิติต่างๆ เช่น สถานการณ์อุทกภัยและภัยพิบัติต่างๆในภาพรวม สถานการณ์ ผลกระทบของ อุทกภัยชุมชน และภาพรวมของตำบลตัวเอง ตำบลชะแล้จะใช้กระบวนการ ของ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในพื้นที่ และ เวทีวิทยากรภายนอกให้ความรู้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การพยากรณ์น้ำ การ พยากรณ์อากาศ การสื่อสารเตือนภัย การใช้เวทีพูดคุย สรุปบทเรียนที่ผ่านมาของชุมชนร่วมกัน และ การร่วมกันเก็บข้อมูลการสังเคราะห์ข้อมูล และมีเวทีนำเสนอให้ชุมชนได้รับทราบ รวมถึงการสื่อสารโดย แผนที่ทำมือ แผนที่ผังชุมชน

2. การพัฒนาความร่วมมือที่สอดคล้องกับการขับเคลื่อน

ชะแล้มีประสบการณ์ร่วมขององค์กรชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ เช่น ธรรมนูญสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีต้นทุนความร่วมมือในระดับพื้นที่อยู่เดิม มีฐานข้อมูลทุนทางสังคม บุคคลสำคัญของชุมชน ผู้นำภูมิปัญญา ได้รับการยอมรับในชุมชน เข้ามาร่วมกิจกรรม การใช้เวทีปรึกษาหารือ นำเสนอข้อมูลสถานการณ์ให้เห็นภาพรวม สร้างความตระหนักในระดับพื้นที่ รวมถึงการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ โครงการความร่วมมือฯ (สกว.) มีส่วนในการกระตุ้นในพื้นที่ให้เน้นการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3.รูปแบบ วิธีการ การบริหารจัดการองค์กรในพื้นที่

ตำบลชะแล้ เน้นการทำงานที่ไม่ซับซ้อน คณะทำงานในการจัดการอุทกภัยและวาตภัย จะเป็นกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทด้านนี้แต่เดิมแล้วได้แก่ อาสาสมัคร (สำรอง) ชรบ. อสม. ผู้นำ ท้องที่และท้องถิ่น และกลุ่มแกนนำที่เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ ได้แก่ผู้นำธรรมนูญสุขภาพ นายกเทศบาล และกำนันตำบลชะแล้ สกว.เสริมกระบวนการ การนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้น

1) ความตระหนักในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติยังอยู่ที่แกนนำตัวแทนชุมชน และอาสาสมัครมากกว่าชุมชนทั่วไปคณะทำงานระดับพื้นที่ยังคงใช้วิธีการ ประชาสัมพันธ์ จัดประชาคม ประชุมเป็นรายหมู่บ้าน และการใช้สื่อแผนที่ และผังชุมชน เป็น แผ่นไว้นิลแสดงไว้แต่ละหมู่บ้านให้ทั่วถึงด้วย

2) ระดับท้องถิ่น เทศบาลได้นำองค์ความรู้ในเรื่องฐานข้อมูล แผนที่ และแผนการจัดการอุทกภัย วาตภัย เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของเทศบาล พร้อมทั้ง การร่วมกับคณะทำงานและหน่วยงานต่างๆในการซ่อมแผนการจัดการภัยพิบัติจากธรรมชาติ และอุบัติภัย อย่างต่อเนื่อง

3) มีการขยายผลการใช้ “สารสนเทศ” เป็นเครื่องมือในการจัดการไปยังพื้นที่ต้นแบบอีก4 พื้นที่เป้าหมายของโครงการความร่วมมือ

5. ปัญหา อุปสรรค

“ความร่วมมือ” ในขณะนี้มีช่องว่างเกิดขึ้น หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารเทศบาลตำบล และมีความขัดแย้ง การเมืองท้องถิ่น ความไม่ลงรอยกันในกลุ่มของผู้นำบางส่วน วิธีการที่สำคัญเพื่อลดช่องว่างคือ การเปิดเวทีและมี “คนนอก” เช่น โครงการความร่วมมือฯ (สกว.) ที่ทำงานด้วยความเป็นกลาง ใช้เนื้องาน เป็นตัวตั้ง ใช้เวลาในการนำองค์ความรู้ ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาทะเลในภาพรวม โดยไม่แสดงตนว่า “เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด” และ สร้างรูปธรรม ให้เห็นว่าการที่ สกว.ทำเป็นประโยชน์กับคนทุกฝ่าย และเปิดให้ ตัวแทนท้องถิ่น ท้องที่ แกนนำองค์กรชุมชน เข้ามาเป็นคณะทำงานและร่วมกิจกรรม จนทำให้สถานการณ์เริ่มคลี่คลาย สามารถดำเนินกิจกรรมดำเนินไปได้

6 เงื่อนไขความสำเร็จ และความล้มเหลวที่เกิดขึ้น

- 1) ชุมชนทะเล เป็นชุมชนเก่า ดั้งเดิม ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติสูง มีผู้นำธรรมชาติ ผู้นำภูมิปัญญาของชุมชน ข้าราชการเกษียณ เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆของทะเลมากมาย
- 2) ประสบการณ์ของชุมชนทะเลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแกนนำบางส่วนมีชุดความรู้ ระบบสารสนเทศ และจิตอาสาของอาสาสมัครในชุมชน เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว
- 3) มีความคิดริเริ่มขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.เดิม) ในการวางแผนการพัฒนาทั้งระยะสั้น และระยะยาว ทั้งเชิงยุทธศาสตร์ แผนงาน และกิจกรรมต่างๆได้อย่างครอบคลุมอยู่แล้ว

ทะเลยังคงเดินหน้าต่อไป....

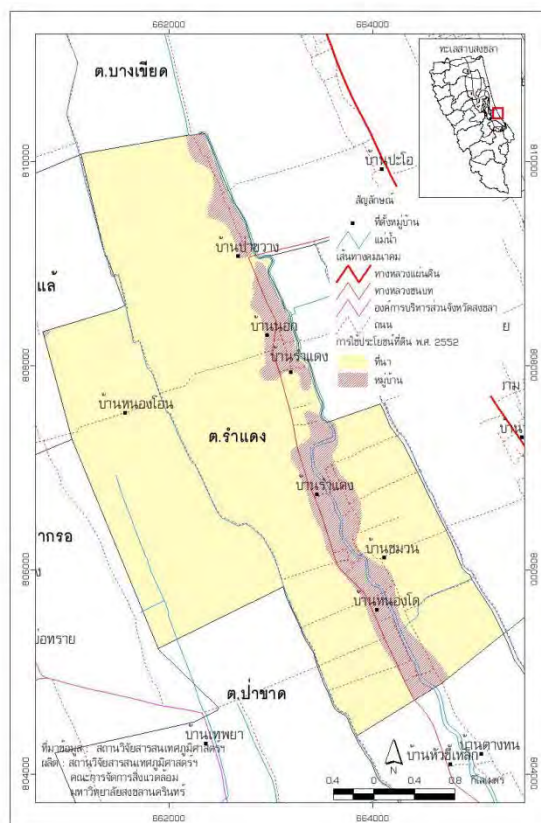
ทะเลกำลังดำเนินการ การพัฒนาฝั่งเทศบาล ในการจัดการน้ำระบบการระบายน้ำ การปรับโครงสร้างสิ่งกีดขวางน้ำ เพื่อแก้ปัญหาอุทกภัย และภัยแล้ง จัดโซนพื้นที่ของความมั่นคงทางด้านอาหาร(พื้นที่การเกษตร)การรณรงค์สร้างจิตสำนึกคนทะเล ให้มีส่วนร่วมจัดการตัวเองในช่วงเกิดเหตุการณ์ให้ได้ รวมถึงการร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆทั้งจากภายนอก และภายในชุมชน การซ่อมรับมือภัยพิบัติที่เกิดขึ้น เป็นต้นนอกจากนั้น มีการจัดการเสริมข้อมูล เพิ่มการเรียนรู้คนทะเลต่อปัญหา ดินถล่มในชุมชน ทั้งโรงเรียน และวัดที่อยู่บริเวณใกล้เคียง และ

ทะเล เป็น พื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต่างในเรื่อง การใช้ข้อมูล และสารสนเทศ ระดับพื้นที่ ในการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งต้องมีการพัฒนาสื่อต่าง รวมถึงวิทยากรของชุมชนเพิ่มขึ้น และสามารถประการขับเคลื่อนภาพรวมของทะเลดังต่อไปนี้

ประมวลกรณีตำบลชะแล้

การจัดการภาพรวมพื้นที่	กระบวนการ “อาสาสมัครฯ ภาคประชาชน”	ข้อมูล/องค์ความรู้
-คณะกรรมการธรรมนูญสุขภาพ ต.ชะแล้ -คณะทำงานฯตำบลชะแล้ -เทศบาลต.ชะแล้เป็น ศูนย์ประสานงานกลาง -ฐานข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ ผังชุมชน google map ชะแล้	1.ผู้นำธรรมนูญสุขภาพ ร้างฐานข้อมูล สารสนเทศ เพื่อจัดการภัยพิบัติ เสนอคณะทำงานฯตำบล 2.ทีมอาสาสมัครฯเก็บข้อมูลพื้นที่เพิ่มเติมระบุในผังชุมชน 3.จัดเวทีนำเสนอข้อมูล เสริมการเรียนรู้แก่ชุมชนชะแล้ 4. คณะทำงานใช้ข้อมูล แผนที่ผังชุมชน ในการวางแผนการจัดการภัยพิบัติ กิจกรรมรับมือ 5.การซ้อมปฏิบัติการ จัดการภัยพิบัติร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	-รูปแบบของ ภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ การเชื่อมโยงข่าวสาร -ฐานข้อมูล ข้อมูลที่จำเป็น แผนที่ ผังชุมชน ผังจัดการภัยพิบัติ -การปรับให้ระบบสารสนเทศ ชะแล้ ให้ง่ายต่อการสื่อสารให้ชุมชนได้เข้าใจ และเกิดความตระหนัก
ท้องถิ่น(เทศบาล)ทำแผนการจัดทำฐานข้อมูล เพื่อจัดการภัยพิบัติ	<u>โครงการ พศส. (สสส.)</u> พัฒนาแหล่งเรียนรู้สุขภาพะฐานข้อมูลภาพรวมของตำบล <u>โครงการความร่วมมือฯ(สกว.)</u> -เวทีปรึกษาหารือคณะทำงาน -เสริมสร้างความรู้การจัดการภัยพิบัติแกนนำ -เวทีให้แกนนำชะแล้ขยายผลเรื่องฐานข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ	-เวทีถอดบทเรียน ประเมินและวางแผนอนาคต -เวทีปรึกษาหารือเป็นประจำการประชุมคณะทำงาน ชะแล้ -การอบรมเพิ่มเติมความรู้จากองค์กรภายนอก -แลกเปลี่ยน เรียนรู้และช่วยกันเก็บข้อมูล วิเคราะห์ จัดทำผังชุมชน
การเชื่อมโยง ลุ่มน้ำ/นโยบาย	บทบาทโครงการ/องค์กรร่วม	กระบวนการ

5. ตำบลร่ำแดง :จัดการน้ำท่วมและน้ำแล้งด้วย “คลองหมอนนา”

แผนที่ตำบลร่ำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

บทนำ

ตำบลร่ำแดง อยู่ในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีขนาดพื้นที่ 7,821 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทำการเกษตร 6,824 ไร่ พื้นที่ทำการประมง 41 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 946 ไร่ และพื้นที่สาธารณะ ประโยชน์ 10 ไร่ มีหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน โดยแบ่งกลุ่มชุมชนออกเป็น 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหนองโคก ชุมชนขมวน ชุมชนร่ำแดง ชุมชนหนองโศก และ ชุมชนป่าขวาง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 703 ครัวเรือนและประชากรจำนวน 2,694 คนมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักนอกจากนี้ยังมีอาชีพ ค้าขาย รับจ้างในโรงงาน และข้าราชการ แหล่งน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ของตำบลร่ำแดงที่สำคัญ ได้แก่ คลองสทิงหม้อ คลองสายยู

ประสบการณ์ที่สำคัญของร่ำแดง คือ ในช่วงเกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงในปีพ.ศ. 2548 มีการจัดให้บทบาทของผู้นำทางศาสนาและตัวแทนชุมชนในการกระจายของบรรเทาทุกข์ ฉุกเฉินชีพ ให้ได้รับกันทั่วถึงทุกครัวเรือน ส่วน อบต.ร่ำแดง เป็นศูนย์กระจายสิ่งของบรรเทาทุกข์สู่ชุมชนและ ในช่วง

เกิดวาทภัย ในปี พ.ศ. 2553 เรื่องเร่งด่วนที่มีการจัดการคือ การเปิดพื้นที่ โดยใช้เลื่อยยนต์ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกันตัดไม้ที่ล้มกีดขวางทางสัญจรและใกล้บ้านเรือนชุมชน ผู้บริหาร อบต.ได้ประสานไปยังผู้นำชุมชน สมาชิก อบต. ให้มีการปรับถนนหนทางโดยเริ่มจากถนนสายหลักให้ใช้ได้ก่อนหลังจากนั้นอาสาสมัคร จิตอาสาในพื้นที่สามารถช่วยกันจัดการทำความสะอาด สิ่งต่างๆที่กีดขวางทางสัญจรทุกเส้นทาง ตรอก ซอย ได้เรียบร้อยในเวลาอันรวดเร็ว

อบต.ร่ำแดงผนึกกำลังชุมชนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เป็นตำบลจัดการตนเอง

การจัดการ อุทกภัยและวาทภัยที่ผ่านมาของร่ำแดง เป็นตัวพิสูจน์ให้เห็นว่าคนร่ำแดงมีศักยภาพสามารถร่วมกันสร้างความเข้มแข็ง ขับเคลื่อนตำบลให้สามารถจัดการตนเอง และมีความพร้อมในการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ และที่สำคัญคือมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีระหว่าง อบต. ผู้นำทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน)และ กลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆในพื้นที่ของร่ำแดงสามารถประมวลได้ดังนี้

1. สร้างสังคมเข้มแข็ง :สภาองค์กรชุมชนตำบลร่ำแดง
2. สร้างเศรษฐกิจเข้มแข็ง : ส่งเสริมกลุ่มอาชีพชุมชนและกองทุนแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
3. ตำบลไม่ทอดทิ้งกัน : กองทุนผู้ด้อยโอกาส, กองทุนสวัสดิการชุมชน, ชมรม อสม.
4. ตำบลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ธนาคารต้นไม้, กลุ่มอนุรักษ์คลองสทิงหม้อ
5. ใช้พลังงานชุมชน : กองทุนพลังงานทดแทน, เตาถ่าน, แก๊สชีวมวล
6. ตำบลปลอดภัย : ศูนย์ อป.พร.,1 ตำบล 1 ทีมกู้ภัย (OTOS)
- 7.ระบบสื่อสารชุมชน : วิทยุชุมชนตำบลร่ำแดง, ศูนย์อำนวยการพิเศษเพื่อพัฒนาศักยภาพตำบลร่ำแดง (ศูนย์ข้อมูลตำบล, Internet, สื่อสิ่งพิมพ์)
- 8.ระบบการศึกษาชุมชน : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบล, ศูนย์วัฒนธรรม, ศูนย์กีฬา, ศูนย์เรียนรู้ชุมชน/ตำบล
9. ระบบสุขภาพ : กองทุนหลักประกันสุขภาพ, ชมรม อสม. ตำบลร่ำแดง
10. การวิจัยและเชื่อมโยงสู่ระดับนโยบาย : กองทุนระบบหลักประกันสุขภาพตำบลงานวิจัยค้นหาสุขภาวะตำบลร่ำแดง, โครงการวิจัยการบำบัดโรคไม่ติดต่อด้วยการฝึกโยคะ (พมจ.สงขลา), จัดทำฐานข้อมูลครัวเรือน ฐานข้อมูลการใช้พลังงาน (ศอพ.ร่ำแดง)ฐานข้อมูล ผังชุมชน เพื่อจัดการภัยพิบัติและจัดการน้ำเพื่อปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้ง (โครงการความร่วมมือฯ สกว.)

ร่ำแดงกับการเตรียมการจัดการภัยพิบัติ

ทั้งประสบการณ์ของชุมชน และบทบาทของ อบต. ที่สามารถทำให้ร่ำแดงพัฒนาระดับเป็น อบต.ต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่างๆให้กับพื้นที่อื่นๆได้ สามารถบูรณาการให้หน่วยงานต่างๆลงไปดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี ด้วยต้นทุนศักยภาพของ ร่ำแดง ที่มี และโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) สามารถเข้าไปเสริมศักยภาพการจัดการภัยพิบัติ โดยการร่วมกันจัดระบบการทำงานของคณะทำงาน การเปิดเวทีเพื่อทำความเข้าใจ เชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารต่าง การสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และการวางแผนจัดการเพื่อแก้ปัญหาที่น้ำแล้ง และน้ำท่วม สามารถประมวลได้ดังนี้

1. การจัดการด้านข้อมูล

ร่ำแดงมีฐานข้อมูลด้านต่าง ๆ พร้อมและทันสมัยมีภาพถ่ายทางอากาศแผนผังชุมชนและผังการจัดการน้ำของร่ำแดง

2. คณะกรรมการการจัดการภัยพิบัติและอาสาสมัคร

ประกอบด้วย อบ.พร., กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน, สมาชิก อบต. และสมาชิก อสม. และศูนย์ประสานงานกลางอยู่ที่ ที่ทำการ อบต. และศูนย์ประสานพื้นที่ กระจายลงสู่กลุ่มหมู่บ้าน 4 กลุ่ม ได้แก่ หนองโต ร่ำแดง บางขวาง และขมวน

มีอาสาสมัครในการทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือที่เป็น อบ.พร. 5 คน อส.สำรอง 30 คน ทีม OTOS 10 คน จิตอาสา 18 คน อสม.54 คน และแกนนำชมรมผู้สูงอายุ

3. เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์

มีเรือเพื่อใช้ในกิจการร่วมของชุมชนชุมชนของหมู่ที่1มีอยู่แล้วเพื่อทำการประมง และได้วางแผนไว้ใช้เพื่อการท่องเที่ยวและช่วยเหลือภัยพิบัติและ อบต. เรือเล็ก (ไฟเบอร์) 5 ลำวิทยุสื่อสารและเครื่องเลื่อยยนต์ซึ่งชุมชนเป็นเจ้าของมีการสำรวจและวางแผนเพื่อช่วยเหลือเตรียม รับมือเมื่อเกิดเหตุการณ์รวมถึงการฝึกอบรมและใช้วิทยุสื่อสารให้กับ อาสาสมัครชุมชน มีวิทยุสื่อสาร 5 เครื่อง ชูชีพ 9 ตัว รถจิตอาสา 17 คันและรถพ่วงข้าง 1 คัน

จัดการน้ำท่วมและน้ำแล้งด้วย“คลองหมอนนา” ที่ร่ำแดง

จากวงเสวนาแกนนำชุมชนเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556 ผู้อาวุโสของร่ำแดงได้ทบทวนเรื่องระบบน้ำของร่ำแดงในอดีตว่า “ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชนร่ำแดง ที่รุนแรงที่สุด เมื่อ 50 ปีที่แล้ว ชาวบ้านต้องไปหาน้ำที่บ่อชะแล้ ถึงขนาดต้องเข้าคิวตักน้ำกันทีเดียว ที่ร่ำแดงมีสระน้ำแต่แห้งขอด นอกจากคนร่ำแดงไปหาบน้ำกันที่บ่อชะแล้ แล้ว ก็ต้องไปอาบน้ำ ไปซื้อผักที่เนิน (ริมถนนทางหลวง สงขลา-ระโนด เช่น บ้านหนองหอย) ปัจจุบันมีการพัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ มีการแก้ปัญหาหาน้ำทำอุดมสมบูรณ์”

ก่อนจะมีระบบประปาหมู่บ้าน แหล่งน้ำหลักของรำแดงคือสระ ที่มีการขุดไว้ตามจุดต่างๆของชุมชนใน 6 หมู่บ้านมีสระเก็บน้ำ ไร่อุบโศก-บริโศก จำนวน 11 ลูก ระบบการจัดการน้ำสมัยนั้นก็คือการขุดลอกสระทุกๆปี ทั้งหมดเป็นสระเก่าที่ขุดมานานแล้ว ถึงหน้าแล้งน้ำในสระจะแห้ง น้ำเป็นตม แต่ก็ยังเป็นที่พักของชุมชนก่อน ในขณะที่ยังไม่มีประปาหมู่บ้าน น้ำบริโศกก็จะรองน้ำฝนใส่ตุ่มไว้ดื่ม ต่อมาก็มีการเจาะบ่อบาดาล ลักษณะเป็นบ่อบโยก แต่คุณภาพน้ำไม่ดีน้ำเป็นสนิมต้องรองน้ำใส่ตุ่มไว้ แล้วปล่อยให้ลงตะกอนต่อมาก็เลิกใช้บ่อบโยกหันมาใช้น้ำประปาหมู่บ้านแทนในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา และน้ำดื่มก็เปลี่ยนใช้น้ำขวดแทนเมื่อระยะ 4-5 ปีที่แล้ว เนื่องจากน้ำฝนอุปกรณ์การรอง และหลังคา ไม่สะอาด ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงการทำอาชีพ คนในชุมชนต้องออกจากบ้านการใช้น้ำขวดจึงมีความสะดวกมากกว่า

ระบบน้ำเพื่อการเกษตรของรำแดง “กว่าจะมาเป็นคลองหมอนนา”

การใช้น้ำเพื่อการเกษตรของ รำแดง จะใช้น้ำฝนเป็นหลักเป็นการทำนาปีอย่างเดียว การทำสวนที่รำแดงยังมีน้อยแต่ก็มีการขุดบ่อ เป็นท้องร่องเก็บน้ำไว้ เมื่อ ปีพ.ศ.2553-54 มีเกษตรกรทำนาได้เริ่มสูบน้ำจากคลองสทิงหม้อ คลองสายยู มาทำนาครั้งที่ 2 (นาปรัง) เนื่องจากมีการขุดคลองเพิ่มขึ้น เช่นคลองสายยู ซึ่งขุดเมื่อปี พ.ศ.2526 และมีการปรับปรุงจนสามารถเก็บน้ำได้ดีขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2551 อย่างก็ตามชาวรำแดงสามารถทำนาปรังได้ 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมดเท่านั้น สืบเนื่องจากคลองสายยูเป็นคลองที่เชื่อมกันหลายตำบล การบริหารจัดการ การดูแลทำได้ยาก นาข้าวชาวบ้านในบางพื้นที่อยู่ห่างไกลจากคลองสายยู นอกจากนี้ก็มีปัญหาน้ำท่วมขังเป็นช่วงๆ เนื่องจากมีการเปลี่ยนพื้นที่ไปเป็นสวน การทำถนนถนน และการถมที่กันทางน้ำไหล

คลองหมอนนา รำแดง

“หมอนนา” เป็นแนวดินสาธารณะ หัวหรือปลายดินของเกษตรกรแต่ละรายชนกัน เป็นพื้นที่ดอน โคน เมื่อก่อนจะเป็นที่ผูกวัวช่วงพักไถนา ใช้เลี้ยงสัตว์ พื้นที่หมอนนาที่กว้างสุดประมาณ 20 เมตร ความยาวจนสุดเขตพื้นที่ซึ่งยาวมาก ใช้เป็นทางสัญจร เป็นพื้นที่ซึ่งราชการ(กรมที่ดิน)กันไว้เป็นที่สาธารณะ ทุกคนใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครอง

แนวคิด แนวทางการจัดการ

แนวคิดเริ่มจากผู้บริหาร อบต. รำแดง ในการหาทางออกปัญหาน้ำแล้งและน้ำท่วม ชิงในพื้นที่รำแดง ซึ่งนับวันที่ดินรุนแรงมากขึ้น แนวทางให้สอดคล้องกับพื้นที่ของรำแดงเองคือ สภาพไม่มี แหล่งน้ำต้นทุนธรรมชาติ ยกเว้นคลองสทิงหม้อ และคลองสายยู ซึ่งเกษตรกรรำแดงใช้ประโยชน์ได้น้อย เนื่องจากมีระยะห่างไกลจากพื้นที่นา และไม่สามารถจัดการได้โดยลำพังของ อบต.รำแดงเอง แนวทางที่จะเชื่อมเส้นส่งน้ำไปยังพื้นที่นาของเกษตรกรรำแดง คือการขุดคลองส่งน้ำเส้นใหม่ โดยใช้แนวเขตที่เป็นพื้นที่ หัวไร่ปลายนาของเกษตรกร ที่บรรพบุรุษได้กันที่ดังกล่าวไว้ที่คนในชุมชนเรียกว่า “หมอนนา” อย่างไรก็ตามเมื่อ 10 ปีที่แล้ว เคยมีแนวคิดในการพัฒนาที่ดิน “หมอนนา” แต่จะเป็นโครงการทำถนนตัดผ่านที่นาของเกษตรกรรำแดง แต่มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณโครงการจึงยกเลิกไป เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดคลองหมอนนาในปัจจุบันนี้พบว่าเป็นการลงทุนที่ไม่มาก และเกษตรกรจะได้ทั้งคลองส่งน้ำ และถนน 2 เส้นคู่ขนานกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือว่าเป็นจุดขายที่สำคัญ แก่เกษตรกรรำแดง ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

กระบวนการการขับเคลื่อน

1.เริ่มแนวคิด ก็เริ่มใช้ข้อมูลเริ่มพูดคุย

ข้อมูลจำนวนเกษตรกร จำนวนพื้นที่นา จำนวนรายที่มีที่ดินติดกับคลอง “หมอนนา” เส้นทางที่เชื่อมกับลำน้ำสทิงหม้อ และคลองสายยู ระยะห่างจากแปลงนาเกษตรกร รูปทรง ระบบการจัดแนวของคลอง และอื่นถูกจัดทำเป็นข้อมูล บันทึกเป็นแผนที่ แผนที่ แผนผัง แสดงให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของรำแดง ผู้บริหาร อบต.นำมาจัดทำเป็นร่างแบบแปลงเพื่อขยายแนวคิด ประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เห็นแนวคิด แนวทางการจัดการ “คลองหมอนนา”

2.ประชาคมรายหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดคือการพูดคุยกับชาวบ้าน ใช้รูปแบบของทำประชาคมในหมู่บ้านเป็นรายหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้าน ผู้บริหาร อบต.ซึ่งเป็นต้นคิด นำเสนอวัตถุประสงค์โดยจะพูดคุยในเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ระบบระบายน้ำไม่ได้ทำให้น้ำท่วมขัง แนวทางการสร้างคลองเพิ่ม การนำน้ำไปใช้ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อเสนอในการจัดการน้ำมี เป้าหมาย แก้ปัญหาน้ำแล้ง ระบายน้ำท่วมขังได้ การเข้าถึงที่นา (ไม่มีถนนเข้านา) การพัฒนาให้เป็นพื้นที่ การเชื่อมโยงกับคลองอาทิตย คลองสายยู รวมถึงการพูดถึงที่ได้ภายหลังคือมีแหล่งผลิตอาหารที่สมบูรณ์ ยั่งยืน คนไม่ต้องอพยพออกจากชุมชน เป็นการมูลค่าที่ดิน ผู้บริการอบต.รำแดงในขณะนั้นประทับใจมากกับการทำประชาคมครั้งนั้นว่า ไม่มีใครคัดค้าน ทุกคนเห็นด้วยกับการทำคลองหมอน

3. เกษตรกรช่วยกันสำรวจ

หลังจากคนทั้งตำบลมีความเห็นร่วมที่จะทำ “คลองหมอนนา” แล้ว เพื่อให้ได้รายละเอียดมากขึ้น ทีมแกนนำอาวุโสที่เป็นคนดั้งเดิมเป็นผู้รู้ของร่ำแดง 4-5 คน ช่วยกัน ลงแปลงนาทุกแปลงเพื่อสำรวจแนวเขตที่ดินหมอนนา ช่วยตรวจสอบรายชื่อเจ้าของแปลงนา ชี้แนวฝั่งแนวคลอง สภาพการครอบครอง การรुक้า การเปลี่ยนมือเจ้าที่ดิน รวมถึงนิสัยและฐานะเจ้าของที่ดินแปลงต่างๆ และช่วยกันเขียนแผนที่ทำมือง่ายๆขึ้นมา

4. เกษตรกรร่วมออกแบบ คลองหมอนนา

จากข้อมูลที่ชาวบ้านช่วยกันสำรวจ และเวทีประชาคมจะบอกว่า “คลองหมอนนา” ผ่านไปบริเวณไหน มีใครเป็นเจ้าของแปลงที่ดินที่ติด “คลองหมอนนา” พบว่า มีเจ้าของแปลงที่นาจำนวน 52 ราย ซึ่งบางส่วนต้องเสียสละที่ดินตัวเองบางส่วนซึ่งต้องอาศัยการพูดคุย ปรีกษาหารือ และร่วมกันออกแบบให้ได้ทั้งถนนและคลองผ่านแปลงที่ดินของเกษตรกรทั้ง 52 ราย สำหรับขั้นตอนนี้ใช้เวลาหารือกันหลายครั้ง เพื่อให้ “คลองหมอนนา” ทั้งรูปแบบ แผนผังให้เป็นความต้องการร่วมกันของเกษตรกรเจ้าของที่ดินให้ได้

5. ความต้องการของชาวบ้านลงตัว หน่วยงานปรับเปลี่ยน และแผนการสนับสนุนโครงการ

การพูดคุยกับเจ้าของแปลงที่นาถึงแม้ว่ามีการคัดค้านเพียง 1 คน แต่หลังจากการอธิบายผลที่เจ้าของที่นา และเพื่อนบ้านในชุมชนจะได้ในที่สุดก็ตกลงเห็นด้วย 100% โดยมีมติที่จะให้ได้คลองส่งน้ำหมอนนากว้าง 8 เมตร ลึก 1.4 เมตร ถนน 2 ข้างๆละ 3.5 เมตร ส่งให้หน่วยงานสนับสนุนคือกรมทรัพยากรภาค 8 ออกแบบ รายละเอียดตามความต้องการของพื้นที่ และสนับสนุนโครงการ 2 ปี โดยปี 2555 ยาว 290 เมตร งบประมาณ 9.9 แสนใน ปีพ.ศ.2556 ความยาว 877 เมตร งบประมาณ 1.86 ล้าน และออกแบบต่อจนเสร็จโครงการประมาณ 18 ล้านซึ่งอยู่ในช่วงการประสานงานของผู้บริหาร อบต.ร่ำแดง

สิ่งที่คนร่ำแดงได้ประโยชน์ จาก “คลองหมอนนา” ในเบื้องต้น

เมื่อเริ่มต้นมี “คลองหมอนนา” โครงการระยะแรก (290 เมตร) ชาวร่ำแดงเริ่มได้รับผลดีจากโครงการอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่

- มีทางสัญจรทำให้เกิดความสะดวกสบายในการขนส่งผลผลิต และวัสดุ อุปกรณ์ปัจจัยการผลิต

- เกษตรกรเจ้าของแปลงนา 52 รายสามารถทำนาครั้งที่2(นาปรัง)ได้ สามารถสูบน้ำเข้านา สะดวก ประหยัดค่าใช้จ่ายน้ำมันเชื้อเพลิง และเวลาได้
- มีการขยายสาธารณูปโภคไปยังแปลงที่นาที่คลองหมอนา และถนนผ่านเช่นไฟฟ้า เป็นต้น
- มีการขยายตัวของชาวบ้านไปสร้างที่อาศัยบริเวณดังกล่าวเพิ่มขึ้น
- ที่ดินบริเวณดังกล่าวมีค่า มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น รวมถึงมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่า
- คลองหมอนาช่วยจัดการน้ำ กักเก็บน้ำเพื่อเกษตรกรทำนาในฤดูน้ำแล้งและช่วยระบายน้ำ ช่วยเกิดอุทกภัย

บทเรียนของการดำเนินงานของ ร้าแดง

1. การประสานเชื่อมโยงพื้นที่กับหน่วยงาน

ในช่วงประสานงานกับหน่วยงานเพื่อขอการสนับสนุนโครงการดังกล่าว ก็เป็นขั้นตอนที่สำคัญ นายก อบต.นายอุดม ทักษะ สรุบทบทเรียนที่สำคัญว่า ความตั้งใจของผู้นำและความร่วมมือของชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้งานสำเร็จ การใช้ข้อมูลของจริงในพื้นที่เพื่อแสดงประกอบการเสนอโครงการ การยืนยันรูปแบบการจัดการน้ำที่สอดคล้องกับพื้นที่และผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับ รวมถึงข้อมูลการมีส่วนร่วมในการจัดรูปแบบของคลองและการเจรจาเพื่อยืนยันว่าหน่วยสามารถลงพื้นดำเนินการได้โดยไม่มีปัญหาข้อขัดแย้งจากชาวบ้านใดๆทั้งสิ้น ในที่สุดงานในช่วงแรกของโครงการก็ได้สำเร็จลุล่วง

2. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ปฏิเสธไม่ได้ว่า คลองหมอนาเกิดขึ้นได้เพราะบรรพบุรุษของร้าแดง ร่วมแรงร่วมใจกันกัน ที่ที่ดินให้เป็นที่หมอนนาไว้ รวมถึงความร่วมมือของคนร้าแดง โดยเฉพาะเจ้าของแปลงที่นาทุกคน ทำให้ไม่มีปัญหาความแตกแยกในชุมชนเกิดขึ้น

3. การใช้ข้อมูล ความรู้ในการสื่อสารและตัดสินใจ

การนำข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับโครงการคลองหมอนา ให้ชาวบ้านได้ช่วยกันสำรวจเพิ่มข้อมูล ทำแผนที่ทำมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยกันตัดสินใจ พร้อมทั้งการนำเสนอยืนยันความต้องการของพื้นที่กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเผยแพร่รูปแบบการจัดการน้ำในพื้นที่คาบสมุทรสติงพระในมิติของแผนที่ ผังการจัดการน้ำของร้าแดงด้วย

4. ความเข้มแข็งของท้องถิ่นของรำแดง

ความเข้มแข็งของท้องถิ่น ที่เอื้อให้ชุมชน สามารถแก้ปัญหาของพื้นที่โดยใช้ความคิดที่มาจากข้างในพื้นที่ ไม่ลอกเลียนเอาแบบอย่างมาจากที่อื่นได้อยู่ภาคภูมิใจ“เป็นความภูมิใจของคนรำแดงที่มีผู้บริหารท้องถิ่นเป็นนักพัฒนาอย่างแท้จริง”

การจัดการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ที่รำแดง

ผังการจัดการน้ำการเชื่อมโยงสายคลองอาทิตย์ คลองสายยู ที่เป็นโครงข่ายน้ำเส้นเลือดฝอยหล่อเลี้ยงชานาทุกแปลง และจะช่วยทั้งเก็บน้ำและระบายน้ำในช่วงเกิดอุทกภัย รำแดงจะเกิดพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายข้าวและพืชผักชนิดต่างๆ และสามารถประมวลการขับเคลื่อนภาพรวมของรำแดงดังต่อไปนี้

ประมวลกรณีตำบลรางแดง

การจัดการภาพรวม	กระบวนการ “คลองหมอนนา”	ข้อมูล/องค์ความรู้
-คณะทำงานระดับตำบล -อบต.ศูนย์ประสานงานกลาง -ศูนย์ประสานงานพื้นที่ 4 กลุ่มชุมชน -อาสาสมัครประเภทต่างๆ 107 คน -ข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติ ผังชุมชน -แผนที่ผังการจัดการน้ำแก๊ยแล้ง และระบายน้ำท่วม - “คลองหมอนนา” 	1.เริ่มแนวคิด เริ่มใช้ข้อมูลเริ่มพูดคุย 2.ประชาคมรายหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้าน 3. เกษตรกรช่วยกันสำรวจข้อมูลพท. 4.เกษตรกรร่วมออกแบบคลองหมอนนา 5. หน่วยงานปรับเปลี่ยนและแผนการสนับสนุนโครงการ	-รูปแบบการจัดการน้ำที่เหมาะสมในพื้นที่ -ข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน ผังจัดการน้ำ -แบบ แปลน การออกแบบระบบจัดการน้ำขนาดเล็ก -การเขียนโครงการ การนำเสนอกับหน่วยงาน -รูปแบบของ ภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ การเชื่อมโยงข่าวสาร
-โครงการจัดการน้ำตัวอย่าง(นาร่อง)ของกรมทรัพยากรน้ำภาค8 -รูปแบบการแก้ปัญหาแล้ง น้ำท่วมในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ และที่ราบลุ่มอื่นๆ 	<u>โครงการความร่วมมือฯ (สกว.)</u> -ระบบการทำงานของคณะทำงานเวทีปรึกษาหารือ -ฐานข้อมูล แผนที่ ผังชุมชน <u>โครงการ พศส (สสส.)</u> - พัฒนาแหล่งเรียนรู้สุขภาวะ - ฐานข้อมูลภาพรวมของตำบล <u>กรมทรัพยากรน้ำ8</u> - สนับสนุนโครงการคลองหมอนนา 	-เวทีปรึกษาหารือเป็นประจำการประชุมคณะทำงาน -การอบรมเพิ่มเติมความรู้จากองค์กรภายนอก -ช่วยกันเก็บข้อมูล วิเคราะห์จัดทำแผนที่ผังชุมชน -เวทีถอดบทเรียน ประเมินและวางแผนอนาคต
การเชื่อมโยง ลุ่มน้ำ/นโยบาย	บทบาทโครงการ/องค์กรร่วม	กระบวนการ

ความรู้ที่เหมาะสมในการจัดการภัยพิบัติในท้องถิ่น

กระบวนการทำงานด้านภัยพิบัติในโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสม จังหวัดสงขลาที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมาถึง ตุลาคม 2556 รวมระยะเวลา 18 เดือน มีกระบวนการที่เริ่มต้นในแต่ละพื้นที่ในช่วง 6 เดือนแรกโดยกิจกรรมในระยะแรกที่ดำเนินการนั้น โครงการโดยคณะทำงานจังหวัดมีการกำหนดเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรมที่สำคัญตามกรอบการนำเสนอในการจัดการโครงการในระยะแรกคือ

การประชุมทำความเข้าใจโครงการ การประชุมทำความเข้าใจโครงการนั้นมีการทำทั้งสองระดับคือ ในระดับทำความเข้าใจต่อเวทีเครือข่ายทั้ง 5 ตำบล พร้อมกันโดยมีการประสานงานคัดเลือกผู้เข้าร่วมจากตำบล 5 ตำบล ที่มีผู้เข้าร่วมตำบลละประมาณ 10 คน รวมเป็นจำนวน 50 คน โดยจัดที่ สำนักงานส่งเสริมสุขภาพที่ 12 จังหวัดสงขลา โดยเนื้อหาในเบื้องต้น คือ การทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ด้านภัยพิบัติร่วมกันโดยมี วิทยากรจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่เข้าร่วม และเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายภาคพลเมืองสงขลา ที่มีการเชื่อมร้อยกันโดย การความร่วมมือมาตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมา หรือ การนำเสนอเวทีปฏิรูปจังหวัด ที่มีสำนักงานปฏิรูปเข้ามาสนับสนุน ในปี 2555 เป็นต้นมา ด้วยทุนความร่วมมือจังหวัดสงขลาที่มีแต่เดิมในเครือข่ายการทำงานร่วมกัน มีส่วนในการหนุนเสริมการพัฒนาทางด้าน ตำบลสุขภาวะ โครงการความร่วมมือเพื่อการจัดการปัญหาความยากจน ใน ระยะแรก ในปี 2550 และในระยะที่สอง ในช่วงปี 2553 เป็นต้น มา และการในช่วงดังกล่าวด้วยกิจกรรมในส่วนของ จังหวัดจัดการตนเอง ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ก็มีส่วนในการสร้างการมีส่วนร่วมในการหนุนเสริมกระบวนการทำงานจังหวัดมาต่อเนื่องในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจังหวัด

การขับเคลื่อนประเด็นภัยพิบัตินั้น กระบวนการทำงานในระยะเริ่มแรกที่มีการทำงานร่วมกับ สำนักงานปฏิรูป (สปร.) ได้มีการประสานภาคีที่ทำงานในจังหวัดสงขลา ร่วมกันจัดทำประเด็นจังหวัด และมีข้อสรุปร่วมกันในการทำงานคือ การจัดทำงานประเด็นปฏิรูปและ ใช้ ประเด็นการทำงานด้านภัยพิบัติ ร่วมกัน ใน 4 กลุ่มน้ำในพื้นที่จังหวัดสงขลาในปี 2554 เป็นต้นมา ในส่วนของโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติ ก็เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการทำงานที่สำคัญคือ การจัดทำแผนงานใน 4 กลุ่มน้ำในสงขลา ที่ประกอบไปด้วย กลุ่มน้ำนาทวี กลุ่มน้ำภูมี กลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา และกลุ่มน้ำในพื้นที่ ทะเลสาบสงขลา ในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ

โครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมในจังหวัดสงขลา มีการวางแผนงานการทำงานในพื้นที่ 5 พื้นที่ที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจต่อพื้นที่ การจัดทำหาข้อสรุปจากการแลกเปลี่ยนและการยกระดับความรู้ปฏิบัติการทำงานในพื้นที่แต่ละพื้นที่ ให้มีความชัดเจนขึ้น เช่น ในบางพื้นที่ที่มีการจัดการตนเองที่มีตัวหลักของท้องถิ่น และความพร้อม เช่น พื้นที่ตำบลลำแดง

อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่มีการสรุปการทำงานในการจัดการภัยพิบัติได้ในระดับหนึ่งในช่วงเหตุการณ์ พายุดีเปรสชัน ในปี 2553 ที่มีการจัดการภาพรวมในการช่วยเหลือชุมชนได้ด้วยดีการจัดการของท้องถิ่นเอง เช่น การจัดทำศูนย์เตือนภัย ในองค์การบริหารส่วนตำบล การรับอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน การประสานด้านการสื่อสารด้วยระบบอาสาสมัครใจ การรับมือกับภัยพิบัติได้อย่างเข้าใจและไม่มีความขัดแย้ง และในพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่ตำบล บ่อแดง อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา พื้นที่เชิงสแ อำเภอกระแสดินทร์ จังหวัดสงขลา พื้นที่ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด พื้นที่ตำบลชะแล อำเภอสิงหนคร พื้นที่เหล่านี้ในเริ่มแรกเริ่มจากการมีต้นทุนในแต่ละด้านที่ไม่เหมือนกัน แต่สามารถก่อเป็นต้นทุนร่วมกันในการทำโครงการในระยะต่อมาร่วมกัน จนเกิดความเด่นชัด

ในระยะ 6 เดือนแรก นั้น เมื่อทำความเข้าใจต่อการทำความเข้าใจโครงการในช่วงแรก ในระยะต่อมากิจกรรมของการออกแบบวางแผนการทำงานในแต่ละพื้นที่ ก็มีการคัดเลือก คนทำงานที่ทำงานด้านการจัดการภัยพิบัติตำบลที่มีหลากหลายในแต่ละตำบล แต่มีองค์ประกอบที่สำคัญที่ชัดเจนคือ ส่วนแรกคือ ความร่วมมือและบุคลากรของ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายแผนและนโยบาย หรือ ตัวแทนตำบลที่เป็น อบต และตัวแทนท้องถิ่นทางการคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดกลไกการทำงานตำบลต่างๆ นอกจากนั้นในส่วนที่สอง ก็จะเป็นทีมงานเครือข่ายประชาชน กลุ่ม หรือบุคคลที่มีจิตอาสาทำงานเข้าร่วมเป็นทีมงาน ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีกรรมการตำบลภัยพิบัติ ตำบลละ ประมาณ 10- 15 คน ตามความเหมาะสม นอกจากนั้นก็มีภาคในพื้นที่ด้วยเช่นกัน เช่น หน่วยโรงเรียน วัด และโรงพยาบาลสุภาพชุมชน เป็นต้น ในการทำงานของกลไกการทำงานตำบล

กลไกมีส่วนสำคัญในการทำงานเพราะเป็นแกนในการทำงานทางด้านประสานงานและการขับเคลื่อนการออกแบบกิจกรรมในแต่ละช่วงเดือน การพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการทำงานทำให้เกิดความร่วมมือที่เหนียวแน่นขึ้นจากการทำงานประสานความร่วมมือ ซึ่งถือว่าโครงการประสานภาคีความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติ เป็นต้นแบบด้านการออกแบบในการเน้นการทำงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมและนำไปสู่การทำงานอย่างไว้นื้อเชื่อใจมากขึ้นในแต่ละตำบล. และการจัดการแผนงานก็เกิดจากการสร้างการมีส่วนร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ จึงถือเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำงาน ของการให้น้ำหนักของคณะกรรมการจังหวัด ในการทำงานที่เน้นกระบวนการดังกล่าวได้อย่างเข้าใจและการผลักดันรูปแบบในพื้นที่ตำบลด้วยในระยะ 6 เดือนแรกในการทำงาน

การจัดโครงสร้างการดำเนินงานในพื้นที่

การจัดโครงสร้างนั้นจะมีลักษณะหลากหลายรูปแบบในแต่ละพื้นที่ ที่จะยกตัวอย่าง คือ

พื้นที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ มีคณะกรรมการตำบลที่เป็นคณะกรรมการกลาง จำนวน 15 คน ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนจากหน่วยงาน และตัวแทนจากเครือข่ายชาวบ้าน และมีแผนงานคือ การจัดทำประชุมร่วมกันทุกเดือน ทั้งเป็นวาระปกติ และวาระพิเศษ และนอกจากนั้นมีอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละจุด ทำหน้าที่หนุนเสริมเป็นอาสาสมัครที่หลากหลาย เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครด้านสื่อสาร อาสาสมัครด้านการจัดการสวัสดิการ อาสาสมัครด้านการจัดการอพยพ อาสาสมัครด้านการขนย้าย และอาสาสมัครด้านการจัดการครัวกลาง เป็นต้น ‘

คณะกรรมการได้มีการจัดบทบาทกลไกในการทำงานที่เป็นระบบ เช่น การส่งสัญญาณการเตือนภัยที่เป็นหน่วยงานหลักคือท้องถิ่น และอาสาสมัครคนรับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน, อปพร, อาสาสมัคร อสม. เป็นต้น) ที่มีรายชื่อเป็นทำเนียบบุคคลไว้ในการทำงาน ในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน หรือหย่อมบ้าน และอาสาสมัครเฉพาะเรื่อง (เช่น การสื่อสาร, การขนย้าย การจัดการครัว, การจัดการเตือนภัย)

พื้นที่ตำบลชะแล อำเภอลำทะเมนชัย เป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนในด้านการจัดทำงานด้านธรรมนูญสุขภาพที่ทำงานกับแผนงานสุขภาพ มาตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ที่มีนายก ขุนทอง บุญประวิตร ขับเคลื่อนในการประสานกับภาคพลเมืองสงขลา และเมื่อได้เสียชีวิตลง ก็มีการทำงานร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นเมื่อมีการเคลื่อนงานประสานด้านการจัดการภัยพิบัติ ซึ่งถือว่าพื้นที่ได้มีการให้ความสำคัญมากขึ้นและเริ่มทำงานเริ่มแรกร่วมมือกับโครงการประสานภาคีเพื่อการจัดการภัยพิบัตินั้น ในเริ่มแรกจึง มีการทบทวนแผนงานกิจกรรมและการจัดทำกลไกการทำงานในพื้นที่ได้ ที่มีองค์ประกอบที่ด้านหลักคือ แกนนำ ด้านธรรมนูญสุขภาพตำบล ที่มีนายเมธา บุญประวิตร เป็นแกนหลักในการประสานงานการขับเคลื่อน และมี กำนันในการให้ความสนใจการทำงานด้านภัยพิบัติด้วยเช่นกันในการผลักดันพื้นที่ และการจัดกลไกที่ประกอบไปด้วย ตัวแทนท้องถิ่น และเครือข่ายทำงานธรรมนูญตำบลในพื้นที่ ซึ่งมาร่วมออกแบบในการทำงานในช่วง 6 เดือนแรกที่เริ่มจัดทำแผนงานร่วมกัน โดยมีหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ คือ หน่วยงานอนุรักษ์ป่าชายเลน ร่วมมือและเป็นกลไกร่วมในการทำงาน

การใช้บทบาทของเครือข่ายธรรมนูญตำบลในการทำงาน ที่มีเครือข่ายทำงานหลายคนในการทำงานมาร่วมและ ท้องถิ่นคือ เจ้าหน้าที่แผนงาน และบทบาทของกำนันในการผลักดัน ร่วมด้วยหน่วยงานในราชการในพื้นที่สำคัญ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือ สถานีอนามัย ที่มี

การทำงานร่วมมือ และเป็นองค์กรสนับสนุนในด้านการพัฒนาอาสาสมัคร หรือ อสม. ให้มีการฝึกซ้อมด้านการจัดการเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นในพื้นที่ ที่พัฒนาทักษะการช่วยเหลือเป็นสำคัญ การเคลื่อนย้ายรวมทั้งการเก็บข้อมูลเฝ้าระวัง เช่น คนพิการ เด็ก ผู้สูงอายุไว้เป็นแผนงานเมื่อเกิดภัยจะได้ช่วยเหลือได้ชัดเจน

ตำบลบ้านขาว อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา มีรูปแบบที่ชัดเจนในการทำงานที่เริ่มแรกคือ การใช้อาสาสมัครตำบล ที่ประกอบด้วย อพพร. ที่มีการทำงานเป็นกลไกท้องถิ่นมาเป็นตัวตั้งในการทำงาน เนื่องจากมีทักษะในการฝึกการกู้ภัยมาแล้ว ปัจจุบันมีประมาณเกือบ 100 คน ซึ่งกระจายตัวในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งตำบล และมีการประสานความร่วมมือในลักษณะหน่วยงาน รวดเร็วในการทำงาน บทบาทของท้องถิ่น ใช้ อบต.บ้านขาวเป็นตัวหลักในการจัดการด้านภัยพิบัติ และมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับภาคภายนอกด้วย

ภาคีภายนอกมีส่วนสำคัญในการสร้างให้เกิดการจัดการภัยพิบัติที่เกิดความเข้มแข็งของบ้านขาวที่สำคัญคือ บทบาทของ หน่วยงานภาคประชาชนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สสส.ภายใต้โครงการจัดการภัยพิบัติ และใช้พื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่หลัก ต่อมาได้มีพื้นที่บ้านขาว เป็นพื้นที่ขยายการทำงาน สิ่งที่สำคัญคือ การประสานความร่วมมือ จนเกิดการพัฒนาอาสาสมัครในการทำงานร่วมมือกัน ทำให้บ้านขาวได้รับการยอมรับ และการพัฒนาทักษะในการทำงานด้านอาสาสมัคร เน้นการช่วยเหลือเร่งด่วน ใช้อาสาสมัครเป็นเครื่องมือในการทำงานได้ที่มีจำนวนมาก เท่าที่ผ่านมาได้มีการไปเป็นอาสาสมัครให้กับภาคอื่นๆ ที่ประสบภัยน้ำท่วมด้วยเช่นกัน ทำให้มีการสร้างภาคีภายนอกและการรับประสบการณ์การช่วยเหลือในอาสาสมัครในพื้นที่

จุดเด่นที่สำคัญคือการใช้ศูนย์ท้องถิ่นเป็นแกนกลางในการทำงานทุกด้านในการทำงาน เน้นสถานที่คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการเป็นศูนย์กลาง ถือว่าเป็นจุดแข็งของพื้นที่ และท้องถิ่นให้ความสำคัญในการทำงานหลัก นอกจากนั้นมีความร่วมมือกับภาคีอื่น เช่น สถานีอนามัย และ เครือข่ายอาชีพ ในพื้นที่ และการร่วมมือกับมูลนิธิและกลุ่มบุคคลภายนอกเข้ามาหนุนด้วยเช่นกัน เนื่องจากมีต้นทุนคนในพื้นที่ที่ไปทำงานภายนอกและระดมทุนในการทำงานให้พื้นที่อย่างต่อเนื่องเมื่อเกิดภัยพิบัติเกิดขึ้น

พื้นที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา คณะกรรมการประกอบด้วยคนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายประชาชนที่มืองค์ประกอบคือ สมาชิกสภาองค์กรชุมชน เครือข่ายการทำงานในพื้นที่ ซึ่งตำบลเชิงแสมิติดกับเคลื่อนภาคประชาชนมาหลายปี และมีส่วนในการประสานงานร่วมกับกลไกอำเภอที่ชื่อว่า “กระเสสินธุ์โมเดล” มาเป็นรูปแบบในการทำงานร่วมมือกันที่ประกอบด้วย ตัวแทนหน่วยงานอำเภอ ตัวแทนท้องถิ่นที่เป็นทางการเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และในระยะหลังมีการจัดกลไกการทำงานร่วมกัน มีการปรึกษาหารือจัดปรับกระบวนการทำงานที่มีช่องใน

การทำงานที่เป็นลักษณะทำงานแบบ การบูรณาการเพิ่มเหมือนอย่างกระแสลีนธโมเดล ซึ่งเป็นลักษณะที่กำลังดำเนินการไปด้วยดีในการจัดตั้งรูปแบบดังกล่าว เป็นต้น

ระบบอาสาสมัครในพื้นที่เชิงแส มีลักษณะที่ผสมผสานความร่วมมือกันเป็นอย่างดีเช่น ทั้งทางการและอาสาสมัคร โดยที่มีฐานเดิมคือการทำงานภาคประชาชน เอาเป็นต้นทุนเดิม รวมทั้งท้องถิ่นท้องที่ในการทำงาน การทำกิจกรรมดังกล่าวได้มีการทำงานเชิงความร่วมมือด้วยกันเป็นด้านหลักในการเคลื่อนกิจกรรมสำคัญ เช่น การจัดเวทีนโยบายสาธารณะร่วม การจัดกิจกรรมในพื้นที่ในแต่ละช่วง เช่น ทางด้านวันประเพณี หรือกิจกรรมด้านพื้นที่ เช่น ด้านจัดการภัยพิบัติก็มีความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน

ภายใต้โครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติที่โครงการได้มีการสนับสนุนในการทำงานนั้นก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือที่ชัดเจน ได้แก่ การจัดการกลไกการทำงานที่หลากหลาย กระบวนการจัดโครงสร้างอาสาสมัคร การพัฒนาความรู้ และการพัฒนาอาสาสมัครเพิ่มเติม การจัดการข้อมูลในการทำงานร่วมกัน การจัดการกลไกการทำงาน และการยกระดับการประสานงานเพิ่มเติม

การสนับสนุนนั้นมีเครื่องมือที่สำคัญคือ การจัดเวทีร่วมกัน การแลกเปลี่ยน และการค้นหาศักยภาพพื้นที่ รวมทั้งการจัดทบทวนการคิดแบบเชื่อมโยง การทบทวนดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิด จิตอาสาสมัครเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ที่เน้นเทคนิคคือการ กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ และการกระตุ้นกระบวนการทำงานอย่างสม่ำเสมอของคณะทำงานจังหวัดของโครงการความร่วมมือด้วยในการหนุนเสริม

ระบบอาสาสมัครจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เห็นชัดคือ ทั้งมีส่วนทางการ ที่ทำหน้าที่สื่อสารและส่วนพื้นที่มีส่วนในการดำเนินการคือ การปฏิบัติอาสาในพื้นที่ในฝ่ายต่างๆ เช่น ด้านสวัสดิการด้านอาสาทั่วไป และด้านความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพื้นที่ ที่สามารถทำได้โดยตัวเองได้ในแต่พื้นที่หมู่บ้านเป็นต้น ซึ่งอาสาสมัครในแต่ละพื้นที่มีไม่ต่ำกว่าหมู่บ้านละประมาณ 30 คน เป็นอย่างน้อย และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องร่วมกับท้องถิ่นในปัจจุบันที่สามารถจัดทำรูปแบบร่วมกันในการทำงานได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สรุป

- ความรู้เกิดจากการแลกเปลี่ยนและการทำงานร่วมกันมีการจัดปรับตลอดเวลาทุกตำบล และมีความต่อเนื่องในการต่อยอดความรู้ที่ได้ และพัฒนาต่อเนื่อง ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้เฉพาะทักษะอย่างเดียว รวมถึงทักษะในด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในตำบล

ด้วยกัน จึงจะมีการจัดการรูปธรรมได้ เช่น ทางด้านกองทุน หรืออาสาสมัครส่วนต่างๆ ในระดับกว้าง และระดับย่อยในพื้นที่ตนเอง ชุมชน หมู่บ้าน ที่มีความชัดเจนร่วมกัน

- เกิดอาสาสมัครด้วยใจ หมายความว่า เมื่อเราพูดถึงคนทำงาน มักจะต้องทำตามหน้าที่ การงานเท่านั้น ซึ่งช่วงที่ผ่านมา อาสาสมัครมักจะเป็นเจ้าหน้าที่ อบต. เท่านั้น กระบวนการสร้างความรู้ได้จัดทำให้เกิดความร่วมมือที่หลากหลายเช่น อาสาสมัครจิตอาสา ด้วยใจ เช่น ในพื้นที่ร้านแดงที่มีรถฉุกเฉินอาสาสมัครไว้บริการให้กับครัวเรือนที่ ใกล้เคียงในชุมชน จำนวนประมาณ 200 คน ที่ไม่หวังกำไรหรือค่าจ้างเมื่อเกิดภัยขึ้น ก็พร้อมจะบริการให้พื้นที่ได้ทันทั่วทั้งที่เป็นต้น
- กระบวนการทำงานจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมและการทำให้เกิดแนวคิดในการ จัดการตนเองด้วยในทุกพื้นที่ เพื่อสร้างพลังร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่น ให้ เกิดความรู้สึกร่วมและกิจกรรมต่างๆ ก็เริ่มคิดและสร้างรูปแบบขึ้นมาได้ ช่วยลดปัญหา ความขัดแย้งและการแบ่งงานกันทำไม่เฉพาะหน้าที่ใครหน้าที่มันเท่านั้น แต่มันได้หลอม รวมกันจนเกิดความร่วมมือการทำงานที่เชื่อมโยงกว้างไกลขึ้น
- กระบวนการทำงานไม่สามารถบอกว่าทำอะไร แต่จะชวนให้เกิดการถกเถียงว่าสมควร ร่วมกันทำอะไรในพื้นที่มีเงื่อนไขปัจจัยเหล่านี้ การกระตุ้นมีส่วนทำให้เกิดพลังที่จะคิด หาหนทางและการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ แม้ว่าจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร แต่ก็ผ่านการ สร้างความรู้ความเข้าใจ ทำให้เกิดกลุ่มที่มีชีวิตในการทำงานได้ในพื้นที่ ถึงแม้ว่าโครงการ จะไม่ได้สนับสนุนก็ตาม

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

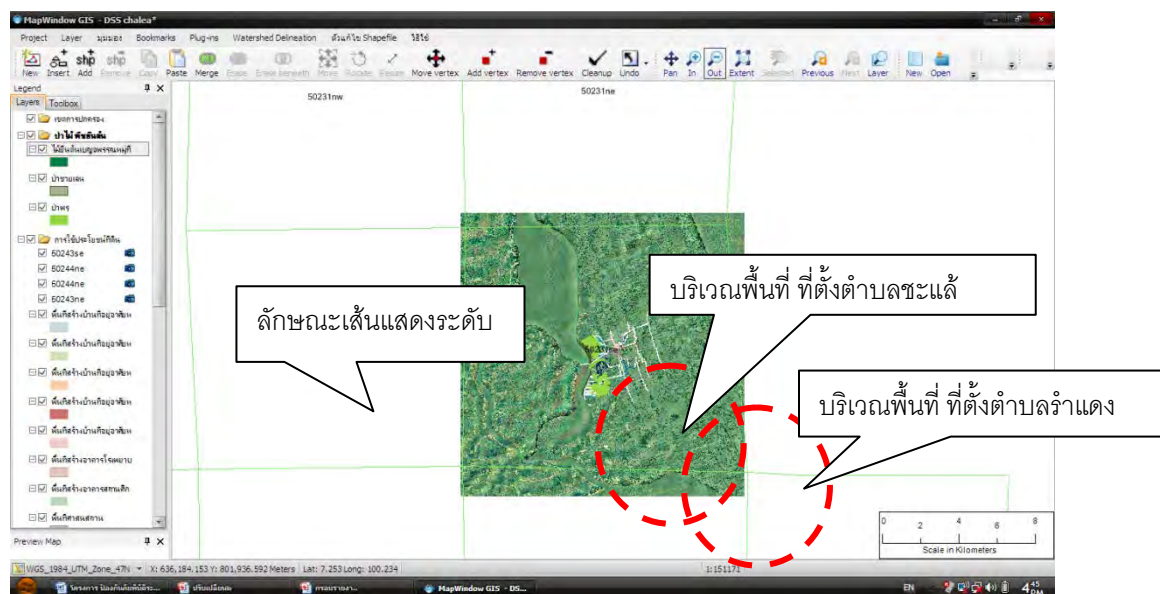
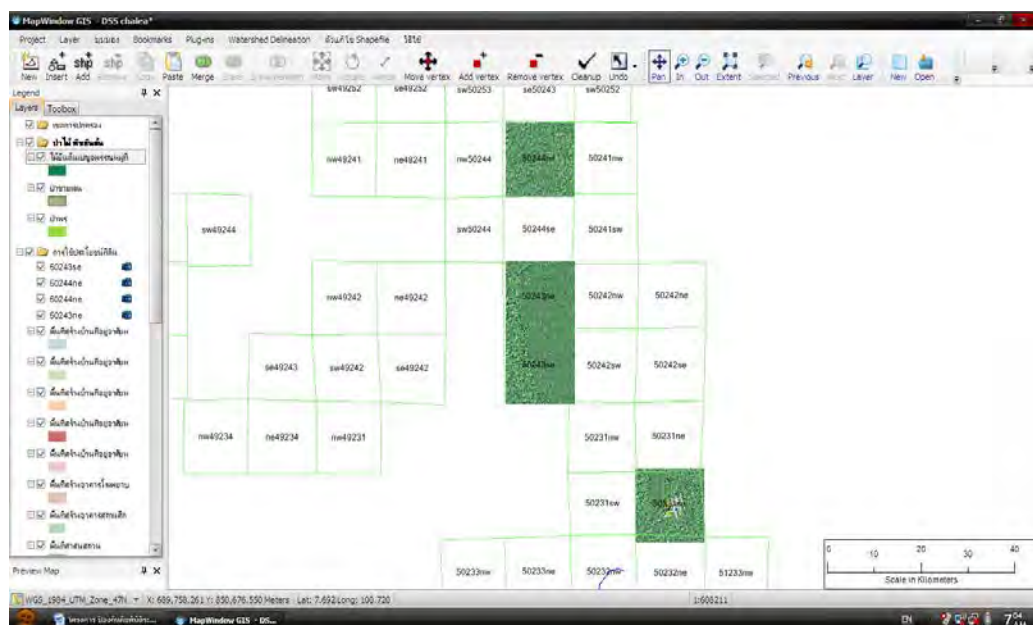
1. ชุดข้อมูลการจัดการภัยพิบัติ

Map Window เป็นฟรีซอฟต์แวร์ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) มีความสามารถพื้นฐานในการ วิเคราะห์จัดทำและนำเสนอแผนที่ ในรูปแบบต่างๆ เหมาะกับงานแผนที่ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องใช้แผนที่ในการบริหารจัดการผังเมือง เป็นต้น หลายปีที่ผ่านมา Map Window เป็นที่นิยมแพร่หลาย ทั้งถูกนำไปใช้ในลักษณะ Desktop GIS และถูกนำไปพัฒนาเป็น GIS แอปพลิเคชัน ที่หลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แอปพลิเคชันในการบูรณาการงานบริหารจัดการงานทรัพยากรของหน่วยงานต่างๆ

Map Window GIS มีความสามารถด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ที่มีเครื่องมือในการใช้งานที่ง่ายและมีฟังก์ชันการวิเคราะห์และจัดทำแผนที่ที่หลากหลาย ประกอบกับโปรแกรมนี้จัดเป็นโปรแกรมประเภท Open Source ผู้ใช้ไม่ต้องเสียค่าลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ จึงเหมาะสมที่จะนำไปประยุกต์ใช้งานของผู้ใช้ในกลุ่มผู้ใช้ทั่วไป และสามารถจำหน่ายหรือแจกจ่ายผลงานที่พัฒนาขึ้นนี้ได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าค่าลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ให้กับ Map Window สำหรับกลุ่มนักพัฒนา Map Window เป็นแหล่งข้อมูล ความรู้ ของชุมชน

ดังนั้น Map Window จึงเป็นเครื่องมือให้พื้นที่ต่างๆที่เข้าร่วมทำโครงการประสานภาคีความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา ได้ใช้ประโยชน์ในการจัดทำข้อมูลพื้นที่เพื่อวิเคราะห์พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ได้อย่างชัดเจนและเพื่อช่วยในการสนับสนุนการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเรื่องการแก้ปัญหาด้านภัยพิบัติ

การเตรียมความพร้อมจัดทำฐานข้อมูลโดยการใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล ของกรมที่ดิน มาตราส่วน 1:50000 ชุดแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศระวางเลขที่ บันทึกสำเนาแผนที่จากโครงการ ระวางแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศของตำบลชะแล้ รำแดง บ่อแดง บ้านขาว เขิงแส แสดงบนระบบปฏิบัติการ Map window

ภาพที่ ๑ ระบายแผนที่ดิจิทัลแสดงพื้นที่ตำบลชะแล้ ตำบลลำแดง

ความสำคัญของข้อมูลเพื่อป้องกันภัยพิบัติ

ในการวางแผนสิ่งแวดล้อม การป้องกันภัยพิบัติ หรือการพัฒนาอื่น ๆ ในชุมชน ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองหรือพื้นที่ที่จะทำการวางแผน ทั้งนี้เพื่อที่จะทราบว่าอะไรเกิดขึ้นบ้างและสิ่งที่เกิดขึ้นหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และ/หรือการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างไรบ้างซึ่งหากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไขก็จะต้องมีการศึกษาเพื่อหาสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาและสิ่งที่จะบอกให้รู้ว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรและอะไรเป็นสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดสถานการณ์นั้นข้อมูลจึงจำเป็นที่ต้องจัดเก็บและพัฒนาข้อมูลให้เป็นปัจจุบันเพราะข้อมูลแต่ละด้านที่เกิดขึ้นมีรายละเอียดในระดับมีความสำคัญที่แตกต่างกันไป

ข้อมูลที่จำเป็นในการป้องกันภัยพิบัติและวางแผนสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นจะประกอบด้วยข้อมูล 3 กลุ่มคือข้อมูลด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมข้อมูลด้านประชากรและข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม

ข้อมูลด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมข้อมูลในกลุ่มนี้ได้แก่

1. สภาพภูมิประเทศข้อมูลสภาพภูมิประเทศจะบอกให้ทราบว่าพื้นที่ใดเป็นที่เนินที่ลุ่มภูเขาแม่น้ำฯ
2. สภาพภูมิอากาศได้แก่ปริมาณน้ำฝนทิศทางลมฯ
3. แหล่งน้ำใต้ดินโดยเป็นข้อมูลที่จะบอกให้ทราบว่าแหล่งน้ำใต้ดินในพื้นที่เป็นอย่างไรระดับลึกเท่าไรมีปริมาณน้ำเท่าไร
4. ลักษณะดินซึ่งจะบอกให้ทราบว่าดินในพื้นที่มีลักษณะอย่างไรมีความอุดมสมบูรณ์หรือไม่มีความเหมาะสมที่จะใช้ประโยชน์ด้านใดเป็นต้น
5. ลักษณะธรณีวิทยาซึ่งจะบอกเกี่ยวกับโครงสร้างทางธรณีวิทยาชนิดของหินรอยเลื่อนของเปลือกโลกฯ
6. พื้นที่ที่มีภัยธรรมชาติเช่นพื้นที่น้ำท่วมพื้นที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากฯ
7. ชนิดของป่าไม้และพืชพรรณ

8. พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เช่นที่ตั้งของโบราณสถานวัดกำแพงเมืองเขตเมืองโบราณ
9. แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เช่นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติฯ
10. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภคเช่นถนนทางระบายน้ำไฟฟ้าประปาโทรศัพท์ฯ
11. ข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณูปการเช่นที่ตั้งของโรงเรียนวัดและสิ่งบริการสาธารณะต่างๆ
12. ข้อมูลการใช้ที่ดินได้แก่ประเภทการใช้ที่ดินในพื้นที่ขนาดการใช้ที่ดินประเภทต่างๆข้อมูลการใช้ที่ดินเป็นข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต้องมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง
13. ข้อมูลปัญหาด้านกายภาพในพื้นที่ปัญหาการจราจรมลภาวะขยะฯลฯ
14. ข้อมูลเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินเช่นที่ดินของเอกชนที่ดินของหน่วยราชการเช่นที่ของกรมการศาสนาที่ราชพัสดุฯ

ข้อมูลด้านประชากร

ประชากรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาหรือการพัฒนาในทุกด้านดังนั้นไม่ว่าจะวางแผนด้านใดจึงต้องมีการวิเคราะห์ทางด้านประชากรข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ทางประชากรที่สำคัญได้แก่

1. จำนวนประชากรในพื้นที่จำนวนประชากรในระบบทะเบียนและประชากรที่มีอยู่จริงจำนวนประชากรที่เข้ามาใช้บริการในพื้นที่ฯ
2. การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรได้แก่การย้ายถิ่นการเกิดการตายองค์ประกอบทางประชากรได้แก่เพศอายุอาชีพจำนวนประชากรและการเปลี่ยนแปลงทางประชากรมีความสำคัญมากต่อการคาดประมาณจำนวนประชากรในอนาคตในการวางแผนสิ่งที่จำเป็นต้องวิเคราะห์คือสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของประชากรในอดีตและแนวโน้มในอนาคต

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ - สังคม

1. ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสังคมในพื้นที่เช่นปัญหาอาชญากรรมปัญหายาเสพติดปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ฯ

2. ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ - สังคมในพื้นที่เช่นกลุ่มหรือองค์กรประชาชน โครงสร้างการประกอบอาชีพระดับรายได้หรือค่าครองชีพฯ
3. นโยบายและแผนพัฒนาของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลพื้นฐานจะต้องดำเนินงานจัดเก็บและรวบรวมไว้อย่างต่อเนื่องเพราะเป็นข้อมูลที่ต้องใช้ในการวางแผนพัฒนาเกือบจะทุกด้านซึ่งการวางแผนแต่ละด้านอาจต้องการรายละเอียดของข้อมูลที่แตกต่างกันเช่นการวางแผนจัดทำระบบบำบัดน้ำเสียอาจต้องการข้อมูลปริมาณการใช้น้ำของประชาชนเพื่อคำนวณหาขนาดของระบบบำบัดน้ำเสียที่จะก่อสร้างการวางแผนจัดทำระบบกำจัดขยะอาจต้องการข้อมูลปริมาณและองค์ประกอบของขยะที่ประชาชนในพื้นที่สร้างขึ้นเพื่อคำนวณหาวิธีการและรูปแบบของระบบกำจัดขยะแต่ข้อมูลเหล่านี้ก็เป็นข้อมูลที่ผู้เชี่ยวชาญสามารถหาได้จากข้อมูลพื้นฐานที่ท้องถิ่นจัดเก็บไว้

กิจกรรม/วิธีการทำงาน

รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น (ข้อมูลมือหนึ่ง) จากฐานข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งใช้เฉพาะหน่วยงาน และเก็บไว้ไม่ได้รับการส่งมอบให้ชุมชนรับรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วม หรือการใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในการตัดสินใจทางเลือกแก่คนในชุมชน ทำให้เกิดการสูญเสีย และขาดโอกาสในการพัฒนา และบางครั้งเป็นข้อมูลเก่าไม่เป็นปัจจุบันไม่สามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจได้ จึงต้องให้มีการจัดเก็บข้อมูล นำเข้าข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างทางเลือกการตัดสินใจที่เหมาะสมทั้งผู้บริหาร ท้องถิ่น กลุ่มองค์กร หน่วยงาน และประชาชนทั่วไปอย่างเท่าเทียม เหมาะสม และเป็นจริงตลอดเวลา

การค้นหาและจัดเก็บข้อมูลในการดำเนินงาน

1 เตรียมความพร้อมด้านเทคนิค

1. จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ หรือแบบพกพา ติดตั้งโปรแกรม Window XP
2. กล้องถ่ายภาพดิจิทัล พร้อมอุปกรณ์เชื่อมต่อ
3. แผนที่ชุมชนของกรมที่ดิน /กรมแผนที่ทหาร /กรมพัฒนาที่ดิน มาตรฐาน 1 : 5000 ของชุมชนต่าง ๆ(คณะทำงานกลางจัดหาให้)

4. โปรแกรม Map window 7.1 (ขณะทำงานกลางจัดหาให้)
5. ติดตั้งโปรแกรม Map window นำเข้าแผนที่ดิจิทัล
6. ศึกษาเรียนรู้การทำงานในระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์

2 สํารวจทางกายภาพพื้นที่

1. สอบทานข้อมูลทางกายภาพที่ตั้งบ้านเรือน บ้านเลขที่ หมู่ที่ เจ้าของบ้าน จำนวนผู้อยู่อาศัย จากแผนที่ทำมือของ อสม. รพสต.
2. นำเข้าแผนที่ดิจิทัลในระบบปฏิบัติการ Map window กำหนดรหัสในระบบปฏิบัติการ
3. สํารวจสภาพภูมิประเทศบันทึกข้อมูลสภาพภูมิประเทศ พื้นที่ใดเป็นที่เนินที่ลุ่มภูเขาแม่น้ำ โดยระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องกํานัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภา อบต. เจ้าของที่ดิน ในเขตติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ตำบลโดยพิจารณาพร้อมกับแผนที่ทำมือของอสม.หรือ รพสต.
4. สํารวจสภาพภูมิอากาศย้อนหลังเพื่อหาค่าเฉลี่ย ได้แก่ปริมาณน้ำฝนทิศทางลมซึ่งเป็นข้อมูลที่กรมอุตุนิยมวิทยาจัดทําไว้ (จาก Website ของกรมอุตุนิยมวิทยา)
5. สํารวจแหล่งน้ำใต้ดินในพื้นที่ (จากการขุดเจาะบ่อบาดาลในพื้นที่แต่ละหมู่บ้าน) แหล่งน้ำผิวดิน บ่อน้ำตื้น สระ หนองน้ำ พรุน้ำ ข้อมูลนี้กรมทรัพยากรธรณีจะจัดทําหรือหน่วยงานที่ขุดเจาะ / ก่อสร้างโดยเป็นข้อมูลที่จะบอกให้ทราบว่าแหล่งน้ำใต้ดินในพื้นที่เป็นอย่างไรระดับลึกเท่าไรมีปริมาณน้ำเท่าไร
6. สํารวจพื้นที่ป่าชนิดของป่าไม้และพืชพรรณไม้ธรรมชาติ สวนป่าพืชเศรษฐกิจ ในพื้นที่
7. สํารวจลักษณะดินซึ่งจะบอกให้ทราบว่าดินในพื้นที่มีลักษณะอย่างไรมีความอุดมสมบูรณ์หรือไม่มีความเหมาะสมที่จะใช้ประโยชน์ด้านใดเป็นต้นข้อมูลนี้สามารถหาได้จากสถานีพัฒนาที่ดินซึ่งจะจัดทําไว้เป็นแผนที่ 1 : 50,000
8. สํารวจลักษณะธรณีวิทยาซึ่งจะบอกเกี่ยวกับโครงสร้างทางธรณีวิทยาชนิดของหินรอยเลื่อนของเปลือกโลกลักษณะความลาดเอียงเนินเขา เส้นทางน้ำไหล ร่องน้ำ คูคลอง
9. สํารวจพื้นที่ที่เสี่ยงภัยธรรมชาติเช่นพื้นที่น้ำท่วมพื้นที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากดินถล่ม ทางร่วมทางแยกที่เสี่ยงอุบัติเหตุ พื้นที่เสี่ยงเพลิงไหม้ (สถานีบริการน้ำมัน บรรจุก๊าซ)

- 10.สำรวจพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เช่นที่ตั้งของโบราณสถานวัดกำแพงเมืองเขตเมืองโบราณฯซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถหาได้ที่กรมศิลปากรเอกสารประวัติศาสตร์
 - 11.สำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เช่นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติฯ
 - 12.สำรวจจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบสาธารณูปโภคเช่นถนนทางระบายน้ำไฟฟ้าประปาโทรศัพท์ฯ
 - 13.สำรวจจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณูปการเช่นที่ตั้งของโรงเรียนวัดและสิ่งบริการสาธารณะต่างๆ
 - 14.สำรวจจัดเก็บข้อมูลการใช้ที่ดินได้แก่ประเภทการใช้ที่ดินในพื้นที่ขนาดการใช้ที่ดินประเภทต่างๆข้อมูลการใช้ที่ดินเป็นข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต้องมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่องจึงจะสามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและทิศทางการขยายตัวของเมืองได้ซึ่งองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เกิดขึ้นใหม่อาจจะต้องดำเนินการเก็บข้อมูลย้อนหลังไปหลายๆปี
 - 15.สำรวจจัดเก็บข้อมูลปัญหาด้านกายภาพในพื้นที่ปัญหาการจราจรมลภาวะขยะฯลฯ
 - 16.สำรวจจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินเช่นที่ดินของเอกชนที่ดินของหน่วยราชการเช่นที่ของกรมการศาสนาที่ราชพัสดุฯ
 - 17.สำรวจจัดเก็บโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เช่นโครงการสร้างถนนสี่เลนโครงการขยายระบบสาธารณูปโภคโครงการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมการก่อสร้างของรัฐบาล
3. **สำรวจจัดเก็บข้อมูลด้านประชากร**(โดยใช้แบบสำรวจชุดที่ 1)

1. สำรวจจัดเก็บจำนวนประชากรในพื้นที่ได้แก่จำนวนประชากรในระบบทะเบียนและประชากรที่มีอยู่จริงจำนวนประชากรที่เข้ามาใช้บริการในพื้นที่ฯ
2. การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรได้แก่การย้ายถิ่นเกิดการตายโดยมีองค์ประกอบทางประชากรได้แก่เพศอายุอาชีพจำนวนประชากรและการเปลี่ยนแปลงทางประชากรซึ่งมีความสำคัญมากต่อการคาดประมาณจำนวนประชากรในอนาคตในการวางแผนสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ คือสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของประชากรในอดีตและแนวโน้มในอนาคตเพื่อจะเป็นฐานในการพยากรณ์หรือการคาดประมาณว่าในอนาคตประชากรจะเพิ่มเท่าไรเพิ่มอย่างไรเพิ่มตรงไหนและเป็นจำนวนเท่าใดในรายละเอียดของแบบสอบถาม

4 สํารวจข้อมูลด้านเศรษฐกิจ – สังคม (ใช้แบบสำรวจชุดที่ 1)

1. สํารวจจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสังคมในพื้นที่เช่นปัญหาอาชญากรรมปัญหายาเสพติด
ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ฯ
2. สํารวจจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ - สังคมในพื้นที่เช่นกลุ่มหรือองค์กร
ประชาชนโครงสร้างการประกอบอาชีพระดับรายได้หรือค่าครองชีพฯ
3. นำเข้าข้อมูลจากแบบสำรวจชุดที่ 1 ในระบบปฏิบัติการร่วมกับโปรแกรม Map window

5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ

วิเคราะห์นโยบายและแผนพัฒนาของรัฐบาลกลางและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่

6 การคืนข้อมูลที่ได้สู่ชุมชน

1. เวทีการทำให้เห็นข้อมูลร่วมกัน โดยการนำเสนอข้อมูลผ่านการวิเคราะห์แล้วมาสู่เวที
ประชาคม
2. ติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์แสดงแผนที่พื้นที่ตั้งของจุดสำคัญของชุมชนเพื่อสร้างการรับรู้
เข้าใจในภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ตำบล

2. ผลการจัดทำข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS)

การดำเนินกิจกรรมตามแผนงานโครงการความร่วมมือ ฯ ประเด็นการจัดทำฐานข้อมูล
สารสนเทศ (GIS) ทั้ง 5 ตำบล จากการติดตามผลเบื้องต้นพบว่า

พื้นที่ ตำบล	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค	แนวทางแก้ไข	จุดเด่น
รำแดง	นำเข้าข้อมูล อาณา เขตหมู่บ้าน ครัวเรือน	เวลาของผู้ปฏิบัติงานน้อย มี ภารกิจเดิม	การจัดแบ่งเวลา	ผู้ปฏิบัติเข้าใจ โปรแกรม ปฏิบัติได้
บ่อแดง	นำเข้าข้อมูล ครัวเรือน	เวลาของผู้ปฏิบัติงานน้อย มี ภารกิจเดิมทักษะการใช้ โปรแกรม ความชำนาญ	อบรมเพิ่มเติม	การใช้แผ่นที่ทำมือ ที่มีรายละเอียด ครบถ้วน
เชิงแส	นำเข้าข้อมูล ครัวเรือน	เวลาของผู้ปฏิบัติงานน้อย มี ภารกิจเดิมทักษะการใช้ โปรแกรม ความชำนาญ	อบรมเพิ่มเติม	บุคลากรหลายคน สนใจระบบ ฐานข้อมูล
บ้านขาว	นำเข้าข้อมูล ครัวเรือน	เวลาของผู้ปฏิบัติงานน้อย มี ภารกิจเดิม	การจัดแบ่งเวลา	ผู้ปฏิบัติเข้าใจ โปรแกรม ปฏิบัติได้
ชะแล้	นำเข้าข้อมูล และ รายละเอียด ครัวเรือน	คนน้อย , ระบบการ จัดเก็บ (COMPUTER) มี ปัญหาทางเทคนิค (VIRUS) ทำให้สูญเสีย ข้อมูลที่บันทึกไว้	จัดคนเพิ่ม , ป้องกันไวรัส	ระบบข้อมูล นำไปใช้ประโยชน์

จากการดำเนินกิจกรรมด้านการเรียนรู้และปฏิบัติการจัดทำแผนที่ในระบบปฏิบัติการ Map Window ถือเป็นกระบวนการสร้างความรู้ร่วมของคณะทำงานในโครงการฯ เพราะการคัดเลือกพื้นที่เข้าร่วมโครงการฯที่มีประสบการณ์ด้านภัยพิบัติที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะด้านการจัดการฐานข้อมูลที่ใช้ระบบการจัดเก็บข้อมูลในระบบปฏิบัติการ Map Window ของพื้นที่ตำบลชะแล้ และต้องถ่ายทอดประสบการณ์แก่ 4 ตำบล เป็นการส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ด้านระบบปฏิบัติการของโปรแกรมเพิ่มเติม สร้างคณะทำงานเพิ่ม การขยายผลโดยการนำไปใช้ในงานอื่น ๆ ซึ่งจะสรุปประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การเตรียมตัวบุคคลการเตรียมข้อมูลของพื้นที่

- 1) ประสบการณ์เดิม เพื่อเรียนรู้การจัดทำแผนที่ ระบบปฏิบัติการ Map Window จุดเด่นของคณะทำงานทั้ง 5 พื้นที่ เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ มาตลอด มีประสบการณ์ด้านภัยพิบัติของพื้นที่ตนเอง รับรู้ปัญหาข้อจำกัดด้านต่าง ๆ ของพื้นที่สามารถให้ข้อมูลด้วยตนเองได้
- 2) ได้ผ่านการจัดทำแผนที่ทำมือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเขียนบอกทิศทางอย่างง่าย ๆ การที่สามารถมองภาพหรือมองภาพจากด้านบน (BRIDEYE VIEW) และเขียนเป็นภาพระนาบมิติเดียว (ภาพแปลน) การจัดทำแผนที่บ้านตนเองและนำเสนอกันเองในชุมชน
- 3) ทุกคนในทุกพื้นที่ ตั้งใจที่จะดำเนินการด้านฐานข้อมูลเป็นอย่างดี
- 4) ข้อจำกัดด้านบุคคล ส่วนใหญ่ขาดทักษะด้านการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ทักษะการสืบค้นข้อมูล หรือการใช้โปรแกรม ต่าง ๆ ยกเว้น การใช้โปรแกรมสำหรับการพิมพ์ บันทึกข้อมูลงานในรูปแบบ WORD หรือ EXCEL

2. การเตรียมอุปกรณ์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโปรแกรม

- 1) ทุกพื้นที่ได้เตรียมเครื่องคอมพิวเตอร์ แบบพกพา (ยกเว้นของพื้นที่ชะแล้ใช้สำหรับตั้งโต๊ะ 1 ชุดสำหรับการจัดเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ และมี 4 พื้นที่ใช้อุปกรณ์จัดเก็บข้อมูลแบบแยกจากเครื่องที่มีความจุมากกว่า (EXTERNAL HARDDISK)
- 2) พื้นที่ชะแล้ติดตั้งระบบปฏิบัติการ Map Window ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของแต่ละพื้นที่ (บางพื้นที่ในรุ่นที่เก่ากว่า เนื่องจากข้อจำกัดของระบบในเครื่องคอมพิวเตอร์ ที่ใช้โปรแกรม Window คนละรุ่นซึ่งไม่สนับสนุนการทำงาน)

- 3) ข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ บางพื้นที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์บันทึกข้อมูลลงในหน่วยประมวลผล(DRIVE C :) จำนวนมากทำให้การทำงานของเครื่องช้า แนะนำให้ดำเนินการถ่ายโอนข้อมูล หรือบางรุ่นของเครื่องคอมพิวเตอร์ หน่วยประมวลผลต่ำ

3. การร่วมเรียนรู้ระบบปฏิบัติการ และการปฏิบัติการจัดทำแผนที่

- 1) เนื่องจาก Map Windowเป็นโปรแกรมสำเร็จรูป ระบบเปิด (OPEN SOURCE) สามารถจัดหาและติดตั้งได้เอง ข้อจำกัด คือผู้ที่ดำเนินการ ต้องมีความรู้เรื่องโปรแกรม การติดตั้งโปรแกรม การสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่ดีพอสมควร ถึงจะดำเนินการติดตั้งรุ่น (VERSION) ของโปรแกรมให้เหมาะกับเครื่องคอมพิวเตอร์ของตนเองและของหน่วยงานได้ (ดาวนโหลดคู่มือการใช้โปรแกรมฉบับภาษาไทยได้ที่ <http://mapwindow.blogspot.com/2010/09/mapwindow-gis.html>)

- 2) คณะทำงานฯ ดำเนินการแก้ไขด้วยการช่วยติดตั้งโปรแกรมไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของแต่ละพื้นที่ (ตามความเหมาะสมของขนาดเครื่องคอม ฯ)
- 3) จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 2 ครั้ง การติดตามแนะนำในพื้นที่ 2 ครั้ง รวมทั้งการช่วยเหลือติดตั้งคำสั่งต่างๆเพื่อให้ง่ายต่อการทำงานของแต่ละพื้นที่

4. ข้อค้นพบจากการร่วมเรียนรู้

- 1) จากการลงในพื้นที่ของคณะทำงาน ความต้องการเรียนรู้หรือการเรียนรู้ด้านการวางผังเมือง การกล่าวถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสวยงามของชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพย์สินต่าง ๆ ความต้องการในความปลอดภัยจากภัยพิบัติ และการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ มีความต้องการกันมาก
- 2) การใช้ภาพถ่ายทางอากาศ ระบาย 1 : 4000 ของกรมที่พัฒนาที่ดิน (จากโครงการความร่วมมือการใช้ฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ: สก.) จากตำบลคูหาใต้ : คุณณรงค์ สุขขวัญ ได้กระตุ้นความสนใจการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วม

ในทุกพื้นที่ เป็นการเสริมทักษะการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม ๆ จากการมองเห็นเฉพาะปรากฏการณ์ได้สร้างความเข้าใจถึงผลกระทบในวงกว้างมากขึ้น เข้าใจสภาพพื้นที่ รับรู้ ถึงโครงข่ายถนน คลอง ระบบระบายน้ำ พื้นที่นา ที่ป่า ฯลฯ เข้าใจทิศทางการลาดเอียงของพื้นที่ของตนเอง

- 3) ทุกชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหา จุดเสี่ยง จุดวิกฤต ที่เกิดจากโครงข่ายสาธารณูปโภคที่เป็นปัญหาอย่างกว้างขวาง จนนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอ การจัดทำงบประมาณ หรือ ข้อกำหนด กติการ่วมของชุมชน และร่วมกันกำหนดพื้นที่เสี่ยง พื้นที่อพยพ หรือข้อเสนอของพื้นที่ต่าง ๆ)

5. ข้อเสนอแนะ

- 1) ทุกพื้นที่ควรจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะด้านข้อมูล พื้นที่ละไม่น้อยกว่า 3 คน ทั้งภาคประชาสังคมและท้องถิ่น ท้องที่ และหากสามารถให้การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องผ่านเด็กและเยาวชนได้จะเป็นการดี
- 2) จัดหา เครื่องมืออุปกรณ์ที่สำคัญและจำเป็นไว้เฉพาะคณะทำงาน คอมพิวเตอร์+อุปกรณ์บันทึกเก็บไม่น้อยกว่า 500 G กล้องถ่ายรูป เครื่องฉายภาพ (PROJECTOR)
- 3) ควรเร่งดำเนินการให้ความรู้ การถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการเมือง ชุมชน หรือการวางผังเมือง แก่ภาคประชาสังคมภายใต้การมีส่วนร่วมเพื่อจะทำให้เมืองหรือชุมชนมีความสวยงามเจริญเติบโตอย่างมีระเบียบแบบแผนและถูกสุขลักษณะ
- 4) สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการวางแผนการพัฒนาเมือง หรือชุมชนให้มีระเบียบ โดยวางผังโครงการคมนาคมและขนส่งให้สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตส่งเสริมสภาพแวดล้อมของเมืองหรือชุมชนให้มีที่โล่งเว้นว่าง มีสวนสาธารณะ มีที่พักผ่อนหย่อนใจบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิประเทศดั้งเดิมทั้งในเขตเมืองและชนบทและ การสร้างแนวทางในการดำรงรักษาสถานที่ที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ในภาพรวมงานด้านระบบสารสนเทศ (GIS) ทุกพื้นที่สนใจและคาดหวังที่จะพัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ คณะทำงานด้านข้อมูลมีความเข้าใจและมีทักษะในการปฏิบัติ แต่ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนปฏิบัติ อย่างต่อเนื่อง และข้อมูลโดยเฉพาะครัวเรือนจะต้องมีการจัดเก็บที่ครบถ้วน (ถนน ลำคลอง อาณาเขตหมู่บ้าน บ้านผู้ป่วย บ้านอาสาสมัคร บ้านผู้นำ พื้นที่เสี่ยง พื้นที่อพยพ) ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของการจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ สำหรับการอบรมพัฒนาศักยภาพคณะทำงานในระดับพื้นที่ยังมีความจำเป็นต้องดำเนินการที่ต่อเนื่องอาจใช้กระบวนการในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อความสะดวกในการทำงานจริง

3. ผลผลิตกระบวนการจัดทำชุดข้อมูลตำบล

Map window	แผนที่ทำมือ	ประเด็น
พื้นที่		
1. ตำบลบ้านขาว	1. ตำบลบ้านขาว	1.อาสาสมัครจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนกิจกรรมของชุมชนคือ การรวมกลุ่มของผู้มีจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติในด้านต่างๆ
2. ตำบลเชิงแส	2. ตำบลเชิงแส	2.การจัดการอุทกภัยจากพื้นที่สู่ระดับอำเภอ “กระแสนิรุ โมเดล” การทำงานเป็นทีมภายใต้ความร่วมมือของหน่วยงาน ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ โดยอำเภอเป็นตัวขับเคลื่อนงาน
3. ตำบลปอแดง	3. ตำบลปอแดง	3.กองทุนจัดการภัยพิบัติ ความเดือดร้อนของคนในชุมชนจากการที่ต้องรอความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว เมื่อความหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐนั้นลดลง การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติจึงเกิดขึ้น ตรงความต้องการของชุมชน
4. ตำบลชะแล้	4.ตำบลชะแล้	4.การจัดการอุทกภัยโดยใช้ระบบสารสนเทศชุมชนเป็นแกนกลางจากปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในชุมชน แม้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในเวลานั้น แต่การคิดหาวิธีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่มีอาจคาดคิดได้ว่าจะเกิดขึ้นตอนไหน โดยใช้แผนที่ GIS โปรแกรม Map Window ในการนำเข้าข้อมูลของชุมชนจึงเห็นได้ชัดและสามารถใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการจัดภายในตำบลได้ดี
5. ตำบลรำแดง	5. ตำบลรำแดง	5.จัดการน้ำท่วมและน้ำแล้ง ด้วย“คลองหมอนนา” ระบบการจัดการน้ำ ที่เป็นการจัดการน้ำแบบบูรณาการ แก้ได้ทั้งภัยแล้ง และอุทกภัย ในความร่วมมือสำรวจที่ดินและความเข้าใจตรงกันของคนในชุมชน ร่วมกันวางแผน ร่วมกันสละที่ดินเพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติในพื้นที่ตำบลรำแดง

4. พื้นที่ขยายผลโครงการการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

หลังจากเกิดเหตุอุทกภัยใหญ่เมื่อปี พ.ศ.2548 ปี 2551 และวาตภัยเมื่อปี 2553 ทำให้องค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลาได้ตื่นตัวในการเตรียมรับมือภัยพิบัติกัน โดยเฉพาะองค์กรชุมชน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดรวมถึงตัวชาวบ้านเองที่มีการตื่นตัวเตรียมการในการรับมือกับภัยพิบัติ มีการเตรียมตัว เตรียมพร้อมมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องข้าว ปลาอาหารที่ต้องเตรียมเป็นเสบียงในเบื้องต้น องค์กรที่ทำเรื่องภัยพิบัติอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ สภาองค์กรชุมชนที่เป็นองค์ภาคประชาสังคม หลายตำบลสภาองค์กรชุมชนริเริ่มแล้วนำไปสู่ความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นต้น

พื้นที่คาบสมุทรสทิงพระเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติในหลายเรื่อง เช่น ภัยแล้งไม่ที่กักเก็บน้ำโดยเฉพาะน้ำเพื่อการเกษตร ในช่วงที่ฝนตกหนักก็จะเจอกับน้ำท่วมเพราะทะเลสาบเป็นที่รองรับน้ำจากแม่น้ำสายสำคัญ เช่น คลองอู่ตะเภา รองรับน้ำจากจังหวัดพัทลุง จากนครศรีธรรมราช หากน้ำทะเลหนุนก็จะท่วมขังยาวนานส่งผลต่อการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตของผู้คนรอบทะเลสาบ และภัยที่สำคัญที่เป็นที่หวาดกลัวและกังวลของชาวบ้าน คือ วาตภัย ที่ผ่านมายุติเปรสชันที่ขึ้นฝั่งที่สทิงพระนำความสูญเสียเป็นอย่างมาก บ้านบางหลังพังยับเยิน สวนยาง นา ต้นไม้ พังเสียหายไม่สามารถเยียวยาได้ ต้องปลูกต้องสร้างเริ่มต้นใหม่ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ชุมชนในพื้นที่คาบสมุทรมีความตื่นตัวสูงในการเตรียมความพร้อมให้กับตัวเอง และชุมชน เพื่อให้สามารถรับมือและบรรเทาความเสียหายได้

โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา จึงได้เลือกพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานโครงการรอบทะเลสาบสงขลาในเบื้องต้น 5 ตำบลเพื่อเอื้อยกระตือรือร้นการพัฒนาความรู้ด้านจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ให้เป็นฐานการเรียนรู้เชื่อมโยงร่วมกันในระดับจังหวัดและผลักดันให้เป็นประเด็นสาธารณะ โดยมีกระบวนการสำคัญคือ พัฒนาระบบข้อมูล การจัดการกระบวนการเรียนรู้และการถอดบทเรียนและความรู้ รวมทั้งการพัฒนาคู่มือที่ทำให้สามารถรับมือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพหลังจากการดำเนินการในพื้นที่ 5 ตำบล คือตำบลบ้านขาว ตำบลเชิงแส ตำบลบ่อแดง ตำบลรำแดง และตำบลชะแล้ แล้วได้ชุดประสบการณ์ความรู้เพื่อนำไปขยายผลให้กับพื้นที่อื่นในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการรับมือกับภัยพิบัติ ได้มีกระบวนการดังนี้ คือ

การเลือกพื้นที่ขยายผล

เดิมทีโครงการได้ออกแบบไว้ว่าจะขยายผลยังพื้นที่ตำบลที่ผ่านการทำงานร่วมกันในระยะที่ 2 จำนวน 14 ตำบล ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทั้งจังหวัดสงขลา แต่หลังจากการประชุมร่วมกันของคณะทำงาน

และพื้นที่นาร่อง มีความเห็นร่วมกันว่าน่าจะขยายผลไปยังพื้นที่ที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลา หรือในคาบสมุทรมหานครทั้งนี้เพื่อให้เห็นผลในรูปธรรมที่ชัดเจนของกลุ่มน้ำทะเลสาบในการเตรียมการรับมือภัยพิบัติ จึงได้ออกแบบกระบวนการในการสรรหาพื้นที่ โดยพื้นที่นาร่องทั้ง 5 ตำบลได้เป็นผู้มีบทบาทในการเสนอและหาเพื่อนมาร่วมกันทำงาน มีเกณฑ์กว้าง ๆ ร่วมกันคือ ให้เป็นพื้นที่คาบสมุทร แต่ละพื้นที่ต้องมีแกนนำที่ดำเนินการเรื่องภัยพิบัติเป็นทุนเดิมอยู่บ้างแล้ว จะเริ่มที่ภาคประชาสังคม หรือ ท้องถิ่นก็ได้และพื้นที่นาร่องสามารถเป็นพี่เลี้ยงในกระบวนการทำงานได้ ดังนั้นพื้นที่นาร่องทั้ง 5 พื้นที่ได้เป็นผู้กำหนดเป็นผู้เลือกที่จะขยายพื้นที่ ซึ่งมีดังนี้

พื้นที่นาร่อง 5 ตำบล	ตำบลพื้นที่ขยายผล	อำเภอ	จังหวัด
ชะแล้	ต.ปากกรอ	สิงหนคร	สงขลา
	ต.ป่าขาด	สิงหนคร	สงขลา
ร่าแดง	วัดขนุน	สิงหนคร	สงขลา
	ชิงโค	สิงหนคร	สงขลา
	ทม.ม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา
	บางเขียด	สิงหนคร	สงขลา
บ่อแดง	วัดจันทร์	สทิงพระ	สงขลา
	บ่อดาน	สทิงพระ	สงขลา
	กระดังงา	สทิงพระ	สงขลา
เชิงแส	กระแสดินธุ์	กระแสดินธุ์	สงขลา
	เกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา
	คลองรี (อยู่ระหว่างการประสานงาน)	สทิงพระ	สงขลา
บ้านขาว	ต.ตะเครียะ	ระโนด	สงขลา
	ต.บ้านใหม่	ระโนด	สงขลา

พื้นที่ขยายผลโดยส่วนใหญ่มีต้นทุน มีประสบการณ์ มีศักยภาพระดับหนึ่งในการเตรียมการรับมือ ดังนั้นจึงเป็นการสร้างเครือข่ายในการทำงานทั้งในด้านความรู้ การพึ่งพาช่วยเหลือกันในโอกาสต่อไปต้นทุนที่มีในพื้นที่สามารถสรุปได้ดังนี้

ตำบลป่าขาดได้มีการเตรียมการ และแผนงานมีการจัดทำแผนป้องกันภัยพิบัติประกาศและแต่งตั้ง โดยมีนายก เป็นประธาน ปลัดและข้าราชการเป็นเจ้าหน้าที่ประกอบตามแผน ไม่มีการประชุมแต่ประการใด งบประมาณเพื่อใช้ในการณีเกิดภัยพิบัติตั้งไว้ในส่วนของสำนักปลัด และส่วนโยธา รวมประมาณ 3 แสนบาท ไม่ได้มีการประสานหน่วยงาน องค์กรภายนอกแต่ประการใด ตำบลป่าขาดเริ่มการทำงานโดยท้องถิ่น ในด้านการลงทุน 2 ปีที่ผ่านมาได้มีการขุดลอกคู คลองในพื้นที่ตำบล ทั้งประมาณของอบต.และการอุดหนุนจากหน่วยงาน (อำเภอ หน่วยทหาร) ในปีนี้ 2556 ผู้บริหารหมดวาระไม่ได้ดำเนินการ ในระหว่างนี้มีการเลือกนายกคนใหม่อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงงานในตำบล สิ่งที่ต้องการคือ การหนุนเสริมด้านความรู้ในการทำข้อมูลทำแผนที่เสี่ยงภัย แผนที่อพยพและกระบวนการในการจัดเวทีในระดับพื้นที่

ตำบล ปากอได้มีการดำเนินการเตรียมการแผนงาน คือมีการประชุมร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลปากอ และผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลปากอ มีนายก อบต.เข้าร่วมชี้แจงทำความเข้าใจสถานการณ์ภัยพิบัติในพื้นที่ ร่วมกันกำหนดจุดอพยพ พื้นที่เสี่ยงต่าง ๆ จำนวน 2-3 ครั้ง มีการประชุมและซักซ้อมเรียนรู้การอพยพคนไปยังพื้นที่อพยพ (ไม่ได้ซ้อมให้อพยพจริง ๆ) จัดโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลปากอ มีแผนป้องกันภัยพิบัติระดับพื้นที่ อบต.บรรจุงบประมาณกรณีภัยฯ จำนวน 1 แสนบาท อบต.จัดตั้งชุด อปพร. จำนวน 10 คน กำหนดให้เข้าเวรและรับค่าตอบแทนตามจำนวนวันที่เข้าเวรใช้กระบวนการสื่อสารผ่านเวทีชุมชน การประชุมชาวบ้านของผู้ใหญ่ กำนัน เมื่อประชุมชาวบ้าน ถึงสถานการณ์ของภัยพิบัติในด้านการลงทุน อบต. ขุดลอกคูคลองทั่วทั้งพื้นที่ตำบล จัดสร้างคุระบายน้ำเพิ่มในพื้นที่นาตลอดแนวถนนสาย อบจ.3077 ป่าขาด-บางเขียด โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกของแนวถนนเพื่อระบายน้ำในนาข้าวของชาวบ้าน พร้อมฝังท่อทางเชื่อมระหว่างบ้านถนน นาและถนนของชาวบ้าน ตำบลปากอยังขาดเรื่องระบบข้อมูล การทำแผนที่ละเอียดไม่ว่าจะเป็นแผนที่ทำมือ แผนที่ GIS หรือชุดความรู้ที่มีความจำเป็นทั้งเรื่องกองทุน การสร้างอาสาสมัครของตำบล เป็นต้น

ตำบลชิงโคมีกลุ่มขับเคลื่อนกิจกรรมตำบลน้อย โดยมีความร่วมมือ ของ 4 ฝ่าย คือองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานในตำบล มีแกนนำที่ทำงานขับเคลื่อนในตำบล มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับสุขภาพ ได้มีการจัดทำแผนที่เดินดิน แผนที่ทำมือแต่ยังไม่ครบทั้งตำบล มีข้อมูลผู้สูงอายุ และผู้พิการ มีแผนงานด้านต่างๆเป้าหมาย เพื่อใช้แผนที่ในการจัดการภัยพิบัติ และประเด็น

อื่นๆ สิ่งที่สำคัญซึ่งโคต้องการหนุนเสริม คือ การจัดทำระบบข้อมูลโดยเฉพาะด้านเกี่ยวกับสุขภาพ
อบรมจัดทำฐานระบบข้อมูล Gis และการจัดเวทีกระตุ้นสร้างความร่วมมือในพื้นที่

ตำบลวัดขนุน มีความเสี่ยงในเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้ง และวาทภัย มีศูนย์รับมือเบื้องต้น
ดำเนินการโดยอบต. มีการอบรมอาสาสมัครเคลื่อนที่เร็วของตำบล และทีม อปพร.ภาคประชาสังคม
ในตำบลยังไม่ได้มีเวทีมาพูดคุยกันโดยส่วนใหญ่ดำเนินการโดยท้องถิ่นเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญซึ่งโคต้องการ
สนับสนุน คือ การอบรมจัดทำฐานระบบข้อมูล GIS การจัดเวทีกระตุ้นสร้างความร่วมมือในพื้นที่จัด
เวทีในการขับเคลื่อนสร้างร่วมมือกับภาคประชาชน ผู้นำ จิตอาสา

ตำบลม่วงงาม มีเทศบาลเมืองม่วงงามเป็นองค์กรหลักในการดำเนินงาน สิ่งที่ได้ดำเนินการ
คือเทศบาลเปิดศูนย์รองรับ มีการจัดตั้งหัวหน้าเครือข่ายรับแจ้งเหตุหมู่ละ 3 คน มีการจัดเวรรับแจ้ง
เหตุมีเครื่องสูบน้ำ รถกู้ชีพ อบรมอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ประสบภัยทางน้ำ และการช่วยเหลือเบื้องต้น
นอกจากนี้เทศบาลได้จัดตั้งงบประมาณของท้องถิ่น เตรียมถังยังชีพ มีเครื่องมือสื่อสาร ประธาน
ชุมชนมี ว. คนละเครื่อง สิ่งที่สำคัญซึ่งโคต้องการในการหนุนเสริมในตอนนี้ คือ อบรมจัดทำฐานระบบ
ข้อมูล GISของตำบล

ตำบลบางเขียด เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้ง ลมแรง ที่ผ่านมามีพื้นที่เกือบ100%
ได้รับผลกระทบ ชุมชนต้องช่วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ตำบลบางเขียดมี ท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพหลักในการ
ดำเนินการ ที่ผ่านมามีการเตรียมแผนป้องกันและแผนบรรเทาของ อบต.มีการประชาสัมพันธ์แผ่น
พับให้กับประชาชนในการเตรียมความพร้อมและการให้ความรู้กับชาวบ้าน อบต.เปิดศูนย์รับเรื่อง
เดือดร้อนจากภัยพิบัติ และการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการในการช่วยเหลือบรรเทา ตำบล
บางเขียดต้องการให้มีการหนุนเสริม ความรู้ เพื่อให้พื้นที่สามารถจัดการได้ดีขึ้น และการทำผังข้อมูล
ชุมชน

ตำบลวัดจันทร์ มีความเสี่ยงในเรื่องน้ำท่วม,ภัยแล้ง วาตภัยพื้นที่กีดเขาชายฝั่ง ที่ผ่านมามี
ตำบลได้มีการสรุปบทเรียน ทบทวนสถานการณ์ ปี53 และเวทีคุยกันต่อเนื่องเปิดเวทีร่วมคิดในการ
เตรียมรับมือ มีการเตรียมตัวเตรียมรับมือระดับครัวเรือนทำแผนที่อพยพแผนที่เสี่ยง ฐานข้อมูลกลุ่ม
เสี่ยงเวทีประชุมเรื่องการปรับตัวในการทำมาหากินเช่นในเรื่องพันธุ์ข้าว พันธุ์ผักสำรวจข้อมูลพืชผัก
ต่างๆ และพื้นที่ที่น้ำท่วมขัง เพื่อปลูกได้สอดคล้องกับพื้นที่ ฤดูกาล รวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน(จัดตั้ง
เป็นกองทุน) มีการอบรมอาสาสมัคร เรื่องการใช้เครื่องมือ เช่นการดูดาวเทียมในการพยากรณ์อากาศ
การใช้จีพีเอสเป็นต้น สิ่งที่สำคัญซึ่งโคต้องการสนับสนุน คือการจัดระบบการสื่อสารในตำบล การ
สนับสนุนเครื่องมือสื่อสารวิทยุเครื่องแดงในระดับหมู่บ้าน การจัดเวทีสร้างร่วมมือระหว่าง
ท้องถิ่น ท้องที่ และองค์กรประชาสังคมในตำบลและชุดความรู้ เครื่องมือ ชุดความรู้ในการทำ
ฐานข้อมูลตำบล

ตำบลบ่อदान มีความเสี่ยงในเรื่อง วาตภัย, น้ำท่วม มีประสบการณ์จากวาตภัยปี 51 ตำบลได้มีการจัดทีม อสม.สำรวจข้อมูล และได้มีการสำรวจข้อมูลไว้แล้ว(ปีที่แล้ว)มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการช่วยเหลือเร่งด่วน มีการพูดคุย การสร้างความพร้อมของทีมแกนนำ เตรียมสถานที่อพยพ ที่วัด โรงเรียนและสถานีนามยวิธีการจัดการเมื่อเกิดเหตุการณ์แผนศึกษาดูงาน การทำงานของอาสาสมัคร มีการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจเรื่องการเตรียมถุงยังชีพของครัวเรือนสิ่งที่ต้องการในการหนุนเสริม คือ ด้านอุปกรณ์ เครื่องมือ ด้านการเตรียมจัดทำแผนและการจัดอบรมสร้างเครือข่ายเชิงปฏิบัติการด้านภัยพิบัติ

ตำบลกระดังงามีความเสี่ยงในเรื่อง น้ำท่วม วาตภัย โดยมีทีมสภาองค์กรชุมชนทำงานสิ่งที่ได้ดำเนินการแล้ว คือ การวางแผนเรื่องการเก็บข้อมูล กลุ่มเสี่ยงต่างๆ การรณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยตัวเองก่อนมีอาสาสมัคร คณะทำงานตำบลผ่านเวทีการประชุมแต่ยังไม่มีการดำเนินการที่ผ่านมายังไม่ได้ประสานความร่วมมือกับท้องถิ่น สิ่งที่ต้องการการสนับสนุน คือ การจัดทำระบบข้อมูลของตำบล ต้องการความรู้ในการจัดทำฐานข้อมูลตำบลการจัดทำแผนในการเตรียมรับมือเป็นต้น

ตำบลกระแสนธุ์ มีความเสี่ยงในเรื่อง น้ำท่วม วาตภัยสิ่งที่ตำบลได้ดำเนินการแล้ว คือมีแกนนำระดับตำบลมีอาสาสมัครที่ผ่านการอบรมเรื่องภัยพิบัติที่ทำงานกับเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติภาคใต้ อาสาสมัครมีชุดความรู้ในการช่วยเหลือผู้คนยามเกิดภัย และสิ่งที่ต้องการในการสนับสนุน คือ การจัดกระบวนการเตรียมความพร้อมของประชาชนในพื้นที่จัดทำระบบข้อมูลที่เป็นระบบการซักซ้อมเหตุการณ์เพื่อเตรียมการช่วยเหลือ

ตำบลเกาะใหญ่ มีความเสี่ยงในเรื่อง น้ำท่วม วาตภัยและดินถล่มในปี 53 ที่ผ่านมาชุมชนได้รับความเสียหายมากทั้งบ้านเรือน สวนยางพารา หลังจากเกิดเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชุมชนตื่นตัวและมีการเตรียมการในระดับตำบล คือ มีการประชุมทำแผนรับมือภัยพิบัติขอความร่วมมือมายังจังหวัดทำแผนในระดับหมู่บ้านเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็น เช่นเรือ มีอาสาสมัคร 2 ชุดที่ผ่านการอบรมในการให้ความช่วยเหลือทั้งภายในตำบลและนอกตำบลและตำบลได้เข้าร่วมกับโครงการเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติภาคใต้ โดยสนับสนุนในเรื่องการอบรมอาสาสมัครในตำบล นอกจากนี้มีการเตรียมเส้นทางอพยพสิ่งที่ต้องการดำเนินการต่อเนื่องคือ การจัดกระบวนการเตรียมความพร้อมของประชาชนในพื้นที่จัดทำระบบข้อมูลที่เป็นระบบและการซักซ้อมเหตุการณ์เพื่อเตรียมการช่วยเหลือ

ตำบลตะเคียนในพื้นที่ตำบลระโนด มีความเสี่ยงภัยในเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้งวาตภัย ที่ผ่านมาในพื้นที่ตำบลได้ดำเนินการเรื่องการจัดการภัยพิบัติน้อยมากหากเทียบกับที่อื่นแต่ด้วยความเป็นเพื่อนตำบลใกล้เคียงกับบ้านขาวและมีทีมงาน อบต.ที่สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สำคัญในการทำงาน ตำบลบ้านขาวจึงได้เตรียมการพูดคุยการทำงานร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามที่นี้ก็ได้มีการ

อบรม อปพร. ที่เป็นอาสาสมัครช่วยเหลือยามฉุกเฉินได้ และท้องถิ่นได้มีการเตรียมแผนงานปกติที่ท้องถิ่นต้องเตรียมและต้องทำตามเกิดเหตุ สิ่งที่ต้องดำเนินการที่ตำบลตะเคียน คือ ต้องการเรื่องระบบการจัดทำฐานข้อมูลระบบการสื่อสารการจัดกระบวนการเตรียมความพร้อมของประชาชนในพื้นที่

ตำบลบ้านใหม่ ในพื้นที่ตำบลระโนด มีความเสี่ยงภัยเหมือน ๆ กัน คือในเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้ง วาตภัยการระบายน้ำ ลำคลองตื้นเขิน น้ำทะเลหนุน มีการก่อสร้างขวางทางระบายน้ำ สิ่งที่ตำบลบ้านใหม่ได้เตรียมการแล้ว คือ อบต.ดำเนินการในการแก้ปัญหา เช่นการขุดลอก จัดวางระบบผังเมือง ตำบลมีเครื่องมือเบื้องต้นในการช่วยเหลือ มีการอบรมผู้นำชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่ต้องการการสนับสนุน คือ เครื่องมือและวางระบบการสื่อสารชุดความรู้ในการเตรียมรับมือกับภัยพิบัติการจัดกระบวนการเตรียมความพร้อมของประชาชนในพื้นที่

ข้อมูลพื้นที่ตำบลขยายผลของโครงการสามารถเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางแสดงข้อมูลสรุปพื้นที่ตำบลขยายผล

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
ต.ปากกรอ	น้ำท่วมภัยแล้ง วาตภัย	-มีการเตรียมการแผนงาน -มีการประชุม ชี้แจง ทำความเข้าใจสถานการณ์ภัยพิบัติในพื้นที่ ร่วมกันกำหนดจุดอพยพ พื้นที่เสี่ยงต่าง ๆ จำนวน 3 ครั้ง -ซ้อมเรียนรู้การอพยพคนไปยังพื้นที่อพยพ -มีแผนป้องกันภัยพิบัติระดับพื้นที่ -อบต.บรรจุงบประมาณกรณีภัยฯ จำนวน 1 แสนบาท	-ระบบข้อมูล การทำแผนที่ที่ละเอียดไม่ว่าจะเป็นแผนที่ทำมือ แผนที่ GIS --ชุดความรู้ที่มีความจำเป็นทั้งเรื่องกองทุน การสร้างอาสาสมัครของตำบล

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
		-อบต.จัดตั้งชุดอปพร. จำนวน 10 คน -อบต. ขุดลอกคูคลองทั่วทั้งพื้นที่ตำบล -จัดสร้างคูระบายน้ำเพิ่มในพื้นที่นาตลอดแนวถนนสาย อบจ.3077ป่าขาด-บางเขียด	
ต.ป่าขาด	น้ำท่วม, ภัยแล้ง, วาตภัย	-มีการจัดทำแผนป้องกันภัยพิบัติ -มีการตั้งงบประมาณ 300,000 บาทกรณีเกิดเหตุ -มีการขุดลอกคู คลองในพื้นที่ตำบล	-การหนุนเสริมด้านความรู้ในการทำข้อมูลแผนที่เสี่ยงภัย แผนที่อพยพ -กระบวนการในการจัดเวทีในระดับพื้นที่
วัดขนุน	น้ำท่วม, วาตภัย, ภัยแล้ง	-มีศูนย์รับมือเบื้องต้น -มีทีม อปพร. -มีทีมอาสาสมัครเคลื่อนที่เร็วในตำบล	-อบรมจัดทำฐานระบบข้อมูล Gis -จัดเวทีกระตุ้นสร้างความร่วมมือในพื้นที่ -จัดเวทีในการขับเคลื่อนสร้างความร่วมมือกับภาคประชาชน ผู้นำ จิตอาสา
ชิงโค	ภัยแล้ง, วาตภัย	-มีแผนที่ทำมือและผังชุมชนเบื้องต้น -มีแกนนำอาสา -มีข้อมูลผู้เจ็บป่วย -ข้อมูลครัวเรือน -มีที่ทำการ -มีกองทุนกลางภัยพิบัติ	-อบรมจัดทำฐานระบบข้อมูล Gis -จัดเวทีกระตุ้นสร้างความร่วมมือในพื้นที่

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
ทม.ม่วงงาม	ภัยแล้ง, วาตภัย	-ดำเนินการโดยเทศบาลเปิดศูนย์รองรับ - จัดตั้งหัวหน้าเครือข่ายรับแจ้งเหตุหมู่ละ 3 คน มีการจัดเวรรับแจ้งเหตุ -มีเครื่องสูบน้ำ -รถกู้ชีพ -อบรมอาสาสมัครผู้ประสบภัยทางน้ำ -จัดตั้งงบประมาณของท้องถิ่น เตรียมถุงยังชีพ	-อบรมจัดทำฐานระบบข้อมูล GIS
บางเขียด	น้ำท่วม, ภัยแล้ง, วาตภัย	-มีแผนป้องกันและแผนบรรเทาของ อบต. -มีการประชาสัมพันธ์แผนให้กับประชาชน -ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ -เปิดศูนย์รับเรื่อง	-จัดให้เกิดเวทีในด้านการแลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์ -ด้านงบประมาณ -กระบวนการทำงานในการเตรียมรับมือ -ทำผังข้อมูลชุมชน
วัดจันทร์	น้ำท่วม, ภัยแล้ง, วาตภัย, พื้นที่กัดเซาะชายฝั่ง	-มีการอบรมอาสาสมัครเรื่องการใช้เครื่องมือ เช่น การดูดาวเทียมในการพยากรณ์อากาศ การใช้จีพีเอส -เปิดเวทีร่วมคิดในการเตรียมรับมือ -เตรียมทำแผนที่อพยพแผนที่เสี่ยง -เวทีประชุมเรื่องการปรับตัวในการทำมาหากินเช่นในเรื่องพันธ์ข้าว พันธ์ผัก	-จัดระบบการสื่อสารในตำบล -สนับสนุนเครื่องมือสื่อสารวิทยุเครื่องแดงในระดับหมู่บ้าน -เวทีสร้างความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ท้องที่และองค์กรประชาสังคมในตำบล -เครื่องมือ ชุดความรู้ในการทำฐานข้อมูลตำบล

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
บ่อตาน	วาทภัย, กัดเซาะ ชายฝั่ง	- มีประสบการณ์จากวาทภัย ปี 51 -มีการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจเรื่องการเตรียม อุภัยยังชีพ -มีพื้นที่เตรียมอพยพ ที่วัด โรงเรียนและสถานีอนามัย -มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ในการช่วยเหลือ	- เครื่องมือ -การเตรียมแผน -การจัดอบรมสร้าง เครือข่ายเชิงปฏิบัติการ ด้านภัยพิบัติ
กระดังงา	น้ำท่วม, วาทภัย	-มีอาสาสมัคร คณะทำงาน ตำบลผ่านเวทีการประชุมแต่ ยังไม่มีผลการดำเนินการ -เตรียมข้อมูลพื้นฐานตำบล	-เรื่องความรู้ในการจัดทำ ฐานข้อมูลตำบล -จัดทำแผนในการเตรียม รับมือ
กระแสนินธุ์	น้ำท่วม วาทภัย	-มีแกนนำระดับตำบล -มีอาสาสมัครที่ผ่านการ อบรมเรื่องภัยพิบัติ	-การจัดกระบวนการ เตรียมความพร้อมของ ประชาชนในพื้นที่ -จัดทำระบบข้อมูลที่เป็น ระบบ -การซักซ้อมเหตุการณ์ เพื่อเตรียมการช่วยเหลือ
เกาะใหญ่	น้ำท่วม, วาทภัย ,ดินถล่ม	-มีการประชุมทำแผนรับมือ ภัยพิบัติขอมายังจังหวัด -ทำแผนในระดับหมู่บ้าน -เตรียมอุปกรณ์เครื่องมือที่ จำเป็น เช่นเรือ -มีอาสาสมัคร 2 ชุดที่ผ่าน การอบรมในการให้ความ ช่วยเหลือทั้งภายในตำบล และนอกตำบล -เตรียมเส้นทางอพยพ	-การจัดกระบวนการ เตรียมความพร้อมของ ประชาชนในพื้นที่ -จัดทำระบบข้อมูลที่เป็น ระบบ -การซักซ้อมเหตุการณ์ เพื่อเตรียมการช่วยเหลือ

พื้นที่เป้าหมาย	สภาพปัญหา	ศักยภาพ	ความต้องการของพื้นที่
ต.ตะเควรียะ	น้ำท่วม น้ำแล้ง วาตภัย	-มี อปพร. - มีการดำเนินงานของ ท้องถิ่นตามปกติ	-ต้องการเรื่องระบบการ จัดทำฐานข้อมูล -ระบบการสื่อสาร -การจัดกระบวนการ เตรียมความพร้อมของ ประชาชนในพื้นที่
ต.บ้านใหม่	น้ำท่วม , น้ำแล้ง ,วาตภัย การระบายน้ำ ลำ คลองตันขึ้น น้ำ ทะเลหนุน มีการ ก่อสร้างขวางทาง ระบายน้ำ	-อบต.ดำเนินการในการ แก้ปัญหา เช่นการขุดลอก – จัดวางระบบผังเมืองตำบล-มี เครื่องมือเบื้องต้นในการ ช่วยเหลือ -มีการอบรมผู้นำชุมชนอย่าง สม่ำเสมอ	-เครื่องมือและวางระบบ การสื่อสาร -ชุดความรู้ในการเตรียม รับมือกับภัยพิบัติ -การจัดกระบวนการ เตรียมความพร้อมของ ประชาชนในพื้นที่

พื้นที่ดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการในการทำความเข้าใจเรื่องการทำงานและแนวทางการ
ทำงานด้านภัยพิบัติกับพื้นที่นำร่องไปแล้ว ต่อไปเป็นเรื่องการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน

5. ภาคิและเครือขายการทุนเสริมกระบวนการทำงานในพื้นที่

ภาคิความร่วมมือในการทำงานของโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา ในระยะที่ 3 (2554-2556) นั้นสืบเนื่องมาจากการทำงานจากโครงการความร่วมมือ ในช่วงปี 2551-2554) เป็นต้นมาที่เริ่มต้นมาจาก การจัดทำโครงการความร่วมมือเพื่อสังคมและสุขภาพ ที่มีเครื่องมือใช้ข้อมูลและสร้างกระบวนการทำงานจากแผนชุมชน บัญชีครัวเรือน การทำข้อมูล ประเด็นการทำงาน ในแต่ละตำบล ที่มีตำบลเป้าหมายในช่วงแรก 19ตำบล

ภาคิความร่วมมือในระยะแรกคือ กลุ่มภาคิ 5 ส. ประกอบด้วยองค์กรที่สนับสนุนร่วมคือ สำนักงานสาธารณสุข,สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.),สำนักงานปฏิรูปจังหวัด (สข.)สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)และสำนักงานส่งเสริมสุขภาพ(สพสข.) และสำนักงานจังหวัด กิจกรรมที่ร่วมกันในการผลักดันคือ การสนับสนุนตำบลและการพัฒนาทำให้เกิดตำบลสุขภาพะ ทำให้เกิดกลไกความร่วมมือที่เกิดขึ้นมีการขยายผลไปสู่ฐานองค์กรชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลาที่ปัจจุบันมีจำนวน 80 สภาองค์กรในจังหวัดสงขลา ถือว่าเป็นการทำงานในรูปแบบการทำงานร่วมกันในระยะแรก

4.1 **ภาคิระดับ ตำบล** ภาคิความร่วมมือในพื้นที่ตำบลที่ทำงานร่วมกันในตำบลทั้ง 5 ตำบล ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, โรงเรียน, สภาองค์กรชุมชน, วัด, เครือข่ายภาคประชาชน

4. 2 **ภาคิระดับคาบสมุทรสติงพระ** ได้แก่ กรมชลประทาน (โครงการส่งน้ำและชลประทาน ระนอง-กระแสนิง) เครือข่ายการสื่อสารวิทยุสมัครเล่น, องค์กรชุมชน,

4.3 **ภาคิความร่วมมือระดับจังหวัด** หน่วยงาน สำนักงานจังหวัด, สำนักงานพัฒนาชุมชน, สำนักงานป้องกันภัยจังหวัด, สำนักงานอุตุจังหวัด, กรมทรัพยากรน้ำภาค 8 และองค์กรความร่วมมือ ในการจัดการภัยพิบัติที่เป็นส่วนขององค์กรพัฒนาร่วมมือ เช่น โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมืองหาดใหญ่ในระยะยาว สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยและมูลนิธิชุมชนไทย

กระบวนการทำงานกับภาคิ/เครือขาย

ใช้เวทีในการทำงานร่วมกันในการทำงานในลักษณะ การจัดทำเวทีเรียนรู้ร่วมกัน ในกิจกรรม เช่น งานปฏิรูปจังหวัดด้านภัยพิบัติ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานปฏิรูปจังหวัดในปี 2554-2555 ที่ทำให้เกิดการทำงานที่ผลักดันในเครือขายภาคพลเมืองสงขลาและการจัดทำแผนงานภัยพิบัติจังหวัด และการทำงานในระยะต่อมา ที่เน้นการทำงานในการถอดความรู้และรูปแบบการจัดการภัยพิบัติ 4 กลุ่มน้ำ ในแต่ละรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดการภัยพิบัติตำบล การจัดการภัยพิบัติด้านการจัดฐานข้อมูล, หรือการจัดการภัยพิบัติอาสาสมัครเมืองหาดใหญ่

กระบวนการทำงานในจังหวัดสงขลาจึงเป็นแบบความร่วมมือที่มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานภาคี(หน่วยรัฐ) เติมความรู้เช่น สำนักงานอุตุจังหวัด มีการอบรมการอ่านสภาพภูมิอากาศ ให้แก่เครือข่ายในองค์กรความร่วมมือ ในพื้นที่ตำบลและพื้นที่จังหวัดเวทีการอบรมเสริมสร้างแกนนำด้านการอาสาสมัครป้องกันภัยหรือการประสานความร่วมมือในพื้นที่

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมด้านตำบลบูรณาการที่มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 40 ตำบลเป็นภาคีเครือข่ายด้านการพัฒนาให้เป็นตำบลต้นแบบต่อการจัดการภัยพิบัติ ที่ได้ค้นหาประเด็นและพัฒนาเพื่อสร้างการเรียนรู้ในพื้นที่ตำบล ตลอดจนการยกระดับการเรียนรู้และเชื่อมประสานข้อมูลในการทำงานร่วมกัน

6. นวัตกรรมจัดการพื้นที่สู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

สิ่งที่ค้นพบที่เรียกว่า “นวัตกรรม” ของพื้นที่การจัดการภัยพิบัติใน 5 ตำบลคือ ข้อมูลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างไร ในด้านการที่การทำงานด้านการพัฒนาและมีการผสมผสานให้มีการมองเห็นความสำคัญของการใช้ข้อมูลนั้น สิ่งที่ท้องถิ่นและชุมชนได้มีการสรุปจากเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันในปี 2556 ที่อุทยานนกน้ำคูขุด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่มีเวทีการจัดการน้ำในคาบสมุทรสทิงพระ ร่วมกับหน่วยงานและภาคีความร่วมมือ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กรมทรัพยากรน้ำภาค 8 ศูนย์อุตุวิทยามหาวิทยาลัยสงขลา และแกนนำสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลาอีก 20 พื้นที่ ซึ่งได้มีการสรุปจากตัวแทน ต่าง ๆ เช่น

นายกอดม ทักขระ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สรุปว่า

“การใช้ข้อมูลในการทำงานในระยะแรกนั้นท้องถิ่นมองว่ายังไม่เห็นความสำคัญเท่าไรกับการใช้เครื่องมือ ด้าน GIS หรือ map window ที่ทางโครงการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้แก่คณะทำงานตำบลนั้น เมื่อมีการพัฒนาขึ้นก็นำทักษะนั้นมาร่วมใช้กับกระบวนการทำงาน ทำให้เกิดภาพที่ชัดเจนขึ้นในการวางแผนการทำงานที่มองอย่างยาวไกลขึ้น จนสามารถออกแบบในการทำงานด้านภัยพิบัติที่ใช้ข้อมูลเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ได้ อันนี้ถือว่าเป็นความรู้ที่ทำให้ตำบลมีความรู้เพิ่มขึ้นและสามารถจัดปรับใช้ได้ในการขยายผลกับพื้นที่อื่นๆ และออกแบบตำบลตนเองได้” (สัมภาษณ์วันที่ 25 สิงหาคม 2556) และในส่วนของพื้นที่อื่นๆ ที่ทำงานร่วมกับภาคีภายนอก การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ เช่น การทำข้อมูลทำมืออย่างมีกระบวนการก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการมีส่วนร่วม เพราะในการทำแผนที่ทำมือนั้น ได้เติมเต็มเอาทั้งความรู้ในแต่ละคนมาเติมในแผ่นกระดาษที่ว่างเปล่า และเล่าเอาส่วนที่มองเห็นมุมมองของตนเองใส่ลงไปทำให้เกิดความสมบูรณ์ร่วมกันและ นำไปปรับใช้ในการจัดทำแผนงานได้ยกระดับเป็นแผนผังการทำงานกับชุมชนในด้านการป้องกันภัยพิบัติ เช่น จุดเสี่ยง

ที่เป็นปัจจุบัน และจุดที่ปลอดภัย พื้นที่ในการรวมกลุ่มและพื้นที่ตามข้อตกลง เหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นที่เกิดจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ของชุมชนพื้นที่ ดังนั้น เราอาจจะเรียกว่า “นวัตกรรมที่สร้างขึ้น ข้อมูล สร้างความเปลี่ยนแปลง” ที่แตกต่างจากเดิมในด้านการที่ได้รับข้อมูลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด

ความรู้นั้นเกิดจากการเรียนรู้และเกื้อหนุนกัน ในพื้นที่ 5 ตำบล มีการจัดเวทีเรียนรู้การจัดทำข้อมูลและการแลกเปลี่ยนวิธีการจัดทำข้อมูล พื้นที่ กระบวนการสำคัญ เช่น ข้อมูลจัดทำร่วมกับชาวบ้าน เวทีการเติมเต็มด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างเข้าใจจากข้อมูลที่ทำมือ สู่การจัดทำ map window แล้วลงทำแผนงานในพื้นที่เป็นข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่ หมู่บ้าน ตำบล และนำไปใช้ประโยชน์ได้

ความรู้ที่ได้จากชุมชน

ความรู้ที่พื้นที่ได้ร่วมกันในการทำงานด้านการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมนั้น จากการสอบถามและบทเรียนการทำงานและการสังเกตของคณะทำงานโครงการประสานความร่วมมือนั้นได้สรุปสาระที่ได้ดำเนินการในการสนับสนุนพื้นที่ทั้ง 5 ตำบลนั้นว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้านคือ ด้านแรก ด้านแนวคิดในการมองปัญหาภัยพิบัติ และในส่วนของ การสร้างรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสม ที่สามารถสร้างการเรียนรู้ให้ตำบลอื่นๆได้มีการเรียนรู้ได้อีก 14 ตำบล ได้คือ

ด้านแรก ความรู้จากการจัดทำแนวคิดในการพึ่งพิงตนเอง ซึ่งในระยะแรกการมองการจัดการปัญหาภัยพิบัตินั้น มักมองจะต้องมีงบประมาณและให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลและการจัดการให้ตนเองเป็นฝ่ายรับ เพียงอย่างเดียว ซึ่งเท่าที่ผ่านมามีปัญหาความขัดแย้งที่หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบน ได้แก่กับหน่วยงาน เช่น อำเภอ จังหวัด และในระดับล่างได้แก่ ท้องถิ่น แกนนำทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ มีการรวบรวมปัญหาและการแก้ไขปัญหาแบบรวมศูนย์อย่างเดียว การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ของโครงการประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการภัยพิบัติ ได้พยายามที่จะให้ทุกคนร่วมกันแก้ และสร้างรูปแบบการทำงานร่วมกัน ดังนั้นจึงออกมาในรูปแบบคณะกรรมการตำบลที่เป็นแบบผสมผสานกัน มีทั้ง ท้องถิ่น แกนนำทางการ อาสาสมัคร หรือแกนนำเครือข่าย เป็นต้น

ด้านที่สอง การบูรณาการ ที่เป็นด้านความร่วมมือถือเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นและมีส่วนในการทำงานให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งไม่ใช่การทำงานร่วมอย่างเดียว แต่กระบวนการสร้างความร่วมมือในการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ทั้ง 5 ตำบล มีทั้งการใช้เครื่องมือที่สำคัญ ทั้งทางด้าน การจัดเวทีพูดคุย การหนุนเสริม การทำงานเชื่อมโยงและการช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดการทำงานที่เน้นความเป็นธรรมชาติ ช่วยละลายกรอบแนวคิดที่แต่ละคนยึดไว้และทำเชิงเดี่ยวได้หันมาทำงานร่วมกัน ทำให้กระบวนการ

ทำงานมีลักษณะที่ไม่แข่งตัวและมีการทำงานอย่างเข้าใจและมีลักษณะเป็นพี่เป็นน้องกันมากขึ้น มีความไวเนื่องเชื่อใจ ความสัมพันธ์ในตำบลมีความสมานฉันท์เพิ่มขึ้นได้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ดี

สรุป

การเกิดความรู้ที่ไม่ใช่ความรู้ที่เป็นทักษะอย่างเดียวในการทำงานของพื้นที่ทั้ง 5 ตำบล แต่เกิดความรู้เฉพาะนั้นคือ การทำงานเชิงความร่วมมือ การทำงานร่วมกันอย่างเข้าใจ และการสร้างรูปแบบการทำงานในทุกระดับที่ทุกคนมีส่วนร่วมกันอย่างเข้าใจ และสร้างขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ

เรื่องเล่า...ชีวิตจริงที่เชิงแส

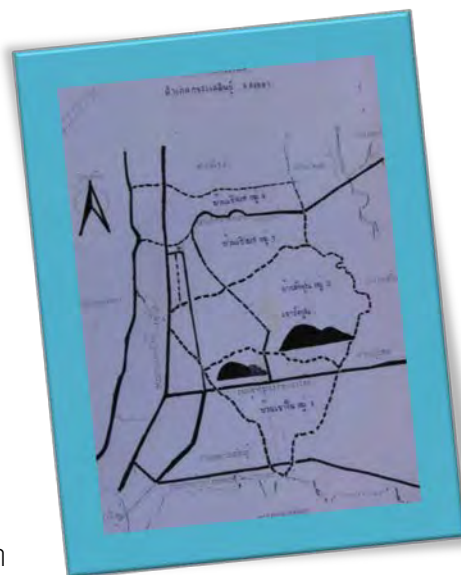
อัฐภา บุษบงค์ หรือ ลุงต๋วน คนเชิงแส เป็นผู้เสียสละ มีจิตอาสาทำงานเพื่อสังคมมาโดยตลอด แก่นำภาคประชาชนที่ประสบกับสถานการณ์ปัญหาเมื่อ ปี 2548 เกิดภัยพิบัติขึ้นในพื้นที่ตำบลเชิงแส โดย ปี 48 ลุงต๋วนเล่าว่าเกิดน้ำท่วมหนักในตำบลเชิงแส น้ำท่วมขัง นับเป็นเวลานานกว่าสองเดือน ชาวบ้านส่วนใหญ่รอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว แต่ท้ายที่สุดแล้วก็หนีความจริงที่ว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนไม่ได้....

ในปี 48 นั้น ลุงต๋วน เล่าด้วยความอ่อนใจว่า เกิดความเสียหายมากมาย ทั้งนาข้าวกลายเป็นทะเลน้ำจืดไปในพริบตาบ้นพันไร่ อีกทั้งสัตว์เลี้ยงต้องล้มตายเป็นจำนวนมากเพราะขาดอาหารบ้าง จมน้ำตายบ้าง นับว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นบทเรียนที่ควรจดจำแก่คนในชุมชนเชิงแส และคนในชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน ในขณะที่นั้นลุงต๋วนบอกกับผู้เขียนว่าชาวบ้านต้องการถุงยังชีพ ข้าวสาร อาหารแห้ง เป็นจำนวนมาก และต้องการอาหารที่ใช้เลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ครั้นรวมตัวกันไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการก็ได้รับแต่ความตอกย้ำที่เจ็บปวด จนทุกคนต้องทำใจและใช้ชีวิตกันตามประสาชาวบ้านรอ

เวลาให้ธรรมชาติยกโทษให้และภาวนาให้น้ำ ที่ท่วมขังอยู่ในพื้นที่แห่งนี้โดยเร็วจะได้ใช้ชีวิตที่ปกติสุขสักที ลุงต๋วนบอกจากใจจริงว่ามันเป็นฝันร้ายที่ทุกคนไม่มีวันลืม....ต่อมาสิ่งที่ทุกคนในตำบลเชิงแสไม่ต้องการ และไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อ คืบวันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 นั้นได้เกิดเหตุการณ์พายุดีเปรสชันได้ถล่มคาบสมุทร สหิงพระ ซึ่งตำบลเชิงแสก็เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบ และบทเรียนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ยาอุพัดผ่านได้ทั้งความเสียหายและสภาพที่บอบช้ำของพื้นที่ใน

ชุมชน บ้านเรือนพังพินาศ ต้นไม้ล้มระเนระนาด การจราจรติดขัด ขาดการติดต่อสื่อสารจากภายนอกตัดขาดโดยสิ้นเชิง ลุงต๋วนเล่าว่าคืบนั้นพายุดังฟ้าพิโรธ โกรธแค้นมาก มีทั้งลมพายุ ฝนตกกระหน่ำมีขาดสาย มันน่ากลัวจนไร้คำบรรยาย รุงเข้าฟ้าสาบ ทุกคนตื่นมาพร้อมกับหยดน้ำตา เห็นบ้านเรือนพังเสียหาย ต้นไม้ล้มระเนระนาดอย่างไม่เป็นท่า น้ำท่วมขัง ในระยะแรกชาวบ้านก็ช่วยเหลือตัวเองกันตามกำลัง ต่อมาไม่นานนักภายในวันเดียวกันที่ชาวบ้านต้องหลั่งน้ำตา

โชคดีที่ตำบลเชิงแสได้ร่วมขับเคลื่อนงาน
สภาองค์กรชุมชน และเครือข่ายภาค
ประชาชนต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนมาโดย
ตลอดจึงทำให้มีเครือข่ายจากพื้นที่อื่นๆ
ที่ทราบข่าวเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านใน
เรื่องของการซ่อมแซมบ้าน ตัดต้นไม้ที่ล้ม
ขวางถนนเคลื่อนย้ายเพื่อเปิดการจราจร
บนท้องถนนให้ใช้งานได้เป็นปกติ ใช้เวลา
ไม่กี่วันสถานการณ์ในพื้นที่ก็ดีขึ้นตามลำดับ ใน
เหตุการณ์ครั้งนั้นชาวบ้านสามารถยิ้มได้ทั้งน้ำตาเพราะ

เห็นความร่วมมือ ของคนในชุมชนตนเอง และผู้มีจิตอาสามากมายเข้ามาช่วยเหลือ
ชาวบ้าน ในวันนั้นเรื่องอาหารการกินไม่ต้องพูดถึง ชาวบ้านต่างถืออาหารสดที่พอหาได้ในชุมชนตามธรรมชาติ
มาหุงต้มเพื่อยังชีพกันไปก่อนโดยไม่คำนึงถึงรสชาติแต่อย่างใด ในครั้งนั้นเกิดความขัดแย้ง ความเข้าใจผิดบ้าง
เพราะการช่วยเหลือของรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือไม่ทั่วถึง และไม่เป็นธรรม ไม่ตรงตามความต้องการของชุมชนบ้าง
ลุดตัวว่าอย่างนั้น แต่ในเหตุการณ์ที่เลวร้ายนั้น ยังมีสิ่งที่ดีเกิดขึ้นตามมาด้วย คือหลังจากเหตุการณ์ภัยพิบัติ
เกิดขึ้นแล้วนั้น ได้เกิดการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน มีผู้นำ ที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้น มีแกนนำชาวบ้านออกมา
เรียกร้องให้เกิดการประชุมกันบ่อยครั้งเพื่อเตรียมรับมือสถานการณ์ภัยพิบัติที่ทุกคนมีอาจรู้ได้ว่ามันจะเกิดขึ้น
ตอนไหน...ในวงแกนนำชุมชน ผู้มีจิตอาสาได้ลงความเห็นกันว่า นโยบายของรัฐที่เข้ามาในพื้นที่นั้นล้วนแต่เป็น
นโยบายที่ทำให้ ชุมชนอ่อนแอ ไม่รู้จักการพึ่งพาตนเอง ต้องรอแต่ความช่วยเหลือจากภาครัฐ ถึงจะลุกขึ้นยืนได้
ยามที่หกล้มไม่เป็นดังครั้งเหตุการณ์ที่ผ่านมาทั้งสองครั้งนั้น คือชาวบ้านได้แต่ รอ..รอ..แล้วก็รออีก

ต่อมาภายหลังเมื่อสถานการณ์ในพื้นที่กับเข้าสู่ภาวะปกติ ได้มีหน่วยงานและคณะทำงานของ สกว.
เข้ามาถอดบทเรียนเรื่องการรับมือกับภัยพิบัติที่ผ่านมา และทำงานขับเคลื่อนกระบวนการจัดการภัยพิบัติใน
พื้นที่ให้เป็นรูปธรรมอย่างเป็นได้ชัด
มากยิ่งขึ้น ได้รับความร่วมมือจาก
ชาวบ้านในชุมชนตำบลเชิงแส ทั้ง
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ท้องถิ่นอย่าง อบต.
หน่วยงานภาครัฐ ระดับตำบล ระดับ
อำเภอ เข้ามาให้ความร่วมมือจากเดิม
ที่เปรียบทุกคนเป็นไม้ก้านเดียว เมื่อ
รวมตัวมัดรวมกันก็เป็น
ไม้ซุง ที่มีความแข็งแรง
พร้อมจะรับมือกับสิ่ง
เลวร้ายที่จะเกิดขึ้นอีกหรือไม่ก็

ไม่มีใครสามารถบอกได้ ด้วยผลพวงจากการทำข้อมูลของชุมชนและข้อมูลบัญชีครัวเรือนในระยะที่ผ่านมาที่สนับสนุนและวิเคราะห์ ประเมินพื้นที่ด้วยข้อมูลจาก คณะทำงาน สกว. จึงสามารถสะท้อนให้เห็นทุนและศักยภาพของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด และเป็นข้อมูลที่ไม่มีใครกล้าปฏิเสธที่จะใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการทำงานแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้ตรงจุด แก้ปัญหาได้ตรงเป้าหมาย ลุงถ้วนเล่าไปด้วยรอยยิ้มอย่างมีความสุขไปด้วยว่าการที่โครงการประสานภาคีความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติสงขลา (สกว.) ได้เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนนั้นทำให้ลดปัญหาเรื่องความขัดแย้งในชุมชนได้ดี ชาวบ้านมีการทำงานเป็นทีม คิด ทำ และพัฒนาชุมชนร่วมกัน ครั้นเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนก็สามารถจัดการได้โดยเร็ว ซึ่งจากการทำงานในระยะที่ผ่านมาจะสังเกตได้ว่า จากการทำข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่ สกว. เข้ามามีส่วนร่วมกับพื้นที่เช่นเคย ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตัวเองได้ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น

เมื่อมีการทำงานเป็นทีมภายใต้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งในระดับตำบล เทศบาล ระดับอำเภอ จึงเป็นเหตุให้ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดิน จังหวัดสงขลา มีเฟื่องการทำงานร่วมกัน และทุกคนในชุมชนร่วมกันให้คำนิยาม และศัพท์ ที่ว่า “ตำบลโมเดล” หรือ “เชิงแสโมเดล” เป็นตำบลต้นแบบแห่งการจัดการด้วยความร่วมมือของทุกคน ทุกฝ่ายในพื้นที่...

เล่าเรื่องโดย : นายอัษฎา บุษบงค์ แกนนำภาคประชาชน

เรียบเรียงโดย : ว่าที่ร.ต.หญิงดารารัตน์ ชัยมนตรี

เรื่องเล่าจากคนบ่อแดง...

น้ำพร (นางลลิตา บุญช่วย) แกนนำภาคประชาชนเล่าว่า เมื่อ วันที่ 1พ.ย. พ.ศ.2553 พายุดีเปรสชันได้ถล่มคาบสมุทรมหานคร หลังจากพายุพัดผ่านได้ทั้งความเสียหายและสภาพที่บอบช้ำของพี่น้องในชุมชน บ้านเรือนพังพินาศ ต้นไม้ล้มระเนระนาด การจราจรติดขัด ขาดการติดต่อสื่อสารจากภายนอก ขาดหายโดยสิ้นเชิงชุมชนในตอนนั้น ต่างคนต่างก็คิดว่าจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน หรือนักการเมืองในพื้นที่ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ลืมคิดไปว่าบ้านผู้นำในชุมชนก็ได้รับความเสียหายเช่นกัน ครั้นจะรอรับความช่วยเหลือ

จากทางรัฐก็แสนจะลำบาก รอแล้ว รออีก ก็ได้แต่รอ... ไม่มีความคืบหน้า การช่วยเหลือไม่ทันทั่วทั้งกับความต้องการและความเดือดร้อนของชาวบ้าน

ตำบลบ่อแดงเป็นตำบลหนึ่งที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมหานคร และได้รับความเสียหายไม่น้อยกว่าตำบลอื่น จากการลงสำรวจหลังเกิดภัยพิบัติปรากฏว่ามีบ้านเรือนที่เสียหายแบ่งเป็นประเภทเล็กน้อยพอซ่อมแซมแล้วสามารถอยู่ได้ประมาณ 198 หลัง ประเภทเสียหายมากต้องใช้ระยะเวลาซ่อมหลายวัน และต้องใช้วัสดุก่อสร้างที่มีจำนวนมากประมาณ 265 หลัง ประเภทพังทั้งหลังต้องสร้างใหม่ จำนวน 8หลัง นอกจากนั้นยังมีสิ่งปลูกสร้างที่เป็นสาธารณะเช่นวัด โรงเรียน ศาลาในหมู่บ้านอีกจำนวนมาก

น้ำพรบอกว่าโชคดีที่สภาองค์กรชุมชนตำบลบ่อแดงได้จัดหาถุงยังชีพสำหรับช่วยเหลือสมาชิกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการเยียวยาระยะแรก หลังจากนั้นก็ได้ประสานงานไปยังเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลา และได้มีมติขอใช้วัดพิบูลตำบลบ่อแดงเป็นศูนย์ประสานงาน เพื่อช่วยเหลือพี่น้องที่เดือดร้อนในคาบสมุทรมหานคร ในส่วนของท้องถิ่นและหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องก็จะช่วยเหลือกันไปตามอำนาจหน้าที่ที่มีโดยไม่ได้สนใจที่จะมาทำงานร่วมกับสภาองค์กร ซึ่งจะเห็นได้ว่าการทำงานต่างคนต่างทำ จะมีพี่น้องเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สตูล ชุมพร ระนอง ยะลา นราธิวาส ปัตตานี และเครือข่ายจังหวัดสงขลาในอำเภอต่างๆได้มาช่วยซ่อมบ้านให้กับพี่น้องในชุมชนตำบลบ่อแดง และยังมีชุดทหารช่างจากกองทัพภาคใต้ประสานข้อมูลกับทางศูนย์ประสานงานให้มีการสร้างบ้านใหม่ ซ่อมแซมบ้านที่ชำรุดแก่ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจนสถานการณ์ความเดือดร้อนของพี่น้องชาวบ่อแดงลดน้อยลง ต่อมาใน วันที่ 22

กันยายน 2554 เมื่อเหตุการณ์เริ่ม คลี่คลาย

คณะทำงาน สกว. โครงการความร่วมมือฯ

จังหวัดสงขลาได้ลงพื้นที่เพื่อถอดบทเรียน

เรื่องการเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ตำบลบ่อแดง

หลังจากนั้น เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2554

ได้มีการประชุมพูดคุยเรื่องการแก้ปัญหาภัย

พิบัติ และเตรียมวิธีการรับมือกับภัยพิบัติที่

อาจจะเกิดขึ้นอีก ณ.หอประชุมโรงเรียนวัด

บ่อแดงโดยการพูดคุยของพี่น้องชาวบ่อแดงเตรียม

ความพร้อมชุมชนเพื่อรับมือภัยพิบัติ ร่วมกับท้องถิ่น ท้องที่ โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ่อแดง

กศน.ตำบลบ่อแดง และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเช่น ปศุสัตว์ เกษตร ประมง นอกจากนี้ ชุมชนพร้อมใจกัน

ทำข้อมูลครัวเรือน 100% มีการพูดถึงครัวกลาง แหล่งที่มาของงบประมาณในการจัดครัวกลาง อาสาสมัครที่

ต้องดูแลและช่วยเหลือในยามเกิดภัยพิบัติ น้าพร แกนนำภาคประชาชนเล่าว่า จากการสังเกตสถานการณ์เวที

พูดคุยของชาวบ้านในวันนั้นพบว่าชาวบ้านมีการตื่นตัว และให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมที่จะรับมือ

กับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ โดยการรวมตัว รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครช่วยเหลือผู้ประสบภัยใน

พื้นที่ และจัดตั้งกลุ่มกองทุนต่างๆ มากขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมแก่ชุมชน เพราะเหตุการณ์ที่ผ่านมา

ทำให้พี่น้องชาวบ่อแดงได้เห็นแล้วว่าไม่มีใครสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้นอกจากพวกเขา และเครือข่าย

ต่างๆ ที่เคยทำงานร่วมกับพื้นที่บ่อแดง และหน่วยงานภาครัฐจากภายนอกที่มาช่วยเยียวยาการซ่อมแซม

บ้านเรือนให้ และนอกจากการพูดคุยในครั้งแรกแล้ว ยังมีการเรียกน้องจากชาวบ่อแดงให้มีการเชิญประชุมอีก

บ่อย จากเดิมที่ชาวบ่อแดงมักคิดว่าเรื่องของส่วนรวมเป็นเรื่องของหน่วยงานภาครัฐ แต่เมื่อเหตุการณ์อันไม่

คาดคิดของใครหลายคนได้มาเยือนชาวบ่อแดง จึงทำให้ทุกคนเปลี่ยนความคิดใหม่ และร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม

สร้างสิ่งที่ดีงามแก่ชุมชนบ่อแดง จนน้าพรผู้ประสานงานภาคประชาชนในพื้นที่ต้อง เอ่ยพูดขอบคุณพายุ

ดีเปรสชันที่พัดผ่านเข้ามาในพื้นที่ และอีกหน่วยงานคณะหนึ่งที่ต้องขอบคุณเป็นยิ่งกว่าคือ คณะทำงาน สกว.

โครงการความร่วมมือ ที่มีบทบาทช่วยเหลือพื้นที่ และคอยอยู่ข้างพื้นที่ตำบลบ่อแดง คอยเป็นกาวประสานรอย

ร้าวความขัดแย้งในพื้นที่ ภายใต้จุดประสงค์หลักของ คณะทำงาน สกว.จังหวัดสงขลา คือโครงการความ

ร่วมมือฯ ที่ร่วมขับเคลื่อนงานในพื้นที่เรื่อยมา เช่น การทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น ตลอดจนถึงการทำงานเรื่อง

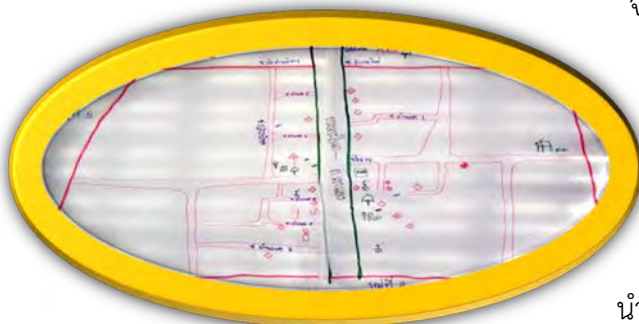
ภัยพิบัติที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อย่างจริงจังระหว่างท้องถิ่น ท้องถิ่น และภาคประชาชน

น้ำพรยังเล่าให้ฟังอีกว่าใน วันที่ 24 ตุลาคม 2554 ที่ผ่านมาสภาองค์กรชุมชนได้นัดแกนนำ เยาวชน แต่ละหมู่บ้านมาร่วมกันทำแผนที่ทำมือกำหนดจุดเสี่ยง จุดอพยพ และสำรวจที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน ตำบลบ่อแดง เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกับโครงการประสานภาคีความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติ

จังหวัดสงขลา ซึ่งจะมีเนื้อหาทางคือเกี่ยวกับ

กระบวนการจัดการปัญหาด้านภัยพิบัติในหลายพื้นที่

ซึ่งต่อมา วันที่ 6 พฤศจิกายน 2554 ชาวบ้านได้จัด เวทีประชุมกันอีกครั้ง เพื่อระดมความคิดและระดม ทุนในการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติระดับตำบล โดยได้

นำแนวคิดจากสมาคมสวัสดิการชุมชนจังหวัดสงขลา ใน

การร่วมทำบุญ ให้กับตัวเองปีละ 100 บาทเพื่อเป็นกองทุนภัยพิบัติที่สามารถช่วยเหลือ ชาวบ้านตำบลบ่อแดงได้ทันเวลา และทันเหตุการณ์ในยามที่เกิดสถานการณ์ฉุกเฉินขึ้นในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นกรณี ไต้กิติตาม ซึ่ง ผลที่ได้ คือ

1.ได้คณะกรรมการกองทุน 2.ได้แหล่งที่มาของเงินที่พร้อมจะสมทบเช่นจาก กองทุนสวัสดิการ ชุมชน สภาองค์กรชุมชน อสม.ในหมู่บ้าน กทบ. เครดิตยูเนียน ผู้สูงอายุและ วัดพิกุลร่วมสมทบทุนส่วนหนึ่ง จากผลสืบเนื่องของความร่วมมือที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลังจากเกิดภัยพิบัติ เหตุการณ์ใน วันที่ 10 เมษายน 2555 จึงเกิดขึ้นอีกครั้ง ซึ่งคณะทำงานสกว. โครงการประสานภาคีความร่วมมือการจัดการภัยพิบัติสงขลา ได้ลง พื้นที่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการร่วมมือกับท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแดง) ท้องที่ ชุมชน หน่วยงานภาคี พร้อมทั้งร่วมกันทำแผนในการขับเคลื่อนงานโครงการฯ ระยะ 6 เดือนแรก

จึงเป็นผลดีให้ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บ่อแดงได้มีคำสั่ง ในวันที่ 4 กรกฎาคม 2555แต่งตั้งคณะทำงานโครงการประสาน ความร่วมมือในการสร้างความรู้เหมาะสม ในระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติ ตำบลบ่อแดงขึ้น

หลังจากนั้นได้ร่วมกันทำแผนลงหมู่บ้าน

เพื่อทำความเข้าใจกับพี่น้องในชุมชนทุกหมู่บ้าน พร้อมสำรวจเครื่องเล่นไม้ วิทียูสือสาร รถและเส้นทาง สำหรับลำเลียงผู้ป่วย หญิงมีครรภ์ ผู้สูงอายุ บ้านที่แข็งแรง บ้านที่อ่อนแอ อาสาสมัคร อสม. มีการแบ่ง บทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือ ผู้ประสานงานหลักในหมู่บ้าน สัญญาณเตือนภัย จุติรวมพล ครึ่งกลางจากนั้น ได้มีชาวบ้านบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการลงพื้นที่หมู่บ้านรอบสองเพื่อเก็บตกส่วนที่ยังไม่ได้พูดกัน เช่นทำแผนที่ทำมือในรายละเอียดของบ้านผู้ป่วยเพิ่มเติม บ้านที่อ่อนแอ เป็นต้น

หลังจากที่เกิดความร่วมมือในพื้นที่ น้ำพรต้องขอขอบคุณคณะทำงานสกว. ได้นำวิทยุสื่อสารเครื่อง
 แดงมอบให้กับชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อม และทางพื้นที่ก็ได้มีเวทีพูดคุยกันตลอดโดยเฉพาะในเรื่องของกฎ
 กติกาการใช้เงินกองทุนภัยพิบัติ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่าง แล้วมานำเสนอในเวที มีการแสดงความ
 คิดเห็นกันมาก และมีมติให้กรรมการยกร่างกลับไปร่างมาใหม่กว่าจะประกาศใช้มีการนำเสนอร่างหลายครั้ง
 จนวันที่ 8 มีนาคม 2556 นายองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อแดงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการกองทุนภัย
 พิบัติตำบลบ่อแดงพร้อมทั้งระเบียบกองทุนการจัดการภัยพิบัติตำบลบ่อแดง พ.ศ. 2556 น้ำพร เล่าอย่าง
 ภาคภูมิใจว่า ผลที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ ที่เห็นได้ชัดคือ ความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ท้องที่ ชุมชน หน่วยงานภาคี
 ในการทำงานทุกเรื่องที่เป็นงาน และเป็นภารกิจ ของคนบ่อแดง ซึ่งหลักๆเกิดจากคนบ่อแดงประสบทุกข์ สุข
 ร่วมกันจึงหันหน้าเข้าหากันเพื่อช่วยเหลือกันในชุมชน เชื่อว่าแม้ภายภาคหน้า ภัยพิบัติจะใหญ่ขนาดไหนก็จะ
 ไม่ใหญ่เท่ากับพลังความร่วมมือของคนที่มีจิตอาสาในการปกป้องดูแลคนในชุมชนบ่อแดงร่วมกันเช่นการ
 เกิดกองทุนภัยพิบัติโดยคนในชุมชนบริหารจัดการกันเอง ซึ่งแม้แต่เจ้าอาวาสวัดพิบูลย์ยังให้ความสำคัญและร่วม
 สมทบทุนในครั้งนี้ด้วย....จึงเกิดคำพูดของคนในพื้นที่ว่า “ขอบคุณภัยพิบัติ พายุดีเปรสชัน ที่พัดผ่านตำบลบ่อ
 แแดง เป็นเหตุให้เกิดกลุ่มความร่วมมือ กองทุนต่างๆ ขึ้นในชุมชนบ่อแดง...

เล่าเรื่องโดย : นางลลิตา บุญช่วย ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลบ่อแดง

เรียบเรียงโดย: ว่าที่ร.ต.หญิงดรรรัตน์ ชัยมนตรี และ จันทนา เจริญวิริยะภาพ

มองการไกล...ด้วยระบบการจัดการน้ำ

ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน..?

“มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการ สร้างเศรษฐกิจพอเพียง สู้ความเข้มแข็งของชุมชน ”

วิสัยทัศน์..องค์การบริหารส่วนตำบลลำแดง

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากจากอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและกายภาพ นับวันความรุนแรงของภัยธรรมชาติจะเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ การเตรียมความพร้อมของผู้คนที่มิในอดีต จะมีเพียงแค่การเตรียมวัสดุเชื้อเพลิง ข้าวสาร อาหารแห้งที่จำเป็นหรือใช้เป็นประจำ อาหารสัตว์ คอกสัตว์ และการดกกิจกรรม หลีกเลี้ยง การจัดกิจกรรมทางสังคมเท่านั้น หากเกิดเหตุร้ายขึ้นมาก็สามารถให้ความช่วยเหลือกันได้ในหมู่เครือญาติ และสมาชิกในชุมชนเล็ก ๆ เท่านั้น แต่นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมาทุกคนเริ่มประจักษ์ว่า ขนาดของเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจะไม่สามารถแก้ไขโดยสมาชิกในชุมชนได้อีกต่อไป จำเป็นจะต้องสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือ ความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ การปรับปรุงสิ่งปลูกสร้าง การวางแผนชุมชน โดยเฉพาะการจัดทำเป็นแผนแม่บท “การจัดการน้ำแบบบูรณาการ” เพื่อให้สมประโยชน์ในทุกมิติของสังคมและลดความรุนแรงของภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เมื่อได้ฟังคำบอกเล่าจาก นายอุดม ทักษะ (ผู้สมัคร) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีอำนาจบริหารจัดการตำบลลำแดง และนอกจากอำนาจทางการเมืองแล้วท่านยังมีบทบาททางสังคมอีกมากมายตามศักยภาพในตัวตนของท่าน แนวคิดที่ว่า “การจัดการน้ำแบบบูรณาการ” นายอุดมเล่าว่ามันเกิดจากข้อมูลที่เป็นจริงอย่างเห็นได้ชัด เรื่องความเดือดร้อนของคนในชุมชนตำบลลำแดงเกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และการเกิดน้ำท่วมในฤดูฝน ซึ่งทั้งสองฤดูนั้นพื้นที่ตำบลลำแดงมักจะเจอเหตุการณ์ความไม่สมดุลทางธรรมชาติอยู่เรื่อยมา เมื่อชาวบ้านเป็นผู้ประสบกับปัญหาด้านภัยพิบัติด้วยตนเองทั้งภัยแล้ง อุทกภัยที่ชาวบ้านไม่ต้องการ “คลองหมอนนา” จึงเกิดขึ้นที่ลำแดง

เหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2548 : นายอุดม ได้พูดถึงคำพูดที่เคยได้ยินจากผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ ที่ต่างก็พูดตรงกันว่า น้ำท่วมลำแดงสูงที่สุดในรอบ 80 ปี ปัญหาใหญ่สุดของพื้นที่คือ ที่พักรั่ว ชาวไร่แดงเลี้ยงวัว 202 ครีวเรือนมีวัวรวมกัน 1,400 ตัว น้ำท่วมพื้นที่ 70 เปอร์เซ็นต์ องค์การบริหารส่วนตำบลลำแดงได้กำหนดให้ สมาชิก อบต. และ ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เป็นผู้ตัดสินใจในการจัดหาเต็นท์สำหรับเป็นที่พักสัตว์เลี้ยงและคนอาศัยชั่วคราว โดยองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ซึ่งครั้งนั้น “เรา” ใช้เต็นท์รวมกันทั้งสิ้น 46 หลัง

ส่วนพี่น้องหมู่ที่ 2 บางส่วนได้เคลื่อนย้ายมาอาศัยที่บริเวณวัดห้วยพุฒและศาลาที่พัก บริเวณหน้าที่ทำการ องค์การบริหารส่วนตำบลรางแดง

เมื่อผ่านเหตุการณ์ครั้งนั้น “ความร่วมมือ” เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญคือ การสื่อสาร ทั้งองค์การบริหาร ส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการในพื้นที่ต่างมีวิทยุสื่อสารสามารถประสานงานได้อย่างสะดวกรวดเร็ว มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำ สามารถช่วยเหลือพี่น้องได้เป็นอย่างดี ประชาชนมีความพึงพอใจในตัวผู้นำแม้ จะเกิดเหตุวิกฤติที่มีการแบ่งระดับเหตุการณ์ที่ให้ความช่วยเหลือ เช่น ที่หมู่ที่ 5 เกิดเรือนที่เก็บข้าวเปลือกพัง 1 หลัง พี่น้องหมู่ที่ 5 ก็สามารถช่วยกันได้โดยชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลรับหน้าที่งานเอกสาร การประสาน กับหน่วยงานภายนอก ก็สามารถดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

และในปี 53 วันที่ 1 พฤศจิกายน 2553 ที่ผ่านมานั้นนายอุดมแล้วว่า ในขณะที่อีกหลายพื้นที่ใน คาบสมุทร สหิงพระ ประสบเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาตินั้น แต่โชคดีที่ปี 53 ตำบลรางแดงเป็นพื้นที่ ที่ ได้รับผลกระทบระดับปานกลาง และเป็นเหตุการณ์ที่เราคนรางแดงสามารถเตรียมความพร้อมรับมือ เผชิญหน้า กับเหตุการณ์อุทกภัยได้อย่างเต็มที่โดยใช้ระบบการจัดการในพื้นที่เป็นหลักเพราะความเสียหายจากเหตุการณ์ พายุติเปรสชันมาเยือนก็คล้ายๆกันกับพื้นที่อื่น แต่ด้วยความร่วมมือของชุมชนจึงทำให้รางแดงสามารถผ่าน เหตุการณ์อันโหดร้ายที่ในรอบ 80 ปีที่ไม่เคยเกิด...

รางแดงมีระบบการเตือนภัย คือ ในพื้นที่รางแดง เป็นพื้นที่ ที่เมื่อมีท่วมขัง น้ำจะไม่หลากแรง แต่จะ ขึ้นมาเรื่อยๆ หากมีฝนตกหนัก โดย จะดูพื้นที่ ที่บ้านป่าขวางเป็นหลัก เพราะเป็นพื้นที่ต่ำสุด ต้องดูน้ำจาก พัทลุงก่อนจะปล่อยลงทะเลสาบ นายอุดมเล่าด้วยอารมณ์ครุ่นคิดว่า บ้านเรา (รางแดง) จะเรียกว่าทะเลหนุนซึ่ง ดูตามปริมาณน้ำในทะเลสาบสงขลาที่เข้ามาในคลองสทิงหม้อ ถ้าดูน้ำในนาจะเป็นการดูปริมาณน้ำฝน ไม่มีปี ไหนที่เก็บของไม่ทัน ที่นี้ท่วมสูงสุดปี 48 น้ำไม่เชี่ยว น้ำขึ้นจากทะเลสาบสงขลา คลอง น้ำทุ่ง ไหลมาชนกัน พอปี 48 มีท่วมบ้าง แต่ไม่หนัก คลองสทิงหม้อเป็นคลองสายหลัก ชาวบ้านจะสังเกตดูน้ำในคลอง ปี 48 มีรางแดงจะใช้เรือลากจูงรับส่งนักเรียน วัวชาวบ้านทั้งตำบลไปอยู่บนถนนทั้งหมด จุดอพยพหลัก คือ สะพานตา หวัง สะพานขมวน และที่ทำการ อบต.

หลังปี 48ได้มีการจัดงบประมาณมายกระดับสะพาน 2 แห่ง ปี 51 ยกกระดับสะพานตาหลัง ปี 53 สะพานขมวน ปี 50 และได้ถมที่ อบต.และซื้อที่บริเวณห้วยแห้ง (ปี 52) ไว้เป็นจุดอพยพ ชาวบ้านในยามเกิดภัย ต่างๆ ชาวบ้านจะช่วยขนย้ายทรัพย์สินในบ้านไว้บนแคร่ ที่ห่างจากระดับน้ำมาก และส่วนวัว ชาวบ้านจะช่วย สอดส่องดูแลพลัดเปลี่ยนกันเป็นยามเฝ้า การให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในความร่วมมือนั้นจะมีอาสาสมัครใน การทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือที่เป็น อบ.พร. 5 คน อส.สำรอง 30 คน ทีม OTOS 10 คน จิตอาสา 18 คน อสม.54 คน ชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งจะแบ่งเป็น 4 จุดตามกลุ่มบ้าน คือ หนองโด หมู่ 1 ขมวน หมู่ 2 รางแดง หมู่ 3,4, 5, 6 (ใช้หมู่ 3 เป็นจุดประสานงาน) บ้านป่าขวาง หมู่ 7 จุดประสานงานทุกกลุ่มจะอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน และ ที่ อบต.รางแดงเป็นกองอำนวยการ นอกจากนี้นายอุดมได้กล่าวต่อไปอีกว่า รางแดงมีการจัดการเรื่อง **ระบบการสื่อสารและเครื่องมือ** โดยจะใช้โทรศัพท์เป็นหลักในการสื่อสาร ส่วนเครื่องมือที่มีอยู่ใน อบต.รางแดง มีอยู่คือ เรือเล็ก (ไฟเบอร์) 5 ลำ วิทยุสื่อสาร 5 เครื่อง ซูชิฟ 9 ตัว รถจิตอาสา 17 คัน + พ่วงข้าง 1 คัน เลื่อยยนต์ 1 ตัวเมื่อประเมินความพร้อม ถ้าความรุนแรงประมาณ ปี 48และ ปี53 ก็ถือว่ารางแดงมีความพร้อมในการ รับมือภัยพิบัติที่จะขึ้นอีกหรือไม่นั้นก็อาจ ยังรู้ได้หากจะประเมินแล้วก็คนต้องยกนิ้วให้พี่น้องชาวรางแดง 100 เปอร์เซ็นต์ ก้าวได้ แต่สิ่งที่ผิดพลาดในตอนนี้คือเมื่อไม่มีเหตุการณ์ ก็ไม่มีการซักซ้อมเตรียมการแต่อย่างใดนายอุดมยังกล่าวชมการปรับตัวของชาวบ้าน เช่น การถมที่ให้สูงขึ้น การสร้างบ้านยกพื้นให้สูงขึ้น การ

รวมกลุ่มของผู้มีจิตอาสาเพื่อการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่มีใครสามารถรู้ล่วงหน้าได้เลยว่าอะไรจะเกิดขึ้นบ้างในอนาคต

ในการพูดคุยกับนายอุดม นั้น ได้พูดถึงอาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่คือการทำนา ชาวบ้านจะยึดหลักการทำนาปีละ 2 ครั้ง ซึ่งครั้งที่ 2 ได้ผลดีกว่านาปี ดังนั้นระบบน้ำให้พื้นที่ยอมเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นที่แน่นอนซึ่งเมื่อพูดถึงเรื่องภัยแล้งที่เกิดขึ้นในชุมชน นายอุดมบอกว่า นับว่าร้ายแรงที่สุดคือ ปี 50 ที่ผ่านมามีชาวบ้านรำแดง ต้องไปหาน้ำที่บ่อชะแล้ มาใช้ในการอุปโภค และบริโภค มีการเข้าคิว เพราะที่รำแดงมีสระน้ำ แต่แห้งขอด นอกจากที่บ่อชะแล้ แล้วชาวบ้านตำบลรำแดงจะไปอาบน้ำ กันที่เนิน (ริมถนนทางหลวง เช่น หนองหอย) ปัจจุบันมีการพัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ มีการแก้ปัญหาหาน้ำทำอุดมสมบูรณ์ ระบบการจัดการน้ำ ต.รำแดง มีการขุดลอกสระทุกปี ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่ หมู่ 7 มี 3 ลูก หมู่ 1 มี 3 ลูก หมู่ 2 มี 3 ลูก หมู่ 6 มี 1 ลูก (ใช้ร่วมกันระหว่างหมู่ 3 กับหมู่ 6) หมู่ 4 มี 1 ลูก ทั้งหมดเป็นสระน้ำที่เก่าแก่ ที่ขุดมานานแล้ว หน้าแล้งน้ำในสระจะแห้ง น้ำเป็นตม คลายดินโคลน ซึ่งบริเวณรอบสระน้ำจะเป็นที่พบปะของคนสมัยก่อน (แหล่งวัฒนธรรม) ในช่วงนั้นยังไม่มีประปาหมู่บ้าน น้ำฝนรองใส่ตุ่ม ส่วนในวัดจะมีบ่อน้ำไว้ใช้ อุปโภค และบริโภค (แบบของคุชูด)

ต่อมาเมื่อมีการเจาะบ่อบาดาล ลักษณะเป็นบ่อโยก แต่คุณภาพน้ำไม่ดีน้ำเป็นสนิม ต้องรองน้ำใส่ตุ่มไว้ แล้วปล่อยให้ล้นตะกอน ก่อนใช้ดื่ม บ่อน้ำบาดาล หมู่ 3 รวมหุ้นกัน ทำ 3 จุด ใช้ได้ 50 ครอบครัวเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การใช้ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ซึ่งดึงน้ำจากบ่อบาดาล และการใช้น้ำในการบริโภคนั้น ชาวบ้านจะใช้น้ำขวดที่ซื้อมาจากภายนอก ซึ่งเมื่อก่อนจะเติมน้ำฝนเป็นหลัก จำนวนคนในบ้านจะเป็นตัวกำหนดปริมาณโอ่งในต่อนแรกหลังคาจาก มีรางรองน้ำฝน การเปลี่ยนแปลงอาชีพออกไปทำงานข้างนอกไม่มีเวลารองน้ำ บางบ้านหลังคาสกปรก เป็นฝุ่น บางคนก็คิดว่าน้ำขวดสะอาดกว่าน้ำฝน

และการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรนั้น จะใช้น้ำฝนเป็นหลัก ในการทำนาปีการทำสวนไร่นาในการปลูกพืชมีน้อย ในสวนจะมีการขุดบ่อ ร่องน้ำ (คู) ไร่ มีบ้างที่ชาวบ้านอพยพไปอยู่ที่อื่น และมีบ้างที่ขยายครอบครัวไปอยู่ที่อื่น แต่ไม่ได้เป็นเพราะทำนาไม่ได้ ระบบชลประทาน ไม่มี เมื่อ 2 – 3 ปีที่แล้วมีการสูบน้ำจากคลองสทิงหม้อมาทำนา และการเกษตร โดยส่วนใหญ่จะทำนา กันปีละ 2 ครั้ง เพราะคลองมีเพิ่มมากขึ้น เช่นคลองสายยู (ขุด เมื่อปี 26 ปรับปรุงใหม่ เมื่อปี 51) พื้นที่ทำนา 2 ครั้ง มี 20 เปอร์เซ็นต์ ปัญหาคลองสายยูเป็นคลองที่เชื่อมกันหลายตำบล การบริหารจัดการ/การดูแลทำได้ยาก นาของชาวบ้านในบางพื้นที่อยู่ไกลจากคลองสายยู นอกจากนี้ก็มีปัญหาน้ำท่วมขังเป็นช่วงๆ (เนื่องจากมีการเปลี่ยนพื้นที่ไปสวน ถนน) คลองชิงโค (ขุดเมื่อปี 26 ปรับปรุงใหม่ก่อนคลองสายยู ปี 50) ผ่านรำแดง ตั้ง 2 หมู่ มีการแก้ไขปัญหามาโดยการทำหมอนคลอง มีการทำแผนกันทุกปี มีการสูบน้ำจากคลองสทิงหม้อไปลงคลองสายยู ตำบลอื่นๆ ได้ใช้ประโยชน์ แต่ อบต.รำแดงเป็นผู้ลงทุนค่าน้ำมัน โดยที่ อบต.อื่นๆ ไม่ลงทุนร่วมด้วย อีกทั้งชาวบ้านในรำแดงก็ไม่สามารถใช้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ในช่วงระหว่างนี้ทางโครงการ สกว. เข้ามาพูดคุยเรื่องการเตรียมรับมือกับภัยพิบัติ ซึ่งตัวนายอุดม และทีมงานในตำบลได้คุ้นเคยกับทีมงานที่อยู่แล้ว ผ่านการทำงานร่วมกันมาในเรื่องการทำบัญชีครัวเรือน และช่วงหนึ่งของการทำงานมีการพูดถึงเรื่องการจัดการน้ำของตำบลทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้ง และครั้งหนึ่งนายอุดม ก็พูดคุยผ่านเรื่องการใช้ภูมิปัญญาการทำหมอนนาเป็นระบบหนึ่งในการจัดการน้ำของตำบล เริ่มมีการพูดคุยในตำบล หาข้อมูล แนวทางที่เป็นไปได้ ใช้เวลานานเกือบปีในการศึกษาข้อมูล เตรียมชาวบ้าน ทำความเข้าใจ ใช้เครื่องมือ แผนที่ GIS ประกอบฉายภาพทำความเข้าใจร่วมกัน เอชาวบ้านเห็นภาพถ่ายที่ได้ความรู้จาก สกว. ไปทำในพื้นที่ ผ่านพื้นที่ของใครบ้าง ติดขัดอยู่ที่ใคร ชาวบ้านก็ช่วยกันพูดคุย

เมื่อเอ่ยถึง..หมอนนาตามแนวคิดของนายอุดมที่ว่า เป็น แนวดินสาธารณะ หัวหรือปลายดินของเกษตรกรแต่ละรายชนกัน เป็นพื้นที่ดอน โคก เมื่อก่อนจะเป็นที่เลี้ยงวัว เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ หมอนนาที่กว้างสุดประมาณ 20 เมตร ยาวมาก เป็นทางสัญจร เป็นที่ซึ่งรัฐกันไว้ ใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ และมีความหมายโดยนัย ว่าหมอนนา หมายถึง เขตรอยต่อกรรมสิทธิ์ ที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ มีขนาดกว้างกว่าคันนา(หัวนา) โดยหมอนนาจะเป็นไปในลักษณะทางขวาง(ทิศเหนือ-ทิศใต้)

ใช้สำหรับเป็นที่พัก พักเหนื่อย สำหรับคนและสัตว์เลี้ยงในฤดูทำนายนายอุดมบอกว่า การจัดการระบบการจัดการน้ำโดยใช้คลองหมอนนาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาด้านภัยพิบัติ ทั้งภัยแล้ง และอุทกภัยแต่ก่อนที่จะเกิด คลองหมอนนาขึ้นมาได้นั้นทาง อบต.รำแดงได้มีการจัดทำประชาคมในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน การพูดคุยอยู่ในมิติ ชาติแคว้นน้ำเพื่อการเกษตร ระบบการระบายน้ำไม่ได้ ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง การสร้างคลองเพิ่ม เพื่อนำน้ำไปใช้ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ข้อเสนอในการจัดการน้ำมี เป้าหมาย แก้ปัญหาน้ำแล้ง ระบายน้ำท่วมขังได้ การเข้าถึงที่นา (ไม่มีถนนเข้านา) การพัฒนาให้เป็นพื้นที่ การเชื่อมโยงกับคลองอาทิตย คลองสายยู ความมั่นคงทางอาหาร ผลพวงที่ตามมา คือ มูลค่าที่ดินเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่า ไม่มีใครคัดค้าน ทุกคนเห็นด้วยกับการทำหมอน คลองนายอุดมใช้การประสานงาน โดยการใช้แปลน ข้อมูล เชิญผู้รู้ในพื้นที่ออกเดินสำรวจ เขียนแผนที่ (ทำมือ) มีชื่อเจ้าของนา และเชิญเจ้าของนามาคู และในเวทีพูดคุยในครั้งนั้น มีชาวบ้านที่จะมาค้านเพียงคนเดียว แต่ก็ได้มีการอธิบายถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหามาอย่างชัดเจน การคัดค้านจึงไม่เป็นผล พื้นที่ คลองกว้าง 8 เมตร ลึก 1.4 เมตร ถนนข้างละ 3.5 เมตรต่อมาได้เชิญกลุ่มชาวบ้านมาร่วมกันออกแบบให้ได้ทั้ง ถนนและคลอง เป็นความต้องการร่วมกัน จำนวนเจ้าของที่ดิน ที่มีพื้นที่ติดคลองหมอนนา มีทั้งหมด 52 ราย ซึ่งถือเป็นผู้ที่เสียสละอย่างยิ่ง (ต้องเสียสละที่ดินบางส่วนเพื่อส่วนรวม) นายอุดมกล่าวอย่างตื้นตันว่าจากความร่วมมือของชาวบ้านทำให้ใช้เวลาทั้งหมดไม่เกิน 3 เดือน (ทั้งคิด คู ทำแผน)นับว่าเป็นความร่วมมือของคนใน

ชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่ง อบต.รำแดงได้มีหน่วยงาน สนับสนุน คือ กรมทรัพยากรน้ำ ภาค 8 มาร่วม ออกแบบแปลน และสนับสนุนงบประมาณ 2 ปี ปี 55 มีความยาว 290 เมตร ใช้งบประมาณ 9.9 แสน และใน ปี 56มีความยาว 877 เมตร ใช้งบประมาณ 1.86 ล้าน ออกแบบต่อจนเสร็จโครงการประมาณ 18 ล้านจึงจะแล้วเสร็จ ปัจจุบันยังไม่ได้เชื่อมต่อกับคลองอาทิตย คลองสายยู น้ำที่ขังในคลองจะเป็นน้ำฝน

แต่หากสภาพการณ์มีงบประมาณเพิ่มเติมคาดว่าจะการชุดคลองหมอนนาเพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติด้านต่างๆ แต่เมื่อพูดถึงประโยชน์ชาวไร่แดงต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า มันคุ้มทุนสร้างมากมายหากเปรียบเทียบกับดินที่สละเพื่อสาธารณะเช่น การมีทางสัญจรทำให้เกิดความสะดวกสบายในการขนข้าวเปลือก และพืชผลทางการเกษตร การวิ่งรถไถนาบนคันนาที่ตอนนี้มีความกว้างเหมือนถนนสายหนึ่ง การดึงน้ำไปใช้การทำได้ทั้ง 52 ราย และชาวบ้านที่มีพื้นที่ใกล้เคียง การขยายไฟฟ้าบนถนนสายคลองหมอนนา ซึ่งในเวลานี้มีชาวบ้านไปสร้างที่อยู่อาศัยบ้างแล้ว การลดต้นทุนในการดึงน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตรเป็นต้น นายอุดมเล่าให้ฟังด้วยความภูมิใจอย่างยิ่งกับความสำเร็จที่เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของชุมชน ว่าเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสำเร็จคือ 1. ความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน 2. ชาวบ้านร่วมใจกันเวนที่ดินไว้เป็นหมอนนา ตามที่บรรพบุรุษได้สร้างแนวทางไว้ให้แต่ต้น 3. การมีระบบการจัดทำข้อมูลการใช้แผนที่GIS ทำให้ อบต.ไร่แดง มีข้อเสนอที่น่าเชื่อถือและเรียกความเชื่อมั่นจากชาวบ้านตำบลไร่แดงที่จะแก้ปัญหาในพื้นที่ได้ ด้วยแนวคิดอันกว้างไกลของ นายอุดม ทักษะ นายองค์การบริหารส่วนตำบลไร่แดง จากความสามารถจนสร้างความไว้วางใจแก่สังคม ทำให้มีหน่วยงานสนับสนุนงบประมาณและหน่วยงานต่างๆ ปรับตัวตามความต้องการของชุมชน (มีความยืดหยุ่น)จากประเด็นความร่วมมือของท้องถิ่นและชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งของท้องถิ่น ชุมชนสามารถ แก้ปัญหาของพื้นที่โดยใช้ความคิดที่มาจากข้างในพื้นที่ ไม่มีการลอกเลียนมาจากที่ใดเพราะไร่แดงใช้ทุน และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

ในขณะนี้ ตำบลไร่แดง ชุมชนบ้านป่าขวาง ไม่ต้องตกอยู่ในภาวะกังวล เรื่องภัยทางธรรมชาติ ทั้งภัยแล้ง และน้ำท่วมแล้ว นอกจากระบบการจัดการน้ำแล้ว ชุมชนไร่แดงได้กำหนดแนวทางการทำผังการจัดการน้ำการเชื่อมโยงสายคลองอาทิตย คลองสายยู (โครงข่ายน้ำ)การสร้างพื้นที่ความมั่นคงทางอาหาร เช่น ส่งเสริมการปลูกผักและผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในการส่งน้ำให้ทั่วถึงทุกแปลงที่ดินที่ต้องการใช้ประโยชน์ของน้ำในเรื่องต่างๆ...

เล่าเรื่องโดย : นายอุดม ทักษะ

เรียบเรียงโดย : ว่าที่ร.ต.หญิงดารารัตน์ ชัยมนตรี

จินนา เจริญวิริยะภาพ

เรื่องเล่าจาก.....บ้านขาว

เดิมตำบลบ้านขาวเป็นส่วนหนึ่งของตำบลตะเครียะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ด้วยความที่มีพื้นที่กว้างยากแก่ติดต่อสื่อสารและการปกครอง สถาปตำบลตะเครียะจึงตกลงกันในที่ประชุมแบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ตำบล และตั้งเป็นตำบลบ้านขาว" ขึ้นมาเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕ ปัจจุบันตำบลบ้านขาว มี ๖ หมู่บ้าน ชื่อตำบลบ้านขาว ก็มาจากชื่อของหมู่บ้านที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่หนาแน่นและตั้งอยู่จุดกึ่งกลางของตำบล คือ บ้านขาว

ตำบลบ้านขาวตั้งอยู่บนคาบสมุทรสทิงพระ อยู่ห่างจากอำเภอรโนด ๑๗ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดสงขลา ๑๐๘ กิโลเมตร มีประชากร ๑,๔๖๒ คน ครัวเรือน จำนวน ๔,๖๑๘ คน

(<http://www.bankhaw.go.th/content/history.php>) ส่วนใหญ่คนที่นี่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูผัก พริก พืชผักสวนครัว การทำไร่นาสวนผสม ปลูกลำไย น้ำมัน และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย มีการทำประมง หาปลาในทะเลสาบ ยกยอในป่าพรุ การทำนานิยมจ้างรถไถนา และรถเกี่ยวข้าว มีศูนย์วิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ ลดการใช้ปุ๋ยเคมี มีกลุ่มอาชีพที่แปรรูปผลิตผลจากการเกษตร เช่น กลุ่มปลาตุ๋น ได้รับรางวัล ๓ ดาว, กลุ่มผลิตเครื่องแกง มีการรวมกลุ่มอาชีพด้านการเกษตร เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเลี้ยงแพะ กลุ่มเลี้ยงควาย กลุ่มเลี้ยงวัว เป็นต้น (ข้อมูลทุนชุมชนตำบลบ้านขาว, ๒๕๕๓.น.๑๕)

ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา ไร่นาสวนผสม บ้านเรือนตั้งอยู่ในชุมชน มีพื้นที่ที่เป็นป่าพรุเกือบทุกหมู่บ้าน บ้านหัวป่า ๑๓,๒,๖ ติดทะเลสาบสงขลา หมู่ ๓,๔ ติดทะเลน้อย เป็นแหล่งอาหารและทรัพยากรน้ำที่สำคัญ สภาพบ้านเป็นสัดส่วน ไม่แออัด บริเวณรอบบ้านสะอาด มีการทำเกษตรพืชผักสวนครัวรอบๆ บ้าน ถนนคอนกรีตเป็นบางส่วน บางส่วนเป็นถนนดิน มีหลุมบ่อและมีน้ำขัง มีมูลสัตว์ มีสวนปาล์ม แปลงหญ้าสำหรับเลี้ยงโค กระบืออยู่ข้างบ้าน มีสัตว์เลี้ยงได้แก่ โค กระบือ เป็ด ไก่ แพะ สุนัข มีคอกวัว/ควาย อยู่ข้างบ้าน (อ้างแล้ว,น.๑๒)

จากสภาพบริบทของพื้นที่ตำบลบ้านขาวที่มีพื้นที่ติดทะเลสองด้านคือทะเลสาบและทะเลน้อย จากพื้นที่ ๖ หมู่บ้านมีอาณาเขตหมู่บ้านที่ติดทะเล ๕ หมู่บ้าน บ้านขาว จึงเป็นที่รองรับน้ำจากพายุและทะเลสาบที่นี่จะมีน้ำท่วมทุกปี โดยเฉพาะในปี ๔๘ น้ำท่วมหนักมากนำความเสียหายมาสู่ชาวบ้านบ้านขาวเป็นอย่างมากโดยเฉพาะเรื่องการทำนา ทั้งแปลงผัก นาข้าว ควายที่อยู่ในป่าพรุทะเลน้อยไม่มีที่อยู่ไม่มีอาหารกิน ทำให้สัตว์เลี้ยงตายจำนวนมาก นำความเสียหายมาสู่พี่น้องบ้านขาวอย่างมาก แต่หากว่าจากสภาพน้ำท่วมธรรมดาที่ท่วมขังปกติ ชาวบ้านจะรับมือได้มีการเตรียมอาหารสัตว์ คอกที่อยู่ที่มีมือในช่วงสั้น ๆ ได้ หากท่วมขังยาวนานชาวบ้านมักประสบกับความเสียหายเพราะชาวบ้านไม่มีความพร้อมในการเตรียมการรองรับในระยะยาวได้ (สองถึงสามเดือน) ในปี ๔๘ อบต.เองก็ไม่สามารถรับมือได้ทั้งที่มีการเตรียมการไว้แล้ว คือเรื่องอาหารสัตว์ และที่อยู่ แต่เนื่องจากน้ำท่วมสูงมากกว่าที่คิดไว้ ส่วนในเรื่องระดับครัวเรือนชาวบ้านสามารถเตรียมการได้เพราะจะมีน้ำท่วมทุกปี ชาวบ้านจะเตรียมอาหาร สำหรับคนและสัตว์เลี้ยงที่อยู่รอบ ๆ บ้าน

ในเรื่องการประกอบอาชีพ ก็จะพึ่งข้าว ดูข้าวจากทีวี เพื่อนำมาตัดสินใจในการเพาะปลูก นาข้าวซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ถ้าหากน้ำท่วมนาน น้ำทะเลหนุนน้ำเค็มเข้านาข้าว ก็จะนำความเสียหายอย่างหนัก สิ่งที่ชาวบ้านทำได้หากน้ำท่วมไม่มาก คือการใช้เครื่องสูบน้ำ ชักน้ำออกจากนาเท่านั้น หรือการรอจังหวะที่

เหมาะสมในการหว่านข้าว บางคนต้องหว่านหลายรอบในช่วงฤดูฝน เพราะน้ำท่วมทำให้เมล็ดพันธุ์เสียหายเสีย ต้นทุนในการผลิตสูงโดยเฉพาะค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวซึ่งคนที่ทำนาหลายๆไร่ต้องจ่ายค่าเมล็ดพันธุ์ครั้งละเป็นหมื่น ๆ บาท นอกจากนี้สิ่งที่ชาวบ้านใช้เป็นตัวช่วยคือการดูข่าวพยากรณ์อากาศ และการประกาศจากหอระฆังของ ตำบลในเรื่องลม ฟ้า อากาศ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ

นอกจากนี้ความเสี่ยงภัยอีกเรื่องที่บ้านชาวพบ คือ เสี่ยงเรื่องวาตะภัย ในปี ๕๓ ที่มีพายุดีเปรสชันพัด ผ่านคาบสมุทรสทิงพระ บ้านชาวประสบภัยเช่นกัน ซึ่งนำความเสียหายให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะ ชาวบ้าน ชุมชนประเพณีสถานการณ์ผิดพลาด ถึงแม้ฟังข่าวแต่ประเมินว่าไม่น่าจะรุนแรงเท่าที่พบ

จากปรากฏการณ์ที่พบโดยส่วนใหญ่ในการแก้ปัญหา คือชาวบ้านจะช่วยเหลือกันเองระหว่างญาติ เพื่อนบ้านและการช่วยเหลือของ อบต.และหน่วยงานรัฐเป็นลำดับต่อมา

ประมาณปี ๕๒ บ้านชาวได้ร่วมกับเครือข่าย พศส. 23 เกล็ด กับ อบต.ท่าข้าม (โครงการการพัฒนา ศูนย์เรียนรู้การจัดการสุขภาวะชุมชนตำบลท่าข้ามและขยายผลสู่เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) และ บ้านชาวก็ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วย ประมาณเดือนกันยายนได้มีการทำเรื่องนโยบายสาธารณะที่ โรงแรมเจบี หาดใหญ่ ในการพัฒนานโยบายสาธารณะ มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ และ หลังจากการประกาศปณิญา หาดใหญ่ โครงการ พศส. 23 เกล็ด ก็ได้มีการผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อน ประเด็นนโยบายสาธารณะในพื้นที่ บ้านชาวก็เริ่มดำเนินการงานภัยพิบัติในพื้นที่ ประจวบเหมาะกับ ณ ขณะนั้นได้มี โครงการเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติจากธรรมชาติในพื้นที่ภาคใต้ โดยนายโกเมศร์ ทองบุญชู ผู้ ประสานงาน โครงการดังกล่าวเป็นองค์กรภาคประชาชนที่รวมตัวกันตั้งแต่เกิดสึนามิ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีจิต อาสาทั้งคนที่ประสบภัยและไม่ได้ประสบภัย ที่ได้วางแผนการทำงานร่วมกันเพื่อที่จะลงไปทำการช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยในขณะนั้น จากกลุ่มเล็กๆ ก็เริ่มขยายใหญ่ขึ้น และจากการช่วยเหลือกันในกลุ่มเล็กๆ ก็ทำให้ สามารถขยายการช่วยเหลือไปในกลุ่มที่ใหญ่ขึ้น โดยมีแนวคิดในการทำงานที่เรียกว่า ทฤษฎีดอกไม้บาน ดอกไม้หุบ หรือการนำชาวบ้านเข้ามาล้อมการทำงานของท้องถิ่น”

โครงการเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติจากธรรมชาติในพื้นที่ภาคใต้ มีวิธีการทำงานของโครงการ คือ การสร้างให้มีอาสาสมัครในการจัดการเรื่องภัยพิบัติในระดับตำบล ตำบลบ้านชาวก็ได้เข้าร่วมโครงการในระยะ นี้ประกอบกับการร่วมงานกับ พศส. 23 เกล็ดด้วย การร่วมงานกับโครงการได้มีการอบรมอาสาสมัคร ชุมมำ เร็ว อาสาสมัครทั่วไป อาสาสมัครอาสาสมัครชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็ว เป็นชุดอาสาสมัครที่ผ่านการอบรม การฝึกซ้อมการเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติ ประกอบด้วยอาสาสมัคร อปพร. จำนวน 19 คน มีหน้าที่ในการช่วยเหลือปฏิบัติการที่รวดเร็ว กำหนดวางแผนการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่และนอกพื้นที่ ยามฉุกเฉินและการร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่นการฝึกซ้อม การอบรมให้กับแกนนำอื่น ๆ สำหรับที่ บ้านชาวอาสาสมัครชุดมำเร็วได้ฝึกอบรมให้กับเยาวชนจำนวนประมาณ 60 คน เพื่อให้ช่วยเหลือตนเองและ การช่วยเหลือคนรอบข้างยามเกิดภัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กที่เรียนในโรงเรียนตำบลบ้านชาว การฝึกอบรม ให้กับ อสม. เพื่อเพิ่มความรู้ด้านการช่วยเหลือยามเกิดเหตุและ อสม.จะต้องช่วยเหลือตัวเองได้

จากการทำงานด้านอาสาสมัครมาในการเตรียมรับมือกับภัยพิบัติทำให้มีต้นทุนเรื่องคนจิตอาสา ดังนั้น เมื่อ สกว. โดยโครงการวิจัยลงมาก็มีส่วนช่วยในการจัดระบบกลไกการทำงานของตำบลให้เป็นระบบขึ้น เช่น มี คณะทำงานที่ชัดเจน มีหลักในการประสานงานและดึงเอาทุกภาคส่วนในตำบลมาเป็นคณะทำงาน ตั้งแต่ โรงเรียน กศน. รพสต. วัด ท้องถิ่น ท้องที่ เป็นต้น

“กระบวนการทำงานของ สกว. ไปช่วยหนุนเสริมในเรื่องการทำกระบวนการในพื้นที่ การจัดเวที ประชุม การทำงานข้อมูลที่ชาวบ้านคนในตำบลเป็นคนทำ คนใช้ข้อมูลเอง และที่สำคัญในการะบวนการ ทำงานกับสกว. นั้นจะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ทุกครั้งต้องผ่านกระบวนการในการพูดคุย เปิดรับ ความเห็นทุกฝ่าย คนในพื้นที่จึงได้รับความเห็นของคนในพื้นที่กันเอง ได้ความรู้ในการทำงาน ”

(ปลัดอุทัย คงหนู)

นอกจากนี้ทาง อบต. ได้แนวคิดมาต่อยอดงานของ อบต. ในการเตรียมรับมือกับภัยพิบัติ โดยเฉพาะการ ตั้งงบประมาณในการจัดซื้อ อุปกรณ์ เช่น เรือท้องแบน หรือของใช้ที่จำเป็นที่ได้จากเวทีประชุม

สิ่งที่เกิดขึ้นกับตำบลบ้านขาวหลังจากที่เรามีเวทีการจัดประชุมกันบ่อย ๆ คือการร่วมอบรม อาสาสมัครทำให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวเรื่องการจัดการภัยพิบัติ มีการให้ความรู้ประชาสัมพันธ์ การดูแลตัวเอง ในยามที่เกิดภัย และมีคนที่อาสามาช่วยงานมากขึ้นถ้าหากนับสมาชิกที่ผ่านการอบรมจากอาสาสมัคร ณ ขณะนี้มีมากกว่า 200 คน ที่ผ่านการอบรมกับทีมอาสาสมัครแล้ว และปัจจุบันกำลังเคลื่อนเรื่องการจัดตั้ง ศูนย์ภัยพิบัติระดับตำบลและระดับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการหนุนของ สสส. และที่สำคัญหน่วยงาน เช่น รพสต. โรงเรียน วัด ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ รวมถึงการประสานความร่วมมือทั้ง อบต. ท้องที่ ท้องถิ่น สามารถทำงานร่วมกันได้ หน่วยงานที่มีในตำบล จากวงการประชุมทุกครั้งจะต้องมีสัดส่วนเหล่านี้มานั่งคุย ร่วมกัน

ดังนั้นการจัดการภัยพิบัติเป็นเรื่องของทุกคน ทุกภาคส่วนใน อบต. และจะเคลื่อนจะเริ่มต้นอย่างไร นั้นให้ดูที่ต้นทุนของพื้นที่ของเราและที่สำคัญที่สุด คือการตระหนักร่วมกันและการมีส่วนร่วมในการทำงาน ร่วมกัน

เล่าเรื่อง ปลัดอุทัย คงหนู

เรียบเรียง จันทนา เจริญวิริยะภาพ

เล่าเรื่องจากประสบการณ์...ภัยพิบัติที่ชะแล้

ภัยพิบัติ : การเตรียมความพร้อมของชุมชนชะแล้

สถานการณ์ความรุนแรงของภัยธรรมชาตินั้นวันจะทวีความรุนแรง ทั้งความถี่ของการเกิด ความเสียหายที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งหลังจากเกิดภัยธรรมชาติ ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนทั่วไปต้องให้ความสนใจ ชักซ้อม แกไขป้องกันอย่างต่อเนื่องแม้ว่าปัจจุบันมีเทคโนโลยีหลายอย่างที่สามารถจะสื่อสารแจ้งเตือนล่วงหน้า ได้ แต่ทำได้ในเวลากระชั้นชิด ยิ่งหากคนไม่ให้ความสำคัญ และตระหนักถึงอันตรายด้วยแล้ว จะนำมาซึ่งความสูญเสียที่รุนแรงตามไปด้วย

บทเรียนและประสบการณ์ของชุมชน

ทั้งวันของวันที่ 1 พ.ย. 2553 ฝนตกลงมาอย่างต่อเนื่อง กระแสข่าวว่าจะมีพายุเข้ามาทางอ่าวไทย เข้าบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจังหวัดสงขลา ยังไม่เป็นที่แน่ใจ หลายคนในชุมชนพยายามติดตามข่าว จากหน้าจอโทรทัศน์ผ่านการรายงานข่าว ชาวตันซัวโงมและตัวหนังสือวิ่งหน้าจอ แต่ความรู้สึกของทุกคน (เท่าที่รับรู้ความรู้สึกร่วมในขณะนั้น) ยังไม่มีกังวลมากนัก เพราะคิดว่าคงไม่เกิดขึ้นกับบ้านเรา ตลอดช่วงบ่าย ถึงเย็นฝนตกหนักเพิ่มขึ้น บรรดาสมาชิกสภาเทศบาลตำบลชะแล้ เขตที่ 2 วนเวียนหน้าสำนักกรรมอนุญาตตำบลชะแล้ เพราะมีศาลาเล็กๆอยู่ฝั่งตรงกันข้ามหน้า สำนักฯ ไว้สำหรับนั่งคุยปรึกษาหารือ หลายคนรู้สึก กังวล กระแสข่าว (ผมโทรสอบถาม คุณพงษ์สิทธิ์ หล้า สุป.ผอ.กองสาธารณสุขเทศบาลเมืองสิงหนคร) ถึง ทิศทางการเคลื่อนตัวของพายุว่าจะเข้าบริเวณไหนกัน แน่ระหว่างนครศรีฯและสงขลา เชื่อว่าหลายคนคง ภาวนาอย่าให้เข้ามาในสงขลา

เวลา 19.00 น. ประธานสภาเทศบาล

ฯและผม ได้เดินทางไป

ที่สถานีวิทยุ 99.75 ของเทศบาลเมืองสิงหนคร พบกับคณะ ผู้บริหารของเทศบาลเมืองสิงหนคร และเจ้าหน้าที่ อปพร. ได้จัดตั้ง เป็นกองอำนวยการเพื่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ต่างๆ ของ เทศบาล พร้อมกับการติดตามข่าวสารจากกรมอุตุนิยมวิทยา จังหวัดสงขลาอย่างต่อเนื่อง เวลา 20.00 น. เทศบาลเมืองสิงหนคร เริ่มสั่งอพยพคนออกจากพื้นที่เสี่ยงโดยเฉพาะบริเวณชุมชนเขาแดง และบริเวณชุมชนรอบๆเนินเขา ใช้รถบรรทุกนักเรียนของเทศบาล

ในการอพยพคนออกมาไว้ที่โรงเรียนหัวเขาแดง เลขาธิการเทศบาลเมืองสิงหนคร (หมุดตะแليب โหดหิม) และผอ.กองสาธารณสุข คุณพงษ์สิทธิ์ หล้าสุข ต้องติดตามข่าวจากกรมอุตุนิยมวิทยาจนแน่ใจว่าพายุจะพัดเข้าสู่บริเวณ อำเภอสิงหนครซึ่งเป็นเวลา 21.00 น. กว่าๆ ผมกับประธานสภาจึงขอตัวกลับ ขับรถมาตามถนนสายบ่อป่า-บ้านใหญ่ (อบจ.3077) ฝนตกอย่างหนัก ลมจะแรงเป็นช่วงๆ จนถึงบริเวณมัสยิดบ้านดอนทิง ตำบลปากร่อ ได้ปรารภกับประธานสภาฯ ว่าเราน่าจะประกาศหรือแจ้งเตือนชาวบ้าน แต่ไม่รู้ว่าจะดำเนินการได้แล้ว จนกระทั่งถึงบ้านซึ่งตั้งอยู่ติดกับถนน อบจ.

3077 และเป็นที่ตั้งของสำนักธรรมนุญสุขภาพ หลังจากแยกย้ายกลับบ้าน ผมเดินตรวจสอบอาคารโรงงานอาคารคลังสินค้าด้านหลัง และเข้าในบ้าน ไฟฟ้าดับหมด มองเห็นสภาพทั่วไปจากแสงของสายฟ้าที่แลบ นึกเป็นห่วงแม่และน้ำสาวที่นอนเป็นเพื่อนแม่ พี่ชายโทรมาจากภูเก็ตสอบถามสถานการณ์ พร้อมกับบอกว่าพายุจะพัดเข้ามาในพื้นที่เวลา 22.00 น. และอยู่ในพื้นที่ประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นจะพัดผ่านไปทางพัทลุง ลมพัดแรงมาก ผมยืนดูจากภายในบ้านมองออกไปข้างนอกเห็นท้องฟ้าสีแดง

ส้ม เสียงพายุจะดังเป็นเสียงหวีดหวิว ต้นสั๊กที่ปลูกอยู่ใกล้บ้านอายุประมาณ 10 ปีเอนลู่จนถึงดินและดีดกลับอย่างรวดเร็วกระแทกตัวบ้าน ผมนึกตกใจกลัวบ้านพัง มองออกไปข้างนอกยังบ้านของเพื่อนบ้านต้นขนุน มะยม เป็นเช่นเดียวกัน ความแรงของลมทำให้กระเบื้องเริ่มเปิดและปลิว กระเบื้องแผ่นเรียบที่ปิดจั่วถูกลมกระแทกแตกออก น้ำฝนสาดเข้ามาในห้องแม่กับน้ำที่นอนอยู่ ผมต้องย้ายให้มานอนในห้องกลาง พร้อมกับจุดเทียนให้แสงสว่าง นึกดีใจว่าแม่ไม่ตกใจมากนัก (แม่อายุ 83 ปี เป็นโรคหัวใจ ความดัน และปกติแม่จะกลัวความมืดเวลาฝนตกจะต้องเปิดไฟฟ้าให้สว่าง) อาจเป็นเพราะฤทธิ์ยานอนหลับที่กินเป็นประจำก่อนนอน ผมต้องการเปิดจะประตูบ้านด้านทิศเหนือออกไปข้างนอก เปิดไม่ได้ลมพัดต้นไม้จึงต้องกลับมายืนภาวนาถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยคุ้มครอง

จากที่สังเกตลมจะพัดเข้ามาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและพัดมาเป็นระยะๆ ไม่ได้มาแบบทีเดียวอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่ผมกลัวคือ ไม่รู้ว่าพายุจะมาแรงกว่าเดิมขนาดไหน ต้นไม้ข้างบ้านจะเอนและทุบกับ

ตัวบ้านพังหรือไม่ ช่วงที่ 2 ของลมที่พัดเข้ามาต้นสั๊กเอนสู่ตีพื้นและดีดกลับโดนตัวบ้าน กระเบื้องหลังคาบ้าน 2 แผ่น หลุดจากตะขอเกี่ยว กระเบื้องไถลลงเปิดช่องโถง ทำให้น้ำฝนและลมทะเลลักเข้าในบ้าน ผมรีบเอาบันไดอะลูมิเนียมปีนขึ้นดิ่งกระเบื้องให้อยู่ ในตำแหน่งเดิม มองผ่านช่องที่กระเบื้องเลื่อนลง ใจหายท้องฟ้าเป็นสีส้มแดงและเสียงลมครางอู๊ ดังมากๆ

ชื่นใจนิดหนึ่งตรงที่พี่ชายบอกว่าพายุจะอยู่ในพื้นที่ 1 ชั่วโมง อย่างไรก็ตามใจยังระทึกกับความแรงของพายุ คาคาการณ์ไปต่างๆนาๆ พร้อมกับการประเมินสถานการณ์และกำหนดวิธีเพื่อเตรียมรับสภาพบ้านพังว่าจะพาแม่และน้ำออกไปทางไหน อีกใจหนึ่งประเมินถึงความเป็นไปได้จากความเข้าใจหลักพลศาสตร์และแนวของลมที่ต้องปะทะกับแนวต้นไม้ที่ปลูกไว้ข้างอาคารโรงงาน ปะทะกับอาคารอื่นๆที่สร้างไว้ก่อนจะมาถึงบ้าน ส่วนด้านทิศตะวันออกไปประมาณ 70 เมตร เป็นเนินเขาชะแล้และเขาตกซึ่งเป็นแนวกันลมจะทำให้แรงลมลดลงได้ เหนือสิ่งอื่นใดยังคงภาวนาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือเป็นทางออกสุดท้าย

หลังจากพายุสงบในเวลา 23.30 น. ของคืนเดียวกัน สมาชิกสภาเทศบาล เขต 2 และสมาชิกสภาองค์กรชุมชน

(ประชาชน) ได้ร่วมกันสำรวจชุมชนแต่ไม่สามารถดำเนินการอะไรได้

มากนัก เพราะมืดมากและไม่แน่ใจสถานการณ์ 6 โมง เช้าวันที่ 2 สมาชิกสภาเทศบาล ชาวบ้านได้นำเต็นท์ (เป็นเต็นท์ที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างไว้สำหรับทำบุญในลานวัฒนธรรมตำบลชะแล้ เก็บไว้ที่โรงงาน) 1 หลังมาตั้งที่บ้านประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฝั่งตรงกันข้ามบ้านผม นำเอาเครื่องปั่นไฟขนาดเล็ก ติดเครื่องปั่นและชาร์ตแบตเตอรี่ (เครื่องปั่นไฟใช้เงินจากการเรียไรซื้อไว้ที่วัดภูติบรรพต เพื่อใช้สำหรับปั่นไฟฟ้าเครื่องขยายเสียงบนเรือพระประจำปี) ดูทีวีติดตามข่าวสาร หลายคนมาขอชาร์ตไฟโทรศัพท์และเริ่มหุงข้าว สท.ทั้ง 2 เขตมาเริ่มจับกลุ่มคุยพร้อมๆ กับนำเสนอความเสียหายของบ้านแต่ละหลัง ประสานให้ช่างเทศบาลให้สำรวจและถ่ายรูปพร้อมๆกับประสานร้านค้าเพื่อกำหนดรองรับการเบิกจ่ายของ 8 โมงครึ่ง สท.เข้าเทศบาลประชุมฉุกเฉินและประกาศภัยพิบัติให้สามารถเบิกจ่ายเงินสำรองได้

สท. (สมาชิกสภาเทศบาล) เริ่มสำรวจความเสียหายของบ้านเรือนเพราะกลัวว่าหากฝนตกลงมาอีกจะลำบาก ต่อเนื่อง โดยใช้แบบฟอร์มสมุดฉีก เมื่อสำรวจบ้านแต่ละหลังแล้วเสร็จ จะเซ็นชื่อรับรองให้เจ้าของบ้านไปเบิกของจากร้านสมศักดิ์การเกษตรซึ่งเทศบาลได้ขอเปิดเครดิต (แบบไม่ได้ควบคุม) ส่วนใหญ่ที่ต้องการเร่งด่วนขณะนั้นจะเป็นกระเบื้อง สังกะสี และไม้โครงหลังคา ชาวบ้านเริ่มรู้ว่ามีการรับแจ้งความเสียหายจึงทยอยเดินทางมาแจ้งและร้องขอความช่วยเหลือ สท.ในแต่ละเขตจึงต้องทำงานกันหนัก

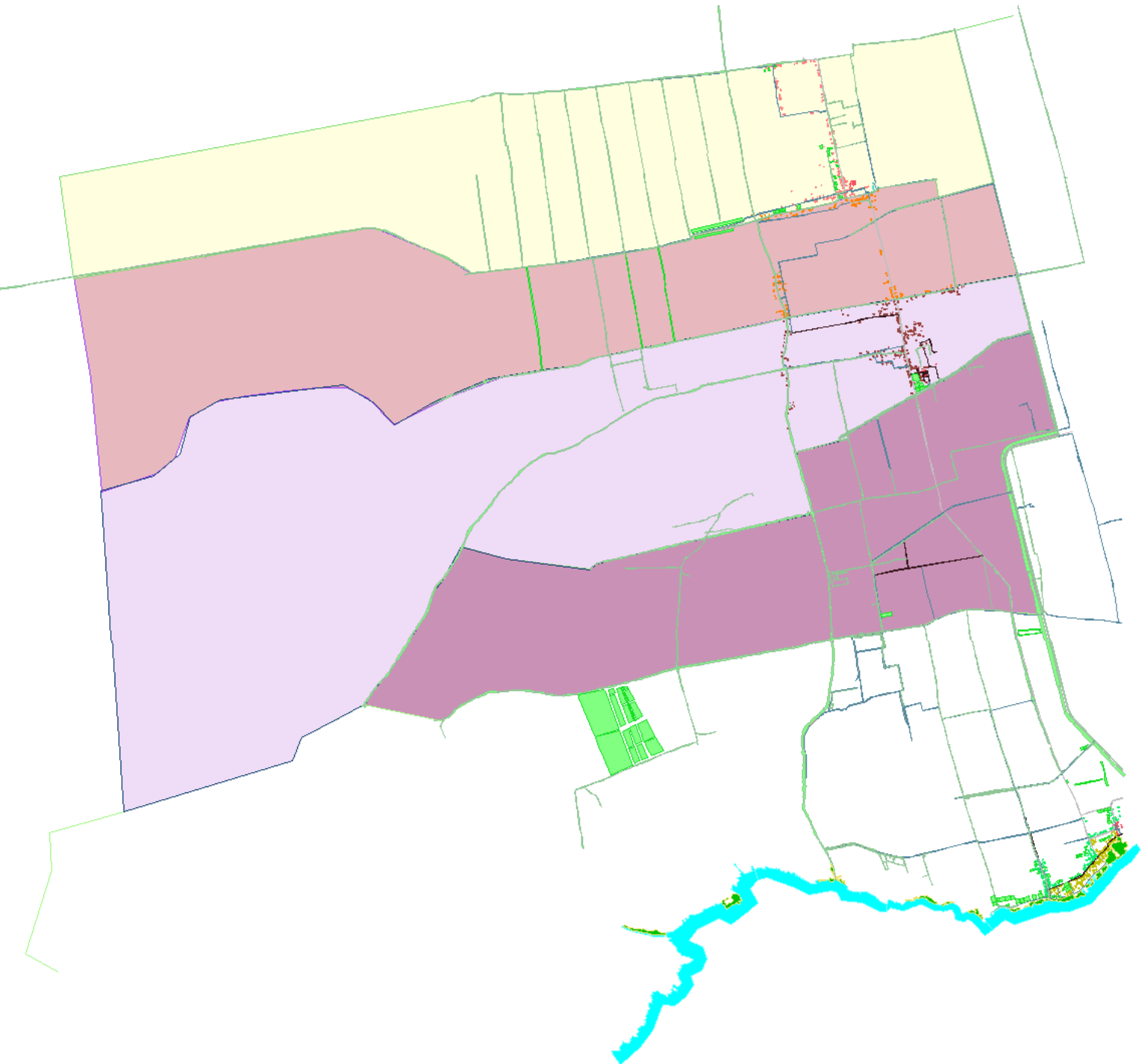
ขึ้น ประสานให้ช่างถ่ายรูป ตรวจสอบความเสียหาย เขียนรายการเช็ลต์ชื่อกำกับเพื่อให้เจ้าของบ้านรีบไปเบิกของและได้ซ่อมแซมหลังคาหรือความเสียหายก่อนมีดคำ ซึ่ง สท.ทั้ง 2 เขตทำแบบเดียวกันโดยอีกจุดหนึ่งตั้งเต็นท์อยู่ที่บ้านรองนายกมลทิพย์ หมู่ที่ 1 บ้านปากช่อง ช่วงบ่ายแก่ๆชาวบ้านทุกหลังได้รับการสำรวจลงรายละเอียดและส่งรายการไปให้ร้านค้า

แต่พบกับปัญหาใหม่ขึ้นมาอีก เนื่องจากอุปกรณ์ในร้านค้างดจากคลัง ชาวบ้านบางส่วนยังไม่ได้รับของ ร้านสมศักดิ์จะต้องไปเอาจากคลังใหญ่ที่หาดใหญ่ สท.จึงต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ยอมรับและยินดีรออุปกรณ์ ปัญหาที่พบอีกประการคือ บางราย(ส่วนน้อย) แจ้งรายการเกินความเป็นจริงมาก และบางรายแจ้งความเสียหายที่เกิดกับอาคารที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย จึงต้องเป็นภาระกับ สท.ที่ต้องทำความเข้าใจ อธิบายและลดปริมาณอุปกรณ์ตามความเป็นจริง

อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาของตำบลชะแล้ได้ดำเนินการไปอย่างรวดเร็ว จากการทำงานของสภาเทศบาลตำบลชะแล้และจากความร่วมมือใน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน แต่การแก้ปัญหารูปแบบนี้เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

เล่าเรื่องโดย นายเมธา บุญยประวีตร

26 กันยายน 2556

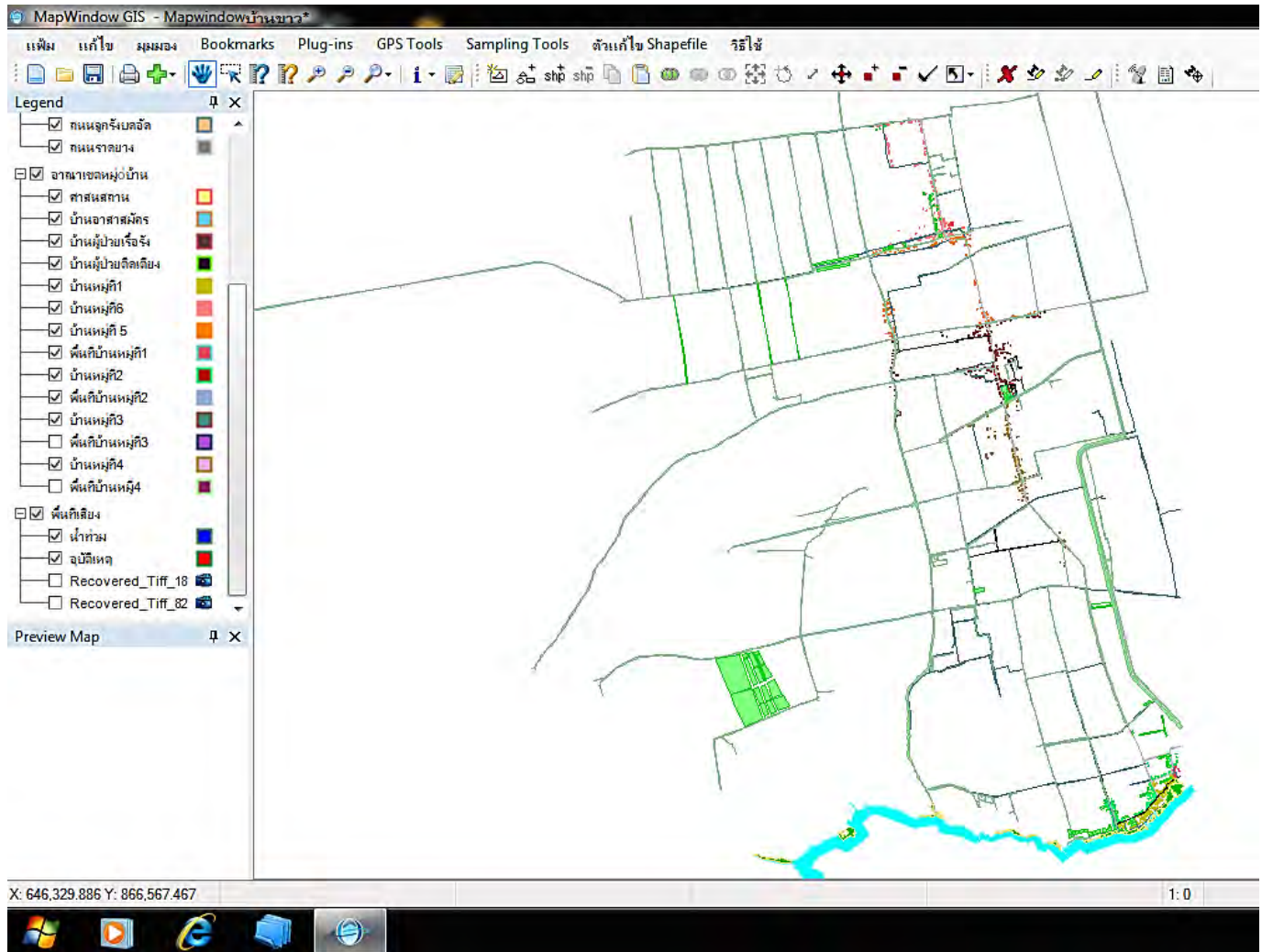

แผนที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนันต์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

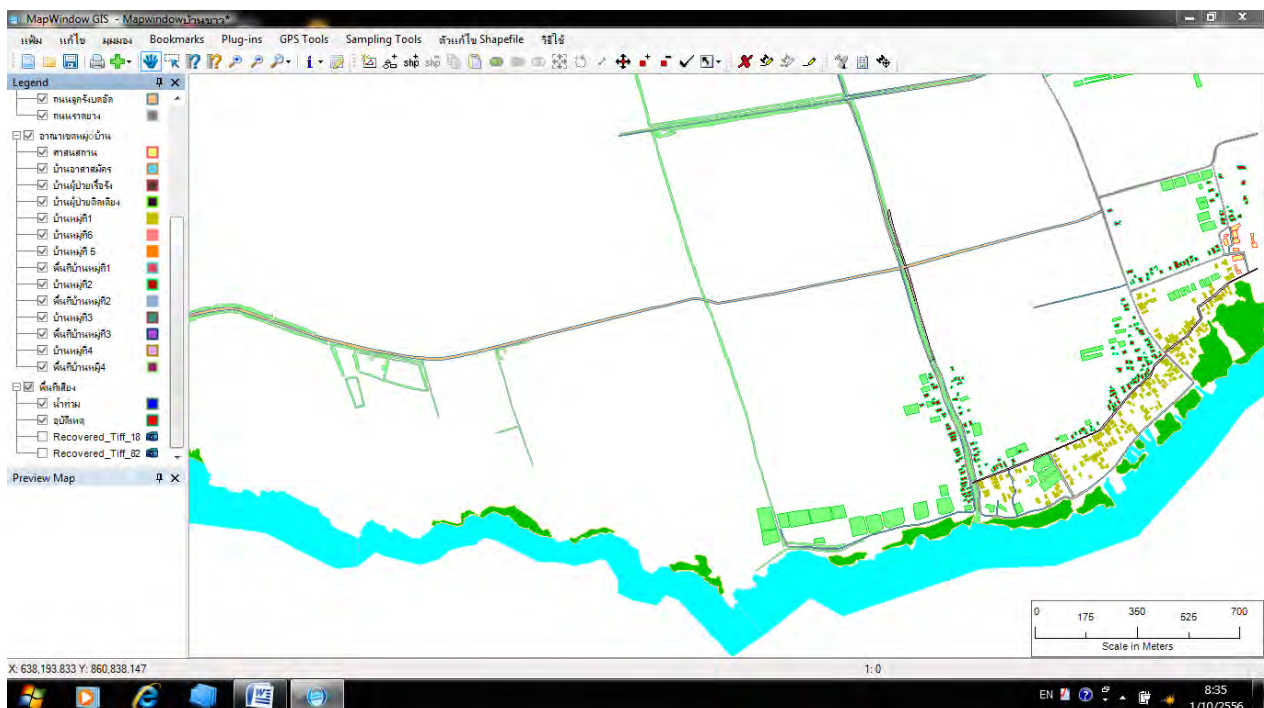
แผนที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา บนระบบปฏิบัติการแสดงให้เห็นถึงโครงข่ายระบบน้ำที่ครอบคลุมพื้นที่ที่ตั้ง
ของชุมชนที่เป็นแบบกระชับเกาะกลุ่มมีขอบเขตของชุมชน ทำให้ง่ายในการช่วยเหลือในกรณีเกิดภัยพิบัติ หรือการวางแผน
พัฒนาด้านต่าง ตามนโยบายหรือการจัดการตามผังเมืองในอนาคต

แผนที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น

ในเขตพื้นที่นิคม

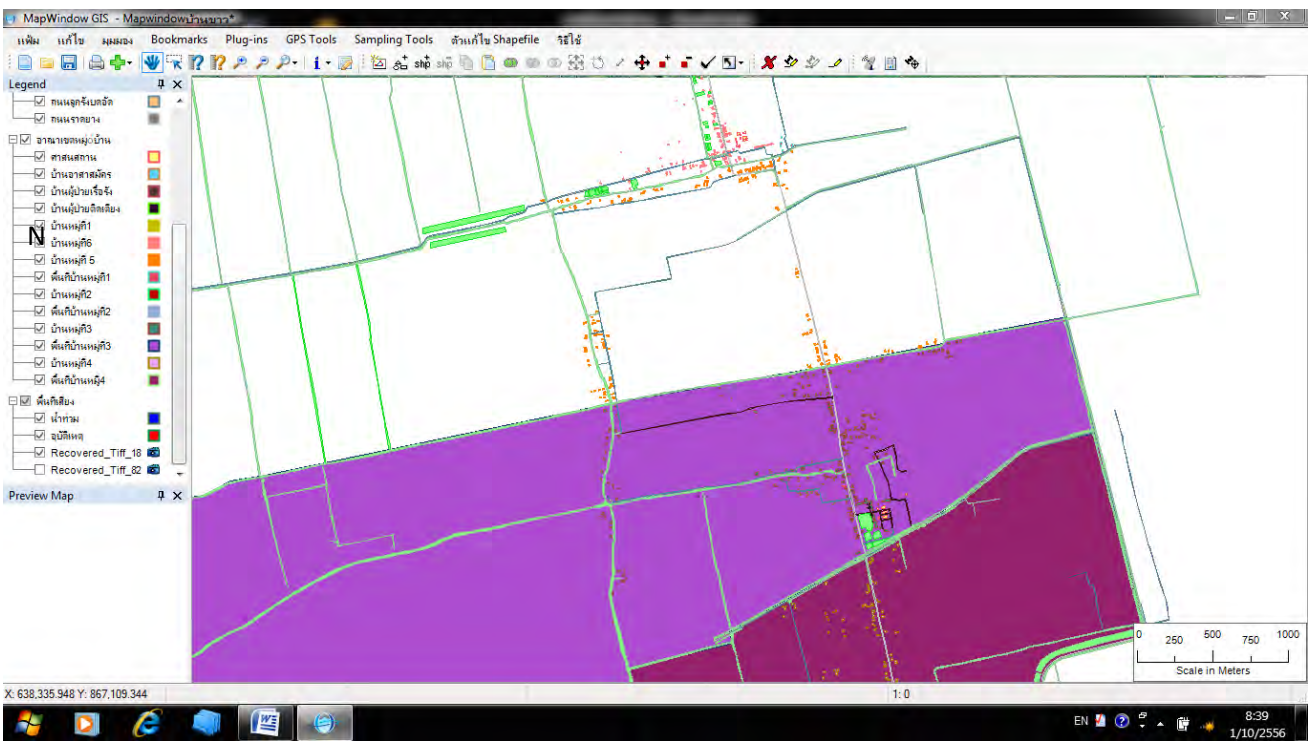
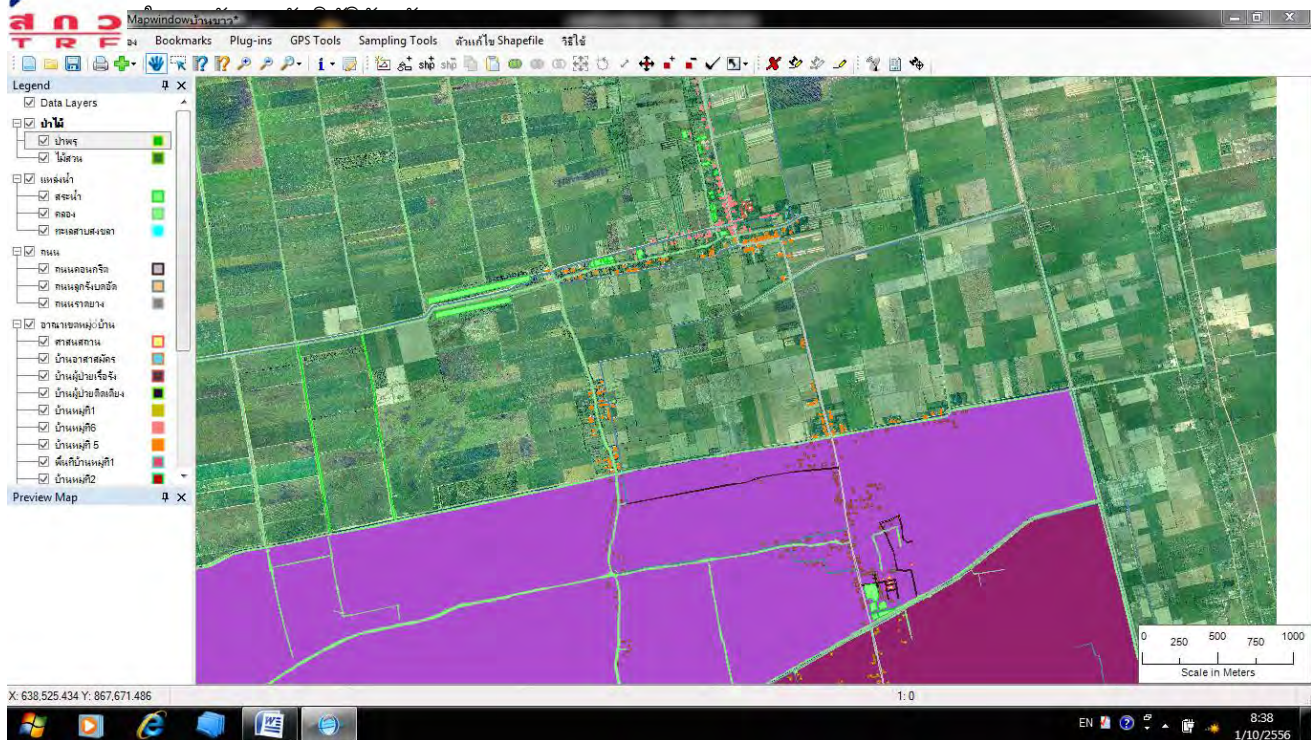

การใช้ระบบปฏิบัติการ Map Window แสดงการซ้อนของภาพถ่ายทางอากาศกับการเขียนรายละเอียดของสถานที่
บ้าน ถนน ลำคลอง ป่า ฯลฯ (ภาพบน แสดงภาพถ่ายทางอากาศซ้อนด้วยการเขียนรายละเอียดเพิ่มเติม)

แผนที่ตำบลบ้านขาว อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น

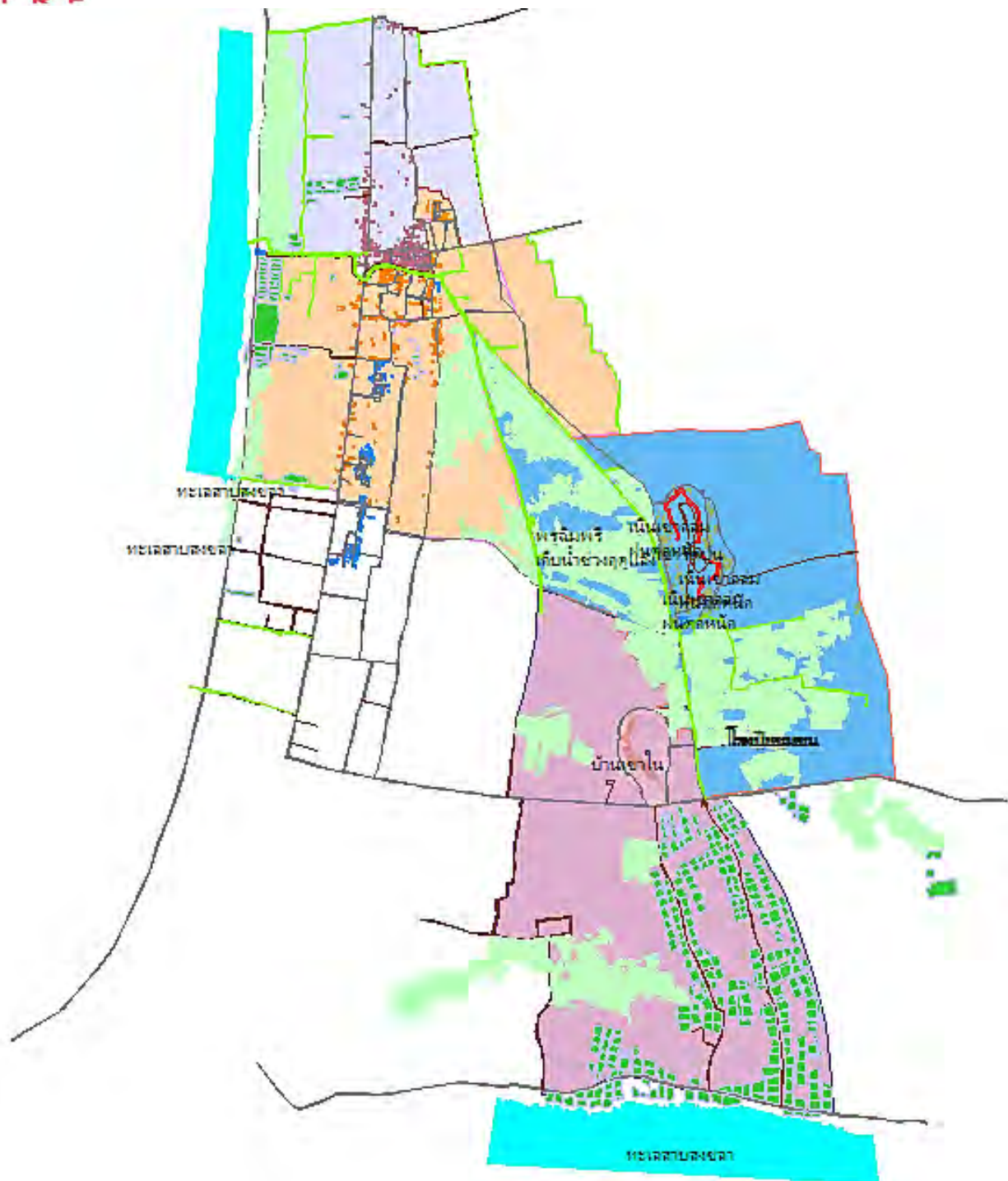

แสดงการซ้อนของภาพถ่ายทางอากาศกับการเขียนรายละเอียดของขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน
(ภาพบน แสดงภาพถ่ายทางอากาศซ้อนด้วยการเขียนรายละเอียดอาณาเขตหมู่บ้าน)

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก 3

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

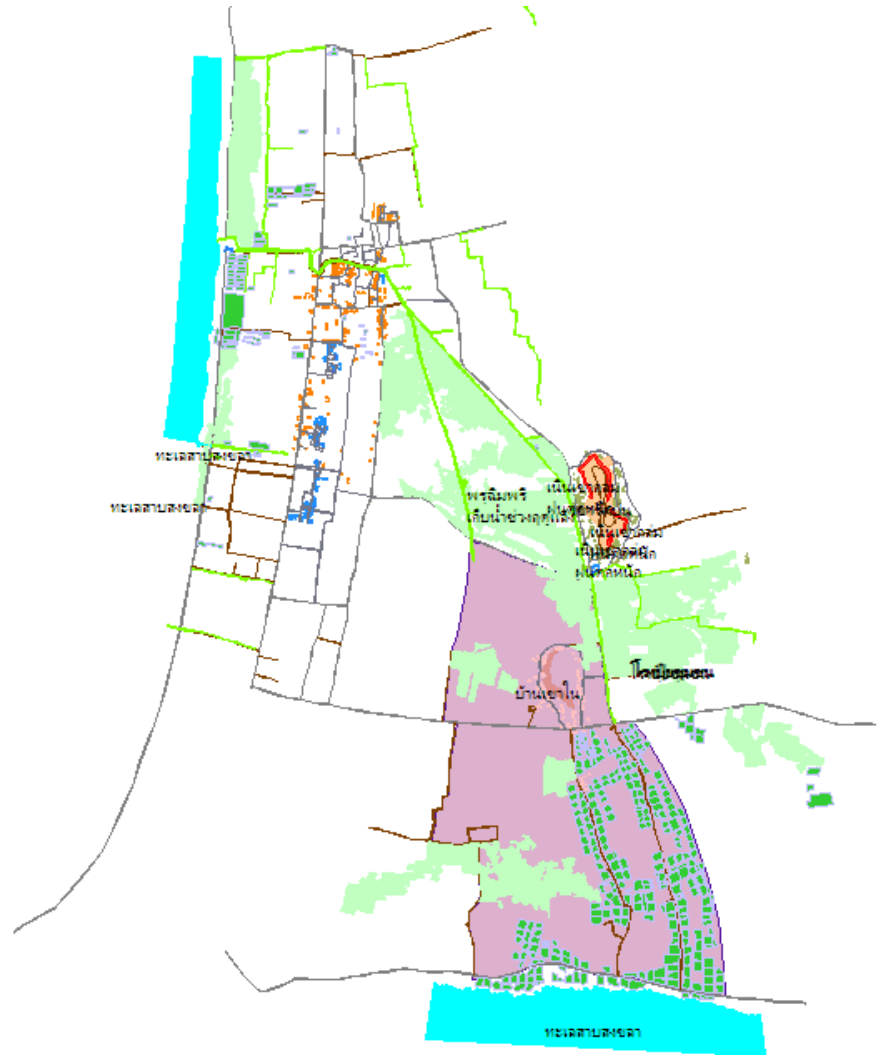
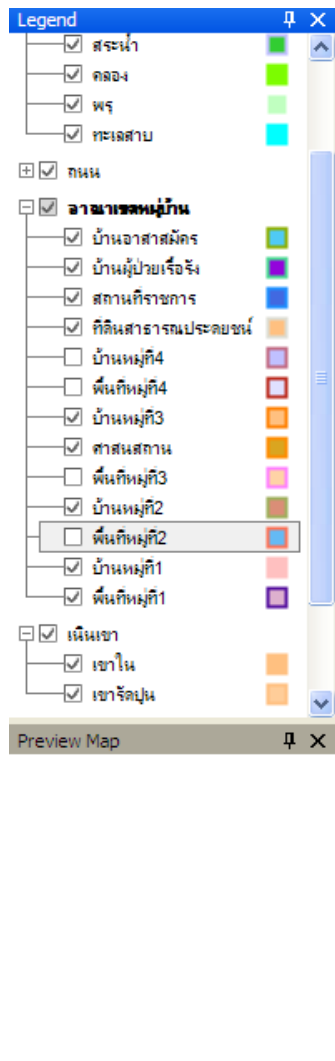

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะเสสินธ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

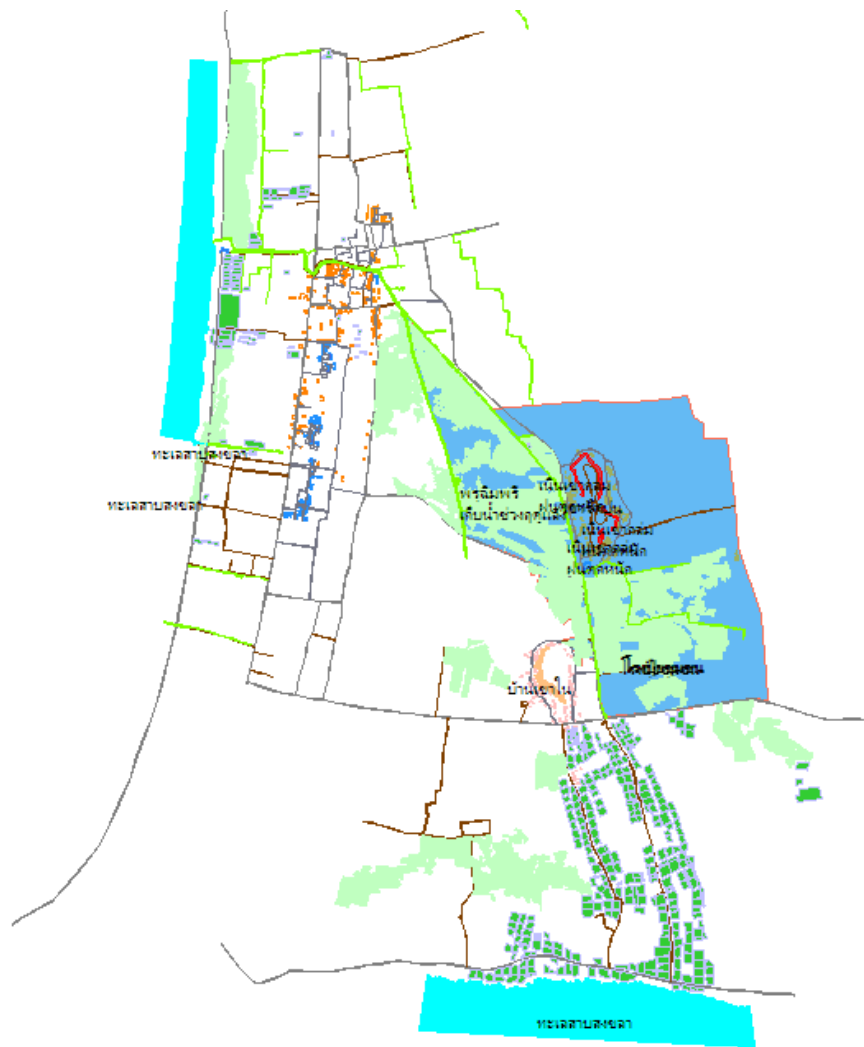
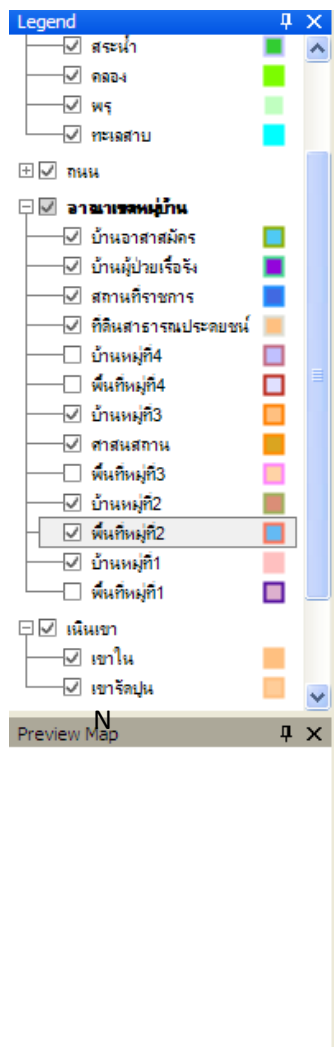

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window หมู่ที่ 1 ตำบลเชิงแส อำเภอกะเสสินธ์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกระเสสินธ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

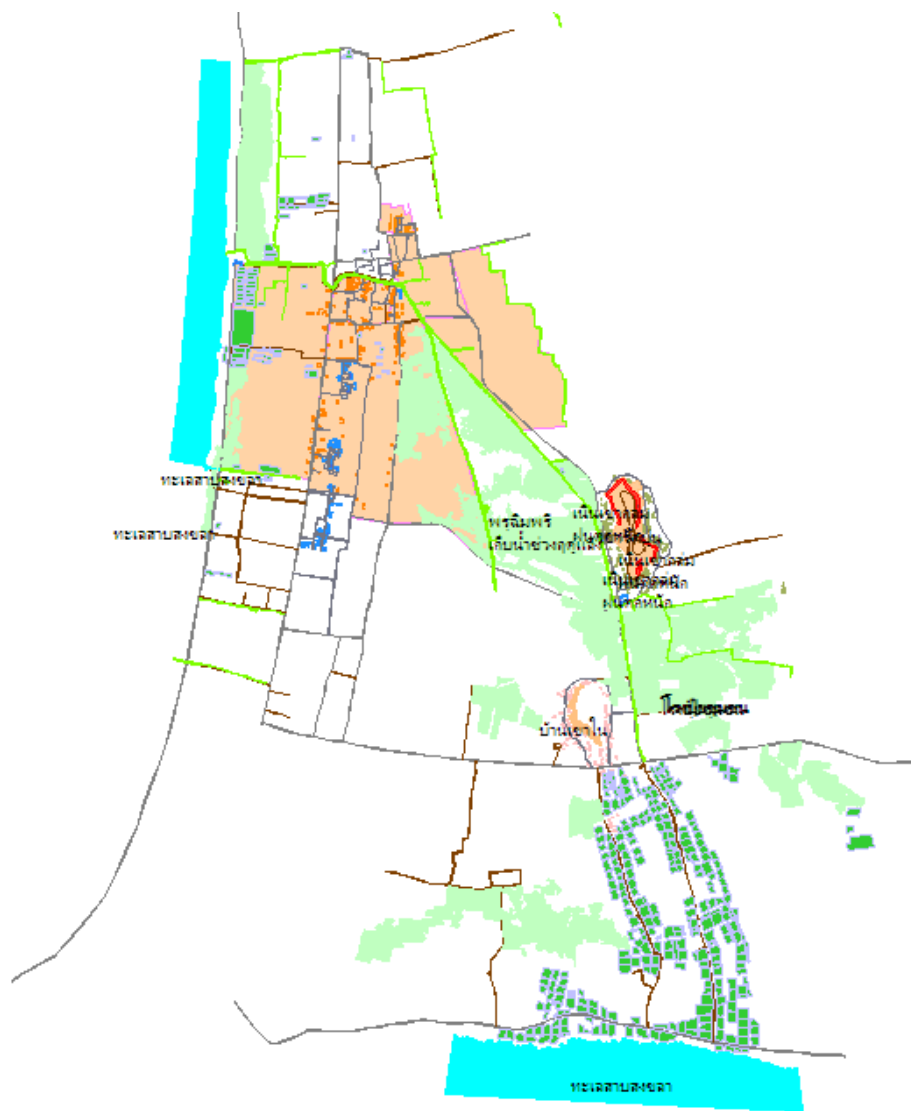
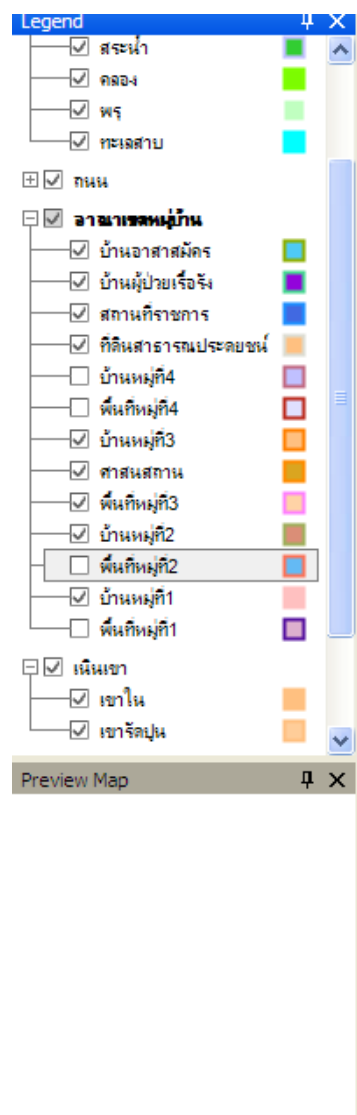

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window หมู่ที่ 2 ตำบลเชิงแส อำเภอกระเสสินธ์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสงสินธ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

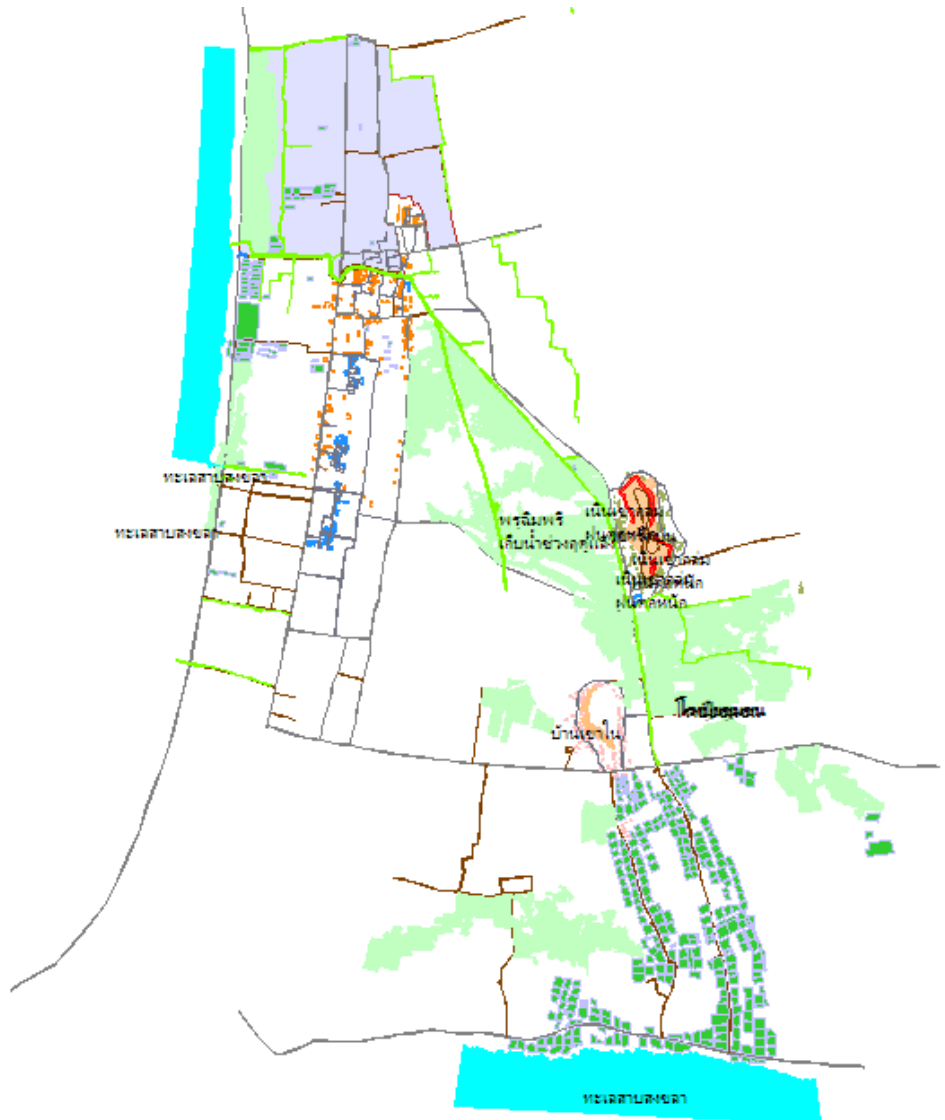
แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window หมู่ที่ 3 ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสงสินธ์ จังหวัดสงขลา

Legend

- ☒ สระน้ำ
- ☒ คลอง
- ☒ พรุ
- ☒ ทะเลสาบ
- ☒ ถนน
- ☒ **อาณาจักรหมู่บ้าน**
 - ☒ บ้านอาสาสมัคร
 - ☒ บ้านผู้ป่วยเรื้อรัง
 - ☒ สถานบริการ
 - ☒ ที่ดินสาธารณะประโยชน์
 - ☐ บ้านหมู่ที่ 4
 - ☒ พื้นที่หมู่ที่ 4
 - ☒ บ้านหมู่ที่ 3
 - ☒ ศาสนสถาน
 - ☐ พื้นที่หมู่ที่ 3
 - ☒ บ้านหมู่ที่ 2
 - ☐ พื้นที่หมู่ที่ 2
 - ☒ บ้านหมู่ที่ 1
 - ☐ พื้นที่หมู่ที่ 1
- ☒ เหมินเขา
 - ☒ เขาโน
 - ☒ เขารัตปน

Preview Map

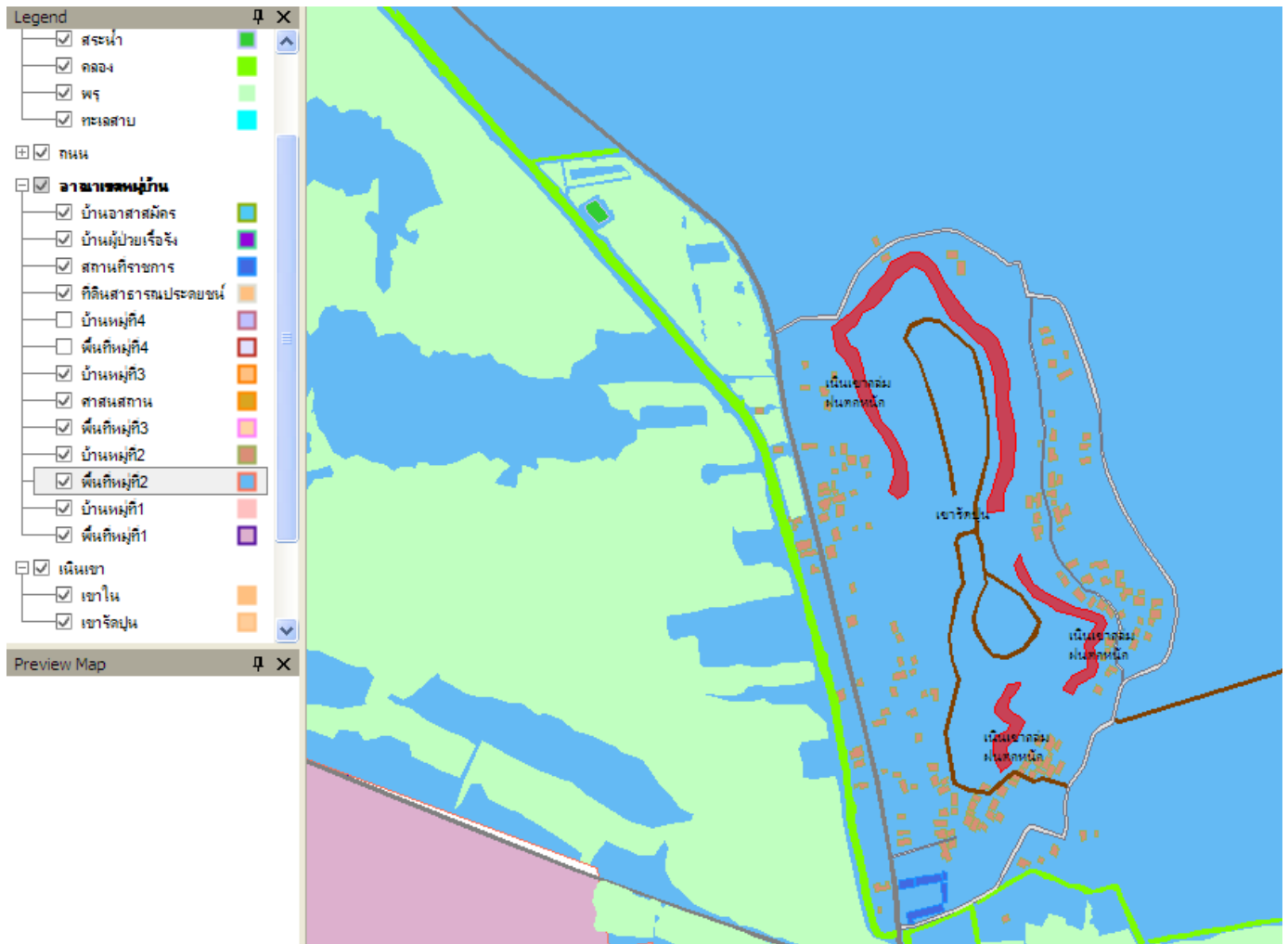

แสดงภาพแผนที่ที่ระบบปฏิบัติการ Map Window หมู่ที่ 4 ตำบลเชิงแส อำเภอกะระเสณธ์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

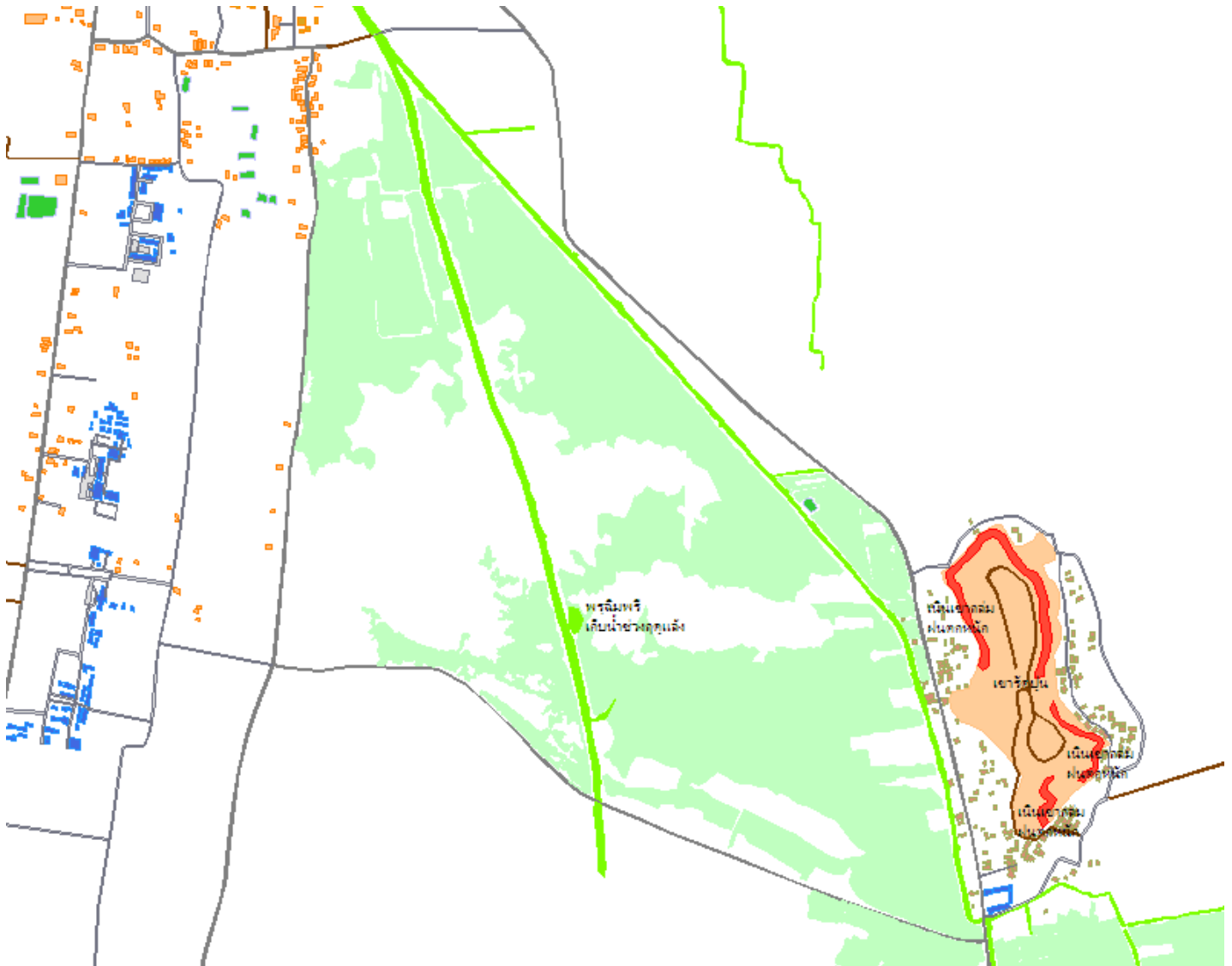
แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window พื้นที่เสี่ยงเนินเขาถล่ม บ้านวัดปุ่น หมู่ที่ 2 ตำบลเชิงแส

อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะเสสินธ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

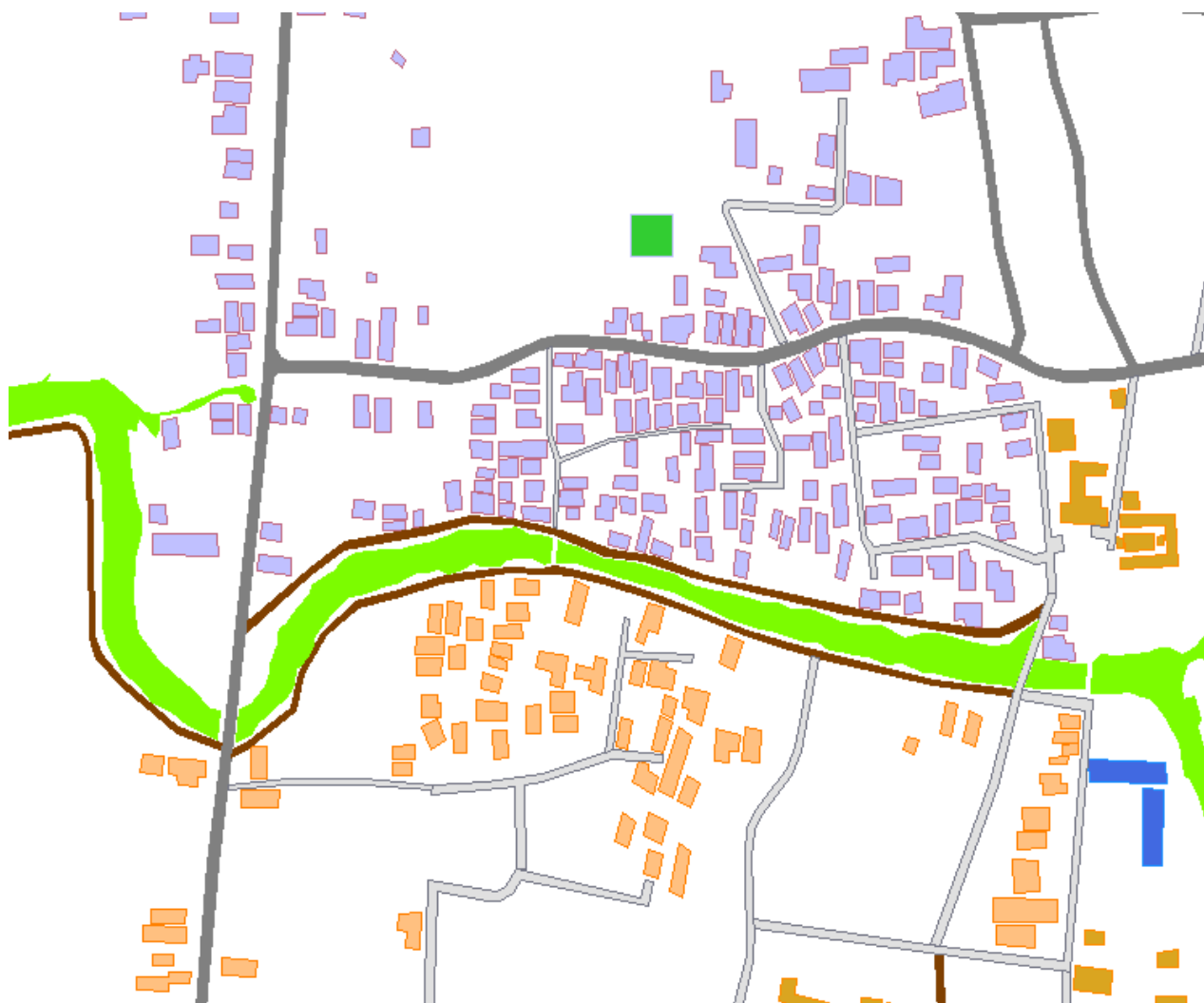

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window บริเวณพริมน้ำ หมู่ที่ 2 ตำบลเชิงแส อำเภอกะเสสินธ์ จังหวัดสงขลา
การเรียนรู้ของชุมชนเมื่อพิจารณาร่วมกับภาพถ่ายทางอากาศมีความเห็นร่วมกันให้จัดสร้างแนวคันดินรอบพริมน้ำเพื่อเพิ่ม
ปริมาณกักเก็บน้ำไว้ในช่วงฤดูแล้ง

แผนที่ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window บริเวณย่านชุมชน หมู่ที่ 3-4 ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัด
สงขลา การเรียนรู้ของชุมชนถึงความหนาแน่น และการขาดแคลนระบบระบายน้ำที่ดี นำไปสู่ข้อเสนอการวางระบบผังของ
ชุมชนในอนาคต

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก 4

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

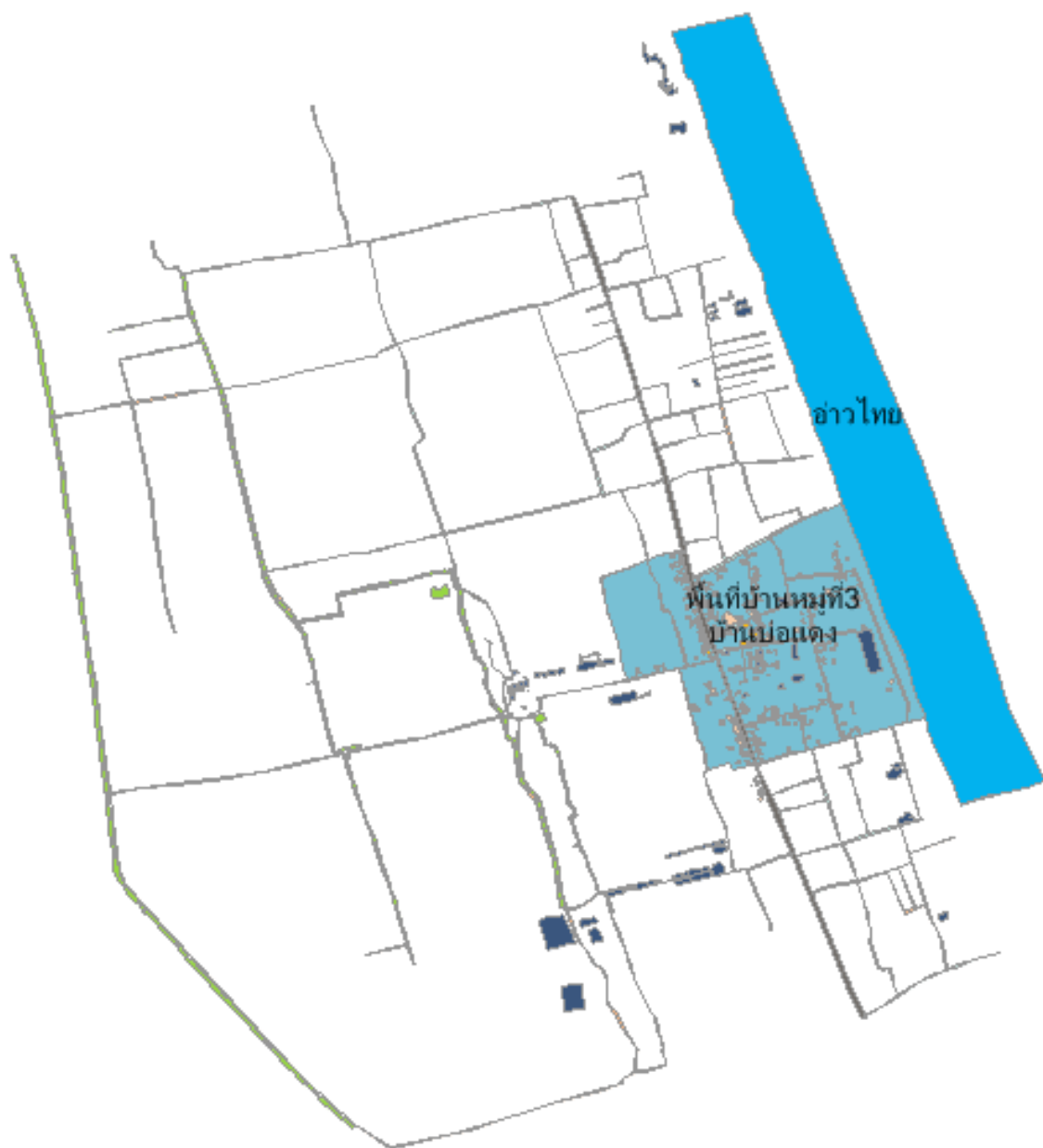
โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

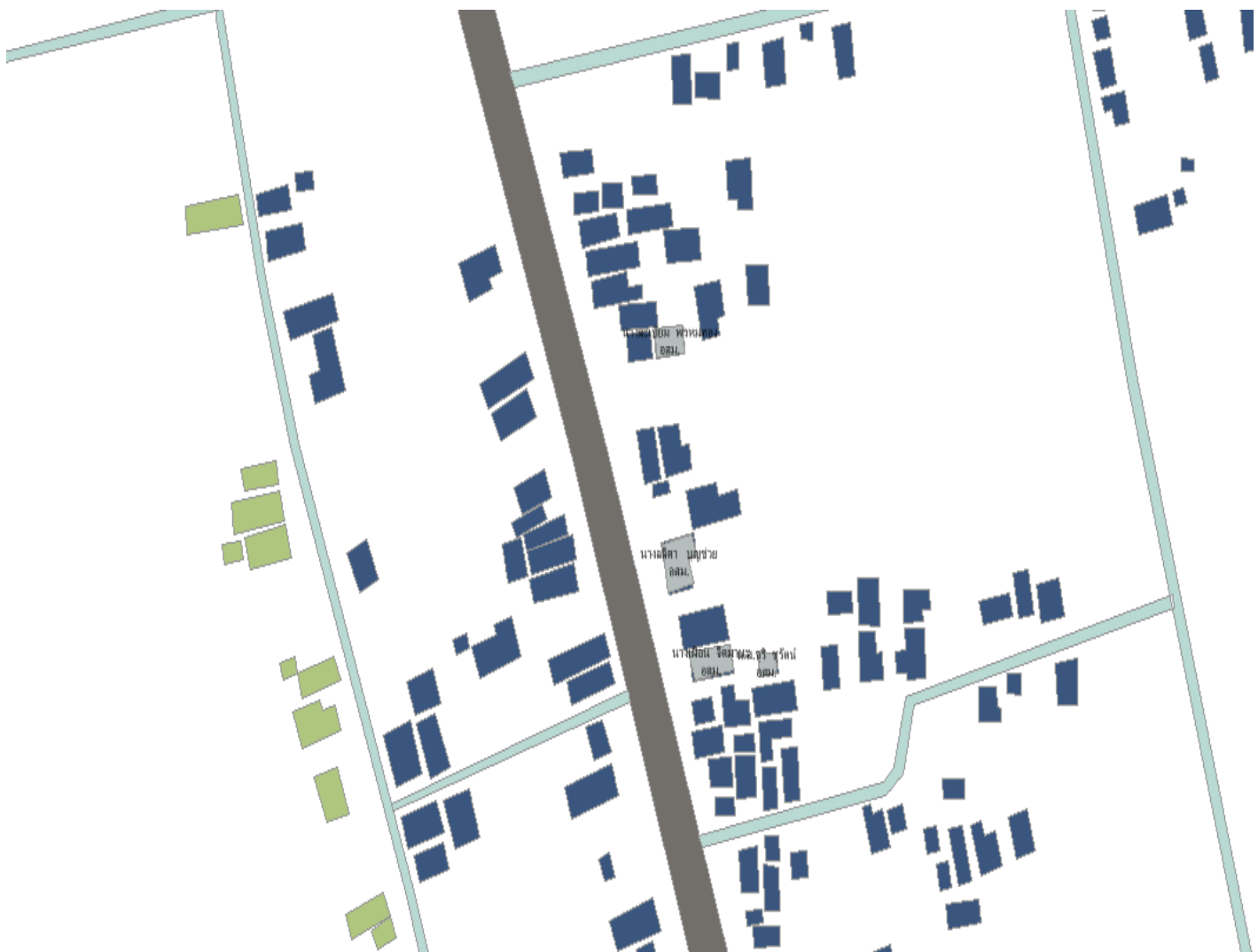

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

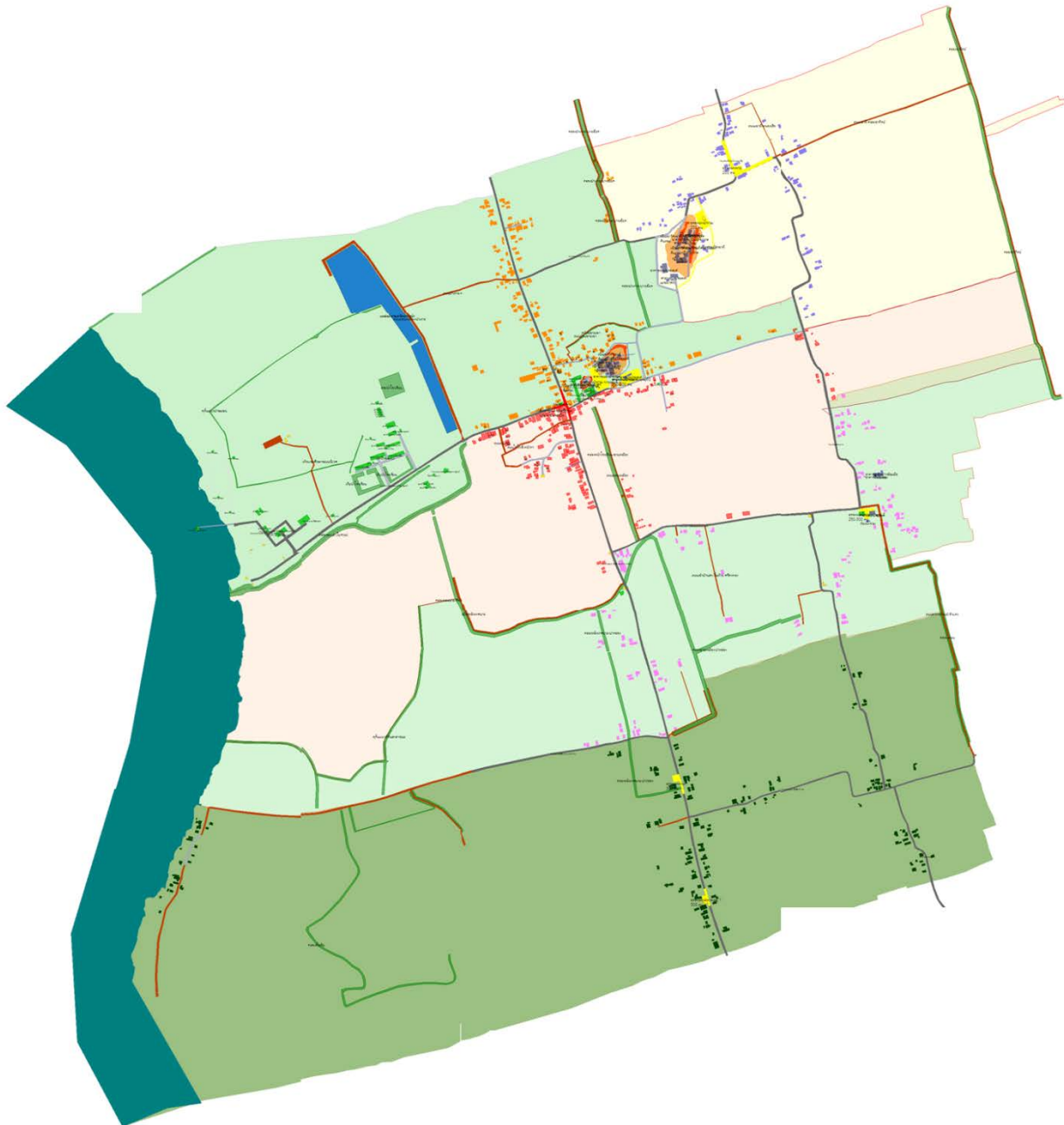

แผนที่ตำบลบ่อแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

แสดงภาพแผนที่บนระบบปฏิบัติการ Map Window ตำบลชะแล อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา

[illegible]

135

[illegible]

136

[illegible]

137

[illegible]

138

This map illustrates the Klong Bang Khen area, highlighting its complex network of waterways and land parcels. Key features include:

- Waterways:** The Chao Phraya River (แม่น้ำเจ้าพระยา) is shown on the left, with various canals and streams branching off, such as คลองน้ำเค็ม (Klong Nam Khem) and คลองน้ำเค็ม-บางเขน (Klong Nam Khem-Bang Khen).
- Land Parcels:** Numerous small, irregularly shaped land parcels are outlined in black, many of which are labeled with names like คลองน้ำเค็ม-บางพลี (Klong Nam Khem-Bang Phli) and คลองน้ำเค็ม-บางนา (Klong Nam Khem-Bang Na).
- Color-Coded Zones:** The map uses different colors to distinguish between various areas: green for land, blue for water, and pink for specific zones or land parcels.
- Infrastructure:** Roads and bridges are shown as black lines, connecting different parts of the area.
- Labels:** Numerous Thai labels identify specific locations, canals, and land parcels, providing a detailed overview of the area's geography and land use.

139

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

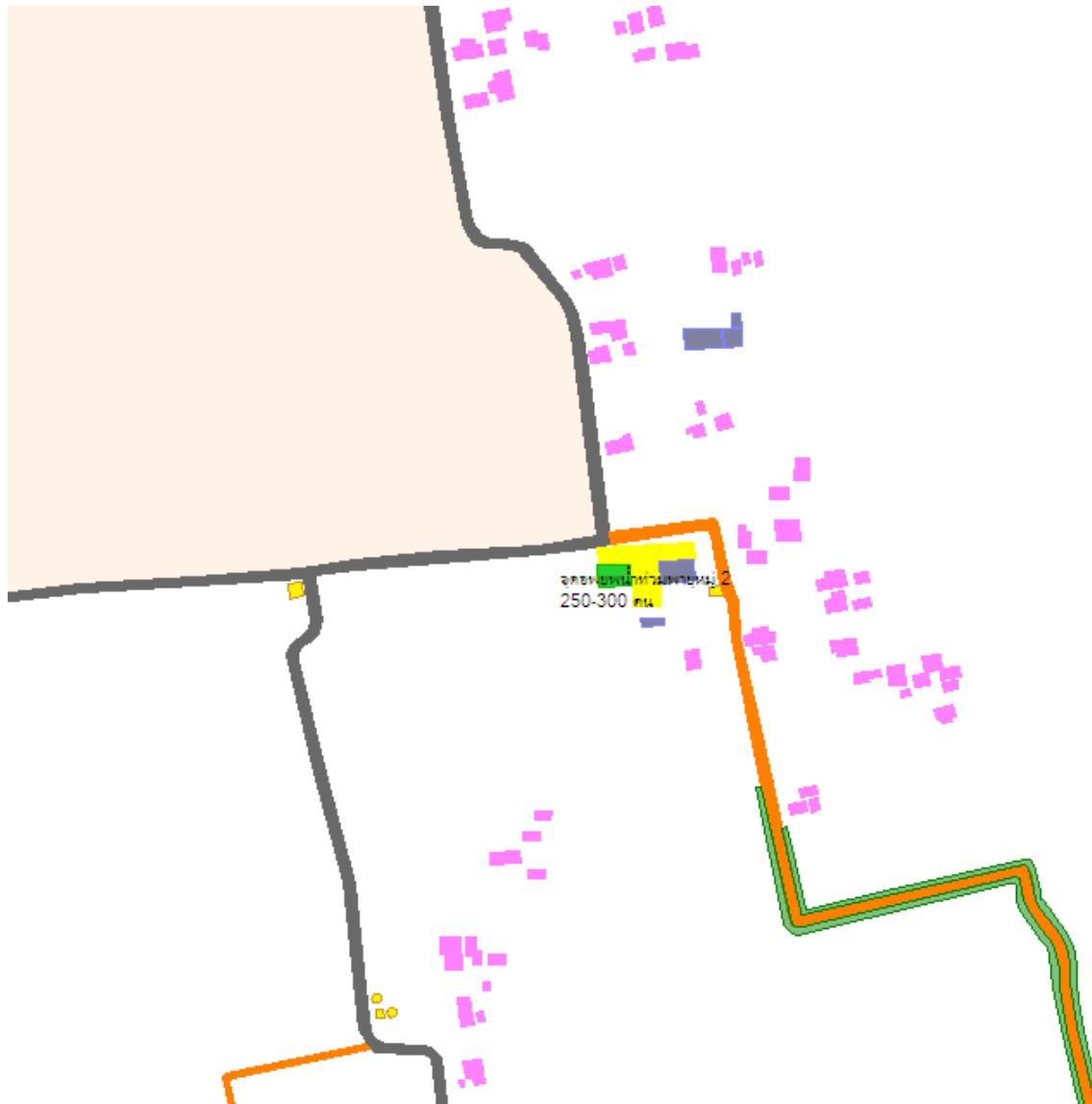
การกำหนดจุดอพยพกรณีพายุ และน้ำท่วมของชาวบ้านหลังจากเรียนรู้สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 1

ตำบลชะแล อำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา

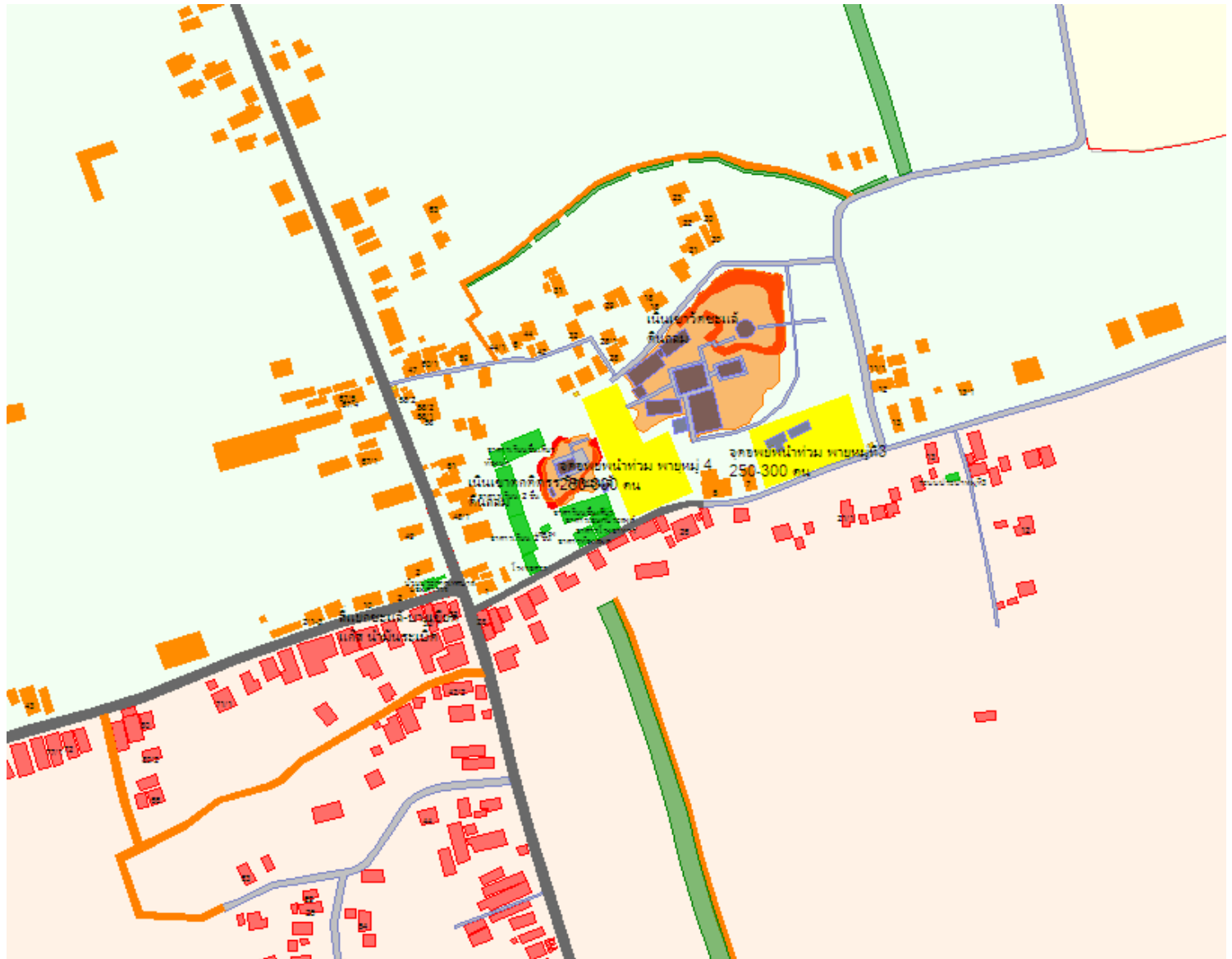

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอสिंगนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

การกำหนดจุดอพยพกรณีพายุ และน้ำท่วมของชาวบ้านหลังจากเรียนรู้สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 2
ตำบลชะแล อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา

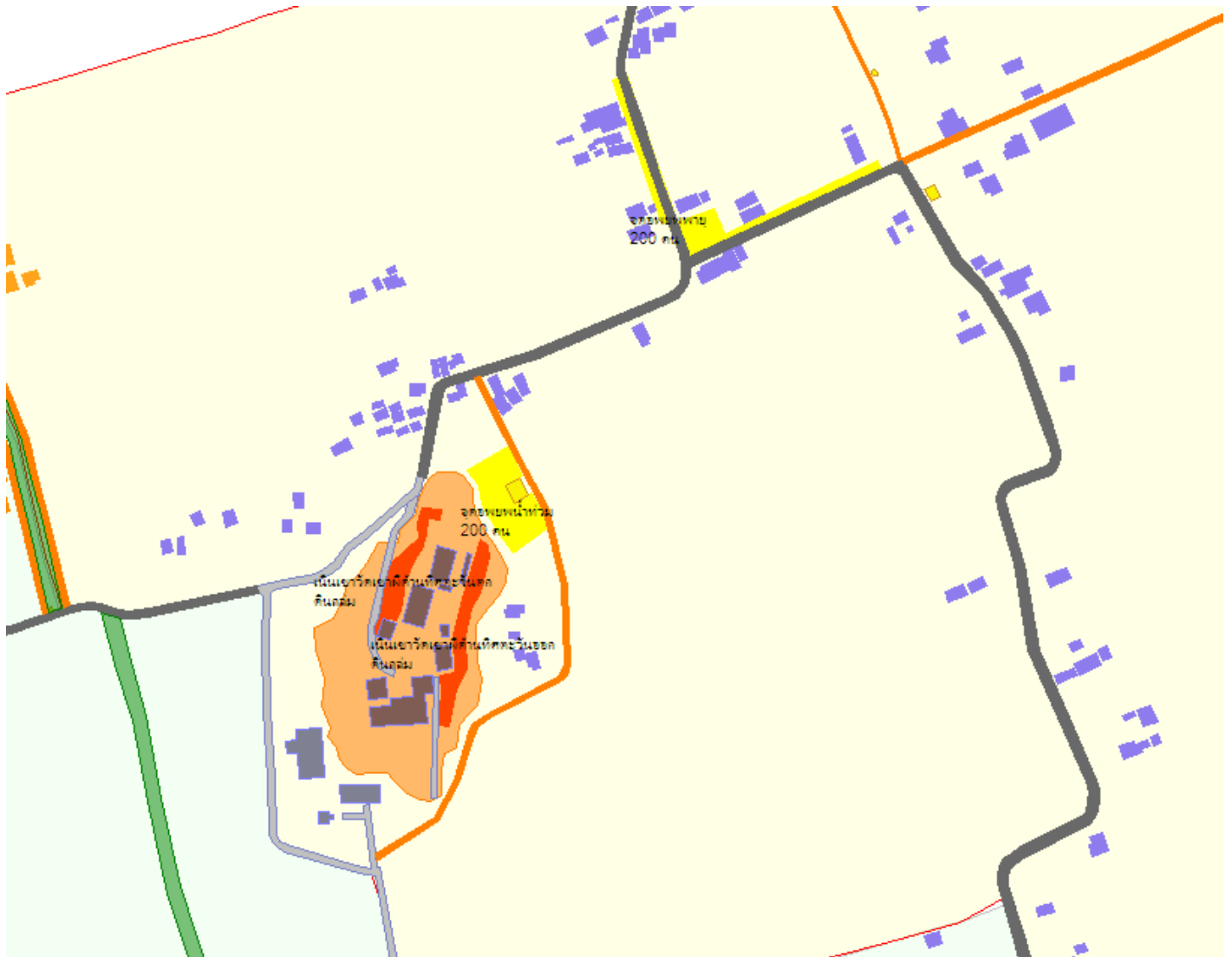

การกำหนดจุดอพยพกรณีพายุ และน้ำท่วมของชาวบ้านหลังจากเรียนรู้สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 3 และ 4
ตำบลชะแล อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

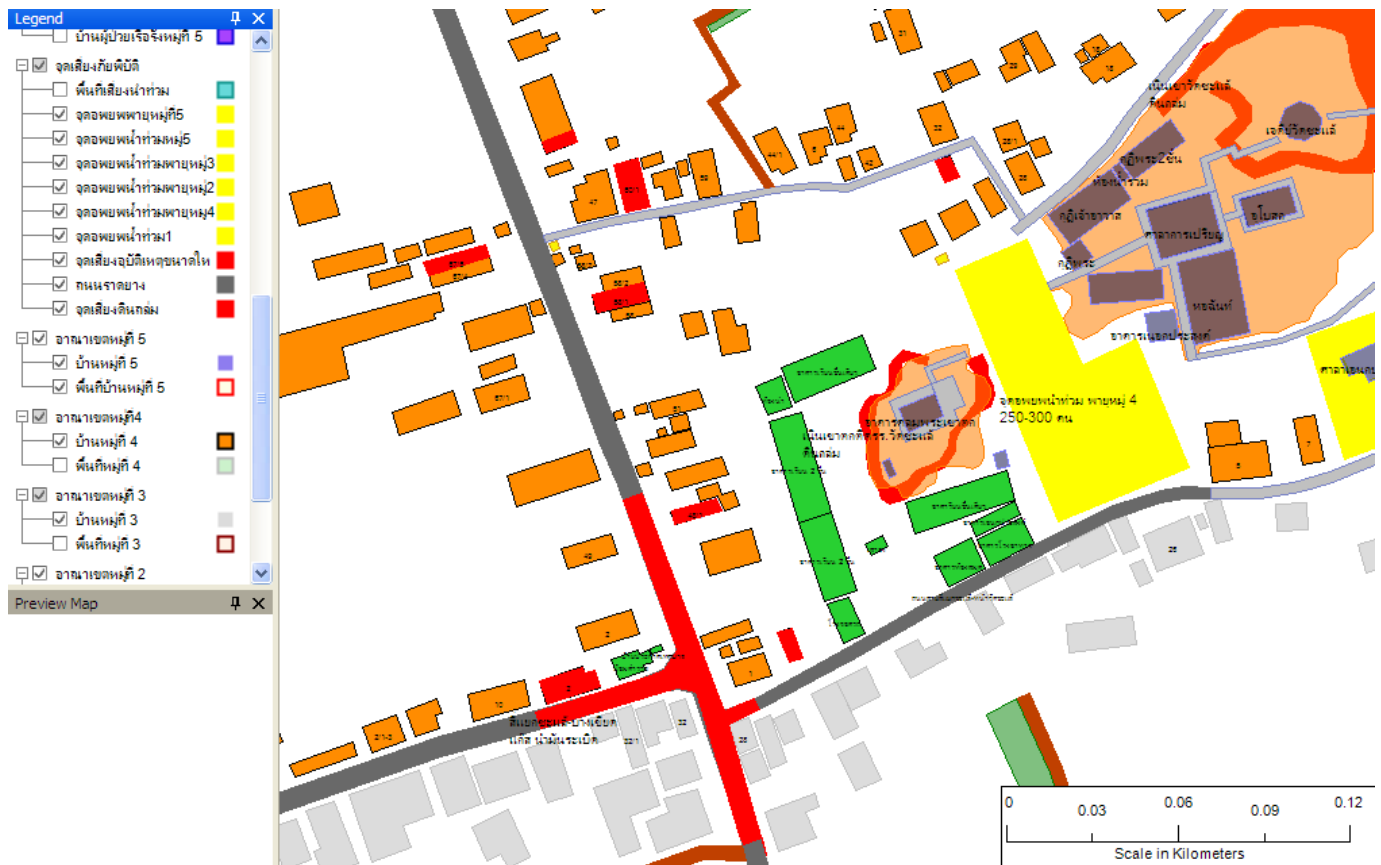

การกำหนดจุดอพยพกรณีพายุ และน้ำท่วมของชาวบ้านหลังจากเรียนรู้สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่หมู่ที่ 5
ตำบลชะแล อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอลำสนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

การกำหนดจุดวิกฤติ ความเสี่ยงภัยพิบัติ ในพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลชะแล อำเภอลำสนคร จังหวัดสงขลา (เสี่ยงอุบัติเหตุ
ขนาดใหญ่บริเวณสี่แยกชะแล และจุดเสี่ยงเนินเขาถล่มหลังอาคารเรียน รร.วัดชะแล และพื้นที่รอบเนินเขาชะแล

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอลำสนคร จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

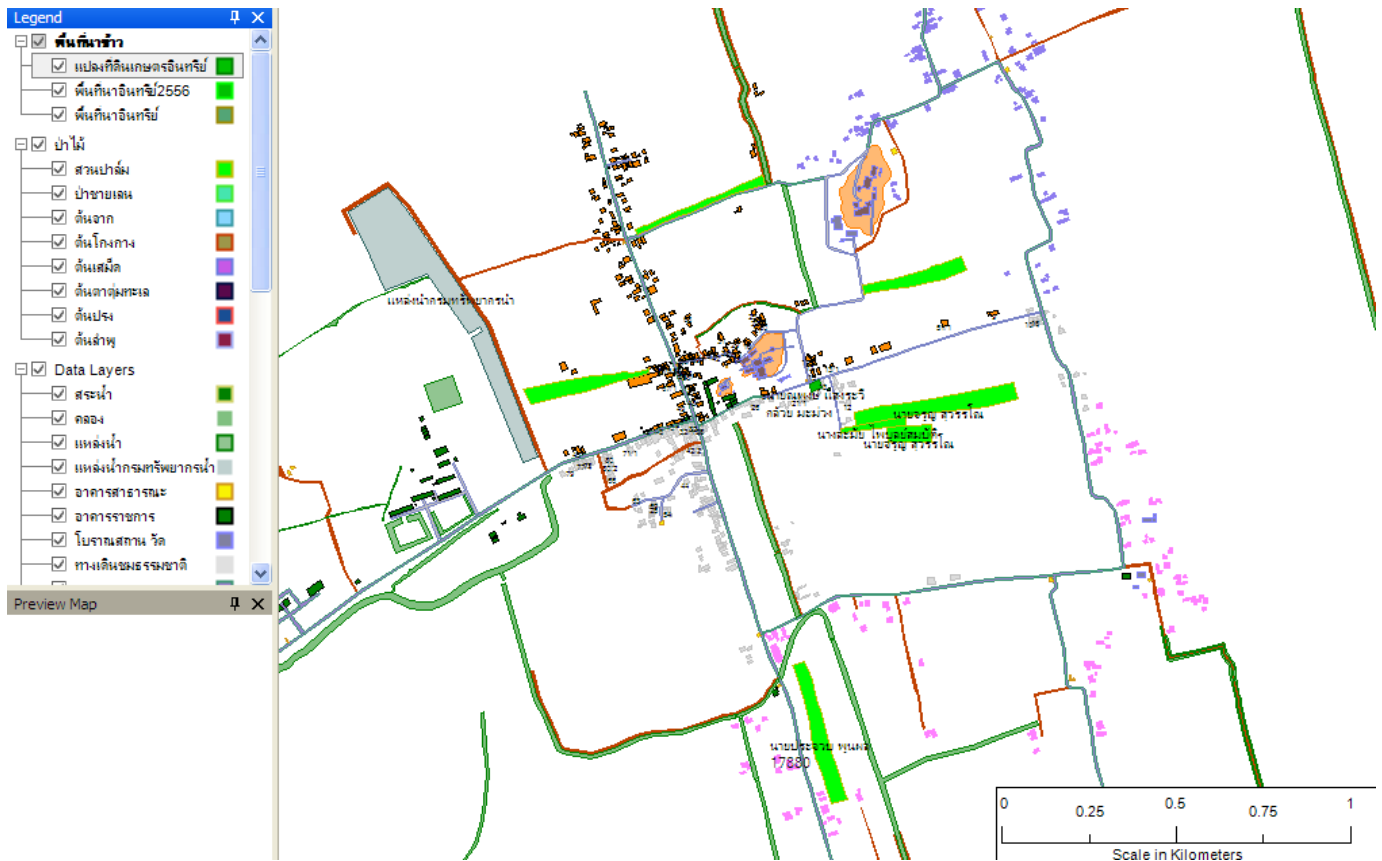
จุดเสี่ยงพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ที่เกิดขึ้นในบริเวณชุมชนบ้านชายเขา พื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลชะแล อำเภอลำสนคร จังหวัดสงขลา

จะนำไปสู่การออกแบบก่อสร้างท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ของเทศบาลตำบลชะแลเพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

แผนที่ตำบลชะแล อำเภอลำลูกหลวง จังหวัดสงขลา

โครงการประสานภาคีร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่น
ในการจัดการภัยพิบัติจังหวัดสงขลา

การขยายผลการใช้ระบบปฏิบัติการ Map Window ร่วมเรียนรู้เพื่อการสร้างพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารของชาวบ้านใน
พื้นที่ตำบลชะแล อำเภอลำลูกหลวง จังหวัดสงขลา (สีเขียวแสดงที่ตั้งของพื้นที่สวนปาล์ม ที่เริ่มปลูกกันมากขึ้นในพื้นที่
ตำบลชะแล อำเภอลำลูกหลวง จังหวัดสงขลา)

คู่มือ เพื่อการเรียนรู้

การจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนท้องถิ่น

ทุกคนไม่ปรารถนาที่จะประสบกับ “ภัยพิบัติ” แต่เหตุการณ์ดังกล่าวยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รุนแรงเพิ่มขึ้นในทุกทิวมุมของโลกเรา รวมถึงประเทศไทย โดยเฉพาะภาคใต้ของเรา ประสบการณ์ภัยพิบัติในภาคใต้นับตั้งแต่ เกิดมหาวิปโยคแหลมตะลุมพุก เมื่อปี พ.ศ.2505 พายุเกย์ ที่ จ.ชุมพร เมื่อปีพ.ศ.2532 คลื่นยักษ์ สึนามิ ชายฝั่งอันดามัน เมื่อปี พ.ศ.2547 ปี พ.ศ.2548 น้ำท่วมใหญ่ ยาวนาน 2 เดือน ในพื้นที่ คาบสมุทรมหานคร และเกิดพายุมรสุมรุนแรงซ้ำเติมอีกครั้งเมื่อ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนแต่เกินความคาดหมายของชุมชน ชุมชนไม่รู้ล่วงหน้า คาดไม่ถึงทั้งช่วงการเกิดและความรุนแรงที่ได้รับ การรับมือสถานการณ์ไม่เป็นระบบ เกิดความสับสนวุ่นวาย การเยียวยาซ้ำซ้อน คนลำบากไม่ได้รับการช่วยเหลือ คนป่วยหมดยาไปโรงพยาบาลไม่ได้ ติดต่อบุคคลกับใครไม่ได้ ไม่มีเงินทุนจัดทำ “ครัวรวม” ไม่มีเรือนย้ายผู้ประสบภัย บ้านเรือนเสียหายไม่มีที่อยู่อาศัย ทางความช่วยเหลือซ้ำ เป็นต้น

จากบทเรียนทั้งหมดทำให้ชุมชนท้องถิ่น ตื่นตัว ตระหนัก เห็นความสำคัญ และรวมตัวกันเพื่อจัดระบบเพื่อเตรียมรับภัยพิบัติต่างๆในอนาคตในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ ของจังหวัดสงขลา โดยเฉพาะพื้นที่คาบสมุทรมหานคร ซึ่งได้รับการหนุนเสริมการจัดการโดยโครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา สนับสนุนโดย สกว. (โครงการความร่วมมือฯ) และภาคีพันธมิตร เช่น เครือข่ายจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนภาคใต้ สนับสนุนโดย สสส. เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนสงขลาสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนฯ (พอช.) รวมถึง หน่วยงาน นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง “คู่มือเพื่อการเรียนรู้ การจัดการภัยพิบัติชุมชนท้องถิ่น” เป็นประสบการณ์ส่วนหนึ่งจากการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯ(สกว.)ในพื้นที่ตำบลนาร่อง5ตำบลได้แก่ ตำบลบ้านขาว เชิงแส บ่อแดง ชะแล้ และตำบลลำแดง และร่วมกับเครือข่ายพันธมิตรต่างๆ เพื่อเผยแพร่ขยายการเรียนรู้ในพื้นที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สนใจในการจัดการภัยพิบัติในตำบลของตัวเองต่อไป

ภัยพิบัติ อย่างไร คืออะไร

ความหมายของภัย

ภัย (Hazard) หมายถึง อันตรายที่เกิดจากธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียหรือ ความเสียหาย โดยภัยแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม วาตภัย ดินถล่ม ภัยแล้ง ไฟป่า และแผ่นดินไหว เป็นต้น

- ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยจากการใช้รถใช้ถนน อัคคีภัย ภัยจากสารเคมี ภัยสารพิษจากโรงงาน ภัยจากระเบิด และภัยจากการก่อการร้าย เป็นต้น

ความหมายของภัยพิบัติ

ภัยพิบัติ (Disaster) หมายถึง ภัยที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อหรือสร้าง ความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของคนในสังคมหรือชุมชน โดยชุมชนที่ประสบภัยพิบัติไม่สามารถจัดการกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง สำหรับประเทศไทย เคยประสบภัยพิบัติทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์หลายครั้ง เช่น เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ.2526 ปี พ.ศ.2554 เหตุการณ์รถบรรทุกแก๊สระเบิดที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ พ.ศ. 2533 และ เหตุการณ์โคลนถล่มที่จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. 2549 เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างภัยและภัยพิบัติ

การที่ภัยจะพัฒนาไปเป็นภัยพิบัติได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ ได้แก่

- ภัย (Hazard) หมายถึง อันตรายที่เกิดจากธรรมชาติหรือจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียหรือ ความเสียหาย
- ความอ่อนแอ (Vulnerability) หมายถึง ปัจจัยทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เอื้อให้เกิดผลกระทบจากภัยนั้นๆ มากยิ่งขึ้น
- ศักยภาพหรือความสามารถในการจัดการกับภัย (Capacity) หมายถึง ความสามารถในการจัดการหรือ รับมือกับภัยที่เกิดขึ้น โดยการใช้ทักษะ องค์ความรู้ และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในการตอบสนองและเตรียมการรับมือกับภัย

ภัยพิบัติครั้งใหญ่ในรอบ 10 ที่ผ่านมา

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา โลกของเรารวมถึงประเทศไทย ต้องประสบกับภัยพิบัติอย่างรุนแรงอย่างน้อย 5 ครั้งได้แก่

พายุเฮอริเคนแคทรีนาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. 2548

เฮอริเคนแคทรีนา (Katrina) เกิดขึ้นในมหาสมุทรแอตแลนติกเมื่อปี 2548 เป็นพายุที่มีความรุนแรงเป็น อันดับ 6 มีผู้ได้รับผลกระทบ 1.5 ล้านคน มี ผู้เสียชีวิตถึง 1,836 คน ระหว่างการเกิดพายุและน้ำท่วม มีการประเมินมูลค่าการสูญเสีย ทรัพย์สินประมาณ 81 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ประชากรราว 800,000 คนไม่มีที่อยู่อาศัย

เกิดเหตุการณ์พายุหมุนนาร์กิส ในประเทศพม่าเมื่อ พ.ศ.2551

สร้างความเสียหายในพื้นที่โดยรอบมหาสมุทรอินเดียตอนเหนือโดยเฉพาะในพม่า
ก่อความเสียหายเป็นวงกว้าง มีผู้เสียชีวิตกว่าสองหมื่นคนและผู้สูญหายกว่าสี่หมื่นคน ความเสียหาย
ด้านทรัพย์สินคิด เป็นเงิน 4,057 ล้านเหรียญ สหรัฐฯ (134 ,650.48) ล้านบาท

แผ่นดินไหวและคลื่นยักษ์สึนามิในเขตโทโฮกุของเกาะฮอนชู ประเทศญี่ปุ่น วันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2554

มีความรุนแรงถึง 8.9 ริคเตอร์ สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่าง
มหาศาล โดยเกิดแผ่นดินไหวอย่าง รุนแรงหลายครั้งและทำให้เกิดคลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่มชายฝั่งด้าน
ตะวันออกของเกาะฮอนชู จำนวนผู้เสียชีวิต 11,168 คน และยังมีผู้สูญหาย 16,407 คน อาคาร
18,782 อาคารเสียหายทั้งหลัง ประชาชนจำนวน 175,020 ไร้ที่อยู่ โรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ฟูกุชิ
มะเสียหาย ประเมินมูลค่าความเสียหายสูงถึง 309,000 ล้านเหรียญสหรัฐฯ

กรณีการเกิดคลื่นยักษ์สึนามิในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อ ปี พ.ศ. 2547

ประเทศไทยมีผู้เสียชีวิตมากเป็นอันดับ 4รองจากประเทศอินโดนีเซีย ศรีลังกา และ
อินเดีย โดยมีผู้เสียชีวิต 5,309 คน สร้างความเสียหายกับทรัพย์สินต่างๆ และ ระบบนิเวศ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนชายฝั่งเป็นวงกว้าง มูลค่าความเสียหายต่อ ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง
การ ประกอบอาชีพของ ราษฎรประมาณ 14,491 ล้านบาท

สถานการณ์อุทกภัย ประเทศไทย ระหว่างวันที่ 10 ตุลาคม - 5 ธันวาคม พ.ศ. 2553

มีจังหวัดที่ประสบภัย 74 จังหวัด ผู้เสียชีวิต 258 ราย ผู้ได้รับผลกระทบ 9.6 ล้าน
ราย มีมูลค่า ความเสียหาย ประมาณ 20,666 ล้านบาท

อุทกภัยและดินโคลนถล่มในพื้นที่ภาคใต้ของไทยเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554

ทำให้หลายพื้นที่ในจังหวัดภาคใต้มีน้ำป่าไหลหลาก น้ำท่วมฉับพลัน และน้ำล้นตลิ่ง
ก่อให้เกิดความเสียหายในพื้นที่ 10 จังหวัด 100 อำเภอ 651 ตำบล ประชาชนเดือดร้อน 628,998
ครัวเรือน 2,094,595 คน และมีผู้เสียชีวิต 64 คน มูลค่าความเสียหายมี ประมาณ 2.1 -2.6 หมื่น
ล้านบาท

ทำไมต้องจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนท้องถิ่น

1. มีแนวโน้มความถี่และความรุนแรงของสถานการณ์ภัยพิบัติเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้องไม่สามารถช่วยเหลือชุมชนได้ครอบคลุมและทันทั่วถึง
2. ส่วนใหญ่ภัยพิบัติจะเกิดซ้ำซ้อนโดยมีผลกระทบซึ่งกันและกัน เช่น เมื่อเกิดวาตภัย ทำให้ฝนตกหนักเกิดอุทกภัย และดินโคลนถล่มขึ้นมา ซึ่งในชุมชนอาจเกิดภัยต่างกันแต่ละพื้นที่ ซึ่งท้องถิ่นทราบตัวว่า จุดไหน พื้นที่ไหนเสี่ยงกับภัยพิบัติอะไร
3. ภัยพิบัติจะเกิดรุนแรงหรือไม่ก็ตาม ชุมชนอาจได้รับผลกระทบที่รุนแรงสำหรับพื้นที่ หรือกลุ่มเปราะบางในท้องถิ่นนั้นๆ การจัดการด้วยท้องถิ่นเองจะสามารถประเมินและช่วยเหลือทำได้ตรงจุด
4. ประชาชนในพื้นที่ มีความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา ในการป้องกันและรับมือกับภัยพิบัติมาตั้งแต่อดีต
5. ชุมชนมีกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของตัวเองอย่างต่อเนื่อง ง่ายต่อการดำเนินงานจัดการภัยพิบัติโดยผ่านกลุ่มองค์กรเหล่านี้
6. การปฏิบัติช่วยเหลือได้ทันทีไม่ต้องรอหน่วยงานภายนอก ไม่ต้องผ่านขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน
7. ในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ มีเครือข่ายอาชีพ มีความรักห่วงเป็น “พี่น้อง” เป็นพื้นฐานการดำเนินการดังกล่าวทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ดำเนินงานได้ต่อเนื่องหลังเกิดภัยพิบัติแล้ว
8. องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการดำเนินงานด้านจัดการภัยพิบัติอยู่แล้ว สามารถวางแผน เตรียมการรับมือได้ การเปิดให้ประชาชน และองค์กรในพื้นที่ มีส่วนร่วมจะทำให้การจัดการภัยพิบัติ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
9. การเกิดภัยพิบัติ เกินขอบเขตของการปกครอง ท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกันอยู่เดิม สามารถจัดการร่วมกันได้ทันทีเมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ

กระบวนการ การจัดการภัยพิบัติ

ทั้งในระบบการจัดการภัยระดับสากล และทุกระดับ ที่ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการหลักมีอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การดำเนินการก่อนเกิดภัย

เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากภัยพิบัติ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ และเอกสารฉบับนี้ก็จะเน้นขั้นตอนนี้สำหรับการเตรียมในระดับชุมชนท้องถิ่น วิธีการและเครื่องมือที่สำคัญคือการให้ความรู้เรื่องภัย การฝึกการวิเคราะห์ความเสี่ยงของพื้นที่ การเตรียมตัวของคณะบุคคลเพื่อจัดการและการอำนวยความสะดวก การจัดหาข้อมูลพื้นที่ แผนที่ อพยพ การระบุพื้นที่ ปลอดภัยและการจัดทำแผนการจัดการหลบภัย การฝึกซ้อมรูปแบบต่างๆ ในการอพยพ การ เตือนภัย และการอพยพก่อนการเกิดภัย

2. การดำเนินการระหว่างเกิดภัย

หลังจากที่เตรียมพร้อมรับมือ ขั้นตอนนี้จะเป็นการดำเนินการในสถานการณ์ฉุกเฉินต่างๆ โดยระดมทรัพยากรที่มีอยู่เข้าช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นบทบาทสำคัญของอาสาสมัครชุดต่างๆ ทั้งของท้องถิ่น และส่วนกลาง (จังหวัด) ใช้เครื่องมือในการกู้ภัย-กู้ชีพ ตามสถานการณ์ภัยที่เกิดขึ้น มีชุดอำนวยความสะดวก ชุดประสานงานพื้นที่ ใช้ระบบการสื่อสารช่องทางต่างๆ การเคลื่อนย้ายสิ่งกีดขวาง การจราจร การทำสะพานหรือช่องทางจราจรชั่วคราว การเคลื่อนย้ายผู้ประสบภัยไปยังที่พักพิงชั่วคราว การจัดการในพื้นที่หลบภัย และการจัดการถุงยังชีพ

3. การดำเนินการหลังจากภัยผ่านพ้นไป

เป็นขั้นตอนที่ต้องการฟื้นฟูให้เหตุการณ์ผลกระทบต่างๆ กลับคืนสู่ปกติโดยเร็ว ซึ่งขึ้นกับความรุนแรงและ ความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การฟื้นฟูบูรณะทางกายภาพและจิตใจ การติดตามสำรวจประเมินความเสียหาย การจัดการเรื่องของบริจาค การวางแผน และดำเนินงานในการฟื้นฟู โดยชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน หรือการดำเนินงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

การจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ ชุมชน ท้องถิ่น

จากประสบการณ์ เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนภาคใต้(2555) และการดำเนินงานพื้นที่ต้นแบบของโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) (2556) พบว่าระบบการจัดการในระดับตำบล แม้ว่าจะมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหลัก แต่จำเป็นต้องมีการจัดการร่วมของภาคส่วนต่างๆในพื้นที่โดยเฉพาะกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับภัยที่จะเกิดขึ้น จำเป็นต้องมีคณะทำงานร่วมและมีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีศูนย์ประสานงานระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน มีแผนการจัดการ ในเรื่องที่จะเฝ้าระวังในการทำงานเพื่อลดผลกระทบจากภัยพิบัติ ได้แก่ อาสาสมัคร กองทุนจัดการภัยพิบัติ วัสดุ อุปกรณ์ ระบบสื่อสารเตือนภัย สถานที่พักหลบภัย การเตรียมรับระยะยาว ซึ่งระบบทั้งหมดจำเป็นต้องมีข้อมูล องค์กรความรู้ และคณะทำงานที่สนับสนุนให้เกิดขึ้น ซึ่งมีความเชื่อมโยง สัมพันธ์กันทุกแผนงาน ทุกระบบ ดังโครงสร้างต่อไปนี้

ภาพแสดงโครงสร้างระบบการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนท้องถิ่น (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2555)

ขั้นตอนการเตรียมการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนท้องถิ่น

ในการนำเสนอประสบการณ์เพื่อแนะนำการเตรียมการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนท้องถิ่น โดย จะกล่าวถึงตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนการซ้อมรับมือ และการเผชิญเหตุ ประกอบตัวอย่าง ประสบการณ์จริงจากพื้นที่และท้องถิ่นที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ การก่อตัวของคนจิตอาสา การวิเคราะห์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นที่ชุมชน ตำบลของตัวเอง การสรุปจุดอ่อนที่ผ่านมา ของพื้นที่ตัวเอง การตั้งคณะกรรมการระดับตำบล การวางแผนเพื่อจัดการ การดำเนินงานตามแผน ได้แก่ ชี้แจงทำความเข้าใจรายชุมชนตั้งทีมอาสาสมัคร และทีมจัดทำข้อมูล การทำข้อมูล การทำแผนที่ การให้ความรู้แกนนำและชุมชน การตั้งศูนย์ประสานงาน การเตรียมพร้อมเครื่องมือ อุปกรณ์ การเตรียมระดมทุน การจัดการระบบสื่อสารเตือนภัย การซ้อมเผชิญเหตุและการปฏิบัติการจริง การ ประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งแสดงขั้นตอนการดำเนินงานดังภาพประกอบ และมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การแลกเปลี่ยน ถอดบทเรียน วิเคราะห์ เหตุการณ์ ภัยพิบัติที่ผ่านมาของชุมชน

เป็นขั้นตอนแรกๆ เพื่อเตรียมการจัดการภัยพิบัติระดับพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องมี “ตัวตั้งตัวตี” หรือแกนนำชุมชนชุดแรกๆ ที่ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว มีส่วนผลักดันให้เกิดการตั้งวงพูดคุยปรึกษาหารือกัน จากประสบการณ์ของพื้นที่ต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำตัวแทนของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เช่น แกนนำของธรรมนูญสุขภาพของตำบลละแ้ว แกนนำของสภาองค์กรชุมชนตำบลบ่อแดง ตำบลเชิงแส บางพื้นที่ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินการ เช่น ตำบลลำแดง ตำบลบ้านขาว เป็นต้น

หลังจากการหารือกันอย่างไม่เป็นทางการของแกนนำในพื้นที่แล้ว จึงเริ่มขยายแนวคิดสู่ผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชนคนอื่นๆ โดยจะใช้กระบวนการนัดตัวแทนหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่เข้าร่วมประชุมเพื่อให้แกนนำชุดบุกเบิกได้เสนอแนวคิด แต่จะเปิดประเด็นการทบทวนสถานการณ์ที่ทุกคนในชุมชนเคยประสบกับภัยพิบัติ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง ในกระบวนการดังกล่าวอาจจะมีบุคคลภายนอกเช่น เจ้าหน้าที่ชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน นักวิจัยของ สกว. เป็นผู้เข้าร่วมพูดคุย ถอดบทเรียน จากประสบการณ์ของโครงการความร่วมมือฯ (สกว.) พบบทเรียนของพื้นที่ประสบภัยจากธรรมชาติ ว่าสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่คาบสมุทรมายาวรุนแรงในปีพ.ศ.2548 และ 2553 ส่งผลกระทบกับชุมชนมาก เนื่องจาก การคาดไม่ถึงว่าจะเกิดเหตุการณ์รุนแรง การไม่รู้ข้อมูล เชื่อข่าวลือ สับสนวุ่นวาย ไม่มีความพร้อมในการรับมือ ไม่มีความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ เกิดความขัดแย้งในเรื่องการจัดการของชุมชน ที่สำคัญคือ ระบบข้อมูลของชุมชนเองและข้อมูลการเตือนภัยที่ไม่เป็นเอกภาพจากภายนอก การจัดการไม่เป็นระบบ เจ้าภาพในพื้นที่ไม่ชัดเจน จัดการถ่วงยังชีพไม่เป็นระบบ การช่วยเหลือซ้ำซ้อน ขาดการติดต่อกับภายนอก ชุมชนคาดหวังและรอการช่วยเหลือจากภายนอก ชุมชนไม่สามารถจัดการตนเองได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ในครั้งนั้น เวทีครั้งนี้จะได้บทเรียน

2. การตั้ง “เจ้าภาพร่วม” เพื่อจัดการภัยพิบัติทั้งระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน

จากการทำความเข้าใจเบื้องต้น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ บทเรียนของชุมชนตัวเองที่ประสบภัยพิบัติแล้ว มาถึงขั้นตอนการเริ่มต้นอย่าง “เป็นเรื่องเป็นราว” บางพื้นที่ใช้เวทีถอดบทเรียนนำเสนอเพื่อดำเนินงานต่อเนื่องไปเลย โดยการจัดตั้งคณะทำงานระดับตำบล และให้ส่วนต่างๆ เข้าร่วมเป็น “เจ้าภาพ” ด้วย เช่นที่ ต.บ่อแดงมีคณะทำงานระดับตำบล จำนวน 43 คน ประกอบด้วย ท้องถิ่น เครือข่ายภาคชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชน และแกนนำกลุ่ม รวมทั้งผู้นำทางการที่เป็นทั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน และรพสต.และการจัดตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้านทั้ง 6 หมู่บ้านซึ่งเป็นกลไกระดับพื้นที่ที่มีจำนวนหมู่บ้านละ 8 คน

การได้มาของคณะทำงานระดับพื้นที่ ส่วนใหญ่จะมีการปรึกษาหารือระหว่างองค์กรชุมชน กับผู้บริหารส่วนท้องถิ่นโดยการประสานงานของโครงการความร่วมมือฯและแกนนำชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความร่วมมือการทำงานในพื้นที่ได้จริงๆ ในบางพื้นที่มีการแต่งตั้งคณะทำงานโดยนายก อบต.เช่น บ่อแดง รำแดง นอกจากนั้นได้แต่งตั้งโดยฉันทามติของแกนนำชุมชนที่ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ซึ่งไม่ใช่ประเด็นสำคัญมากนัก ขึ้นอยู่กับบทบาทของการทำงาน และความต่อเนื่องของทำงานมากกว่า

คณะทำงานระดับตำบลมีบทบาทสำคัญ มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำความเข้าใจข้อมูลต่างๆ ใช้เวทีในการวางแผนการทำงาน การแลกเปลี่ยนสถานการณ์ การสื่อสารความรู้ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ การเชื่อมประสานระหว่างท้องถิ่นกับท้องที่ หรือหน่วยงานต่างๆ ของชุมชน และในการติดตามผลการดำเนินงานของทีมทำงานต่างในพื้นที่

3. จัดทำแผนการทำงาน

แผนการทำงานของพื้นที่ เป็นบทบาทเบื้องต้นของ คณะทำงานตำบล ซึ่งได้นำเนื้อหาบทเรียนและข้อเสนอในที่ประชุมในการรับมือภัยพิบัติ รวมถึงทุนความรู้ ประสบการณ์ของคณะทำงานที่มีอยู่ จากประสบการณ์ของ “พี่เลี้ยง” จาก สกว. ช่วยกันพูดคุยปรึกษาหารือ เพื่อให้เกิดแผนที่สอดคล้องกับ พื้นที่ และสามารถทำให้เกิดเป็นจริงได้ ตัวอย่างเช่น แผนการจัดทำข้อมูล ทำแผนที่ทำมือและอบรมการทำ Google map แผนการเสริมสร้างอาสาสมัคร แผนการประชาสัมพันธ์ชุมชน แผนการอบรมระบบพยากรณ์อากาศและการเตือนภัย แผนการตั้งกองทุน การจัดหาอุปกรณ์ เช่นเครื่องมือสื่อสาร แผนการอบรมการใช้วิทยุสื่อสารและการใช้อินเตอร์เน็ต แผนการจัดการภัยพิบัติระยะยาว เช่นการจัดการน้ำในพื้นที่ เสนอการขุดลอกทางระบายน้ำ เป็นต้น แผนดังกล่าวก็จะสอดคล้องกับ ระบบการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นพื้นฐานเป็นหลัก นอกจาก นั้น เป็นรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ แผนดังกล่าวยังคงเน้นการจัดการโดยตนเองของชุมชนท้องถิ่น การขอการสนับสนุนภายนอกส่วนใหญ่เป็นเรื่องขององค์ความรู้ วิทยากร ตัวประสานงานในการจัดเวที

4. การดำเนินงาน เพื่อเตรียมการจัดการภัยพิบัติ

เป็นขั้นตอนที่สำคัญ กิจกรรม และผลการทำงานจะเป็นตัวทดสอบความจริงจัง ความเข้มแข็งของคณะทำงานของพื้นที่นั้นๆได้โดยมีการดำเนินงานตามลำดับดังต่อไปนี้

4.1 การทำความเข้าใจกับชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมและสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการเตรียมการรับมือภัยพิบัติทั้งในระดับครัวเรือน และมีส่วนร่วมในระดับชุมชน

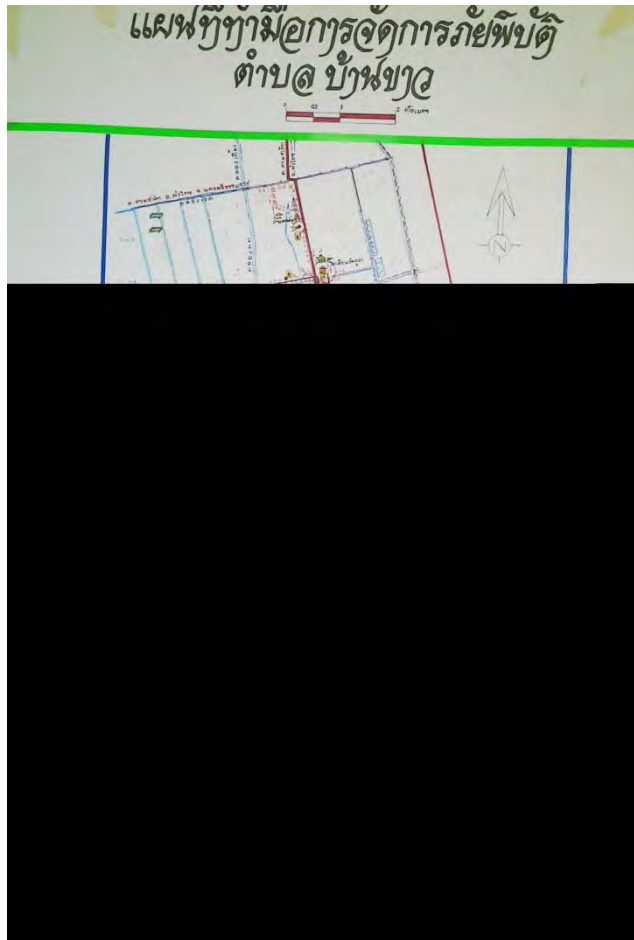
ขั้นตอนนี้จะใช้วิธีการประชุม เปิดเวทีประชาคม เป็นรายหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านหรือทุกชุมชน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านหรือประธานชุมชนเป็นประธาน โดยมีคณะทำงานระดับตำบลเข้าร่วม นอกจากความเข้าใจร่วมกันแล้ว จะได้รายละเอียดข้อมูลชุมชน ได้อาสาสมัครจากตัวแทนหมู่บ้านเพิ่มเติม

4.2 การจัดทำข้อมูล เพื่อใช้เป็นเครื่องในการเรียนรู้ และการวางแผนจัดการภัยพิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องมีทีมทำข้อมูลของชุมชน ทุกพื้นที่จะใช้อาสาสมัครเป็นคนช่วยทำข้อมูล เช่น บ่อแดง และเชิงแส จะมีกลุ่มบัญชีครัวเรือนที่มีประสบการณ์ และเห็นประโยชน์ของ “ข้อมูล” มาแล้ว การติดต่อให้กลุ่มดังกล่าวเป็นทีมทำข้อมูลก็เป็นเรื่องง่าย ไม่ต้องอธิบายมาก สามารถช่วยกันทำข้อมูลบ้านของตัวเองได้ทันที การเก็บข้อมูลใช้วิธีทำแบบสอบถาม และตั้งวงพูดคุยข้อมูลพื้นที่ ที่ต้องทราบและเก็บรวบรวม

(ขอยกตัวอย่างจากประสบการณ์พื้นที่ทะเล ที่มีทักษะเรื่องระบบข้อมูลและแผนที่)

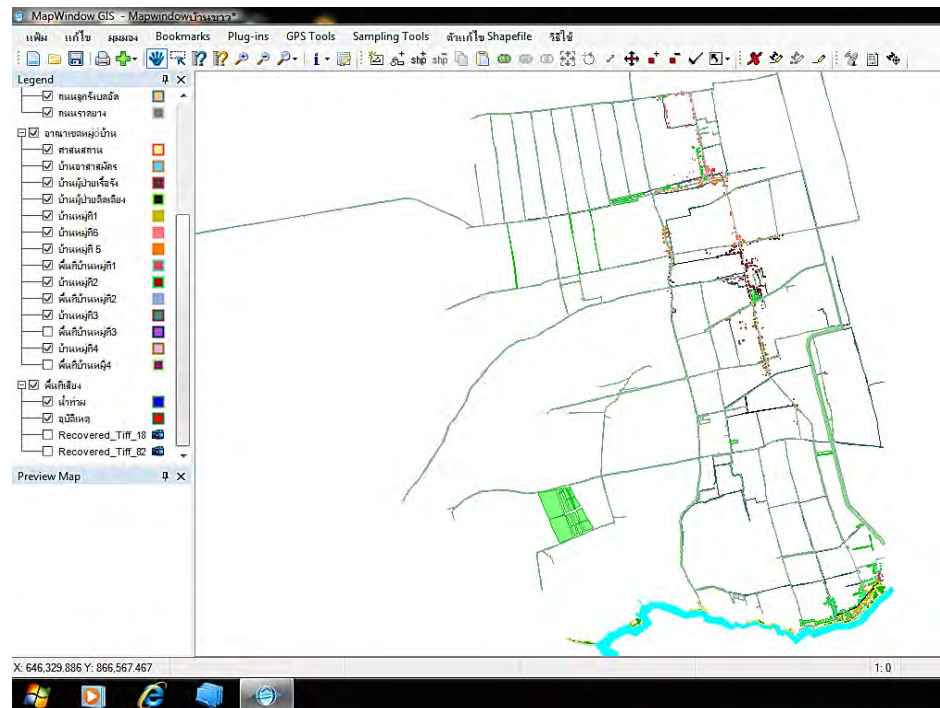
- กลุ่มเสี่ยง เด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้เมื่อเกิดภัยพิบัติ
- ที่อยู่อาศัยที่เสี่ยง เช่น ไม่แข็งแรง ใกล้ริมลำน้ำหรือทะเล บ้านชั้นเดียว อยู่ในที่ลุ่ม
- ลักษณะการลาดเอียง แม่น้ำ ลำคลอง ทางน้ำไหล ช่องพาดผ่านของลมประจำปี
- จุดเสี่ยง จุดวิกฤติ ภัยพิบัติ (ดินถล่ม อุทกภัย อุบัติเหตุ ฯลฯ)
- พื้นที่ปลอดภัย จุดอพยพ จุดนัดพบ จุด ศูนย์กลาง และเส้นทางอพยพ
- ที่ตั้งของแกนนำ และอาสาสมัครแต่ละหมู่บ้าน

1. จัดทำแผนที่ โดยนำข้อมูล ที่ช่วยกันเก็บจัดเวทียุบรวมวิเคราะห์ข้อมูล และช่วยกันวาดแผนที่ชุมชนของตัวเอง เติมข้อมูลที่ ได้เก็บรวบรวม กำหนดจุดเป็นสัญลักษณ์ ต่างๆของชุมชน เพื่อใช้ในการเรียนรู้และจัดการภัยพิบัติตามผังที่ได้กำหนดในแผนที่ เริ่มตั้งแต่แสดงที่ตั้งของกลุ่มเสี่ยงต่างๆทั้งคนและที่อยู่อาศัย ทิศทางของแม่น้ำลำคลอง ทางน้ำไหล เส้นทางอพยพผู้ประสบภัย สถานที่พักพิงผู้ประสบภัย แผนที่แสดงที่ตั้งของศูนย์ประสานงาน บ้านของอาสาสมัคร ตัวอย่าง แผนที่ของบ้านขาว

ภาพแผนที่ทำมือของตำบลบ้านขาว

เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้กว้างขวางมากขึ้น จัดเก็บสะดวก สามารถเพิ่มเติมข้อมูลให้เป็นปัจจุบันได้ตลอดเวลา โครงการความร่วมมือฯ ก็สนับสนุนให้แกนนำชุมชนที่ถนัดได้เรียนรู้การทำฐานข้อมูลเพื่อจัดการภัยพิบัติโดยใช้ระบบปฏิบัติการ (คอมพิวเตอร์) Map windows โดยใช้แผนที่ทางอากาศของท้องถิ่น ซ้อนทับ Google map และ ใส่รายละเอียดข้อมูลของแผนที่ทำมืองดกล่าวเข้าไป ทำให้ข้อมูลเพื่อการจัดการภัยพิบัติของพื้นที่ เป็นฐานข้อมูลที่แสดงด้วยแผนที่ดิจิทัล ดังตัวอย่างของบ้านขาว

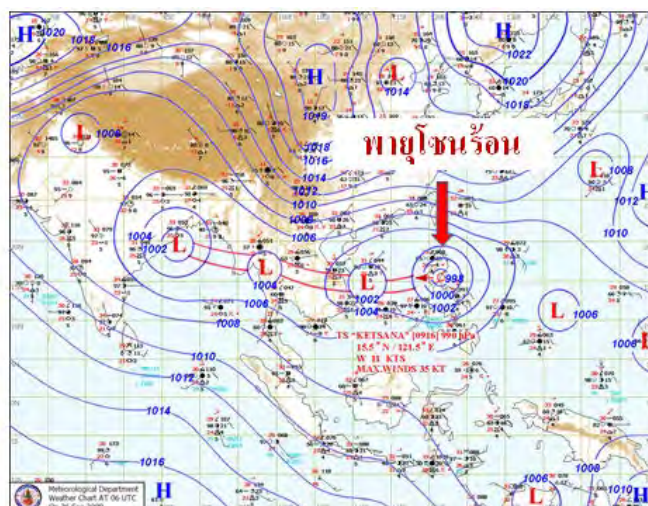

การใช้ระบบปฏิบัติการ Map Window แสดงการซ้อนของภาพถ่ายทางอากาศกับการเขียนรายละเอียดของสถานที่ที่กำหนดจุดต่างเพื่อการจัดการภัยพิบัติของตำบลบ้านขาว (เมธา บุญยประวีตร, 2556)

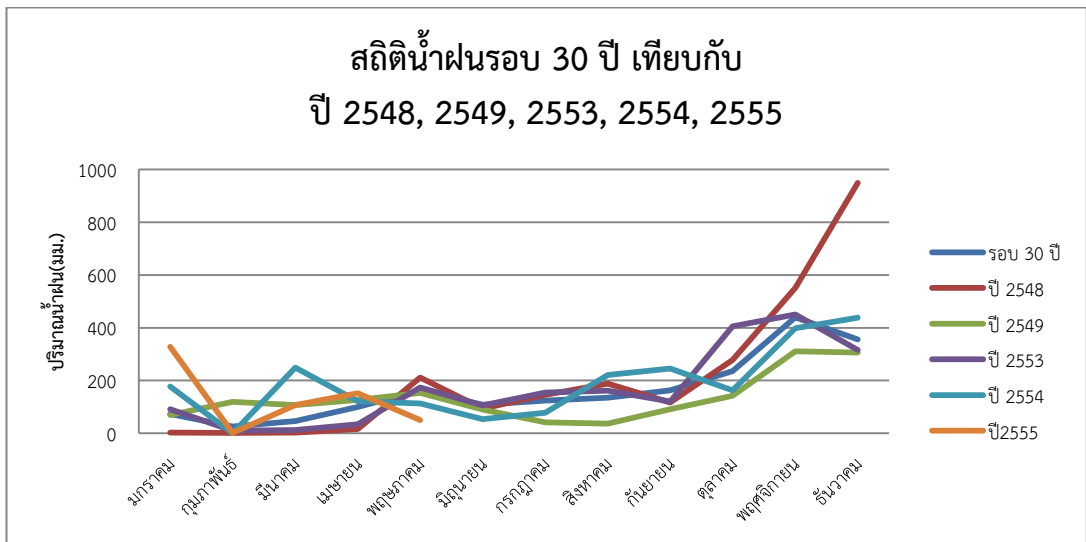
2. การจัดเวทีเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องจากภายนอก

เพื่อให้แกนนำชุมชน และสมาชิกเกิดความมั่นใจ มีความรู้ประกอบการตัดสินใจในการจัดการภัยพิบัติพื้นที่ตัวเอง ควรมีการเสริมสร้างความรู้จากผู้รู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ เช่น ความรู้ การพยากรณ์อากาศ ระดับความแรงของลม การอ่านแผนที่พยากรณ์อากาศแนวโน้มการเกิดพายุชนิดต่างและทำให้เกิดฝนได้อย่างไร นอกจากเป็นความรู้เรื่องน้ำท่าและการเตือนภัย ซึ่งหน่วยงานที่มีข้อมูลและองค์ความรู้ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 และสำนักงานชลประทาน นอกจากนี้ ความรู้จาก อินเทอร์เน็ต ของเครือข่ายลุ่มน้ำอุ้มตะโก ก็จะทำให้ชุมชนได้ทราบสถานการณ์ภัยธรรมชาติต่างๆ รวมถึงข้อมูลการเตือนภัยต่างๆไว้ค่อนข้างครบวงจร

พายุหมุนเขตร้อน		
ระดับความรุนแรงของพายุหมุนเขตร้อน		
ชื่อเรียก	ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลาง	
	น็อต	กิโลเมตร/ชั่วโมง
ดีเปรสชัน	ไม่ถึง 34	ไม่ถึง 63
พายุโซนร้อน	34-63	63-117
ไต้ฝุ่น, เฮอริ		
เคน *	ตั้งแต่ 64 ขึ้นไป	ตั้งแต่ 118 ขึ้นไป

ภาพตัวอย่างการนำเสนอความรู้ในเรื่องของความแรงของพายุและการเกิดพายุในฝั่งอ่าวไทย
(สนง.อุตุนิยมวิทยาภาคใต้ฝั่งตะวันออก)

ตัวอย่างความรู้ปริมาณน้ำฝนที่มีผลต่ออุทกภัยของจังหวัดสงขลา
(สงข.ทรัพยากรน้ำภาค 8)

ภาพหน้า website ของ www.HatyaiCityClimate.org ที่สามารถให้ชุมชนเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติของพื้นที่ตัวเองได้ (ACCCRN, 2556)

3. การเตรียมพร้อมตั้งศูนย์ประสานงานและอุปกรณ์ที่จำเป็น

หลังจากที่มีการจัดทำข้อมูล และทำแผนที่แสดงให้เห็นแล้วว่าแต่ละพื้นที่ มีคนกลุ่มเสี่ยง บ้านเรือน ที่ล่อแหลมกับอันตรายเมื่อเกิดอุทกภัยหรือวาตภัย เส้นทางอพยพ ที่พักพิงผู้ประสบภัย และ ผังต่างๆ ที่กล่าวรายละเอียดแล้วในข้อที่ 4.3 การจัดการระบบทั้งหมดจำเป็นต้องมีการตั้งศูนย์ประสานงานระดับตำบลและศูนย์ประสานระดับหมู่บ้าน ตัวอย่างของตำบลลำแดง ศูนย์ประสานงาน

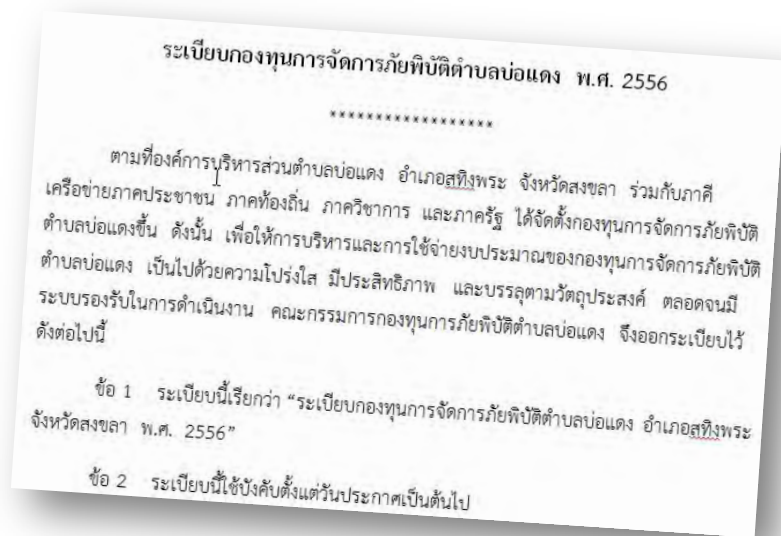
กลางตั้งที่ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล และมีศูนย์ประสานงานระดับพื้นที่ กระจายลงสู่กลุ่มหมู่บ้าน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหนองโต รำแดง บางขวาง และขมวน โดยมีอุปกรณ์เครื่องมือ ได้แก่ เรือเพื่อใช้ในการกิจการร่วมของชุมชนชุมชนของหมู่ที่ 1 มีอยู่แล้วเพื่อทำการประมง และได้วางแผนไว้ใช้เพื่อการท่องเที่ยวและช่วยเหลือภัยพิบัติ และ อบต. มีเรือเล็ก (ไฟเบอร์) 5 ลำ วิทยุสื่อสาร 5 เครื่อง และเครื่องเลื่อยยนต์ 1 เครื่อง โดยมีในชุมชน อบต.ได้ประสานเพิ่มเติมไว้เพื่อรับมือเมื่อเกิดเหตุการณ์ ชูชีพ 9 ตัว รถจิตอาสา 17 คันและรถพ่วงข้าง 1 คัน

4. การจัดตั้งกองทุนจัดการภัยพิบัติ

ถึงแม้ว่าหลายพื้นที่จะไม่ได้พูดถึงเรื่องกองทุน มากนัก แต่เป็นประเด็นสำคัญสำหรับการจัดการภัยพิบัติในช่วงที่เกิดเหตุการณ์วิกฤติ เนื่องจาก “ไม่มีใครคนอื่นจะช่วยกันได้นอกจากชาวบ้านต้องช่วยกันเอง” กำลังแรงงานของจิตอาสาในยามลำบาก ในชุมชนมีเหลือเฟือ แต่สำหรับเงินทุนนั้นทุกคนต้องเตรียมไว้สำหรับครอบครัวตัวเองมากกว่า ดังนั้นการมีกองทุนไว้เพื่อดำเนินการเป็นสิ่งที่ดีที่สุด มีตัวอย่างของตำบลบ่อแดงที่ มีการเตรียมตัวเพื่อจัดตั้งกองทุนไว้อย่างเป็นระบบ คือ

เริ่มต้นต้องการจัดตั้ง “ครัวรวม” ในที่พักพิงของแต่ละหมู่บ้านเมื่อเกิดภัยพิบัติ จึงวางแผนในเรื่อง การหาทุน การระดมทุน เพื่อจัดการภัยพิบัติของบ่อแดง มีการปรึกษาหารือ คณะทำงานตำบล และตั้งคณะกรรมการบริหารเฉพาะขึ้นมา และเปิดให้สมาชิกระดมเงินครอบครัวละ 100 บาท ปีละครั้ง รวมถึงการนำกำไรของกองทุนต่างๆของหมู่บ้านเข้าสมทบ รวมถึงรับสมทบทุนจากองค์กรต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยจะช่วยเหลือทุกคนในชุมชนถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นสมาชิก

คณะกรรมการกองทุนได้ยกร่างระเบียบการ รายละเอียดต่างๆ อย่างชัดเจน ได้แก่ ที่ทำการของกองทุน วัตถุประสงค์ คณะกรรมการ การรับบริจาค การเปิดบัญชีธนาคาร การเก็บรักษา การเบิกจ่าย วงเงินที่ประธานสั่งจ่ายได้ และอำนาจการสั่งจ่ายของคณะกรรมการ ระเบียบการดังกล่าว ได้แจกจ่ายให้สมาชิกทั้งตำบลได้รับทราบกันล่วงหน้า ก่อนจะมีการระดมทุน เพื่อให้เข้าใจตรงกัน มีข้อมูลอันเดียวกันอย่างชัดเจน จะระดมทุนทันที เมื่อกรรมการประเมินว่าจะต้องใช้ในอนาคตอนใกล้ล่วงหน้าประมาณ 1 เดือน

5. การเพิ่มศักยภาพอาสาสมัคร โดยการอบรมทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

เมื่อมีการจัดตั้งอาสาสมัครเพื่อจัดการภัยพิบัติของพื้นที่ โดยคาดหวังให้เป็นผู้นำในการช่วยเหลือพี่น้องในชุมชนเมื่อเกิดเหตุการณ์ และพิเศษสำหรับอาสาสมัครของตำบลบ้านขาวที่คาดหวังให้สามารถเคลื่อนที่ไปช่วยเหลือพี่น้องชุมชนอื่นๆด้วย ดังนั้นจึงการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครอย่างเป็นระบบ และจริงจังได้แก่

เริ่มต้นจาก การเรียนรู้ทฤษฎี วิทยากรจากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจังหวัด ให้ความรู้เรื่องภาพรวมสถานการณ์ ของการเกิดและผลกระทบของภัยพิบัติในระดับโลก ระดับนานาชาติ จนมาถึงภาคใต้และในพื้นที่ ต่อมาวิทยากรจากสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด(ปภ.)จะให้ความรู้หลักการขั้นตอนการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การใช้อุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น ชูชีพ เชือก การขับเรือ การกู้ชีพ การกู้ภัยและอื่นๆ นอกจากนั้น วิทยากรจากหน่วยแพทย์ฉุกเฉินและพยาบาลวิชาชีพ ให้ความรู้เรื่องอุบัติเหตุและการปฐมพยาบาล ช่วยชีวิตผู้ประสบภัยเบื้องต้น เช่น การสังเกตวิเคราะห์คนเจ็บ การนำผู้บาดเจ็บขึ้นเปล การพันแผล การห้ามเลือด การปั๊มหัวใจ การเคลื่อนย้ายผู้ป่วยออกจากที่เกิดเหตุ เป็นต้น

ส่วนการอบรมภาคปฏิบัติ วิทยากรหรือครูที่มีประสบการณ์จากสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด (ปภ.) ช่วยเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาการฝึกวิเคราะห์สถานการณ์ภัยพิบัติ ดูแผนที่จุดเกิดเหตุ การติดต่อกับพื้นที่ประสบภัย การเตรียมพร้อมใช้อุปกรณ์และการขนย้ายทุกชนิด การแบ่งทีมทำงานเป็นชุดอำนวยความสะดวกช่วยเหลือ(ผู้อำนวยการหรือผู้สั่งการ) ชุดตรวจการณ์ ชุดเข้าช่วยเหลืออพยพผู้ประสบภัย ชุดสนับสนุนการพยาบาล เตรียมอาหาร การฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยการฝึกปฏิบัติจริงตามสถานการณ์สมมติ เช่น อุทกภัย ดินถล่ม เป็นต้น หลังจากการฝึกอบรมจะมีการประชุมเพื่อประเมินผล และวางแผนการฝึกอบรมครั้งต่อไป

ภาพแสดงการฝึกอบรมอาสาสมัครของตำบลบ้านขาว
(สนับสนุนจากเครือข่ายจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนภาคใต้, 2555)

6. การซ้อมปฏิบัติการ “เผชิญเหตุ”

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง โดยปกติหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) จะมีการซ้อมแผนรับมือสถานการณ์ฉุกเฉินและภัยพิบัติ อยู่เป็นประจำ ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีการดำเนินงานในภาพกว้างเช่นระดับอำเภอ ระดับเมืองใหญ่ เช่นเทศบาลนครหาดใหญ่ เมืองภูเก็ต ซึ่งในที่นี่จะพูดถึงการซ้อมแผนรับมือภัยพิบัติระดับพื้นที่

การซ่อมแผนจะมีประโยชน์ในการทดสอบความพร้อมของการวางแผนการจัดการว่าใช้ได้จริงมากน้อยแค่ไหน ประสิทธิภาพหรือความเข้มแข็งของคณะทำงานชุดต่างๆที่ได้จัดตั้งขึ้น ช่วยกระตุ้นความตระหนักของชุมชนให้ตื่นตัวไม่ประมาทต่อสถานการณ์ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ รวมถึงการเพิ่มประสบการณ์ การทำงานร่วมกันของแกนนำชุมชน หน่วยงานภาคีต่างๆให้ดีขึ้น ทำให้ฝ่ายต่างๆเพิ่มทักษะการใช้เครื่องมือต่างๆให้ถูกต้องและชำนาญมากขึ้น โดยมีขั้นตอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) คณะทำงานเชิญผู้มีความรู้ ประสบการณ์ มาบรรยายให้ความรู้ทั้งหมด
- 2) คณะทำงานระดับตำบลประชุมทำความเข้าใจ อภิปราย และวางแผนในเรื่องต่างๆ ได้แก่
 - วัตถุประสงค์ที่จะซ่อมแผนเหตุการณ์ใด
 - ขอบเขตพื้นที่ในการซ่อมแผนของตำบล
 - ช่วงเวลา และกำหนดการใช้เวลาแต่ละขั้นตอน
 - ระบุหน่วยงานและกลุ่มชุมชนที่เข้าร่วม
 - แบ่งทีมงานทำงาน เช่น 1) ฝ่ายอำนวยความสะดวก 2) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ 3) ฝ่ายป้องกันและเตรียมความพร้อม (ระวังเหตุ) 4) ฝ่ายกู้ภัยและช่วยชีวิต 5) ฝ่ายอพยพและหนีภัย 6) ฝ่ายรักษาความปลอดภัย 7) ฝ่ายสาธารณสุข (ปภ., 2556) ซึ่งกลุ่มคนหลักที่ช่วยทำงานคือ คณะทำงานของตำบล ทีมอาสาสมัครแต่ละหมู่บ้านได้จัดตั้งและฝึกอบรมกันแล้ว โดยทำงานร่วมกับหน่วยงานที่ลงไปสนับสนุน เช่น ปภ. รพสต. อำเภอ เป็นต้น
- 3) จัดทำเป็นเอกสารแผนการซ่อม และกำหนดการต่างๆ เผยแพร่
- 4) การประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจ ตระหนักและมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว
- 5) ประสานงานและทำความเข้าใจ ให้แต่ละฝ่ายเข้าร่วมกิจกรรมจัดเตรียมพร้อมวัสดุอุปกรณ์ ลำดับกำหนดการ
- 6) การปฏิบัติการซ่อมแผนการรับมือภัยพิบัติ
- 7) การประชุมประเมินผลของคณะทำงานแต่ละฝ่าย และแก้จุดอ่อนร่วมกันวางแผนการเตรียม และการปฏิบัติการซ่อมแผนฯในระยะต่อไป

5. การจัดเวทีคณะทำงานประชุม เพื่อประเมินผลการทำงาน

การประชุมดังกล่าวควรทำให้เป็นประจำ อย่างน้อยเดือนละครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ที่ทำการองค์การบริหารตำบลเป็นที่ประชุม

6. การเชื่อมโยงเครือข่าย

ขั้นตอนนี้ไม่ใช่ขั้นตอนสุดท้าย แต่สามารถดำเนินการได้ตลอดช่วงของการดำเนินงาน ได้แก่ การร่วมเวทีเครือข่ายชุมชนระดับจังหวัด ระดับลุ่มน้ำ และการร่วมเวทีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมความรู้ ประสานการหนุนช่วย และขับเคลื่อนงานนโยบาย

สรุป ผลที่เกิดขึ้นในการจัดการภัยพิบัติทั้ง 6 ขั้นตอนสำคัญ คือ พัฒนาศักยภาพชุมชน และภาคส่วนต่างๆในท้องถิ่นให้มีความรู้ ทักษะ ในการจัดการภัยพิบัติในระดับพื้นที่ และ ระดับท้องถิ่นมีระบบจัดการตนเอง ลดความเสียหายจากภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้อย่างรวดเร็ว.

-
- อ้างอิงข้อมูล:**
1. เครือข่ายจัดการภัยพิบัติภาคประชาชนภาคใต้ (2555)
 2. คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า (2554)
 3. การจัดการภัยพิบัติและการฟื้นฟูบูรณะหลังการเกิดภัยฯ สศช. (2554)
 4. โครงการเครือข่ายเมืองในเอเชียเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ACCCRN, 2556)
 5. โครงการประสานภาคีความร่วมมือในการสร้างความรู้ที่เหมาะสมระดับท้องถิ่นในการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดสงขลา (สกว., 2556)